1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / TARTALOMJEGYZÉK

289TARTALOMJEGYZÉK
INHALTSVERZEICHNIS (Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift, Redaktion: Katalin G. Szende)

1848

Bona Gábor: Az 1848–49-es honvédsereg Sopron vármegyéből származó tisztjei 291
Bona, Gábor: Die aus dem Komitat Ödenburg stammenden Offiziere der Honvédarmee 1848-49

Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvédsereg soproni különítménye 329
Hermann, Róbert: Die Sréter-Abteilung, die Ödenburger Abteilung der Honvédarmee (November-Dezember1848)

Molnár László: Sopron város hadtörténeti tradíciói 343
Molnár, László: Die heeresgeschichtlichen Traditionen von Ödenburg

Patyi Gábor: A selmecbányai akadémia magyar intézménnyé válása és a hallgatók nemzeti ellentétei 1848–49-ben 353
Patyi, Gábor: Die Schemnitzer Bergbauakademie in 1848-49

A KORTÁRSAK SZEMÉVEL
MIT DEN ANGEN ZEITGENOSSEN

Askercz Éva–Tirnitz József: Id. Stornó Ferenc jegyzetei az 1848–49. évi szabadságharc soproni és Sopron vidéki eseményeiről 365
Askerz, Éva – Tirnitz, József: Die Notizen des Franz Storno sen. über die Ereignisse des Freiheitskampfes 1848-49 in der Stadt Ödenburg und in ihrer Gegend

Kovács József László: A paraszt, a polgár és a pap (Kortársak feljegyzései 1848–49-ről Sopronban) 374
Kovács, József László: Der Bauer, der Bürger, und der Pfarrer (Aufzeichnungen der Zeitgenossen über 1848-49 in Ödenburg)

Németh Ildikó: 1848 a Geiger, a Michel és a Bruckner krónikában 382
Németh, Ildikó: 1848 in der Geiger-, Michel- und Bruckner- Chronik

Gerald Schlag: Az 1848-as forradalom Michael Mayr, a kismartoni tanácsos naplóinak tükrében 391
Schlag, Gerald: 1848 im Spiegel der Tagebücher des Eisenstädter Stadtrates, Michael Mayr

MŰHELY
KLEINE MITTEILUNGEN

Horváth Cirill: Az 1847/48. évi Sopron vármegyei választások 402
Horváth, Cirill: Komitatswahlen 1847–48

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE
KULTURELLES LEBEN IN ÖDENBURG

Tóth Imre: Az 1848. évi forradalom Sopron megyében. A Soproni Múzeum és a Soproni Levéltár időszaki kiállítása a Lábasházban. 404
Tóth, Imre: Die 1848-er Revolution im Komitat Ödenburg. Eine Ausstellung des Ödenburger Museums und des Ödenburger Archivs im Lábasház

Rózsa György: Megnyitó beszéd a „Változó lapjárás" – Az 1848-as bécsi forradalom és karikatúrái c. lábasházi kiállításon. 406
Rózsa, György: Eröffnungsrede zur Ausstellung „Karikaturen aus der Revolution 1848"

Ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia 408
Ifj.Sarkady, Sándor: Ödenburg 1848. Kronologie

Pájer Imre: „Rajta magyar, rajta" A Csornai Múzeum időszaki kiállítása 417
Pájer, Imre: „Rajta magyar, rajta". Sonderausstellung des Csornaer Museum

SOPRONI KÖNYVESPOLC
BÜCHERSCHAU

Polgár Tamás: A Tudományos Gyűjtemény (1817–1841) repertóriuma. Összeállította: Csécs Teréz. Győr, 1998. 419
Polgár, Tamás: Repertorium der „Tudományos Gyűjtemény" (1817–1841). Zusammengestellt von Teréz Csécs. Győr, 1998.

290Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.
Alapította Heimler Károly.
Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.
Felelős kiadó Dr. Ádám Antal.
Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben.
További támogatóink az Autoliv Kft., a Soproni Sörgyár, a Németh Villamossági Kft.

SZERKESZTŐSÉG

Askercz Éva, Dominkovits Péter, Gosztom András technikai szerkesztő, Hiller István, Kücsán József, Németh Ildikó titkár, Szende Katalin felelős szerkesztő, Turbuly Éva

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bircher Erzsébet, Csapody István, Domonkos Ottó, Gimesi Szabolcs, Gömöri János, Hárs József, Horváth Zoltán, Környei Attila, Kubinszky Mihály,

Metzl János, Molnár László, Németh László, Pápai László, Sarkady Sándor

Szerkesztőségi órák minden hónap harmadik csütörtökjén 14–17 óráig
(1998. szept. 17., okt. 15., nov. 19., dec. 17.,) a Városszépítő Egyesület Új u. 4. alatti helyiségében.
Az 1998/1. számtól a Soproni Szemle teljes szövege olvasható:
www.sopron.hu/SOPRONI_SZEMLE

Terjeszti a RÁBAHÍR Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a), a Soproni Levéltárban (9400 Sopron, Fő tér 1.) valamint kedvezményes áron, az egyesületi díjjal kombinálva minden év végén a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.).
Előfizetési díj 1998-ra egy évre 500 Ft, egyes szám ára 150 Ft. Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Levéltárban kaphatók.
A Soproni Szemle Alapítványt támogatni szándékozók részére csekk kérhető az alapítvány kuratóriumának postacímén (9401 Sopron, Pf. 5.). Az adományozók a felajánlott összegeket adóalapjukból levonhatják.

Készült a Hillebrand Nyomda Kft. Üzemében (9400 Sopron, Csengery u. 51.). Felelős vezető Hillebrand Imre.
HU ISSN 0133 – 0748

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848

291**1848**

Bona Gábor: Az 1848–49-es honvédsereg Sopron vármegyéből származó tisztjei

A szabadságharc ideje alatt folyamatosan szerveződő és bővülő honvédseregben összesen mintegy 12 ezer fő viselt, illetve ért el tiszti rendfokozatot.[1(1)]

Az első honvédtisztek kinevezésére 1848. június 13-én, illetve 19-én került sor, azt követően, hogy május közepén a Batthyány-kormány döntést hozott egy “tízezer főnyi önkéntes sereg” – az első tíz honvédzászlóalj – felállításáról. Ugyancsak a Batthyány-kormány időszakában, a július végétől, további két honvédzászlóalj – a 11. (Kolozsváron), valamint a 12. (Marosvásárhelyen) – valamint néhány honvéd tüzér

üteg alakult. Ezek tisztikarának kialakítása – legalább is részben – szintén megtörtént. Végül, Jellacic támadása idején a szerveződő honvéd táborkarhoz (vezérkarhoz) is nevezett ki néhány tisztet Batthyány, István nádor ellenjegyzésével. Ilyen formán a honvédsereg alakításának első ütemében, szeptember utolsó harmadáig, mintegy 330 honvédtiszt kinevezésére került sor.[2(2)]

A következő szakasz szeptember 24-ével vette kezdetét. Ekkor Batthyány, aki néhány nappal előbb kiadott utasításaival életbe léptette az augusztus 23-án elfogadott katonaállítási törvényt, azt konkretizálva, újabb 16 honvédzászlóalj felállítását rendelte el, egyúttal ezek tisztjeinek többségét is kinevezte.[3(3)] Ez a honvédség honvédsereggé alakulásának nyitányát jelentette.

A Béccsel történt szakítást követően, a Batthyány-kormány örökébe lépő Országos Honvédelmi Bizottmány irányításával megkezdődött a honvédsereg – korabeli értelemben vett – tömeghadsereggé fejlesztése. December közepéig az említett katonaállítási törvényben megszabott 50 ezer újonc helyett kb. 60 ezret sikerült kiállítani. Belőlük – az említett 16-ot is beszámítva – mintegy 40 új honvédzászlóalj szerveződött. Mellettük új műszaki csapatok, tüzér ütegek, valamint egyéb hadtestületek (például szekerész kar) jöttek létre, illetve 8 új huszárezred felállítása folyt. Ugyancsak újoncokkal töltötték fel azt a 22 sorzászlóaljat, valamint 10 huszárezredet, amelyek az októberi fordulatot követően a császári-királyi hadseregtől a szabadságharchoz csatlakoztak. Ez utóbbi alakulatok egy novemberben kiadott hadügyminiszteri rendelettel váltak formálisan is a honvédsereg részévé. Végül erre az időszakra esik a Jellacic támadása idején, illetve azt megelőzően szerveződött önkéntes csapatok regularizálására. 292Ezek, a Batthyány augusztus 13-i rendelete nyomán szerveződött önkéntes nemzetőrzászlóaljak, századok, a Perczel Mór alakította Zrínyi csapat, Szalay László Hunyadi szabadcsapata, stb., 1848 őszén többnyire honvéddé lettek.[4(4)]

A december közepéig mintegy 100-110 ezer főre nőtt honvédsereg kiépítése jelentős tiszt-igénnyel járt. A tisztikar létrehozásánál alapvető szempontnak a katonai előképzettség minősült. E tekintetben előnyös tényezőnek számított, hogy az októberi szakítást követően mintegy 1200 hivatásos császári-királyi tiszt került a honvédsereg állományába. Ők részben a még a Batthyány-kormány időszakában szerveződött első 12 honvédzászlóaljnál, részben pedig a honvédsereghez csatlakozott császári-királyi alakulatoknál szolgáltak. (E szám azt a néhány tucat tisztet is tartalmazza, akik október-november folyamán huszáraik élén az osztrák örökös tartományokból vágták át magukat Magyarországra, vagy egyénileg szökve tértek haza, és jelentkeztek szolgálatra a honvédseregbe.)

A honvédsereg kiépítése során a csapat-, dandár-, hadosztály- és hadtestparancsnoki posztokra szinte kivétel nélkül egykori – 1848-ban aktív, vagy már korábban kilépett, illetve nyugalmazott – császári-királyi tisztek kerültek. Ők, az egykori hadnagyok és főhadnagyok, adták még ekkor a századparancsnoki állomány nagyobb felét is.

A honvéd tisztikar szakmai szempontból eme kétségkívül legértékesebb része politikai szempontból azonban labilis volt. Az egykori császári-királyi tisztek e tekintetben ugyanis három típust képviseltek. Egy jelentős részük – és ez több száz tisztet jelentett! – szinte semmilyen formában nem kötődött a “magyar ügyhöz”. Ők többnyire olyan külföldi, vagy magyarországi származású, de nem magyar tisztek voltak, akiket 1848 októberében a körülmények, és/vagy a politikai helyzet időleges tisztázatlansága “állított a honvédség oldalára.

E tisztek csak az alakulatokhoz való értelmi vagy egzisztenciális kötődés miatt maradtak, illetve követték alakulatuk legénységének példáját. Döntésük helyességét pedig egy ideig a “politika” is igazolni látszott.

Október 17-én, a szakítást előidéző október 3-i kiáltványa után például V. Ferdinánd – mintha mi sem történt volna – leiratot intézett "kedves magyar hadügyminiszteréhez", Mészároshoz, annak tevékenységét ezzel mintegy továbbra is legálisnak ismerve el. Ebből, s más jelekből arra lehetett következtetni, hogy az udvar és a magyar országgyűlés békés kiegyezésének lehetősége továbbra is fennáll. Ez utóbbi realitása – legalábbis a gyakorlatban – a császáriak december közepén bekövetkezett általános katonai támadásával szűnt meg, s egyben egy lavina elindítója lett a tisztikarban. Az említett réteghez tartozó, s a honvédsereg magasabb parancsnoki karában is szerepet játszó tisztek ekkor száz-számra hagyták el a zászlót, elsősorban Görgei feldunai hadtestét, és a bács-bánsági csapatokat.

Példájukat a honvédsereg "jogos önvédelmi harc" teóriáját valló tisztjeinek egy része is követte. E felfogás – mely nem forradalmi- vagy szabadságháborúnak, hanem az 1848. áprilisi alkotmány védelmében folytatott önvédelmi küzdelemnek tekintette 1848/49-et, elsősorban a magyar etnikumú volt császári-királyi tisztekhez kötődött. E réteg megingását 1848/49 fordulójának köztársaság-párti hangulata, illetve annak felerősödése 293okozta. Ők ugyanis a harc céljának elérése – az áprilisi törvények végleges elfogadtatása – fejében készek voltak a Habsburg dinasztiával kiegyezni. Megnyugtatásukra adta ki Görgei 1849. január 4-én a váci nyilatkozatot.[5(5)]

Az 1849 január végével lezárandó tiszti válságot követően – amely az egykori császári-királyi tisztek harmadik, forradalmi és radikális nemzeti célokat valló csoportját nem érintette – a kilépettek helyét pótolni kellett. Ugyancsak újabb tisztigényt jelentett 1849 tavasza. Márciusban Erdély felszabadulásával, majd április végén országosan újabb tömeges sorozásra került sor. Ennek eredményeként július közepére a honvédsereg létszáma elérte a 170 ezer főt. A szabadságharc végén – a világosi fegyverletétel idején – a gyalogos zászlóaljak száma, a 146 folyamatosan számozott honvédzászlóalj, a már számot nem kapott zászlóaljak, stb. beszámításával már megközelítette a 200-at, 18 huszárezredünk és egy ezrednyi lengyel dzsidásunk, 4 vadászezredünk, 4 utászzászlóaljunk, több, mint 70 tábori ütegünk, stb. volt.[6(6)]

A tisztikar újabb bővülésével párhuzamosan abban megnőtt a más rétegekből és csoportokból származók száma és aránya. Így az alsóbb tisztikar – a hadnagyok, főhadnagyok és századosok – döntő hányadát a tavaszi és nyári hadjárat idején már nem a volt császári-királyi tisztek, hanem három másik, egymástól többé-kevésbé elkülöníthető réteg tette ki. A jurátus ifjúságé, a volt császári-királyi altiszteké és az úgynevezett hivatalnokoké. Mindhárom gyűjtőfogalom.

A jurátusok a tanuló, illetve tanult ifjúságot jelentik. A szó klasszikus értelmében a jogot végzett, de még ügyvédi vizsgát nem tett fiatalokat (jurátus = joggyakornok), tágabb felfogásban a joghallgatókat, valamint a már végzett, pályakezdő ügyvédeket. Még bővebb értelmezésben ide tartoztak mindazok, akik felsőfokú tanulmányokat folytattak, vagy azt éppen befejezték. Tehát a mérnökök, orvosok, teológusok, gyógyszerészek, stb. – akik között azonban mégis csak a jogászok voltak a legszámosabban.

Az utóbbi értelemben vett jurátus ifjúság tagjai már 1848 tavaszán százával, ősztől ezrével álltak a honvédsereg zászlaja alá. A katonamesterség elsajátítását követően, valamint lelkesedésükben és bátorságukban megmutatkozó eszmei elkötelezettségük következtében több ezren lettek tisztek közülük a szabadságharc folyamán.

Számban és jelentőségben majdnem hasonló súlyt képviselt a volt császári-királyi altisztek gárdája. Ez nagyobbrészt azokat az altiszteket jelentette, akik 1848 őszén csapattestükkel csatlakoztak a honvédsereghez. Katonai ismereteik, szaktudásuk, tapasztalataik, valamint egyéni kvalitásaik alapján szintén nagy számban lettek közülük tisztek. A már korábban – 1848 előtt – leszerelt egykori altisztek a

honvédseregbe lépve szintén számosan lettek annak tisztjei. A tisztikarban elsősorban ők képviselték a társadalmi hierarchia alsóbb szintjét.

A "hivatalnokok" rétege kifejezés lényegében azonos társadalmi szintű, s egymástól csak a foglalkozás konkrétságát tekintve eltérő egyéneket takar. Olyan állami-, megyei-, illetve magán-hivatalnokokról, állami és magánuradalmi alkalmazottakról, stb. van ugyanis szó, akik a társadalmi középosztály tagjai voltak. Túlnyomó részük nemesi származású volt. E hivatalnoki, alkalmazotti rétegek képviselői szintén jelentős 294számban lettek a honvédsereg katonái, majd tisztjei. Egy részük pedig eleve tisztként kezdte – az önkéntes nemzetőröknél, vagy más önkéntes csapatoknál. Ez utóbbi alakulatok tisztjeit ugyanis általában választották – éspedig többnyire tekintély-elvi alapon. Az említett csapatok később reguláris honvédalakulattá szerveződtek és tisztjeik honvéddé minősültek át. (Ami nem minden esetben volt szerencsés, mert így olyanok is bekerültek a tisztikarba, akik nem rendelkeztek megfelelő előképzettségel, illetve gyakorlattal.)[7(7)]

Az 1848 őszén, valamint 1848/49 fordulóján a szolgálatot elhagyókat nem számítva a honvédsereg tiszti létszámát kb. 11 ezer főben állapíthatjuk meg. A szabadságharc, vagy "önvédelmi harc" ügyét vállaló tisztek rendfokozati megoszlása a következő volt: 32 tábornok, mintegy 900 törzstiszt – vagyis ezredes, alezredes és őrnagy (a nemzetőrség valóságos, valamint honvédség és nemzetőrség címzetes törzstisztjeivel együtt) –, továbbá kb. 2 600 százados, és mintegy 7 500 főhadnagy és hadnagy.

E számból ismereteink szerint 102 tiszt, a honvéd tisztikar mintegy 1 %-a született a *korabeli* Sopron vármegye területén.[8(8)] Rendfokozat szerint ez 1 ezredest, 3 alezredest, 8 őrnagyot – 12 törzstisztet –, továbbá 33 századost és 57 hadnagyot és főhadnagyot – azaz 90 főtisztet – jelent. E tanulmánnyal, rövid életrajzuk felvillantásával nekik szeretnénk emléket állítani a szabadságharc 150. évfordulója alkalmából.

Törzstisztek

Ábrahám Ádám Muzsajon (ma Röjtökmuzsaj) született 1796-ban. Nemes Á. János földbirtokos fia volt. (Vallása: r. katolikus.) Tanulmányait a soproni és a szombathelyi gimnáziumban végezte. 1814-ben közvitézként beállt a 48. gyalogezredhez. Folyamatosan szolgálva 1846-ban I. osztályú századossá léptették elő, és a 39. gyalogezred debreceni főhadfogadó állomásának parancsnoka lett.

A városban közmegbecsülésnek örvendő századost 1848. június 30-án Batthyány miniszterelnök a debreceni gyalogos nemzetőrség őrnagy-parancsnokává nevezte ki. Választása szerencsés volt, Ábrahám őrnagy a szabadságharc leveréséig kitartott a nemzeti ügy mellett. Harctéri feladatot elsőként október közepén kapott. Ekkor a város 400 mozgósított nemzetőrével Aradra vezényelték. Ezt az tette szükségessé, hogy az aradi vár császári őrsége az októberi fordulatot követően a magyarok ellen fordult. A vár zárolására Máriássy János honvéd őrnagy kapott parancsot. Máriássy kb. 5 ezer főnyi, nemzetőrökből álló seregének sikerült is a várba szorítania a császáriakat, azt azonban nem tudta megakadályozni, hogy a szintén császári kézen levő Temesvár őrsége időről-időre ne juttasson élelmiszer- és hadianyagkészleteket Aradra. A császáriak fenti expedíciói során, november 14-én, illetve december közepén vívott harcok részese volt Ábrahám is, a vitézül küzdő debreceni nemzetőrökkel.

Az aradi ostrom-sereg nemzetőr zászlóaljait 1848/49 fordulóján reguláris honvédzászlóaljak váltották fel.

1849 január elején így Ábrahám és nemzetőrei hazatérhettek Debrecenbe. A pihenő azonban nem sokáig tartott. A főváros eleste után a Debrecenbe áttelepült kormány, illetve annak szűkre szorult bázisa, a Tiszántúl védelméről gondoskodni 295kellett. Ezt Szegednél, Szolnoknál és Tokajnál honvéd hadtestek végezték. Erdély felől pedig megoldotta a problémát Bem győzelmes előretörése. A reguláris seregtestek közti űr kitöltésére a nemzetőrséget mozgósították. A Tisza mögött őrlánc épült ki, melynek egyik szakaszát, Tiszafüredtől Polgáron át Csegéig Ábrahám nemzetőr zászlóalja szállta meg. Egészen április közepéig állomásoztak is, amikor is a magyar főserég győzelmes tavaszi hadjárata következtében a veszély elmúlt.

1849 nyarán, az orosz intervenció idején ismét szükség lett a nemzetőrökre. Július elején az orosz főserég észak felől elérte a Tiszát, sőt annak Cseodajev tábornok vezette hadteste Tokajnál átkelve Debrecenig hatolt. Cseodajev megállítására a magyar kormány egy nemzetőrökből és népfelkelőkből álló tábort szervezett Biharpüspökin. Ide vonult Ábrahám is a debreceni nemzetőrökkel. Összecsapásra azonban nem került sor. Cseodajev, miután teljesítette feladatát, mely élelmiszer sarcolása volt a szűkölködő cári sereg számára, visszatért a Tisza jobb partjára.

Ábrahám ekkor a hortobágyi híd őrzését kapta feladatul. Előttük a Tiszát – Tiszafürednél – Korponay János alig ezer főnyi különítménye fedezte. E kis erő a cári főserég 80 ezer főnyi katonaságának támadásakor, július 27-én Ábrahám csapatához csatlakozott, majd azzal Debrecenbe vonult vissza. Az oroszokkal pedig augusztus 2-án Nagysándor József tábornok 1. honvéd hadteste vette fel a küzdelmet. A csata idején Ábrahám nemzetőreivel Debrecen helyőrségét képezte. Ez volt egyben az utolsó tényked ésük is – Nagysándor vereségekor az alakulat feloszlott.

A szabadságharc után Ábrahám őrnagyot a császáriak Nagyváradon hadbíróság elé állították. 1850. április 30-án kötél általi halálra ítélték, ezt azonban a “császári kegyelem” 14 év várfogságra változtatta. 1853 szeptemberében pedig amnesztiában részesült. Az akkor 57 éves, vagyontalan és állástalan Ábrahám megélhetéséről egykori bajtársa, Patay István honvéd ezredes gondoskodott. Az ő nyírmadai birtokán élt “vendégként” egészen 1867-ig. A kiegyezés után a szabadságharcban részt vett császári-királyi tisztek nyugdíjat kaptak, így Ábrahám sorsa is jobbra fordult. Debrecenbe költözött, és itt élt közszeretetben 1869. augusztus 1-jén bekövetkezett haláláig.[9(9)]

fajszi Ányos János Nagycenken született 1804-ben r., katolikus vallású családban. Gimnáziumi tanulmányait követően, 1821-ben beállt a 48. gyalogezredhez, ahonnan 18 év szolgálat után őrmesterként szerelt le. A szabadságharc kitörésekor már nős és családos volt.

1848 nyarán a Vas megyei nemzetőrség századosává választották. A megye egyik mozgósított nemzetőrzászlóaljával júliusban a Dráva vonalán kiépített őrvonalon szolgált. Szeptember-októberben pedig részt vett a Jellacic-elleni harcokban.

November 11 (1)[*(10)]-én a Sárváron alakuló 45. honvédzászlóalj századosa lett. Ez az alakulat fegyverzetét és felszerelését 1849 január első napjaiban Budapesten kapta meg, s ekkor Görgei tábornok feldunai hadtestéhez nyert beosztást. Az említett hadtest kötelékében részt vettek a felső-magyarországi visszavonulásban, majd az ezt követő branyiszkói áttörésben (1849. febr. 5.) és a kápolnai két napos ütközet második napjának (febr. 27.) küzdelmeiben.

296Március elején a zászlóalj parancsnoka, Ujváry István őrnagy a Kmety-hadosztály egyik dandárának vezetését vette át, a 45. honvédzászlóalj irányítója rangidős századosként pedig Ányos János lett. Ő vezette az alakulatot április 2-án a hatvani csatában, április 20-án a kéméndi összecsapásban, majd Buda ostroma

idején (május 4-21.). Továbbá a fényes győzelemmel végződő június 13-i csornai, és a vereséggel záruló ihászi ütközetben (június 27.). Ez utóbbi alkalommal a 45. zászlóalj “nem jól viselte magát” – olvashatjuk Kmety ezredes jelentésében, minek folytán a hadosztályparancsnok a zászlóalj parancsnokságát Thurzó Miklós 10. honvédzászlóalji századosra ruházta.

A Vas megyei 45-ösök később azonban kiköszörülték a csorbát. Az önállóvá vált, a Feldunai hadseregtől a Délvidékre vezényelt Kmety-hadosztály július 23-án Mosorinnál, a Titeli-fennsík ostroma során véres harcot vívott Jellacic hadtestével. Az összecsapásban kitűnt 45. zászlóalj ugyancsak bátor századosa ismét a zászlóalj parancsnoka lett. Őrnaggyá pedig az augusztus 9-i temesvári csata után Bem tábornok léptette elő Ányost.

Neve 1867-ben bukkant elő ismét, amikor is a Vas megyei Honvéd segélyegylet tagjai sorában találjuk. 1869 márciusában Vas megyében hunyt el.[10(11)]

nemes Birsy József 1816. szeptember 16-án Eszterházán született, a r. katolikus vallást követte. Apja uradalmi számvevő volt. Tanulmányait a lévai gimnáziumban végezte, majd 1833-ban “hadfi” (tisztjelölt) lett a 33. gyalogezredben. 1848 májusában – ekkor már hadnagy volt – ezrede Itáliában állomásozó részétől az itthon állomásozó 3. zászlóaljhoz helyezték.

Hazatérve bevonult a szerb felkelők ellen küzdő alakulatához, melynél szeptember 6-án császári-királyi főhadnagy lett. Pályafutása a császári hadseregben egy hónappal később azonban véget ért. Október 15 (1)-én századosként átlépett a Pécsett szerveződő 36. honvédzászlóaljhoz. Innen néhány hét elteltével segédtisztként Görgei tábornok, a feldunai hadtest parancsnoka mellé került. E beosztásában 1849. február 1-én őrnagy lett.

Az alig fél év leforgása alatt hadnagyból őrnaggyá előléptetett Birsy elégedett lehetett tehát gyors előmenetelével, valamint beosztásával is. Ő mégis jobb szerette a harcmezőt, legalább is erre enged következtetni, hogy csapatszolgálatra való beosztását kérte. Ennek nem volt nehéz eleget tenni, miután 1848/49 fordulóján, mint említettük, csapatparancsnokok sora hagyta el Görgei seregét. Így a 60. Wasa herceg nevet viselő gyalogezred 1. zászlóalját is, melynek a magyar szabadságért lelkesedő, túlnyomórészt szlovákokból álló katonáit tisztjei szinte kivétel nélkül cserbenhagyták. Görgei március 7-én e zászlóalj parancsnokává nevezte ki Birsyt. Birsy kemény kézzel fogta össze a zászlóaljat, s vezette azt – csak a jelentősebbeket emlíve – az április 2-i hatvani, a július 2-i és 11-i komáromi, valamint a július 17-én Vácnál vívott csatákban és ütközetekben, egészen a világosi fegyverletételig.

Teljesítményét a császári hadbíróság is “megbecsülte”. 1850. január 19-én Aradon golyó általi halálra ítélték. Egy hónap múltán Haynau az ítéletet azonban 16 év várfogságra 297változtatta. A tizenhatból végül is “csak” hét lett. 1856 áprilisában kegyelmet kapott. Az aradi várbörtönből történt kiszabadulása után Arad városában telepedett le. A szabadságharc alatt a császáriaktól sokat szenvedett város adott számára kenyeret, mely írnokként alkalmazta. A kiegyezést követően az ő sorsa is rendeződött. 1869-ben őrnagyként reaktiválták a magyar királyi honvédsereghez. 1876-ban alezredesi címmel nyugalomba vonult, és 1888-ban Budapesten húnyt el.[11(12)]

rautenhofi és dettendorfi Dobner János 1798-ban törzsökös Sopron-városi családból született. Apja D. János – aki 1742-ben szintén Sopronban látta meg a napvilágot –, anyja Barth Helena volt. A család a r. katolikus vallást követte. Ifjabb Dobner János 1848-ban Pálffy Lipót herceg stomfai uradalmának főmérnöke volt. Nős – feleségét Fülesy Erzsébetnek hívták – és családos: hat gyermek apja.

A haza hívó szavára mégis kardot kötött. Helyesebben szólva vette mérő- és rajzeszközeit, és 1848. december 20-án Károly fiával együtt bevonult a komáromi várőrséghez. Érkezése hiányt pótolt, miután a még építés alatt álló komáromi erődrendszer őrségénél alig volt mérnöki tudományokhoz értő tiszt. A monostori-sáncok, majd később az Apália-szigeten emelt földsáncok építését így ő irányította. Ugyancsak hiányoztak a várban a műszaki csapatok. A sikeres védekezéshez ezekre pedig igen szükség volt. Különösen azt követően, hogy a császáriak 1849 februárjában ostromzárat építettek ki Komárom körül. Az első ilyen alakulatot, mely egy utászszázad volt, Dobner hozta létre márciusban, s ennek százados-parancsnoka lett. E századdal építette meg április 26-ára azt a hajóhidat, melyen Görgei felmentő serege partot válthatott a Dunán. A magyar fővezér e tettéért a katonai érdemjel 3. osztályával tüntette ki Dobnert.

1849 július közepén, a Feldunai hadsereg elvonulásával Komárom várőrsége ismét magára maradt. A Klapka tábornok parancsnoksága alatt álló őrség augusztus 3-án egy nagyszabású kitörés során szétverte, illetve megfutamította az ostromló császári hadat. A Dunántúl északi fele felszabadult, minek következtében 4-5 ezer újoncot vonultathattak be a toborzással megbízott különítmények. Ennek eredményeként egy újabb utász század felállítására is sor került. A két századnyi “komáromi utászosztály” parancsnoka az augusztus 20-án őrnaggyá előléptetett Dobner János lett. (Említett Károly fia ugyanitt századosként szolgált.)

A vár október elején történt feladásakor a Dobnerek hazatértek Stomfára. A császárhű Pálffy herceg azonban nem vette vissza szolgálatába Dobner Jánost, aki ezután magán-mérnökként kereste kenyerét, 1864. május 31-én Pozsonyban bekövetkezett haláláig.[12(13)]

Helley (Heley, 1848-ig Hell) János Sopron város hasonnevű orvosának fiaként 1818-ban Sopronban látta meg a napvilágot. R. katolikus vallású volt. Tanulmányait egy pesti gimnáziumban végezte. 1836-ban beállt a császári hadseregbe, ahonnan 1846-ban a 4. dragonyosezred hadnagyaként szerelt le. A forradalom kitörésekor Pesten élt.

298 1848. június 13-án főhadnaggyá és Pest város lovas nemzetőrségének segédtisztjévé nevezték ki. Szeptember közepén előbb a Pesten szerveződő önkéntes nemzetőrzászlóalj, majd a négy Hont megyei és két budai nemzetőrszázadból szervezett önkéntes zászlóalj századosa lett. Az alakulat Ivánka Imre őrnagy Vácon alakult nemzetőr dandárának kötelékében részt vett a szeptember 29-i pákozdi, majd az október 30-i schwechati ütközetben. Parancsnoka az utóbbiban már Helley volt, akit október 14-én őrnaggyá léptettek elő. December közepén Komáromban a zászlóaljból egy reguláris honvédzászlóalj szervezését kezdték meg. Ez az alakulat kellő számú önkéntes hiányában azonban nem jött létre, Helley így más beosztást kapott. December végén a Hajdúságban szerveződő 17. Bocskai huszárezredhez helyezték át.

A Bocskai huszárezred október óta szerveződött, akkor még a “Bocskai önkéntes csapat lovassága” néven. Kiállítása a felszerelés nehézségei következtében azonban jócskán elhúzódott. Első osztálya csak 1849 januárjában, a negyedik, az utolsó pedig csak júliusban lett hadrakész. Az ezred Helley vezette 2. osztálya (3. és 4. század) Hajdúböszörményben szerveződött. Beosztása szerint ez volt az alezredesi osztály, melyet az ezred alezredese kellett, hogy vezessen. Ez volt a könnyebbik probléma: 1849 február közepén Helleyt előléptették alezredessé. A 332 főből álló osztály minden egyes katonája felszerelését tekintve azonban “101 darabból állt” – mint ahogy azt Nyáry Pál hadfelszerelési kormánybiztos tréfásan emlegette. S ezt csak április végére tudták előteremteni. Ekkor az ezred 3-6. századát Helley vezetésével a Felső-Magyarország védelmére szervezett – későbbi IX. – hadtesthez osztották be.

Az említett hadtestre, mely mintegy 10 ezer embert számlált, június közepén a cári főserég Galícia felől betört mintegy 120 ezer katonájának támadása zúdult. Ilyen erőviszonyok mellett komoly ellenállásról nem lehetett szó. A Bártfa-Eperjes körzetében összpontosított magyar hadtest folyamatosan a Duna-Tisza közéig hátrált, miközben utóvéd harcokkal próbálta lassítani az ellenség előnyomulását.

Ez utóbbiakat a huszárok – köztük a Bocskaiak – vívták. Parancsnokukra, Helleyre ez alkalmakkal nem kis felelősség hárult. Hiszen miközben újra és újra állást foglalt, vagy rácsapott az orosz élővédre, hogy lassítsa, felfejlődésre késztesse az ellenséget, ügyelnie kellett a rugalmas elszakadásra, nehogy huszárai elvesszenek a cári lovasság tengerében. S e megfontoltságot bizonyára fokozta, hogy már őt is hazavárta valaki. Kászonimperfalvi Balázs Ágnes, akivel 1849. június 9-én kötött házasságot.

Július közepén a felső-magyarországi hadtest, az újonnan felállított tartalék hadtest, valamint a lengyel légió egyesüléséből Cegléd körzetében létrejött a Tiszai hadsereg. Ennek mintegy 2 ezrednyi lovasságával 20-án Perczel Mór tábornok Turánál megtámadta a cári főserég egyik hadosztályát. Hosszú és véres lovassági harc bontakozott ki, mely a harctérre érkező újabb orosz lovas-tömegek megjelenésekor a magyar huszárok visszavonulásával végződött. Ebben az ütközetben az első sorokban vagdalkozó Helley súlyos sebet kapott, huszárai az ellenség gyűrűjéből kivágva azonban megmentették életét. Tasnádra, Közép-Szolnok megyébe vitték, ahol csak a világosi fegyverletétel után gyógyult fel.

Ekkor, 1850 júniusában azonban már érvénybe lépett az a rendelet, mely szerint a még a forradalom előtt a császári hadseregből kilépett tisztek, akik a honvédseregben szolgálatot vállaltak, amnesztiában részesültek. Helley ebbe a kategóriába tartozott, 299ezért néhány havi vizsgálati fogság után szabadlábra került. Tasnádon telepedett le, illetve gazdálkodott 1888. május 4-én bekövetkezett haláláig.[13(14)]

Kalmár György József Sopronban született 1819. május 19-én. Apja K. György soproni kereskedő, anyja Pfanzert Borbála volt. Vallása: r. katolikus. Jogot végzett, majd az ügyvédi vizsga letétele után hadbíró gyakornok lett a 2. Hannover (királya) huszárezrednél (1841.). Öt év után főhadnaggyá, 1848 januárjában pedig hadbíró századossá léptették elő.

1848 tavaszán ezredével, melynek törzse Újpécsen volt, a Délvidéken állomásozott. A Hannover huszárok így az elsők között “kerültek kapcsolatba” a szerb mozgalommal. Ők verték le húsvétkor, (áprilisban) a kikindai kerületben kitört lázadást. Júniustól pedig, élükön Kiss Ernő ezredessel, a később Aradon mártírhalált halt honvédtábornokkal, részt vettek a délvidéki háborúban.

Októberben, a Béccsel történt szakításkor az ezred a “magyar ügy” mellé állt. Kalmárt 1849 februárjában Debrecenbe rendelték. Ennek oka az volt, hogy a magyar hadügyminisztérium mellett működő Katonai Feltörvényszék személyzetéből úgyszólván senki sem követte Pestről a kormányt Debrecenbe. Az intézményt tehát újra kellett szervezni. Kalmár február 12-én kapta meg kinevezését a Katonai Feltörvényszék elnökévé, 16-án pedig őrnaggyá léptették elő. E beosztásában szolgált a szabadságharc végéig. Feladata a különböző seregtestek hadbíróságai által hozott ítéletek ellenőrzése, illetve felülvizsgálata volt. Ezen túlmenően az Országos Honvédelmi Bizottmány, illetve a hadügyminisztérium számos, a hadbíróság illetékességébe vágó ügy kivizsgálásával bízta meg. Ezeknek az ügyeknek egy jelentős része a magyar fogságban lévő császári tisztekre vonatkozott. A “forradalmi éberség jegyében” napirenden voltak a névtelen, vagy névvel ellátott feljelentések ellenük. T.i., hogy szökni akarnak, ezért lefizették őreiket, vagy hogy forradalom-, illetve magyarellenes kijelentéseket tettek. A Kalmár vezette ezzel kapcsolatos eljárások többnyire felmentő ítélettel zárultak. Hogy ez indokolt volt-e, vagy sem, ma már nehéz lenne eldönteni. Mindenesetre a perek császári tiszt résztvevői a szabadságharc után sorra mentő

tanúként jelentkeztek Kalmár igazolási eljárásakor.

Tevékenységével pedig bizonyára a magyar kormány is elégedett volt. Legalább is erre utal, hogy június 27-én alezredessé léptették elő. A szabadságharc végén a hadügyminisztérium személyzetével Aradon Görgei seregéhez csatlakozva, Világosnál fejezte be szolgálatát a honvédseregben.

A fegyverletétel után a császáriak Pesten hadbíróság elé állították. Mintegy fél éven át tartó eljárás után, 1850. máj. 31-én azonban felmentő ítélet született, Kalmárt visszahelyezték cs. kir. hadbíró századosi rangjába. Kalmár a honvédtisztté lett volt cs. kir. tisztek "sztereotípnak" tekinthető védekezési formáját választotta: honvédseregbe való kerülését a magyar alkotmányra letett eskü kötelezettségével, illetve azzal magyarázta, hogy az uralkodó császári zászló alá való visszatérést elrendelő 1848. okt. 3-i kiáltványáról csak késve értesült. Ezt követően pedig a "forradalmi kormány terrorja" következtében nem volt lehetősége a távozásra. Esetében további mentő körülményt 300jelentett, hogy fegyverrel nem harcolt a császáriak ellen, valamint az említett tanúvallomások is mellette szóltak.

A császári hadseregbe visszakerülve, és folyamatosan szolgálva 1858-ban őrnagy, 1865-ben alezredes, végül 1873-ban ezredes lett. Huzamosabb ideig Budán – a helyőrségi hadbíróságnál, illetve a budai katonai bíróságnál – teljesített szolgálatot. 1875 novemberében nyugalmazták, ekkor Bécsben telepedett le.[14(15)]

mesterházi Mesterházy István 1811. ápr. 23-án Mesterházán született földbirtokos, evangélikus vallású családból. Tanulmányait a soproni liceumban végezte. 1831-ben beállt a 32. gyalogezredbe, ahonnan 1832-ben felvették a magyar nemesi testőrséghez. Innen 1837-ben hadnagyként a 6. vértesezredhez osztották be. Egy év múltán főhadnagy, 1846-ban pedig százados lett.

A nemzetőrség szervezésekor Heves megye egyik nemzetőr őrnagyává nevezték ki (1848. júl. 9.). Ősszel a megye mozgósított lovas nemzetőr osztályával az aradi ostrom-sereghez, innen 1849 januárjában a már az Ábrahám őrnagynál említett Tisza mögötti védvonalra vezényelték innen Cibakháza térségébe, ahol a császáriak két ízben is kísérletet tettek arra, hogy átkeljenek a Tiszán. Az utóbbi alkalommal – febr. 24-én – Mesterházy igen kitűnt az ellenség visszaverésénél, ezért később a katonai érdemjel 3. osztályával tüntették ki.

A bátor lovastisztet ezt követően áthelyezték a honvédsereghez, márc. 1-én az 1. (Császár) huszárezred alezredese lett. E minőségében az I. hadtest kötelékében részt vett az ápr. 4-i tápióbicskei, a 6-i isaszegi, a 19-én vívott nagysallói és a 26-i komáromi csatákban, illetve ütközetekben. Ezekben ő vezette az ezredet, mivel annak parancsnoka, Kazinczy Lajos ezredes ekkor már hadosztályparancsnokként működött. Ennek következtében Mesterházy máj. 25-én lett "hivatalosan is" az ezred parancsnoka.

Görgei júniusban életbe léptetett hadsereg-reformjakor – mely szerint minden hadtestnek két gyalogos-, valamint egy lovas hadosztályból kellett állnia – pedig átvette az I. hadtest lovas hadosztályának vezetését. Ez ezrede nyolc, valamint a 8. Koburg huszárezred négy századából állt, továbbá két lovas ütegből. Június közepe magánéletében is változást hozott, feleségül vette a miskolci születésű Büdi Kornéliát.

Alig néhány nappal később azonban már ott harcolt hadosztályával Nagysándor tábornok I. hadtestében a Vág menti harcokban, majd júl. 2-án és 11-én a komáromi csatában. A Feldunai hadsereg ezt követő visszavonulása során különösen Vácnál tűnt ki, júl. 17-én. Ekkor huszáraival futást színlelve a hadtest két gyalogos hadosztálya közé csalta a kozák lovasságot, melyet először a honvédzászlóaljak sortüze ritkított meg, majd Mesterházy üldözésükre küldött huszárai is megszabadultak. Kevésbé sikeres volt azonban az aug. 2-i debreceni csata. Itt "császár-huszárai" megfutamodtak a csatatérről. (Igaz, többszörös túlerővel

volt dolguk.)

A világosi fegyverletételt követően a császári hadbíróság Mesterházyt Aradon előbb golyó általi halálra, majd 18 év várfogságra ítélte. Olmützbe került, ahonnan 1853 301nyarán amnesztiával szabadult. A nyirkos vártömlöcben szerzett betegségében halt meg 1854. dec. 8-án szülőhelyén.[15(16)]

Murmann Sámuel Sopronban született 1817. jún. 3-án, Vallása: evangélikus. M. Kristóf szűcsmester és Halasy Erzsébet fia volt. A bécsi műszaki főiskolán (politechnikum) tanult, majd 1836-ban beállt a 2. huszárezredbe. Ugyanitt hadnagy, 1846-ban pedig főhadnagy lett. 1848. jan. 15-én kérésére ideiglenesen nyugállományba helyezték.

Nevével 1848. nov. 13-án találkozunk ismét, ekkor Arad város nemzetőrségének őrnagyává nevezték ki. Nemzetőreivel kezdetben a császári kézen lévő vár zárolásában vett részt. Később – 1848/49 fordulójától – pedig az Aradot ostromló – V. – hadtest szekerészkarának parancsnoki tisztét töltötte be. (A szekerészeknek kellett vontatnia, illetve mozgatnia a vár ostromához felvonultatott nehézlövegeket.) E beosztásában az ostrom-sereg parancsnoka, gróf Vécsey Károly tábornok 1849. márc. 27-én honvéd őrnaggyá terjesztette fel Murmannt. A hadügyminisztériumnak azonban az volt a véleménye, hogy Murmann nemzetőr őrnagyként is teljesítheti az említett feladatot – így "megspórolt" egy honvéd őrnagyi helyet.

Murmann tehát nemzetőr őrnagy maradt, de sorsát így sem kerülhette el. 1849. aug. 25-én osztrák fogságba esett, és Haynau még aznap statáriális úton felakasztatta! Ennek okát csak találgathatjuk, hiszen Murmann sem beosztását, sem tevékenységét tekintve nem tartozott a "kiemelkedő bűnösök" kategóriájába. Kivégeztetésében bizonyára a példa statuálása játszott szerepet. Továbbá Haynaunak az az elképzelése, hogy nem kell holmi hadbírósági eljárással az időt húzni, hanem minden honvédtisztet, akiről bebizonyosodik, hogy korábban tisztként a császári hadseregben szolgált, azonnal ki kell végezni. Ennek jegyében járt el Murmannhoz hasonlóan Ormai Norbert honvédezredessel, valamint Hruby Gyula huszárőrnaggyal szemben is. Haynau a statáriális kivégzéseket csak azt követően állította le, hogy kézhez kapta az osztrák minisztertanács aug. 20-i utasítását. Ez a fogságba esett honvédtisztek – volt császári-királyi tisztek – esetében szabályos hadbírósági eljárás lefolytatását írta elő.[16(17)]

Paur János (Páur Iván) 1806. jún. 21-én Kismartonban született. Apja, P. Mátyás, a herceg Esterházy-uradalom gazdatisztje volt. Polgári származású, r. katolikus. Gimnáziumi tanulmányait Sopronban és Kőszegen, a jogot Pozsonyban végezte. 1831-ben ügyvédi vizsgát tett. Később uradalmi ügyész a Széchenyi család szolgálatában, majd Pozsonyban váltótörvényszéki hivatalnok, 1847-ben pedig a Trencsén megyei bíróság titkára lett.

A felvilágosult, polgári gondolkozású Paur 1848 októberében a Jellacic ellen rendezett pozsonyi népfelkelés egyik századosa lett. Éspedig a város zsidó polgáraiból szervezett századnak a parancsnoka – akik a város antiszemita hangulata következtében kényszerültek önálló századot alakítani. Paur velük a feldunai hadtesthez csatlakozva részt vett az október 30-i schwechati csatában. Később az említett hadtest hadbiztosi 302hivatalához nyert beosztást. Danielisz János főhadbiztos oldalán, honvéd századosi rangban, az élelmezési szolgálatnál tevékenykedett. Danielisz 1849 tavaszán a négy hadtestből álló Feldunai hadsereg főhadbiztosa lett. Ekkor az egykori feldunai – most VII. – hadtest élelmezési szolgálatának vezetését Paur vette át. Végül jún. 16-tól őrnagyi rangban az említett hadsereg hadbiztosi hivatalának igazgatója, Danielisz helyettese lett.

A szabadságharcot ilyen formán végigszolgáló Paur a világosi fegyverletétel után az aradi hadbíróság elé

került. Öt hónapon át folyt a vizsgálat ellene, de miután korábban sem császári-királyi tiszt nem volt, sem pedig "politikai bűntényt" nem tudtak rábizonyítani, beszüntették ellene az eljárást, és sorozóbizottság elé állították. Ez alkalmatlannak találta a "családi-királyi közvitézi" címre, így megmenekült a katonáskodástól.

Szabadulását követően Paur pályát váltott. 1852-ben beiratkozott a pesti egyetemre, ahol régészeti előadásokat hallgatott. Tanulmányait befejezve előbb – 1855-ben – díjnok, majd az érem és levéltár kezelője lett a Magyar Nemzeti Múzeumban. A római kor magyarországi emlékeinek kutatójaként cikkeket jelentetett meg, s a Magyar Tudományos Akadémia 1858-ban levelező tagjainak sorába választotta. Nevét a magyarországi archeológia úttörői között tartjuk számon. A kiegyezés után Sopronba költözött, s a megye főispánjának titkára lett. Tagja, majd elnöke volt a '48-as hagyományokat őrző Sopron megyei Honvédegyletnek. 1888. dec. 17-én Sopronban halt meg.[17(18)]

Turner Gusztáv 1803. márc. 28-án Sopronban született, evangélikus vallású volt. A gimnázium 7 osztályának elvégzése után, 1822-ben beállt a 60. gyalogezredhez. Ugyanitt 1831-ben zászlós (alhadnagy), 1842-ben pedig főhadnagy lett. 1848 tavaszán ezrede 3. zászlóaljával itthon állomásozott.

A szerb felkelés kitörésekor alakulatával a Délvidékre vezényelték. Előbb a bácskai, majd miután a küzdelem a Temesi bánságra is átterjedt, a bánsági harcokban – Écska, Zsigmondfalva körzetében – vettek részt. Ezek során Turner kitűnt megbízhatóságával, és – még a császári hadseregben – szept. 20-án II. osztályú századossá léptették elő.

Az októberi válság idején a Gustav Wasa herceg nevét viselő 60. gyalogezred tisztjeinek döntő többsége visszatért az uralkodó hűségére. Az ezred három zászlóaljának – kettő 1848 június közepén Bécs körzetéből tért haza a Batthyány-kormány követelésére – a vitézei azonban a magyar hazára és Kossuthra esküdtek. Jóllehet az ezred legénységének mintegy kétharmada Nyitra, Pozsony és Trencsén megyei illetőségű szlovák volt.

Turner azon kevés tisztek közé tartozott, akik legényeikkel maradtak. Október 19-én így ő is feljebb került a ranglétrán, főszázados lett. Zászlóaljával a bánsági hadtest (Kiss Ernő tábornok) Vetter Antal ezredes vezette nagybecskereki hadosztályának kötelékében maradva harcolt tovább a szerb felkelők ellen. Így a zsigmondfalvai (okt. 8.), tomaseváci (dec. 5.) zichyfalvi (dec. 10.), alibunári (dec. 12.), jarkováci (dec. 14.) és pancsovai (1849. jan. 2.) nevezetesebb összecsapásokban.

303Közben a főhadszíntéren súlyossá vált a helyzet. Pest-Buda feladása, a kormány Debrecenbe menekülése után január közepén ezért a bácskai és a bánsági sereg zömét a Tisza középső szakaszához, Szolnok, illetve Törökszentmiklós körzetébe rendelte a kormány. Az előbbi Vécsey, az utóbbi – melyhez a 60/III. gyalogezred is tartozott – Damjanich tábornok vezetésével vonult fel a Tiszához. S a két hadosztály márc. 5-én Szolnoknál fényes győzelmet aratott a császári főseregkét dandára felett.

A tavaszi hadjáratban Turnerék a Damjanich parancsnoksága alatt egyesített, az említett két hadosztályból kialakított III. hadtest kötelékében vettek részt. Ennek során Tápióbicskénél, Isaszegnél, Vácnál, Nagysallónál és április 26-án Komáromnál kerültek tűzbe. A zászlóalj parancsnokát, Czillich Ede őrnagyot a tápióbicskei csatatéren alezredessé léptették elő (ápr. 4.), és dandárnok lett. Az alakulatot ettől kezdve Turner vezette, s a hadjárat végén az ehhez dukáló őrnagyi rendfokozatot is megkapta (máj. 14.).

Ugyancsak ott voltak a "Wasák" Buda ostrománál, illetve bevételénél (máj. 4-21.), a Vág menti harcokban (jún. 16., 20. és 21.), valamint a júl. 2-i komáromi csatában. Turner ezt követően megbetegedett, s csak a

világosi fegyverletétel előtt csatlakozott ismét a hadsereghez. (Alakulata ekkor már a 121. honvédzászlóalj hadrendi számát viselte.)

Turnert a császáriak 1850. febr. 25-én Aradon előbb halálra majd 12 év várfogságra ítélték. Őt év után, 1854 áprilisában kegyelmet kapott. Ekkor Lőcsén telepedett le. Az utolsó ismert adat szerint 1867-ben ugyanitt a Szepes megyei '48-as Honvédegylet tagja volt.[18(19)]

Zurits Ferenc Szarvkőn (ma Hornstein, Ausztria) született 1812-ben, r. katolikus vallású, feltehetően horvát nemzetiségű családból. Tanulmányait a 37. gyalogezred katonai nevelőintézetében, Nagyváradon végezte. 1830-ban az említett ezred katonája lett. Nyolc év elteltével hadnaggyá, 1848. febr. 16-án főhadnaggyá léptették elő.

1848 júniusában áthelyezését kérte az alakuló honvédzászlóaljakhoz, folyamodványa azonban nem került meghallgatásra. A személyével kapcsolatos iratokból arra lehet következtetni, hogy a "hazafias indok" mellett más oka is volt kérelmének. Már huzamosabb ideje Debrecenben állomásozva megismerkedett Jäger Amália kisasszonnyal, akit viszont – mindketten vagyontalanok lévén – nem vehetett el. Hiányzott a császári-királyi tisztek számára ilyenkor letétbe helyezendő pénzösszeg, a kaució. Zurits így végül júliusban kilépett a hadseregből. A város felkérésre viszont elvállalta a debreceni nemzetőrség kiképzésének vezetését.

Jellacic támadásakor, szeptemberben, Debrecenben egy két századból álló önkéntes nemzetőrcsapat alakult "verespántlikások" néven, mely Zuritsot választotta százados-parancsnokává. Az alakulat a város Ábrahám őrnagy vezette, mozgósított nemzetőreivel a tiszántúli önkéntesek gyülekezési helyéül kijelölt aradi táborba vonult. Ezt megelőzően Zurits szeptember 17-én azonban még oltárhoz vezette Jäger Amáliát.

Az aradi császári várőrség október elején a bástyákról a fekete-sárga mellől bevonta a piros-fehér, zöld lobogót, s a magyar kormány ellen fordult. A vár zárolására ekkor, 304mint említettük, az itt gyülekező tábor parancsnoka, Máriássy János őrnagy kapott parancsot. A császáriak beszorítása a várba, valamint az ostromzár fenntartása, mint szintén említettük, csak súlyos harcok árán volt lehetséges. Ezekben, különösen október 21-én Kisfaludnál, november 13-án Lippánál, illetve december második felében Újaradnál, ismételten kitűnt Zurits és csapata. Zuritsot december 18-án nemzetőr őrnaggyá léptették elő, és bátorságáért – utólag, 1849 májusában – a katonai érdemjel 3. osztályával tüntették ki.

Már egy hónappal később, 1849. jan. 17-én honvéd őrnagy lett, s a csapatából szerveződő 68. zászlóalj, melyet újoncokkal egészítettek ki, parancsnoka. Újabb hónap elteltével, febr. 13-án, egy önálló seregtest vezényletét bízták rá. Ez egy kis dandár volt, mely Szatmár-Ugocsa-Máramaros vármegyében állomásozott, s melynek feladata az itteni országhatár védelme volt. A dandár 1849 tavaszára hadosztállyá növekedett, parancsnokát, Zuritsot május végén alezredessé "feljebbítették".

Észak-kelet Magyarország védelmére, Bereg és Ung megyében ugyanakkor egy másik hadosztály is alakult. Június közepén a Zurits vezette 19.-et és ezt a másikat, a 20. hadosztályt egy hadtestbe vonták össze Kazinczy Lajos ezredes parancsnoksága alatt. Erről a több mint 7 ezer főnyi seregtestről a magyar hadvezetés azonban "megfeledkezett". Csak augusztus közepe táján indították őket Erdélybe, az erdélyi honvédsereg támogatására. Zurits ekkor azonban már nem szolgált a hadtestnél. Júl. 16-át követően nem szerepel a Kazinczy-hadtest hadrendjeiben. Ennek okát nem tudjuk.

Neve legközelebb 1850-ben, a nagyváradi császári hadbíróság iratai között bukkan fel. E szerint, az 1850

júniusi amnesztia-rendelet alapján – melyről Helley elrzedesnél már szóltunk – rövid vizsgálati fogság után szabadon engedték.

Zurits később Debrecenben élt, és itt is hunyt el, valószínűleg még a kiegyezés előtt. "A debreceni Szent Anna utcai temetőkertben ... díszes márvány emléktáblával jelölték meg hamvait" – olvashatjuk egy visszaemlékezésben.[19(20)]

Zsolnay Sámuel 1820-ban Sopronban született, nemesi származású és evangélikus vallású volt. Tanulmányait 1835-től 1839-ig a tullni utásziskolán végezte. Innen tisztjelöltként előbb az 5. könnyűlovas-ezredhez, majd 1843-ban hadnagyként a 2. dzsidásezredhez került. 1846-ban azonban kilépett a hadseregből.

A honvédseregben 1849. jún. 14-től szolgált, amikor is főhadnagyi rangban Kazinczy Lajos ezredes – egykori tullni osztálytársának – parancsőrtisztje lett. Kazinczy, Zuritsnál már említett hadtestének szervezése során, jún. 26-án a "szabolcsi és zempléni gerillákból szerveződő honvédzászlóalj" századosává, júl. 6-án pedig a szintén alakulóban lévő "magyar dzsidás osztály" őrnagy-parancsnokává terjesztette fel Zsolnayt a hadügyminisztériumhoz. Ezek megerősítésének nem maradt nyoma, tény viszont, hogy Zsolnay a hadtest júl. 17-én, valamint júl. 25-én kiadott hadrendjeiben az említett 300 főnyi lovasosztály őrnagyaként szerepelt. Szolgálatát a hadtest aug. 24-25-i zsibói fegyverletételéig folytatta.

Az oroszok előtti kapitulációkor Zsolnay bizonyára nem osztozott barátja, Kazinczy optimizmusában – akit az osztrákok okt. 25-én azután Aradon kivégeztek –, mivel 305megszökött, majd külföldre menekült. Az 1850-es években az angol hadsereg idegenlégiójának őrmestereként kereste kenyerét. A vele kapcsolatos legutolsó ismert adat szerint 1857-ben hazatérésének engedélyezéséért folyamodott az osztrák hatóságokhoz, amit meg is kapott. Ám, hogy valóban hazatért-e, nem tudjuk.[20(21)]

Századosok

Balás Dávid (Dániel) szül. Rábaszentandráson 1821 körül, a vármegyében törzsökös nemesi, evangélikus vallású családból.

1848 júliusában beállt a Szombathelyen szerveződő 7. honvédzászlóaljhoz. A Jellacic elleni harcok során őrmesterré léptették elő. Szept. 24 (okt. 1)-től hadnagyként a 18. zászlóaljnál szolgált a feldunai hadseregben. Novemberben zászlóaljsegédtisztként áthelyezték az 57. honvédzászlóaljba a komáromi várőrséghez. Később főhadnagy, majd 1849. márc. 1-jével százados lett ugyanitt. Júniusban toborzótisztként Vas- és Sopron megyébe küldték. Július 18-án egy tekintélyes újoncszállítmánnyal Szegedre érkezett. További pályafutására nincsenek adataink.[21(22)]

Baranyay (1848/49-ben Baranyai) Mihály nemes. B. Ferenc evangélikus lelkész és Horváth Eszter fiaként 1829. augusztus 28-án Alsó-Bükön látta meg a napvilágot. Gimnáziumi tanulmányait követően, 1846-ban hadfi lett az 5. tüzérezredben, és az ezred budai katonaiskolájára került. Ennek elvégzésekor, 1848. június 16-án a 12. huszárezredhez osztották be.

Baranyay azonban már nem vonult be a Csehországban állomásozó ezredhez, hanem az első

honvédzászlóaljak szervezéséről értesülve a hazának ajánlotta szolgálatát. Így július 7-én a Győrben szerveződő 5. honvédzászlóalj hadnagyává nevezték ki. A zászlóalj megalakulását követően a bácskai hadszíntérre került, s a szabadságharc végéig a bácskai (aldunai) hadtest, majd a pétervárad vára őrség, végül 1849 tavaszától ismét a bácskai (IV.) hadtest kötelékében számos csatát vívott a szerb felkelőkkel, illetve a délvidéki szerb-osztrák hadtesttel. Ennek során Baranyait okt. 3 (1)-én főhadnaggyá, 1849. január 16-ával pedig századossá léptették elő. A fegyvert zászlóalja maradványával augusztus 20-án Borosjenőnél tette le az orosz csapatok előtt.

Későbbi életéről csak annyi ismeretes, hogy 1890-ben a Sopron megyei Honvédegylet tagja volt, s ekkor szülőhelyén élt. A büki temetőben található sírjának felirata szerint ugyanitt hunyt el 1910. március 27-én.[22(23)]

Beisiegel János (eredetileg Jakab) Sopronban született 1809. máj. 3-án., r. katolikus. Apja császári-királyi százados volt. Tanulmányait a bécsújhelyi katonai akadémián végezte (1821-1826), majd hadfi, illetve hadnagy lett a 48. gyalogezredben. 1841-ben kilépett a hadseregből.

A szabadságharcban előbb 1848 szeptemberétől a Zrínyi önkéntes-, októbertől 35. honvédzászlóalj őrmestere volt, és részt vett a Jellacic elleni harcokban. Nov. 24 (16)-án 306a Zala megyében alakult 56. zászlóalj hadnagy-segédtisztje lett, Perczel Mór tábornok (drávai) hadtesténél. A téli és a tavaszi hadjáratot alakulatával a főhadszíntéren a Központi Mozgó Sereg, illetve II. hadtest kötelékében küzdötte végig. Közben 1849. január 1-jével főhadnaggyá léptették elő. 1849 nyarán századosként a II. hadtest egyik gyalogos hadosztályának (melyet Mándy alezredes, majd gróf Buttler őrnagy, végül pedig Rakovszky Samu ezredes vezetett) a vezérkari tisztje volt. A hadtest július közepén a Feldunai hadseregtől a komáromi várőrséghez került. A vár feladásakor, október elején Beisiegel a császári hatóságoktól kivándorló útlevelet kapott az Amerikai Egyesült Államokba. Innen 1850-ben érkezett meg. Későbbi sorsát nem ismerjük. [23(24)]

Dittlaczek Ferenc Somfalván (ma Schattendorf, Ausztria), vagy – más adat szerint – Pordányban (Lajtapordány, ma Leitha-Prodersdorf) született 1820-ban. Apja D. János cs. kir. közkatona, anyja Graft Erzsébet volt. Vallása: r. katolikus. Előbb kereskedő-segéd volt, majd 1838-ban beállt a 19. gyalogezredhez. Ugyanitt 1840-ben őrvezető, 1841-ben tizedes, 1847-ben pedig őrmester lett.

Ezrede itthon állomásozó 3. zászlóaljával 1848 júliusában a szerb felkelők ellen vezényelték. Szenttamás augusztus 19-i ostrománál – ahol megsebesült – igen kitüntette magát, ezért a magyar hadügyminisztérium aug. 1-jével alhadnaggyá léptette elő. Szeptember 24-én főhadnagy lett a Bars megyében szerveződő 17. honvédzászlóaljnál. Alakulatával előbb a feldunai-, december végén pedig a felső-tiszai hadtesthez osztották be. Közben nov. 28 (16)-án századossá nevezték ki. A téli és a tavaszi hadjáratot az említett (a Klapka tábornok vezette I.) hadtestben küzdötte végig. Buda bevétele után, június elején az Egerben szerveződő 95. zászlóaljhoz helyezték át. Július közepén csapattestével a Cegléd körzetében szerveződő Tiszai hadseregben nyert beosztást. Az augusztus 9-i temesvári vereség után zászlóaljával a hó közepén Facsétnál (Facsád, Krassó-Szörény m.) tette le a fegyvert.

1849. október 3-án közlegényként besorozták a császári hadseregbe. Itt később ismét őrmester lett. 1855 decemberében rokkantként a Bécsi Katonai Menházba került.[24(25)]

Doktorics (Doctorics) Károly nemes D. János fia volt, 1810-ben Kisgeresden született, és az evangélikus vallást követte. Gimnáziumot végzett, majd 1828-ban beállt az 1. huszárezredhez, ahol 1829-ben tizedes, 1844-ben pedig őrmester lett.

A tapasztalt huszár altisztet 1848. júl. 1-jén hadnaggyá, és az Arad megyei lovas nemzetőrség – melyet gróf Hadik Ágoston alezredes vezetett – segédtisztjévé nevezték ki. E minőségében részt vett a délvidéki harcokban. Október 19-én áthelyezték az alakuló 13. Hunyadi huszárezredhez. Ugyanitt már nov. 13 (1)-án főhadnagy, 1849. febr. 16-ával alszázados, május 5 (1)-én pedig főszázados és századparancsnok lett. Komárom első ostroma idején (1848. dec. – 1849. máj.) ezrede 1. századával a vár őrségénél teljesített szolgálatot. Későbbi sorsáról nincsenek adataink.[25(26)]

307Duzár Miklós Kismartonban született 1828. nov. 25-én. Nemes, és r. katolikus vallású volt. 1846-tól a cs. kir. hadsereg aknász-karánál szolgált hadfiként.

1848 októberében a pétervárади várőrséggel – melynek nagyobb részét magyar és kir. soralakulatok alkották – csatlakozott a honvédsereghez, illetve tűzmester (őrmester) lett egy honvéd tüzérütegnél. A vár védelme során, 1849. jan. 16-án hadnaggyá, majd tüzér főhadnaggyá léptették elő. 1849. július 2-án Vetter Antal altábornagy, a délvidéki magyar erők főparancsnoka századossá nevezte ki vezérkarához. E minőségében Világosnál tette le a fegyvert (aug. 13.).

1850. január 8-án közlegényként besorozták a császári hadseregbe. Fél évvel később, aug. 5-én öngyilkos lett a morvaországi Grosz-Blatnitzon.[26(27)]

follimonovi Folly Bernát szintén Kismartonban született 1825. szept. 29-én. A forradalom kitörésekor uradalmi gazdatiszt-gyakornok volt Nyitrán.

1848 októberében beállt a Komáromban szerveződő 37. honvédzászlóaljhoz. A szabadságharc végéig ennél az alakulatnál szolgált, a komáromi várőrségnél. Dec. 3 (1)-án hadnaggyá léptették elő, 1849. jún.- 10-én zászlóaljának segédtisztje lett, júl. 21 (16)-én pedig főhadnaggyá nevezték ki. A vár feladása előtt, Klapka tábornok a katonai érdemjel 3. osztályával tüntette ki, egyúttal századossá “feljebbítette” szept. 28.)

Később gazdatiszt lett Letenyén. A kiegyezés idején ugyanitt a Zala megyei Honvédegylet tagja volt. Letenyén hunyt el 1890. jan. 27-én.[27(28)]

Frank Károly Sopronban született 1827-ben, és r. katolikus vallású volt. 1848 augusztus végén beállt a soproni önkéntes nemzetőrszázadhoz. Alakulata Kosztolányi Mór őrnagy veszprémi táborába, illetve az itt szerveződő zászlóaljnak egyikébe nyert beosztást. Frank itt szept. 16-ával hadnagy lett. Részt vettek a Jellacic elleni harcokban, az október 30-i schwechati csatában, majd a feldunai hadtest kötelékében a magyar-osztrák határ védelmében december közepén folyó kisebb összecsapásokban. Kosztolányi önkéntes nemzetőr-seregének maradványaiból 1848/49 fordulóján több reguláris honvédzászlóalj alakult a komáromi várőrségnél. Köztük a 71. honvédzászlóalj, mely a 2. Pest megyei önkéntes nemzetőrzászlóaljból szerveződött. Ennek lett a tisztje Frank is, akit 1849. jan. 30-án főhadnaggyá léptettek elő. Ettől kezdve alakulatával végig a komáromi várőrségnél szolgált, a vár október elején történt feladásáig. Június 28-án nevezték ki századossá.

A katonáskodáshoz kedvet kapva 1849. nov. 23-án beállt a császári hadseregbe, a 6. huszárezredhez – melynek legénységét többnyire besorozott honvédek alkották. Ugyanitt már 1851-ben tiszt, 1853-ban pedig főhadnagy lett. Az 1858-as itáliai hadjárat során századossá léptették elő, s e rendfokozatban szolgált az 1866-os osztrák–porosz háború idején is. 1867 májusában nyugállományba lépett. 1848/49-es múltját császári tisztként sem tagadta meg: tagja lett a Pest városi Honvédegyletnek. Fiatalon, 1875. márc. 27-én Bécsben hunyt el.[28(29)]

308Házay (eredetileg Louvenicz) Frigyes Szentmargitbányán (Sankt Margarethen, Ausztria) született 1811-ben, r. katolikus vallású volt. 1827-től 1836-ig a 19. gyalogezredben szolgált, ahonnan mint őrmester szerelt le. Később selyemtenyésztéssel foglalkozott, majd uradalmi gazdatiszt lett Iszkaszentgyörgyön. Az 1848-as jobbágyfelszabadítással állását elveszítette. Nős volt, és három gyermek apja.

1848 júniusában beállt a Veszprémben szerveződő 6. honvédzászlóaljhoz. Katonai előképzettségére való tekintettel hamarosan őrmester lett. A tiszti kardbojtot azonban már a délvidéki harctéren szolgálta meg, – szept. 11 (1)-én nevezték ki hadnaggyá. Ugyancsak itt, a bácskai harcok során lett okt. 19 (16)-én főhadnagy és zászlóaljsegédtiszt. 1849. febr. 1-jével a jászkunsági önkéntes nemzetőrökből alakult 65. honvédzászlóalj századosává léptették elő. Ettől kezdve alakulatával a főhadszíntéren, a Damjanich, majd Leiningen tábornok vezette híres III. hadtest kötelékében – küzdötte végig a szabadságharcot a világosi fegyverletételig.

Még a kiegyezése előtt meghalt. A Komárom megyei Für községben élő özvegye 1868-ban segélyért folyamodott a Honvédegyletek Központi Választmányához.[29(30)]

Horváth János Söjtörön (Süttör, ma Fertőd része) született 1817-ben, r. katolikus vallású volt. 1835-től az 5., Radetzky marsall nevét viselő huszárezredben szolgált, 1847-től tizedesként, 1848. szept. 25-től pedig őrmesterként.

Októberben ezrede Keszthelyen állomásozó tartalék századával csatlakozott a honvédsereghez. A Radetzky huszárezred 8 százada 1848/49-ben az itáliai tartományokban állomásozott. A császári hadseregben maradt magyar ezredet a magyar hadügyminisztérium "pótolta", a csatlakozott tartalék századra alapozva a honvédseregben is felállította az 5. huszárezredet. Horváth így szervező és kiképző feladatot látott el századával, kezdetben Dunaföldváron, majd 1849 januárjától Nagymajtényban. Az újoncok betanítása körüli buzgalmát dec. 15 (16)-án hadnagyi, 1849. febr. 16-án főhadnagyi előléptetéssel honorálták. Az ezred kiállított századai folyamatosan vonultak be a különböző seregtestekhez. Horváth századával július közepén a Tiszai hadsereghez nyert beosztást. S a hadsereg Ceglédtől Temesvárig tartó visszavonulása, illetve összecsapásai során a harctéren is kitűnt. Legalábbis erre enged következtetni, hogy az aug. 20-i borosjenői fegyverletételi jegyzéken már századosaként szerepel.

A szabadságharc után, 1849. szept. 3-án közlegényként besorozták a császári hadsereg 2. huszárezredéhez. Ugyanitt 1852-ben hadnagy, majd főhadnagy, az 1859-es itáliai hadjárat során pedig százados lett. 1860. jan. 11-én ismeretlen okból öngyilkosságot követett el a galíciai Zolkiewben.[30(31)]

Hüttinger Ferenc 1804-ben Sopronban született, r. katolikus vallású volt. Tanulmányait a 32. gyalogezred nevelőintézetben végezte (1818-1821), majd beállt a császári hadseregbe. 1844-től főhadnagy volt a 33. gyalogezrednél. 1848 tavaszán kitűnt az itáliai hadszíntéren, ezért júl. 16-ával századossá léptették elő, és ezrede Magyarországon állomásozó 3. zászlóaljához vezényelték.

309Hazatérve alakulatát már a délvidéki hadszíntéren találta. A "Gyulay"-zászlóalj – az ezred "tulajdonosa", vagyis névadója gróf Gyulay Ferenc altábornagy volt – Bécs és Pest szakítását követően is a helyén maradt, vagyis októberben betagolódott a honvédseregbe. A magyar és szlovák legénység számára ez magától értetődő volt, a nagyrészt idegen származású tisztek ősszel azonban sorra elhagyták az alakulatot. Hüttinger így rangidős századosként a zászlóalj parancsnoka lett. Amikor azonban felmerült a veszélye, hogy a szerb "lázadók" helyett immár reguláris császári csapatok ellen kell küzdeni, ezt nem vállalta. December közepén beteget jelentett, majd három hónap egészségügyi szabadságra ment. A császári hadseregbe azonban mégsem tért vissza. Szabadsága leteltével jelentkezett a debreceni

hadügyminisztériumnál. Ekkor a Hódmezővásárhelyen, később pedig a Radnán lévő honvéd tábori kórház parancsnokává nevezték ki.

A világosi fegyverletétel után a császáriak Aradon hadbíróság elé állították. A felségsértés és a fegyveres lázadásban való részvétel vádja alól felmentették, viszont tekintetbe véve, hogy mégiscsak szolgálatot teljesített a honvédseregben, 1850. január 1-jével kényszernyugdíjazták. Kaposváron telepedett le, s itt élt 1868. nov. 3-án bekövetkezett haláláig.[31(32)]

Karner Lipót Sopronban született 1815. nov. 23-án, evangélikus családban. Jogot, majd Magyaróváron gazdasági akadémiát végzett. 1841-től uradalmi gazdatiszt volt.

1848 őszén beállt az Aradon szerveződő 29. honvédzászlóaljhoz. Arad várának ostroma során őrmesterré, majd dec. 14 (16)-án hadnaggyá léptették elő. 1849 márciusától a bánsági (V.) hadtest kötelékében Temesvár ostrománál szolgált, s főhadnagy lett. Végül az említett hadtest élelmezési századosaként működött a borosjenői fegyverletételig (aug. 20.).

1850 januárjában Sopronban besorozták a császári 17. gyalogezredbe. 1854-ben hadnaggyá nevezték ki a 48. gyalogezredhez. Az itáliai hadjárat során (1859.) főhadnagy, az 1866-os osztrák–porosz háború idején pedig százados lett. 1878-ban nyugállományba lépett. Ekkor őrnagyi címet kapott. 1880. ápr. 28-án Sopronban hunyt el.[32(33)]

Klebel (Klebl) János Csornán született 1821-ben, r. katolikus vallású volt. Hentes-mesterséget tanult, majd 1841-ben beállt a 48. gyalogezredhez. Ugyanitt 1848. máj. 5-én tizedessé léptették elő.

Ezrede 3. zászlóaljával 1848 nyarán feleskették a magyar alkotmányra. Így annak parancsát teljesítve szeptembertől Jellacic ellen harcoltak, októberben pedig csatlakoztak a honvédsereghez. Klebel ekkor őrmester lett, dec. 11-én pedig hadnaggyá nevezték ki a feldunai hadtestnél szerveződő 62. honvédzászlóaljhoz. Ez a zászlóalj azonban nem alakult meg, s így a 44. zászlóaljhoz nyert beosztást. A téli és a tavaszi hadjárat idején csapattestével a II., ill. I. hadtest kötelékében a főhadszíntéren küzdött. Később főhadnagy, majd százados lett. 1854-ben besorozták a császári hadseregbe régi ezredéhez, azonban még ez évben elbocsátották. 1867-ben a Pest városi honvédegylet volt századosként – a Vas megyei őrnagyként (?) tartotta nyilván.[33(34)]

310Konkoly-Thege Ignác Nemesvisen (Répcevis) született 1813. máj. 20-án, vallása: r. katolikus. Nemes K.-T. János és Kéthelyi Anna gyermeke volt. Tanulmányait a szombathelyi gimnáziumban végezte. 1831-ben beállt a 6. huszárezredhez, ahonnan 1833-ban a bécsi magyar nemesi testőrséghez került. Innen 1836-ban szerelt le. 1840-től és a forradalom kitörésekor Sopron megye esküdtje volt.

A szabadságharcban előbb, 1848. aug. 24-től, a Moson-Sopron megyei lovas nemzetőrosztály hadnagy-segédtisztjeként tevékenykedett. Szeptembertől nemzetőreivel Kovács Zsigmond őrnagy vezetése alatt részt vett a Jellacic elleni harcokban. Dec. 22 (16)-én főhadnaggyá nevezték ki a 12. Nádor huszárezred tartalék századához. Az 5. huszárezredhez hasonlóan ennek a huszárezrednek is csak töredékei csatlakoztak 1848 őszén a magyar honvédsereghez. (A Csehországban állomásozó ezred három százada karddal nyitott utat magának Magyarországra.) A tartalék század végezte az ezred 8 századra való kiegészítésének feladatát. Ennek befejeztével – 1849 júliusában – az ezred utolsó osztályával Konkoly is a hadszíntérre, a Guyon tábornok vezette IV. (bácskai) hadtesthez került. Már itt léptették elő alszázadossá, 1849. júl. 20 (3)-án.

A világosi fegyverletétel után néhány hónapig vizsgálat folyt ellene Aradon, illetve Pesten. Egykori nemesi testőrként ugyanis hadnagyi rangot viselt a császári hadseregben. 1850 tavaszán azonban végül is amnesztiában részesült. 1856-tól 1861-ig Tolna megye telekkönyvi írnokaként kereste kenyerét. 1867-ben a megye albírájává választották és a megyei honvédegylet tagja lett. 1877. máj. 26-án Szekszárdon halt meg.[34(35)]

felsőpulyai Kozma Rudolf Csepregen született 1819. ápr. 17-én. A r. katolikus vallást követte. Apja földbirtokos volt. Tanulmányait a 48. gyalogezred soproni nevelőintézetében és a keszthelyi mezőgazdasági akadémián végezte.

1848 augusztus elején Zala megye egyik nemzetőr–zászlóaljának főhadnagyává választották. A szeptember 29-i pákozdi csatában a tapolcai járás nemzetőr–zászlóaljával Pátkánál ők intézték azt a váratlan támadást a horvát sereg bal szárnya ellen, melynek jelentős szerepe volt az ütközet megnyerésében. Jutalmul a zászlóalj parancsnokát, Kisfaludy Mórt novemberben a Zala megyei 56. honvédzászlóalj őrnagyává, Kozmát pedig az említett alakulat hadnagyává nevezték ki. Az 56-osok Perczel drávai hadtestében, majd a Központi Mozgó Sereg, illetve a II. hadtest kötelékében a főhadszíntéren harcolták végig a szabadságharcot. Ennek során Kozmát 1849. máj. 8 (1)-én főhadnagy, aug. 30 (16)-án pedig százados lett. A fegyvert a komáromi várőrséggel tették le.

A kiegyezés idején a Sopron megyei Honvédegylet tagja volt, s az 1870-es években magán-mérnökként tevékenykedett. 1870-ben szabadságolt állományú századossá nevezték ki a m. kir. honvédséghez. Erről 1872-ben leköszönt, – s ez egyben az utolsó ismert adat pályafutásával kapcsolatban.[35(36)]

Móry (Móri, 1848 októberéig Talmansdorf) Ferdinánd T. József császári-királyi százados és Mohari Katalin gyermekeként 1811. febr. 25-én Sopronban született. R. katolikus vallású volt. 1828-ban beállt az 5. tüzérezredhez, majd 1844-ben hadnagy lett a 12. huszárezredben. 1846-ban nyugállományba lépett, és Tatán telepedett le.

311A honvédseregben 1848. okt. 19 (16)-től a Trencsénben szerveződő – és túlnyomórészt szlovákokból álló – 40. honvédzászlóalj főhadnagyaként teljesített szolgálatot. A zászlóalj megalakulását követően a komáromi várőrséghez került. A vár első ostroma során, 1849. febr. 16-ával Móryt századossá léptették elő. Később a vártüzérséghez helyezték át, végül pedig az erődrendszer egyik szakaszának, a Nádor-vonalnak a parancsnoka lett.

Komárom feladását követően Pest megyében telepedett le. 1868-ban a megye kataszteri hivatalánál volt alkalmazásban. 1883-ban Budapesten hunyt el.[36(37)]

Muszely (Muszeli) József Horpácson (Sopronhorpács) született 1815-ben, r. katolikus vallású volt. Gimnáziumot végzett. 1833-tól az 1. huszárezredben szolgált, ahonnan 1847-ben őrmesterként szerelt le.

1848 júniusában beállt a Debrecenben szerveződő 10. honvédzászlóaljhoz, mellyel részt vett a szerb felkelők elleni harcokban. December 9 (1)-én hadnagy, és a szegedi önkéntes nemzetőrzászlóalj segédtisztje lett. Ez az alakulat 1849 tavaszán egy sor délvidéki ütközetben tűnt ki – köztük Szenttamás 1849. ápr. 3-i bevételénél. Itt Muszeli főhadnagy, később pedig százados lett. A szegedi önkéntesek május-júniusban reguláris honvédzászlóaljjá alakulva a 104. honvédzászlóalj sorszámot kapták. Első századukat a szabadságharc végéig Muszeli százados vezette. Neve 1867-ben bukkant fel ismét, ekkor a Fejér megyei Honvédegylet tagja volt.[37(38)]

völcsei Nagy Károly Kisfaludon (1973 óta Mihályi része), vagy Veszkényben született 1809-ben. Apja N. Sándor tanító, anyja Bohár Katalin volt. A r. katolikus vallást követte. Gimnáziumi tanulmányai után, 1827-ben beállt az 1. (Ferdinánd) Császár huszárezredhez, ahol 1843-tól és a forradalom kitörésekor őrmesterként szolgált.

Ezredével 1848 nyarán a délvidéki szerb felkelők ellen harcolt, októberben pedig csatlakozott a honvédsereghez. Nov. 9 (1)-én hadnagy, 1849. jan. 9 (1)-én főhadnagy, ápr. 1-jével pedig alszázados lett. 1849 tavaszán és nyarán ezrede tartalék – kiképző és kiegészítő – századánál, Székelyhídon teljesített szolgálatot.

A világosi fegyverletétel után besorozták a császári 3. huszárezredhez. Innen 1854-ben őrmesterként szerelt le. 1867-ben rokonai támogatásából Kisfaludon élt, és a Sopron megyei Honvédegylet tagja volt. 1874-ben felvették a budapesti honvéd menházba. Itt halt meg, 1878. febr. 28-án.[38(39)]

Ojtóssy (Oltóssy, eredetileg Langecker) Pál 1817-ben Nagymartonban (ma Mattersburg, Au.) született és r. katolikus vallású volt. A forradalom kitörésekor esztergályos mester és gyümölcstermesztő volt Esztergomban.

1848 szeptemberében az Esztergom városi- és megyei önkéntes nemzetőrszázad főhadnagyává választották, és alakulatával a komáromi várőrséghez került. A vár császáriak által történt zárolása – 1849. jan.-máj. – idején több alkalommal sikeres futárszolgálatot hajtott végre Komárom és a debreceni kormány között. 1849 nyarán a vár 312egyik katonai kórházának parancsnoka lett. E beosztásában szept. 7-én Klapka tábornok honvéd századossá nevezte ki.

Az 1850-es években neves műkertész lett Esztergomban, s még 1842-ben telepített meggyfa-ültetvényére alapozva pipagyárat létesített. Ennek révén jelentős vagyont és nemzetközi hírnevet szerzett. A kiegyezése után az Esztergom megyei Honvédegylet tagja volt. 1894. aug. 27-én Esztergomban hunyt el.[39(40)]

Poók János 1794-ben Csepregen született és evangélikus vallású volt. Húsz éves korában beállt az 5. huszárezredhez. Ugyanitt 1825-ben tizedessé, 1839-ben szakaszvezetővé, 1848. febr. 23-án pedig őrmesterré léptették elő.

1848 őszén ezrede Keszthelyen állomásozó tartalék századával csatlakozott a honvédsereghez. A szabadságharc végéig részt vett az ezred századainak szervezésében, ill. kiképzésében. Dec. 9-én hadnaggyá, dec. 22 (16)-án főhadnaggyá, 1849. márc. 30-án (április 1-jével) pedig alszázadossá nevezték ki. Borosjenőnél tette le a fegyvert (aug. 20.).

1849 novemberében visszasorozták a császári 5. huszárezredhez. Itt ismét őrmester lett, s 41 évi szolgálat után, 1855-ben a nagyszombati katonai menházba került.[40(41)]

Possart József 1811-ben Sopronban – más adat szerint Bécsben – született, r. katolikus vallású volt. Tanulmányait a 2. gyalogezred nevelőintézetében, Pozsonyban végezte. 1829-től az említett ezredben szolgált, ahonnan 1843-ban tizedesként szerelt le.

1849 tavaszán fővadász (őrmester) lett az 1. (szegedi) honvéd vadászzászlóaljban, mely megalakulását követően a bácskai hadszíntérre került. Ugyanitt máj. 1-jén hadnaggyá, a hó végén főhadnaggyá, júniusban pedig századossá léptették elő.

1850 januárjában Szegeden besorozták a 48. gyalogezredhez. Az említett ezred katonájaként betegségben

halt meg a vorarlbergi Feldkirchenben 1851. márc. 11-én.[41(42)]

pongyelóki Róth Sándor Mihályiban született 1817-ben. Apja R. József, Sopron megye főszolgabírája, anyja Barthodieszky Franciska volt. A család az evangélikus vallást követte. Sándor jogot végzett, s a forradalom kitörésekor Sopron megye főjegyzője, és mihályi birtokos volt. 1848 októberében a Sopron megyei lovas nemzetőrség századosaként részt vett a Jellačić-inváziót lezáró harcokban. Ezt követően, nov. 1-én honvéd főhadnagyként a feldunai hadtest tábori térparancsnokságához (katonai rendőrségéhez) nyert beosztást. Az említett hadtesttel harcolta végig a szabadság-háborút, egészen a világosi fegyverletételig. 1849. jan. 6 (1)-én lett százados.

1849 szeptemberében közlegényként besorozták a császári 2. huszárezredhez, 1851-ben azonban pénzért kiváltotta magát. Sopron megye alkotmányos főjegyzőjeként halt meg 1860. jan. 30-án, szülőhelyén.[42(43)]

Rumy (1848–49-ben Rumi) Mihály Nemeskéren született 1805-ben, r. katolikus vallású volt. Gimnáziumot végzett. 1823-ban beállt a 7. huszárezredhez ahonnan 1839-ben tizedesként szerelt le. 1848-ban uradalmi gazdatiszt volt Temes megyében.

313 1848 nyarán a csákovai nemzetőrséggel részt vett a szerb felkelők elleni bánsági harcokban. Októberben őrmesterként beállt az Aradon szerveződő 29. honvédzászlóaljhoz. Arad várának ostroma során hadnaggyá léptették elő (dec. 14.). 1849. máj. 29-én az alakuló 102. zászlóalj főhadnagya lett. Július 1-jével századossá nevezték ki, majd csapattestével a Tiszai hadseregbe osztották be. Az utolsó csaták egyikében lősebet kapott, minek folytán bal keze megbénult.

A szabadságharc után ismét uradalmi gazdatisztként kereste kenyerét. 1867-ben Abonyban élt, és a helyi honvédegylet tagja volt.[43(44)]

Saly Mátyás Ruszton született 1818-ban, evangélikus vallású volt. 1848 őszén a Pozsonyban alakult nemzetőri tüzér üteg számvevő őrmestere lett, ütegével a feldunai hadtesthez osztották be. 1849. jan. 12 (1)-én honvéd hadnaggyá nevezték ki ütegénél, mely ugyanakkor honvéddé alakult. Később ennek parancsnoka és százados lett. Júliusban a szegedi lőpor- és salétromüzem parancsnokaként tevékenykedett. A Feldunai hadsereghez csatlakozva Világosnál tette le a fegyvert.

1850 januárjában Pozsonyban besorozták a császári hadsereghez, ahonnan 1852 júliusában bocsátották el. 1867-ben körjegyző volt Sárszegen és a Zala megyei Honvédegylet tagja. Kataszteri hivatalnokként halt meg, 1885-ben Ruszton.[44(45)]

nagysághi Sághy Lajos Répceszemerén született 1826-ban és r. katolikus vallású volt. Apja, S. Dániel, birtokán gazdálkodott. Húsz évesen hadfiként beállt a 4. dragonyosezredhez. Innen 1847-ben a bécsi nemesi testőrséghez került. 1848. szept. 21-én testőrtársaival búcsút mondott a császárvárosnak és hazatértek, hogy felajánlják karjukat a “haza védelmére”.

Itthon Sághyt főhadnagy-segédtisztként a Miskolcon szerveződő 22. honvédzászlóaljhoz osztották be (okt. 3.). Alakulatával decembertől a Galícia felől betört császári Schlik-hadtest ellen küzdött. 1849. jan. 30. (16)-án századossá léptették elő, s zászlóaljával hamarosan a Kárpátok északkeleti hágóinak védelmére vezényelték. (E seregtestet, a 19. hadosztályt, Zurits alezredesnél már említettük.) Július közepén a Kazinczy-hadtestben alakuló magyar dzsidás-osztály egyik századának parancsnoka lett, mellyel Zsibónál tette le a fegyvert (aug. 24.).

A császáriak hadbíróság elé állították, mely 1850. febr. 25-én Aradon golyó általi halálra ítélte. Ezt

“kegyelemből” azonban 12 év várfogságra változtatták. Az aradi várbörtönben halt meg 1851. ápr. 4-én.[45(46)]

Schell Mihály (József) Sopronban született 1821-ben vagy 1822-ben, r. katolikus vallású volt. 1838-tól közvitézként, 1842-től tizedesként, 1848. ápr. 8-tól őrmesterként a 48. Ernő gyalogezredben szolgált.

Ezrede itthon állomásozó 3. zászlóaljával, 1848 májusában az első felelős magyar kormány hadügyminisztere alá rendelték, majd – a többi Magyarországon levő császári-királyi alakulattal együtt – feleskették az áprilisi alkotmányra. Fogadalmának eleget 314téve Schell és zászlóalja szeptemberben Jellacic ellen küzdött, majd – dunántúli sorozású, magyar alakulat lévén – októberben besoroltak az alakuló honvéd seregbe. December közepétől a feldunai hadtest kötelékében a császári intervenciós fősereg, Windisch-Graetz csapatai ellen küzdöttek. Schell ekkor, dec. 16-ával hadnagy lett. A téli, majd a tavaszi hadjáratot követően 1849. máj. 7-én léptették elő főhadnaggyá. Később valamilyen okból elszakadt alakulatától, és ezért júl. 21-én a 94. zászlóaljhoz, a Tiszai hadseregbe osztották be. Az aug. 20-án kelt borosjenői fegyverletételi jegyzéken neve az említett zászlóalj századosaként szerepel.

1849 októberében közlegényként besorozták az 59. gyalogezredhez, ahonnan 1850 augusztusában bocsátották el. 1867/68-ban a soproni cukorgyár portása volt.[46(47)]

Schreiner (1849-ben Rényei, 1868-tól Szécsi) Gyula 1821-ben Ruszton született. Evangélikus vallású volt. Jogot végzett, majd ügyvéd lett. 1848. jún. 10-én segédfogalmazóvá nevezték ki a magyar igazságügyminisztérium úrbéri osztályához.

1848. dec. 17-én honvéd századosi rendfokozatban hadbíró lett a 2. Hannover huszárezrednél. Később, 1849 tavaszán és nyarán a Damjanich, majd Knezich, végül Leiningen tábornok parancsnokolta III. hadtest egyik hadosztályánál működött főhadbíróként.

1849 szeptember végén Sopronban közlegényként besorozták a császári hadseregbe, egy év múltán azonban elbocsátották. 1868-ban ügyvédként Pesten élt.[47(48)]

Selly (Schelly) Sámuel Nemesládonyban született 1815-ben. Evangélikus vallású volt. Gimnáziumi tanulmányait követően, 1835-ben beállt a 9. huszárezredhez, ahol 1845-ben hadnagy, 1848. júl. 20-án pedig főhadnagy lett. Ugyanekkor ezredével a Batthyány-kormány követelésére Morvaországból hazavezényelték.

Itthon első erőpróbaként szeptemberben Jellačić seregével kerültek szembe. A Miklós huszárok – névadójuk I. Miklós orosz cár volt – igen kitűntek a horvátok elleni harcokban, októberben pedig végleg magyar oldalra, azaz a honvédsereghez álltak. Selly ezredével a feldunai hadtestben, nov. 16-tól alszázadosként, illetve 1849. jan. 9 (1)-től századkapitányként harcolta végig a téli, majd a tavaszi hadjáratot. A nyári hadjáratban hősi halált halt huszárai élén a július 2-i komáromi csatában.[48(49)]

Szarka Márton, nemes Sz. István szabómester és Kováts Julianna fia, 1814-ben Farádon született. R. katolikus vallású volt. Iskolai tanulmányait – a gimnázium 6 osztályát – bevégezve 1832-ben beállt az 1. Császár huszárezredhez. (Sopron megye ennek, valamint a 48. gyalogezrednek a hadkiegészítő körzetéhez tartozott.) Az ezrednél 1834-ben tizedes, 1844-ben pedig őrmester lett.

A Délvidéken állomásozó ezred 1848 nyarán a szerb felkelők ellen harcolt, októberben pedig csatlakozott a honvédsereghez. Továbbra is a bácskai hadszíntéren vitézkedve Szarka dec. 5-én kapta meg a hadnagyi kardbojtot. 1849 januárjában az ezredet a Központi Mozgó Sereghez vezényelték, mely

Szolnok-Törökszentmiklós térségében fedezte a Tiszántúlt a császári főserreggel szemben. Ekkor főhadnagy lett (jan. 9.). Ezredével 315részt vett Perczel tábornok januári ellentámadásában, mely Szolnoknál, illetve Ceglédnél két kisebb győzelem kivívását eredményezte. Ugyancsak ott voltak a febr. 26-27-i kápolnai csatában, majd a tavaszi hadjárat nagy ütközeteiben. Ez utóbbiakban Szarka – ápr. 1-től – már alszázadosként harcolt. A nyári hadjáratot az I. hadtest kötelékében szintén végigküzdötték. Ennek egyik utolsó összecsapásában, aug. 2-án Debrecennél Szarka sebesülten orosz fogságba esett.

Felgyógyulása után, 1850 február elején Sopronban közlegényként besorozták a császári 6. huszárezredhez. 1857-ben őrmesterként szerelt le.[49(50)]

Szibenliszt Antal Fertőrákoson született 1828-ban. A r. katolikus vallást követte. Apja hivatalnok volt. 1844 és 1846 között az 5. tüzérezred iskolájában, Budán tanult, majd belépett a 9. Miklós huszárezredhez. 1848. júl. 11-én császári-királyi hadnaggyá léptették elő.

Ezrede, mint említettük, júliusban hazatért, szeptember-októberben részt vett a Jellacic elleni harcokban, majd csatlakozott a honvédsereghez. A szabadságharcot a feldunai (VII.) hadtest kötelékében küzdötték végig. Sorsukban osztozott Szibenliszt is, aki okt. 19-től főhadnagyi, 1849. jan. 1-től alszázadosi, aug. 10-től pedig századkapitányi rendfokozatban szolgált az ezrednél.

A világosi fegyverletétel után császár hadbíróság 1850. febr. 27-én Aradon golyó általi halálra ítélte. Az egy hónappal később hivatalosan kihirdetett ítélet azonban kegyelmi záradékkal végződött, mi szerint "fiatalságát és tapasztalatlanságát mérlegelve" a halálos ítélet 4 év várfogságra változott. 1851-ben pedig amnesztiában részesült. Kiszabadulását követően Pest városa alkalmazta, városi írnokként. Fiatalon, 1864-ben hunyt el.[50(51)]

felsőszopori Tóth Károly Sopronban született 1826. aug. 18-án. T. József jegyző, földbirtokos és Márton Johanna fia volt. Tanulmányait a soproni gimnáziumban és a tullni utásziskolán végezte. 1845-ben tisztjelölt lett a 34. gyalogezrednél. Tehetséges ifjúként 1847-ben hadnaggyá léptették elő, és a császári hadsereg vezérkarához osztották be. Az itáliai felkelés során, 1848. ápr. 30-án Pastrengonál súlyosan megsebesült. Felgyógyulása után lábadozásra hazaküldték Magyarországra.

Itthon egészsége helyreállásakor szolgálatra jelentkezett a honvédseregnél, így dec. 7 (1)-én főhadnagy lett az 1. honvéd utászezredben. (Testvére, Ágoston, ekkor már őrnagy volt, végül pedig ezredes lett a honvédseregben.) Alig néhány nappal később századossá lépett elő a 2. utászzászlóaljhoz, majd pedig a hadügyminisztérium tábori osztályához nyert beosztást. 1849. február közepén Erdélybe küldték, ahol Kolozsvár és Dés határában erődítési munkálatokat vezetett. Ugyancsak Désen ő szervezte az erdélyi honvédsereg első utászszázadát. Désről május 28-án vezérkari tisztként a Gyulafehérvár várát ostromló hadosztályhoz került. A cári csapatok győzelmét követően az erdélyi sereg maradványával aug. 18-án Dévánál tette le a fegyvert.

A császári hadbíróság Nagyszebenben előbb kötél általi halálra (1850. jan. 16.), majd 6 évi várfogságra ítélte (1850. ápr. 18.). 1852 júniusában kegyelmet kapott. Az 3161850-es években magán-mérnökként tevékenykedett. A kiegyezés után Győr város főmérnökévé választották, s ugyanitt tagja lett a honvédegyletnek. 1890-ben főmérnök és felügyelő volt a Magyar Államvasutaknál.[51(52)]

Unger Károly Sámuel 1793. júl. 22-én Sopronban született, r. katolikus vallású volt. Kereskedelmi iskolát végzett. 1823-tól 1844-ig a 2. tüzérezredben szolgált, majd kereskedő lett.

1848. dec. 16-án honvéd tüzér hadnaggyá nevezték ki, s mint lőszergyártásban jártas egykori tüzért a pesti lőszergyárnál alkalmazták. Az üzem, melyet Unger híven követett, 1849 januárjában a hadihelyzet következtében Nagyváradra települt át. Unger itt 1849. ápr. 1-jén főhadnagy lett, és a tüzérségnél akkor már használatos rakétavetők gyártásának megszervezésére kapott megbízást. Irányításával a szabadságharc végéig több "röppentyű-üteg" – ahogy akkor a rakétát hívták – készült. Tevékenységét júliusban a hadügyminisztérium századosi előléptetéssel ismerte el.

A kiegyezés idején a Bihar megyei '48-as Honvédegylet tagja volt, és 1880. jan. 1-jén Budapesten halt meg.[52(53)]

Feltehetően az előbbi testvére lehetett Unger Lipót, akinek apja, U. Mátyás "földműves" volt, s aki 1798-ban Pátfalun (Podersdorf am See, Au.), született. Ő 1814-ben lett katona, a 33. gyalogezrednél. Már 1822-ben őrmesterré léptették elő, azonban még 1848 tavaszán is csak e rendfokozatban szolgált az ezrednél.

Az alhadnagyi rendfokozatot – még a császári hadseregben – a szerbek elleni harcok során kapta meg (1848. szept. 19.). Októberben azután honvéd hadnagy lett belőle, miután ezrede 3. zászlóaljával csatlakozott a honvédsereghez. Alakulatával ettől kezdve a szabadságharc végéig a pétervárади várat védte a császáriakkal szemben. Közben 1849. jan. 14-én főhadnagy, ápr. 23-án pedig százados lett. Az utolsó hónapokban a vár katonai szállító házának parancsnokaként működött. Neve szerepel a vár feladásakor, az 1849. szept. 7-én készült tiszti jegyzéken.

Pétervárади kapitulánsként mentesült a felelősségrevonás alól. Hazatért Sopronba, és itt halt meg 1855. máj. 25-én.[53(54)]

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Bona Gábor: Az 1848–49-es honvédsereg Sopron vármegyéből származó tisztjei / Főhadnagyok és hadnagyok

Főhadnagyok és hadnagyok

Argay (Argai) György szül. Szilsárkány, 1825., r. kat. 1848 októberétől közvitéz, majd őrmester, 1849. márc. 16-ával hadnagy a 30. honvédzászlóaljnál. Júl. 14-én, a hegyesi csatában lősebet kap. A hó végén Vetter altábornagy főhadnaggyá terjeszti fel. A szabadságharcot 1848 novemberétől az aradi ostrom-seregnél, 1849 márciusától a bácskai (IV.) hadtest kötelékében küzdötte végig.

A fegyverletétel után emigrál. Áttér a mohamedán hitre, az 1850-es években hadnagy a török hadseregben. 1861–1862-ben őrmester az olaszországi magyar légiónál. A kiegyezés idején volt századosként (?) a Szabadka Városi Honvédegylet tagja.[54(55)]

317Balogh Alajos szül. Csepreg, 1831. júl., r. kat. B. János színigazgató és Mátyisovszky Erzsébet fia. Iskoláit Pápán végzi. 1845-től vándorszínész. Nőtlen.

A szabadságharcban honvéd, végül honvéd hadnagy (?). 1850 októberében besorozzák a 48. gyalogezredhez. 1855-ben tizedesként szerel le. Színész, majd színigazgató. 1867-ben postahivatalnok Pécsett, volt hadnagyként a Sopron Megyei Honvédegylet tagja. 1870-től ismét színházigazgató. Megh. Pápa, 1885. okt. 20.[55(56)]

Bock (1861-től Bókay) Lajos szül. Ruszt, 1820., evang. A soproni katonai nevelőintézetben végez. Volt

hadfi (1838-tól 1847-ig a 2. gyalogezredben szolgált), magán-mérnök. 1848. dec. 1-től hadnagy a 2. utászzászlóaljnál.

1849. márc. 8-tól főhadnagy zászlóalja I. hadtesthez beosztott osztályánál. Jún. 22-én a budai vár ostrománál tanúsított bátorságáért a katonai érdemjel 3. osztályára terjesztik fel. Az aug. 2-i debreceni csatában fogságba esik. 1861-ben Moson megye alkotmányos főszámvevőjévé választják. 1867-ben és 1890-ben mérnök Mosonban, 3. oszt. érdemjellel kitüntetett volt főhadnagyként a megyei Honvédegylet tagja, ill. jegyzője.[56(57)]

Bogyay József (Pál) szül. Nemeskér, 1813., r. kat. Volt tizedes (1832-től 1845-ig a 48. gyalogezredben szolgált.) A szabadságharcban őrmester, 1849. ápr. 1-től hadnagy, júl. 14 (1)-től főhadnagy a 24. (jászsági) honvédzászlóaljnál a délvidéki, ill. az erdélyi hadszíntéren. (Júl. 19-én Ruszkabányán tartózkodik.)[57(58)]

Bögöthy Soma (Sámuel) szül. Nemeskér, 1825., nemes, evang. Joggyakornok. 1848 júniusában beáll a Pesten szerveződő 2. honvédzászlóaljhoz. A délvidéki harcok során őrmester lesz.

1849. ápr. 24 (1)-től hadnagy a 32/3. gyalogezredben a pétervaradi várőrségnél. Június elején áthelyezik a szerveződő 101. zászlóaljhoz. Júl. (16)-től főhadnagy ugyanitt. a Tiszai hadseregben. 1849. szept. 11-én Sopronban besorozzák a császári hadseregbe. 1853-tól hadnagy. 1856 márciusában "hűtlenségért és hamisításért" tiszti és nemesi rangja elvesztése mellett öt év várfogságra ítélik. (Feltehetően egy önkényuralom-ellenes szervezkedés részese volt.)[58(59)]

Bősze József szül. Újkér, 1829., r. kat. A keszthelyi mezőgazdasági főiskola hallgatója. 1848. jún. 6-án Zalaegerszegen beáll az alakuló 7. honvédzászlóaljhoz. A Jellačić elleni harcok során őrmesterré léptetik elő. 1849. febr. elején, Lipótvár feladásakor fogságba esik, de márciusban Bécsből szabadon bocsátják. Májusban beáll a 15. honvédzászlóaljhoz. Jún. 28 (1)-től hadnagy alakulatánál Komáromban, a vár kapitulációjáig. A kiegyezés idején szülőhelyén él. Ekkor a Sopron megyei, 1890-ben a Pest városi Honvédegylet tagja.[59(60)]

Bükki László szül. Sopron, 1827 körül. Diák. 1849. márc. 16-tól hadnagy a 71. honvédzászlóaljban a komáromi várőrségnél. Feltehetően 1848 szeptemberében a soproni 318önkéntes nemzetőröknél kezdte szolgálatát. – (Vö. Frank Károly honv. százados életrajza.)[60(61)]

Disznós Sándor szül. Csorna, 1826 körül. 1848 szeptemberétől az önkéntes nemzetőrség katonája. 1849. márc. 16 (16)-tól hadnagy a Nemegyei Bódog őrnagy dunántúli önkéntes seregéből alakuló (második) 7. honvédzászlóaljnál. A bácskai (IV.) hadtest kötelékében harcol. Júl. 25-én vállperec-törés miatt 6 hét szabadságot kap. Neve szerepel a világosi fegyverletételi jegyzéken.[61(62)]

Donner József szül. Sopron, 1829. júl. 26., evang. Diák. 1848 őszén beáll a honvédsereghez csatlakozó 9. Miklós huszárezredbe. A szabadságharcot a fenti alakulatnál küzdi végig, a feldunai (VII.) hadtest kötelékében.

1849. jan. 1-től tizedes, aug. 10 (1)-től hadnagy. 1849. okt. 10-én besorozzák a császári hadseregben újjáalakuló 9. huszárezredhez. 1852-ben hadnagy, 1855-ben főhadnagy, 1865-ben százados lesz. 1869-ben felveszik a magyar nemesi testőrséghez. Megh. Bécs, 1875. márc. 6.[62(63)]

Frischmann Gusztáv szül. Sopron, 1826., izraelita, más adat szerint – vagy később? – evang. Kereskedő. Nőtlen. A szabadságharcban előbb a bécsi légiónál szolgált. 1849. márc. 8 (jan. 1)-től hadnagy az 1.

honvéd vadászezredben. Júl. 20 (ápr. 16)-tól főhadnagy ezrede 3. századánál a felső-magyarországi (IX.) hadtestben. Júl. 21-én áthelyezik a tartalék hadtestnél (Szegeden) szerveződő 132. zászlóaljhoz. Világosnál teszi le a fegyvert. 1850 januárjában besorozzák a császári hadseregbe. 1853 szeptemberében elbocsátják.[63(64)]

Gessel Ferenc szül. Kismarton, 1823., r. kat. Könyvkötő mesterséget tanul. 1841-től közvitéz, 1844-től tizedes a 48. Ernő főherceg gyalogezredben. 1848 szeptemberétől ezrede 3. zászlóaljával Jellacic ellen harcol, majd besorol a honvédseregbe. Őrmester, 1849. máj. 7 (1)-től hadnagy alakulatánál, mely júniusban a 117. honvédzászlóalj lett, a feldunai (VII.) hadtestben, a világosi fegyverletételig. Besorozzák a császári hadseregbe. 1851 júniusában elbocsátják.[64(65)]

Gludovácz László szül. Petőháza 1819. vagy 1820. Nemes, r. kat., 1840-től hadfi az 52. gyalogezredben. 1846-ban szökésért közlegénnyé fokozzák le. Később ismét megszökik. 1848 nyarán a pesti Földváry-féle önkéntes zászlóalj katonája a délvidéki hadszíntéren. Dec. 15 (16)-tól hadnagy az 5. Radetzky huszárezred tartalék századánál. 1849. febr. 20-án "hűtlen pénzkezelés" miatt – 300 forintot elsikkasztott katonái zsoldjából – hadbírósági vizsgálat indul ellene. Ápr. 19-én rangfosztásra és két év várfogságra ítélik. Máj. 11-én a munkácsi várbörtönbe szállítják.[65(66)]

Göntér István szül. Nemesviss (ma Répcevis), 1810., r. kat. Gimnáziumot végez. 1831-től közvitéz, 1834-től tizedes, 1847-től szakaszvezető a 19. Schwarzenberg gyalogezredben. 1848 nyarán ezrede 3. zászlóaljával a szerb felkelők ellen harcol. Októbertől őrmester a honvédsereghez csatlakozott alakulatánál. 1849. jan. 17 (1)-től hadnagy, 319végül főhadnagy a 65. honvédzászlóaljban a III. hadtestnél. Jún. 21-én a peredi csatában megsebesült. A fegyverletétel után rövid időre besorozzák. A kiegyezés idején munkaképtelen rokkant Kecskeméten, a helyi Honvédegylet tagja.[66(67)]

de Grach József szül. Sopron, 1810., r. kat. Kilépett hadnagy (1828-tól 1833-ig a 37. gyalogezredben szolgált), Abaúj megyei birtokos. 1848 nyarán a kassai nemzetőrség századosává választják. Okt. 20 (16)-tól hadnagy a 20. (kassai) honvédzászlóaljnál. Nov. 25 (16)-tól főhadnagy, részt vesz a felső-tiszai harcokban. Az 1849. jan. 4-i kassai csatában fogságba esik. Febr. 14-én kiszabadul, felügyelő tiszt lesz a kassai katonai kórháznál. Meghalt ugyanitt., tífuszban, 1849. márc. 29-én.[67(68)]

Haffner Antal szül. Kőhalom (később: Répcekőhalom, ma Steinberg an der Rabnitz, Au.), 1824 körül, r. kat. Kereskedő. Nőtlen.

1848 őszétől a 23. (győri) honvédzászlóalj katonája. 1849. jan. 16-tól hadnagy ugyanitt a feldunai (VII.) hadtestnél, majd a Kmety-hadosztályban. Borosjenőnél teszi le a fegyvert (aug. 20.). Besorozzák a császári hadseregbe. 1857-ben őrmesterként szerel le. Gimnáziumi rajztanárként halt meg Rozsnyón, 1886-ban.[68(69)]

Heisenberger Ferenc szül. Sopron, 1816., r. kat. Gimnáziumot végez. Volt őrvezető (1835-től 1847-ig a 48. gyalogezredben szolgált).

1848 őszétől őrmester a 47. (Zala megyei) honvédzászlóaljnál. 1849. jan. 16-tól hadnagy ugyanitt A téli és a tavaszi hadjáratot a főhadszíntéren küzdi végig alakulatával. Június elején áthelyezik a szerveződő 96. zászlóaljhoz. Végül főhadnagy az említett alakulatnál az I. hadtestben a világosi fegyverletételig.[69(70)]

Hetyésy Pál szül. Közép-Bük, 1823. jan. 4. H. István birtokos és Matis Zsuzsa fia. Nemes, evangélikus. Gazdálkodó. Állítása szerint a szabadságharcban végül hadnagy és élelmező tiszt volt a 103.

honvédzászlóaljnál a Tiszai hadseregben a hátszegi fegyverletételig (1849. aug. 21.). Később szülőhelyén gazdálkodik, a kiegyezés után egy ideig ülnök Sopron megye árvaszéknél. Volt hadnagyként a megyei Honvédegylet tagja. Megh. Közép-Bük, 1895. máj. 7.[70(71)]

takácsi Horváth Gyula szül. Vadosfa, 1828. márc. 21., evang. H. János lelkész és Tatay Júlia fia. Jogot végez Sopronban. Joggyakornok.

1848. júl. 21-én beállt a magyar kormány alá rendelt 9. Miklós huszárezredhez. Alakulatával Jellacic támadásától a világosi fegyverletételig végigküzdi a szabadságharcot. Ezredével a feldunai (VII.) hadtestben szolgált és 1849 július végén lett hadnagy. Besorozásra alkalmatlanként hazabocsátják. 1851-től 1869-ig telekkönyvi jegyző Sopronban. 1867-ben ugyanitt. a honvédegylet tagja. 1868-ban ügyvédi vizsgát tesz, később Győrben él. Meghalt uo. 1908. máj. 18-án.[71(72)]

Horváth János szül. Vadosfa, 1826., evang. Jogot végez Sopronban és Győrben. Ügyvéd Pesten. 1848 őszén beáll a jászsági 24. honvédzászlóaljhoz.

320A Délvidéken, 1849 februárjától az erdélyi hadszíntéren harcol alakulatával. Febr. 16-tól hadnagy. Márc. 3-án Medgyesnél lősebet kap. Áprilisban a marosvásárhelyi kórházban ápolják. Júl. 14 (1)-től főhadnagy zászlóaljánál. 1850 februárjában besorozzák a császári hadsereghez, de szeptember közepén elbocsátják. Később Mesterházán gazdálkodik. 1882-ben elméje elborul.[72(73)]

Huszthy (1848/49-ben Huszti) Illés szül. Ruszt, 1825 körül. Nemes. 1848 szeptemberétől szolgál – feltehetően a soproni önkéntes nemzetőröknél. Decembertől őrmester, 1849. jún. 28 (1)-től hadnagy az 57. honvédzászlóaljban a komáromi várőrségnél.[73(74)]

Kálóczy Károly szül. Sopron, 1824 körül, r. kat. 1848. szept. 16-tól a soproni önkéntes nemzetőrök-, illetve a dunántúli 2. önkéntes nemzetőrzászlóalj hadnagya, részt vesz a Jellacic elleni harcokban. 1849. jan. 30-án beosztják a 70. honvédzászlóaljba a komáromi vérőrséghez. Júl. 25 (jún. 16)-tól főhadnagy ugyanitt[74(75)]

Kanczer Ferdinánd (Kánczer Nándor) szül. Csorna, 1815., r. kat. Őrmester, 1849. aug. 5 (1)-től hadnagy és élelmezési tiszt a 70. honvédzászlóaljban a komáromi várőrségnél. A kiegyezés idején munkaképtelen rokkant Győrben, a Győr Megyei Honvédegylet tagja. 1878-ban felveszik a budapesti honvéd menházba. Innen 1880-ban kilép.[75(76)]

Knöpler Vilmos szül. Sopron, 1798 körül, r. kat. Volt szakaszvezető (1818-tól 1841-ig a 7. könnyűlovasezredben szolgált), a katonai rokkantak otthonának lakója Budán. 1848 őszén beáll a honvéd tüzérséghez. Nov. 25 (16)-tól hadnagy, 1849. márc. 18 (16)-tól főhadnagy.[76(77)]

Krécsy (Kretschy) Károly szül. Sopron, 1826 körül, r. kat. 1848 októberében Sopronban honvéd önkéntes lesz, a 15. (pozsonyi) zászlóaljhoz kerül. Alakulatával a komáromi várőrséghez osztják be. 1849. áprilisától őrmester, jún. 28 (1)-tól hadnagy ugyanitt. A kiegyezés idején a Fejér Megyei Honvédegylet tagja. Később a székesfehérvári takarékpénztár igazgatója. Megh. Székesfehérvár, 1903.[77(78)]

Krenosz (Krénosz, 1849-ben Tormai) Károly szül. Sopron, 1829., evang. Joghallgató Sopronban. Nőtlen. 1848. júl. 21-én beáll a magyar kormány alá rendelt 9. Miklós huszárezredhez. Részt vesz a Jellacic elleni harcokban. Okt. 19 (16)-tól hadnagy honvédseregbe lépett ezredénél.

1849. jan. 1-től főhadnagy. Februárban egy tiszttársával történt összetűzése miatt kilép a honvédseregből.

Ápr. 13-án ismét alkalmazásért folyamodik – hadnaggyá nevezik ki a szekerészkarhoz. Május 25-én áthelyezik a 10. Vilmos huszárezredhez a Kmety-hadosztályba. Az említett hadosztály maradványával Borosjenőnél teszi le a fegyvert.

1849. okt. 10-én Pozsonyban közlegényként besorozzák a 9. huszárezredhez. 1850-ben hadnagy lesz. Folyamatosan szolgálva 1873-tól ezredes, a 4. huszárezred parancsnoka, 1879-től vezérőrnagy, végül 1883-tól altábornagy. 1887-ben nyugalmazzák. 1890-ben 321Sopronban él, a ‘48-as Honvédegylet tagja. Szülőhelyén hunyt el 1902. dec. 17-én.[78(79)]

Mersics Mihály szül. Csepreg, 1825., r. kat, nemes. M. Mihály és Eller Anna fia. 1844-től önkéntes, 1848. ápr. 17-től tizedes a 32. Estei Ferdinánd (főherceg) gyalogezredben. 1848. okt. 15-én őrmesterként átlép a Győrben alakuló 23. honvédzászlóaljhoz. 1849. jan. 1-től hadnagy és számvevő tiszt a 39. zászlóaljnál a feldunai (VII.) hadtestben. A világosi fegyverletételnél főhadnagy ugyanitt 1849 októberében besorozzák a császári hadseregbe. 1856 végén őrmesterként szerel le.[79(80)]

Mészáros József szül. Sopron, 1825 körül, r. kat. 1848. szept. 16-tól a soproni önkéntes nemzetőrszázad, illetve egy önkéntes nemzetőrzászlóalj hadnagya, részt vesz a Jellacic elleni harcokban. 1849. jan. 30-án beosztják a 71. honvédzászlóaljba a komáromi várőrséghez. Máj. 30-tól toborzó tiszt Sopron és Vas megyében.[80(81)]

Oltay Sándor szül. Iván, 1827., r. kat. 1848 júliusában beáll a Pécsett szerveződő 8. honvédzászlóaljhoz. Augusztustól részt vesz a délvidéki harcokban, tizedes, majd őrmester. 1849. jún. 30 (márc. 1)-től hadnagy az alakuló 128. honvédzászlóaljnál a bánsági hadszíntéren. Aug. 2-án Vetter altábornagy főhadnagyi előléptetésre terjeszti fel.[81(82)]

Preisz Péter szül. Himpész (később Vimpác, ma Wimpassing an der Leitha, Au.), 1822., r. kat. Előbb kovács, 1841-től közvitéz, 1844-től tizedes a 48. Ernő gyalogezred 3. zászlóaljánál. Nőtlen. Alakulatával 1848 szeptemberétől Jellacic ellen harcol, októberben csatlakoznak a honvédsereghez. Őrmester, 1849. máj. 7 (1)-től hadnagy zászlóaljánál – mely júniusban a 117. honvédzászlóalj besorolást kapja – a VII. (feldunai) hadtestnél a világosi fegyverletételig. Besorozzák a császári hadseregbe. 1851 novemberében leszerelik.[82(83)]

pruzsinai Pruzsinszky Sándor szül. Sopron, 1816., evang. 1833-tól hadfi a 48. gyalogezredben. 1839-től nemesi testőr Bécsben, 1842-ben kilép a hadseregből. A forradalom kitörésekor mázsamester a szlatinai (Máramaros m.) kincstári sóhivatalnál. A szabadságharcban előbb egy nemzetőri tüzér üteg főhadnagya. 1849. jún. 17 (1)-től honvéd tüzér hadnagy. Júliusban egy három-fontos üteg parancsnoka Kazinczy ezredes tartalék hadosztályánál. Az 1870-es években számtiszt a máramarossziget bányaigazgatóságnál.[83(84)]

Rimanóczy Alajos szül. Kismarton, 1831., nemes, r. kat. R. József és Kiszelényi Franciska fia. Diák. 1849. júl. 23-án tűzmesterként kitünteti magát Polgárnál, az orosz csapatok elleni harcban. Korponay ezredes, az itteni népfelkelő tábor parancsnoka, hadnaggyá nevezi ki. 1850 januárjában volt honvéd tüzér hadnagyként besorozzák a császári hadseregbe. 1853-ban függetlenségi szervezkedésben való részvétel miatt 322három év várfogságra ítélik. 1854-ben kegyelmet kap. 1867-ben Somogy megye tiszteletbeli esküdtjévé választják. Később járásbíró. Megh. Igal, Somogy m., 1876. febr.[84(85)]

Rimanóczy József szül. Kismarton, 1830. Az előbbi testvére. 1845-től hadfi a 48. Ernő gyalogezred 3. zászlóaljánál. Nőtlen. 1848 szeptemberétől Jellacic ellen harcol. Okt. 26 (nov. 1)-től hadnagy

honvédseregbe lépett alakulatánál. Dec. 16-tól főhadnagy ugyanitt a feldunai (VII.) hadtestnél. (Az 1849. máj. 7-i kimutatás szerint Győrben tartózkodik alakulatánál.)1867-ben és 1890-ben közjegyző Bikalon, a Baranya megyei Honvédegylet tagja.[85(86)]

Rimanóczy Kálmán, az előbbi kettő testvére. 1848. szept. 6-tól hadnagy az önkéntes nemzetőrségnél, 1849 januárjától a 71. honvédzászlóaljban a komáromi várőrségnél.[86(87)]

Romberger János Kismartonban született. A szabadságharcban a 2. utászzászlóalj II. hadtesthez beosztott osztályának szolgált, ahol 1849. júl. 21 (17)-én hadnagy lett. A komáromi vár őrségével tette le a fegyvert. Az 1850-es évek első felében Győrben élt.[87(88)]

Sauerwein József szül. Kismarton, 1823., r. kat. Jogot végez. Joggyakornok, 1845-ben beáll a 32. Estei Ferdinánd gyalogezredhez. 1848. áprilisában leszerel. Szeptember közepétől a “pesti csatár” (önkéntes nemzetőr)-, illetve 14. honvédzászlóalj tizedese. Alakulatával a világosi fegyverletételig a feldunai (VII.) hadtest kötelékében szolgál. Őrmester, 1849. máj. 16-tól hadnagy. Augusztus végén Aradon közlegényként besorozzák a császári hadseregbe. Az 1859-es olasz-osztrák háború során hadnaggyá léptetik elő. 1863. márc. 8-án öngyilkos lesz Udineben.[88(89)]

Schütze (1849-ben Jász) Lajos szül. Sopron, 1827., evang. Joggyakornok. Nőtlen. 1848 szeptemberében beáll a magyar kormány alá rendelt 4. Sándor huszárezredhez, és részt vesz a Jellacic elleni harcokban. Dec. 9 (1)-től hadnagy a 10. Vilmos huszárezred tartalék századánál Gyulán. Végül júl. 20 (16)-tól főhadnagy ezredénél a Kmety-hadosztályban. 1849 szeptemberében besorozzák a császári hadseregbe. 1850-től hadnagy, 1854-től főhadnagy a 2. huszárezredben. 1858-ban nyugalmazzák. Megh. Szenc (?), Pozsony m., 1878. máj. 12.[89(90)]

Schütze Tivadar szül. Sopron, 1823 körül. 1846-tól ügyvéd Pesten.

1848. nov. 24 (dec. 1)-től hadbíró hadnagy a 44. és 45. honvédzászlóaljnál. 1849. máj. 9 (6)-tól főhadnagy, a VII. (feldunai) hadtest egyik hadosztályának hadbíró tisztje a világosi fegyverletételig. 1850 január végén Pesten sorozóbizottság elé állítják, de alkalmatlanként mentesül a besorozástól. 1867-ben váltótörvényszéki jegyző Sopronban, a helyi honvédegylet tagja.[90(91)]

Simunyák János szül. Alsószopor, 1813., evang. Volt tizedes (1833-tól 1839-ig az 5. huszárezredben szolgált). 1848 októberében altiszt lesz a Győrben szerveződő 23. honvédzászlóaljnál. 323Nov. 13 (1)-től hadnagy alakulatánál a feldunai hadtestben. 1849 február elején egy szállítóoszlop parancsnoka Karcagon. (Május közepén Nagyváradon tartózkodik.)[91(92)]

Sturzer (Stürzer ?) András szül. Kismarton, 1819., r. kat. Esztergályos mesterséget tanul. 1837-től közvitéz, 1841-től tizedes a 19. Schwarzenberg gyalogezredben. Nőtlen. Ezrede 3. zászlóaljával 1848 nyarán a szerb felkelők ellen harcol, októberben csatlakozik a honvédsereghez. 1849 május végén hadnagy a 39. (győri) honvédzászlóaljnál a VII. (feldunai) hadtestben. 1849 decemberében besorozzák a császári hadseregbe, 1852 októberében elbocsátják.[92(93)]

Subrich János ld. Zsubrich

Szabadfi (Szabadfy) Antal szül. Csorna, 1819 körül. 1848 szeptemberétől önkéntes nemzetőr. Decembertől a veszprémi önkéntes csapat főhadnagya Nemegyei őrnagy dunántúli népfelkelő seregében. 1849. márc. 19 (16)-től főhadnagy a (második) 7. honvédzászlóaljban a bácskai (IV.) hadtestben, majd a pétervaradi várőrségnél. A vár feladásáig (szept. 7.) szolgál. 1850 februárjában Pesten, mint alkalmatlant – lábán

lősebet kapott a szabadságharcban, – nem sorozzák be. A kiegyezés idején járási esküdt Vas megyében. 1890-ben nyug. körjegyző Nagyhajmáson. Az előbbi időpontban a Vas megyei, az utóbbiban a Baranya megyei Honvédegylet tagja. Megh. Vép, Vas m., 1903. ápr. 16.[93(94)]

kiskölkedi Szabó Kálmán szül. Sopron, 1827. ápr. 16., r. kat. Sz. Ferenc földbirtokos és Legedits Anna fia. Joggyakornok. 1848 szeptemberében beáll a Jellacic ellen harcoló, majd a honvédsereghez csatlakozó 4. Sándor huszárezredhez. Dec. 23 (16)-tól hadnagy, 1849. máj. 26 (jún. 1)-től főhadnagy ezredénél a VII. (feldunai) hadtestben a világosi fegyverletételig. 1849 novemberében besorozzák. 1850-től hadnagy, 1854-től főhadnagy a 2. huszárezrednél. 1859-ben kilép a hadseregből. A kiegyezés idején postamester és városbíró Körmenden, a Vas megyei Honvédegylet tagja. 1870-ben főhadnagyként reaktiválják a magyar királyi honvédséghez. 1874-től százados, huzamosabb ideig a koronaőrség parancsnoka. 1898-ban nyugalmazzák. Megh. 1903.[94(95)]

Székely József szül. Farád, 1822., nemes, r. kat. 1841-től közvitéz, 1844-től tizedes a 48. Ernő gyalogezredben. Nőtlen. Ezrede 3. zászlóaljával 1848 szeptemberétől Jellacic ellen harcol, októberben csatlakoznak a honvédsereghez. 1849. jan. 11-től őrmester alakulatánál a VII. hadtestben. Június elején áthelyezik a Tatán szerveződő 99. zászlóaljhoz. Júl. 21 (18)-tól hadnagy ugyanitt, a komáromi várőrségnél, a vár feladásáig.[95(96)]

kisjáczi Szeles Sándor szül. Csorna, 1831. dec. 7., r. kat. Apja földbirtokos. Jogot végez, joggyakornok. 1848. okt. 5-től tizedes az 1. honvéd utászezred Pozsonyban szerveződő 2. zászlóaljánál. 1849 májusában őrmesterként áthelyezik az 54. honvédzászlóaljhoz a II. hadtestbe. Júl. 7 (1)-től hadnagy ugyanitt, a komáromi várőrségnél.

324 1867-ben Győrben él, a helyi honvédegylet tagja. Köz- és váltóügyvéd, majd a Sopron megyei törvényszék ülnöke, 1872-ben járásbíró Csornán. (1870-től 1873-ig szabadságolt állományú hadnagy a m. kir. honvédségnél.) 1882-ben Győrben hunyt el.[96(97)]

Szilágyi Frigyes Sándor szül. Sopron, 1829. vagy 1830., r. kat. Diák. A szabadságharcban végül hadnagy a 47. (Zala megyei) honvédzászlóaljnál az I. hadtestben. Szerepel a világosi fegyverletételi jegyzéken. 1849 októberében közlegényként besorozzák a császári hadseregbe, egy év múltán elbocsátják. A kiegyezés idején kerületi jegyző Zalaegerszegen, a Zala megyei Honvédegylet tagja. 1882-től a budapesti honvéd menházban él. Meghalt ugyanitt 1882. dec. 2-án.[97(98)]

Szilvássy Márton szül. Farád, 1828. szept. 27., nemes, evang. Sz. István farádi közbirtokos és Nagy Erzsébet fia. Ügyvéd. Nőtlen. 1848. nov. 2-án beáll a Pozsonyban szerveződő 2. utászzászlóaljhoz. Decembertől őrmester.

1849. jan. 23 (16)-tól hadnagy az 50. Hunyadi honvédzászlóaljban. Az erdélyi harcok során, máj. 3-án, Bem tábornok a katonai érdemjel 3. osztályával tünteti ki, majd főhadnaggyá lépteti elő (máj. 20.). 1849 őszén besorozzák a császári hadseregbe. 1850 végén váltságdíj ellenében szabadul. 1860–61-ben a Győri Közlöny szerkesztője. 1861-ben Győr megye alkotmányos aljegyzőjévé választják. 1867-ben ügyvéd, ekkor és 1890-ben a Sopron Megyei Honvédegylet tagja. 1903. nov. 20-án Budapesten hunyt el.[98(99)]

Sziváts (Szivatz) Ferenc szül. Kismarton, 1825., r. kat. Szabómesterséget tanul. 1848. máj. 23-án beáll az 5. tüzérezredhez. Nőtlen. Okt. 12-én tűzmesterként (őrmester) átlép a honvéd tüzérséghez. 1849. jún. 20 (16)-tól tüzérhadnagy.[99(100)]

Tollenich Mátyás szül. Kishőflány (ma Kismarton/Eisenstadt része), 1828. máj. 3., r. kat., vend nemzetiségű. Gimnáziumot végez. 1848 augusztusában Pesten beáll a honvéd tüzérséghez. A 2. tizenkétfontos ütegnél szolgál.

1849. jan. 1-től tűzmester a munkácsi hadszer-hivatalnál. Végül júl. (1)-től hadnagy és egy fél három-fontos üteg parancsnoka Kazinczy Lajos ezredes hadtesténél. 1850 januárjában besorozzák a császári hadseregbe. 1852 áprilisában pénzért kiváltja magát. Később törvényszéki irodatiszt, majd telekkönyvi jegyző. 1867-ben a Sopron megyei Honvédegylet tagja. 1871-től hadnagy, 1873-tól főhadnagy a m. kir. honvédségnél. Megh. 1874. máj. 13.[100(101)]

Tóth József szül. Jóbaháza, 1823 körül, evang. 1848. szept. 16-tól a soproni önkéntes nemzetőrszázad hadnagya, harcol Jellacic ellen. 1849 januárjában beosztják a 71. honvédzászlóaljba a komáromi várőrséghez. Jún. 28 (1)-től főhadnagy ugyanitt[101(102)]

Töpler (később Töply) Ottó szül. Sopron. 1828., evang. Joggyakornok. 1848. aug. 11-én beáll a magyar kormány alá rendelt 9. Miklós huszárezredhez. Részt vesz a Jellacic elleni harcokban. Okt. 19 (16)-től hadnagy, dec. 21-től főhadnagy ezredénél a honvédseregben. A szabadságharcot a feldunai (VII.) hadtest kötelékében küzdi végig. A világosi fegyverletétel után besorozzák a császári hadseregben újjáalakuló 4. huszárezredhez. 3251850-től hadnagy, 1854-től főhadnagy, 1859-től százados. Elhal betegségben, Krulitz (?), 1864. nov. 27.[102(103)]

Trimmel Alajos szül. Sopron, 1825. Joggyakornok Sopronban. 1848 szeptemberétől a soproni önkéntes nemzetőrszázad tizedese, részt vesz a pákozdi és a scwechati csatában. Nov. 10-től őrmester a 46. honvédzászlóaljban a komáromi várőrségnél. 1849 június elején áthelyezik a Tatán szerveződő 99. zászlóaljhoz. Végül hadnagy ugyanitt ismét a komáromi várőrségnél. 1867-ben városi hivatalnok Sopronban.[103(104)]

Tschurl Károly (János) szül. Sopron, 1828., evang. Diák. 1848. aug. 30-án beáll a 4. Sándor huszárezredhez.

Alakulatával Jellacic ellen harcol, és okt. 19 (16)-án hadnagy lesz. A szabadságharcot ezredével a feldunai (VII.) hadtest kötelékében küzdi végig. 1849. jan. 1-ével főhadnaggyá léptették elő. 1849 novemberében besorozzák a császári hadsereg 1. huszárezredéhez. 1850-től hadnagy, 1852-től főhadnagy, 1857-től százados. Még ez évben kilép a hadseregből.[104(105)]

Ulber Mátyás szül. Sopron, 1822., evang. Őrmester, 1849. jún. 14 (1)-től hadnagy a 35. Zrínyi honvédzászlóaljnál a felső-magyarországi (IX.) hadtestben. (Feltehetően 1848 őszétől szolgált az említett alakulatban.) A fegyverletétel után besorozzák. 1851-ben leszerelik. 1890-ben Sopronban él, a megyei Honvédegylet tagja. Nyug. főreáliskolai tanárként halt meg 1902-ben Sopronban.[105(106)]

Weisz Sándor szül. Mihályi, 1829., evang. Gimnáziumot végez. 1846-tól közvitéz, 1847-től tizedes a 39. Don Miguel gyalogezredben.

1848 nyarán a délvidéki szerb felkelők ellen harcol. Októberben ezrede 1. zászlóaljával csatlakozik a honvédsereghez és őrmester lesz. 1849 január közepétől hadnagy alakulatánál a Központi Mozgó Seregnél., ill. II. hadtestben. Márc. 20-tól beteg, júliusig lépdaganattal az egri katonai kórházban kezelik. Júl. 14 (jún. 16)-től főhadnagy a tartalék hadtestnél – Tápén – szerveződő 132. honvédzászlóaljban.[106(107)]

Wiener Frigyes szül. Eszterháza, 1816., r. kat. Vadász.

1848 őszétől a 33. (szegedi) honvédzászlóalj katonája. A Délvidéken, 1849 januárjától a főhadszíntéren – a VII. hadtestben – küzd alakulatával. Buda ostrománál hadnaggyá léptetik elő (máj. 20.).

A borosjenői fegyverletételi jegyzéken – hol alakulata a Kmety-hadosztály maradványával az orosz csapatok előtt letette a fegyvert – hasonló rangban szerepel. 1850 januárjában Pozsonyban besorozzák a császári hadseregbe. 1855-ben őrmesterként szerel le.[107(108)]

Wilfing József szül. Sopron, 1818., r. kat. Volt őrmester (1835-től 1846-ig a "röppentyű" – rakéta – karnál szolgált). 1848. dec. 16 (1)-tól hadnagy a honvéd tüzérségnél. Részt vesz az erdélyi harcokban.

326 1849. márc. 26 (ápr. 1)-tól főhadnagy, egy röppentyű üteg parancsnoka továbbra is az erdélyi hadseregnél. 1850 májusában Pesten sorozóbizottság elé állítják, mint alkalmatlant azonban nem sorozzák be a császári hadseregbe. Később a soproni gimnázium rajztanára. 1867-ben a Sopron megyei Honvédegylet tagja.[108(109)]

Vörös Antal szül. Mihályi, r. kat. Ügyvéd. 1848 decemberében beáll a honvéd tüzérséghez. Tűzmester, 1849. júl. 7 (1)-től hadnagy a Feldunai hadsereg 12. hat-fontos lovasütegénél.[109(110)]

Zsubrits (Subrich) János szül. Hidegség, 1825., r. kat., nemes. 1844-től önkéntes, 1847-től tizedes az 5. Radetzky huszárezredben. 1848 őszén – valószínűleg ezrede tartalék századával – csatlakozik a honvédsereghez. 1849. febr. 16-tól hadnagy, a 12. Nádor huszárezredben. Ápr. 18 (16)-tól főhadnagy ezrede felső-magyarországi (IX.) hadtesthez beosztott századánál. 1849 októberében besorozzák a császári hadseregbe. 1851 végén elbocsátják.[110(111)]

A honvédsereg Sopron megyéből származó tisztjeinek fenti életrajzi adatai lehetőséget nyújtanak e tisztek társadalmi, származási, nemzetiségi, foglalkozási viszonyainak vizsgálatára. A származás tekintetében mindenekelőtt az tűnik fel, hogy a 97 ismert esetből mindössze 35-36 % – a nemesi, és 61 fő – 64 % – a nem nemesi születésűek száma, illetve aránya. Ez jelentősen eltér a honvéd tisztikar egészének átlagától, ahol a nemesi származásúak aránya megközelítette az 50 %-ot.[111(112)]

Az eltérés minden valószínűség szerint a Sopron megyei tisztek etnikai hovatartozásával van összefüggésben. A honvédsereg tisztjeinek nemzetiségi hovatartozását illetően konkrét adatok nem maradtak fenn. Ezt sem a honvédseregben, sem pedig a császári-királyi hadseregben – ahonnan a honvédtisztek egy jelentős része jött, vagy ahová a szabadságharc után büntetésből került – nem tartották nyilván. Így a Sopron megyeiek esetében is csak becslésekre szorítkozhatunk.

A név, a vallás, valamint a születési hely ismeretében – az ebből eredő tévedések lehetőségét elismerve – az etnikai hovatartozás megállapítása azonban a Sopron megyei tisztek esetében is megkockáztatható. A rendelkezésre álló adatok ezt 94 esetben teszik lehetővé. E szerint 94 főből 50 – 53,1 % – volt a magyarok, 37 – 39,3 % – a németek és 7 – 7,6 % – a horvátok száma, illetve aránya. (Ami szigorúan etnikai származást jelent, hiszen nem tudjuk, hogy ki milyen nemzetiségűnek vallotta magát.) Ez egyben azt jelenti, hogy a megyéből származó tisztikar lényegében a megye nemzetiségi összetételét reprezentálta. A nem magyar etnikumú tisztek magas aránya ugyanakkor magyarázata a nemesi születésűek átlag alatti képviseletének.)

Konkrétabbak a tisztek megelőző – szabadságharc előtti – foglalkozására vonatkozó adatok. Az e szerint ismert 70 főből 11 – 15,7 % – aktív császári-királyi tiszt, 20 – 28,6 % – a császári-királyi hadsereg

altisztje, 1 fő pedig – 1,4 % – nyugalmazott tiszt volt. A katonai hivatást űzők száma e szerint tehát összesen 32 főre, 45,7 %-ra rúgna. A valóságban ez azonban csak 31,3 %, mivel a 102 Sopron megyei születésű honvédtisztből 327csak ez a 32 fő volt korábban katona. A többi ismert esetben a foglalkozási megoszlás a következő volt: diák és joggyakornok: 13 fő (18,6 %), megyei- és uradalmi hivatalnok 10 fő(14,4 %), ügyvéd, mérnök 7+2 fő (13,9 %), kézműves, kereskedő 1+3 fő (5,7 %), színész 1 fő (1,4 %). Összesen: 38 fő (54,3 %). (Ami a valóságban, a fenti korrekció értelmében – és a 102 főt alapul véve – minden egyes kategóriában néhány százalékkal magasabb lehetett.)

Megjegyzendő továbbá, hogy az utóbb felsorolt polgári foglalkozásúak között 17-en korábban szintén szolgáltak egy ideig altisztként, vagy tisztjelöltként a császári-királyi hadseregben. Velük együtt a katonai előképzettséggel rendelkezők száma 49 fő volt, ami a 102 honvédtiszt esetében 48 %-ot jelent. Származását, illetve foglalkozását tekintve a honvéd tisztikar Sopron megyei eredetű részének nagyobb fele tehát a társadalom középosztályához tartozott. A tisztek mintegy ötöde azonban plebejus származású volt, akik katonai előképzettségük révén, mint a császári-királyi hadsereg aktív, vagy volt katonai, illetve altisztjei kerültek – kerülhetett be annak nyitottsága folytán – a honvédsereg tisztikarába.

A szabadságharcot követően a honvédsereg Sopron megyei származású tisztjei a honvéd tisztikar általános sorsában osztoztak. Közülük a volt császári-királyi tisztek hadbíróság elé kerültek. Murmann Sámuel nemzetőr őrnagyot kivégezték, Ábrahám Ádám, Birsy József, Mesterházy István, Sághy Lajos, Szibenliszt Antal, Turner Gusztáv és Tóth Károly súlyos börtönbüntetést kapott.

A honvédsereg tisztjeinek többsége számára a büntetés a császári hadseregbe való besorozás lett. Ez 38 Sopron megyei születésű tisztet érintett, a megyéből származó tisztek 37,2 %-át jelentette. Ám ez nemcsak sorstragédiák előidézője lett, mint például Duzár Miklós honvédszázados esetében, aki öngyilkosságot követett el, hanem karriereket is elindított. Az idők enyhültével a jurátus-ifjúságból származó besorozott honvédtisztek közül sokan tiszti rangra emelkedtek. A Sopron megyeiek közül például Donner József, Krénosz Károly, Schütze Lajos, Szabó Kálmán, Töpler Ottó, Tschurl Károly. Mások, mint például Argay György, Beisiegel János, Zsolnay Sámuel emigrációba mentek, hogy elkerüljék a megtorlást, vagy azért, mert egy új szabadságharc lehetőségében bíztak.

Az 1848–49-es “nagy nemzedéknek” tehát Sopron megyében is megvoltak a maga közkatonái – köztük a szabadságharc innen származó honvédtisztjei.

Rövidítések feloldása

Ács Tivadar I. – Magyarok és a Risorgimento. Bp. 1961.

Ács Tivadar II. – Magyarok az észak-amerikai polgárháborúban. 1861-1865. Bp. 1964.

Gracza György – Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története. I-V. Bp., 1894-1898.

Hellebronth Kálmán – A magyar testőrségek névkönyve 1760-1918. Bp. 1939.

HL.: Aradi (Nagyváradi) hadb. – Hadtörténelmi Levéltár (Bp.) az Aradi (Nagyváradi) császári-királyi

katonai hadbíróság iratai

1848/49 51/17, –(uo.) 1848/49-es gyűjtemény 51. doboz 17. sz. irat.

Gen. Kom. zu Ofen 1868. 2. Abt. – (uo.) A Budai Főhadparancsokság 2. osztályának iratai 1868.

Honv. menház akv. I.-II. – (uo.) A Budapesti Honvéd menház anyakönyvei I-II. kötet.

328*Rendőri megfigy. 55/4.* – (uo.) Bach-kori gyűjtemény. A politikai szempontból megbízhatatlan és rendőri megfigyelés alatt állók személyi nyilvántartó lapjai 55. csomó 4. sz. irat.

Tiszti akvi. lapok – (uo.) A magyar királyi honvédség tisztjeinek személyi nyilvántartó lapjai 1868-1890.

Honvéd 1869/14. – Honvéd (katonai folyóirat) 1869. 14. szám.

Jánossy Dénes – A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában I-II., Bp. 1940-1948.

KAW.: *Gb. 1. HR. (48. LIR., 6. Kür. Rgt., 2. Ul. Rgt., 4. Drag. Rgt, 5. FAR., Auditoren, Min. Korps. Raketen-Korps.). Bécsi Hadilevéltár, Alapkönyvek – 1. huszárezred, (48. gyalogezred, 6. vértesezred, 2. dzsidásezred, 4. dragonyosezred, 5. tüzérezred, hadbírák, aknász-kar, rakéta-testület) katonáinak személyi nyilvántartó lapjai.*

Trauungsbuch 19. LIR. 1845. – A 19. gyalogezred esketési tábori anyakönyve, 1845 év.

Kempelen III. 141. – Kempelen Béla: Magyar nemes családok. I-XI., Bp. 1911-1932. III. kötet 141. o.

Közlöny 1848/14. – Közlöny (az 1848/49-es kormány hivatalos lapja) 1848. 14. szám.

Lukács Lajos – Az olaszországi magyar légió története és anyakönyvei. Bp., 1986.

Mikár I. – Honvéd schematismus, vagyis az 1848/49-iki honvédségből 1868-ban még életben volt főtiszteknek névkönyve. Összeállította Mikár Zsigmond, Pest, 1870.

Mikár II. – Honvéd névkönyv. Az 1848/49-diki honvédseregnek 1890-ben még életben volt tagjairól. Összeállította Mikár Zsigmond. Bp. 1891.

MOL.: *Bm. Honv. segély* – Magyar Országos Levéltár (Bp.): Belügyminisztérium, a Honvéd segélyalap iratai 1867-1873.

HM. Ált. – Hadügyminisztérium 1848-1849. Általános iratok.

ONőHt. Ált. – Országos Nemzetőri Haditanács 1848., Általános iratok.

Schöpflin: Színész lex. – Magyar Színészeti Lexikon. I-IV. Szerkesztette: Schöpflin Aladár. Bp., é. n.

Svoboda: Die Zöglinge – Svoboda, Johann: Die Zöglinge der Wiener-Neustädter Militär-Akademie von Gründung des Institutes bis auf unsere Tage. Wien, 1870.

Szinnyei: Komárom – Szinnyei József: Komárom 1848/49-ben. (Naplójegyzetek.) Bp., 1887.

Szinnyei: Magyar írók – Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái I-XIV., Bp. 1891–1914.

Tóth Károly – Az 56. honvédzászlóalj története 1848–49-ben. Csurgó, 1895.

Vas. Újs. 1869/32. – Vasárnapi Újság (hetilap) 1869. 32. szám.

329Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye

Az 1848. október 30-i schwechati csatát követően a feldunai hadtest parancsnokságát Görgei Artúr vezérőrnagy vette át. Az új fővezér feladata volt a hadtest újjászervezése és egybekovácsolása, s emellett olyan védelmi állások elfoglalása, amelyek lehetővé teszik a magyar területek védelmét a betöréssel fenyegető cs. kir. csapatokkal szemben.

A feldunai hadtest dandárai 1848 októberében nagyobbrészt a Lajta mentén állomásoztak, s csupán kisebb erők biztosították Pozsonyt. A hadtest új védelmi körlete a Kis-Kárpátokban lévő nádasi szorostól a Fertő déli partjáig terjedt. A cs. kir. főerők támadását a Duna mentén lehetett várni, ám a magyar arcvonal széleit is biztosítani kellett az ellenséges portyákkal, felderítő akciókkal, esetleges megkerülő támadásokkal szemben.

Görgei a szélső balszárny biztosítására Sréter Lajos őrnagy különítményét küldte. Sréterrel korábban együtt szolgáltak a 12. (Nádor) huszárezredben, s Sréter Magyarországra kerülésének körülményei is azt mutatták, hogy vállalkozó kedvű, a veszélyektől meg nem rettenő, önálló tevékenységre alkalmas tiszt.

A Csehországban állomásozó 12. (Nádor) huszárezred hazarendeléséről V. Ferdinánd király már 1848 májusában intézkedett, de az 1848 júniusi prágai felkelés miatt Windisch-Grätz herceg, táborszernagy, csehországi főhadparancsnok nem engedte haza a katonákat. 1848 októberében a magyarországi hadiesemények miatt egyre kevesebb esély látszott arra, hogy a huszárok törvényes úton hazakerülhetnek. Ezért a jobbára jászkunsági katonákból álló ezred tisztikarában szervezkedés indult meg a hazaszökés érdekében. A szervezkedés élén szandai Sréter Lajos százados állt.[1(113)]

Sréter 1811. október 15-én a Nógrád megyei Cserhátsurányban született. Apja közbirtokos és a megye szolgabírója volt. Sréter Lajos gimnáziumot végzett, majd hadapródként beállt a 12. huszárezredbe. 1848 nyarán léptették elő főszázadossá. Október 4-én századának 50 huszárjával, Dessewffy Dénes hadnagy társaságában, megszöktek Saaz-Brüx városából, s Magyarországra indultak. Hihetetlen kalandok után, harcok közepette október 11-én érték el Szentjánosnál a magyar határt.[2(114)] Srétert október 16-án őrnaggyá, s a hazaszökött Nádor-huszárokból álló osztály (két század) parancsnokává nevezték ki. Sréter osztálya egy ideig Pozsony környékén állomásozott, majd a lajtai táborba került.

Schwechat után Görgei először Parndorfra küldte.[3(115)] Sréter november 3-án küldött jelentést a hadtestparancsnokságnak Parndorfra érkeztéről, az ellenséges előőrsök felállításáról, s arról, hogy Bruckban 3000 cs. kir. katona szállásolt be. Jelentette, hogy az oldalvédként kiküldött Szentpétery főhadnagy (maga is hazaszökött huszár) egyelőre 330nem tért vissza osztrák területről.[4(116)] A kiküldetés teljesítése után Görgei november 8-án Sopronba és környékére küldte Srétert.[5(117)] A különítményt mindössze Sréter gyenge osztálya alkotta, előbb 147, majd 140 fővel. Első soproni jelentését november 9-én küldte a főhadiszállásra a környékbeli hidakról és utakról.[6(118)] Jelentései – egy kivételével – megsemmisültek, azonban a feldunai hadtest iktatókönyvéből képet alkothatunk tartalmukról.

November 12-én jelentette, hogy minden, a soproni vasútvonalhoz vezető utat, valamint a Sopron és Siklós közötti vasúti töltést is, elárkoltatott, s 30 paraszt őrködik állandóan e vonalon. A Pecsenyédre vezető utat

egy hat öl széles és nyolc láb mély árokkal vágatta keresztül, a csempészutakat is elárkoltatta és megfigyelteti. A Pecsenyédnél húzódó erdőt egyelőre nem tudta kivágatni, mert az erdei patak kilépett a medréből, de még aznap megtörténik a kivágás. Tormafalvánál a falu közepén, a fogadónál árkolták keresztül az utat, s lebontották a nagy kőhidat, az építőanyagot elszállították, s magát a hidat parasztokkal őriztetik. Szárazvám felett a kőhidat elbarikádozták, az utat átvágták. Magánál Szárazvámnál felárkolások által tették lehetetlenné az ellenség benyomulását. A vulkapordányi kőhidat felrobbantották, az építőanyagot elszállították.

A fertőfehéregyházai munkálatok menetéről még nem kapott jelentést, a műszaki munkálatok irányítására kiküldött Wolfram mérnök előző este odaindult. A Fertőfehéregyházán lévő, Szentpétery főhadnagy vezette különítmény erősítésére küldött egy huszárszakaszt, mert a környéken állandóan ellenséges dzsidás járőrök mutatkoznak. A parasztok ellenséges szelleműek, s kevés kedvet mutatnak a sáncmunkák végzéséhez. Emiatt Niczky kormánybiztos kihirdette a rögtönbíráskodást. Miután a soproni munkálatok bevégződnek, s a parasztok nemigen akarnak a jövőben őrt állni, erősítésekre lenne szüksége.[7(119)]

Egy másik jelentésében arról számolt be, hogy négy huszára is megsebesült, mert tudatlanul végezték a pisztolyaik tisztítását; egyikük kórházban van; de megsebesült Buró hadnagy és Sámuel Zsiga tizedes is. Hat újoncot küldött Pozsonyba. Tudatta, hogy Leopold Pollak bécsi diákot, akinek magyar útlevele volt, az osztrákok visszaküldtek a határról. Végül megkérdezte, mit tegyen a városban lévő 35 nyugalmazott tiszttel, mert a város politikailag kétharmadrészben így is osztrák érzelmű.[8(120)]

November 14-én Sréter ismét két jelentést küldött. Az elsőben közölte a Bécsújhelyre és Lichtenröthenbe érkezett ellenséges csapatokról kapott híreket. Tudatta, hogy a felállított ellenséges tüzérség miatt Hollán százados nem tudta leromboltatni a két Lajta-hidat. Sopronnál a földmunkálatok befejeződtek, azonban védelem nélkül haszontalanok és céltalanok, s a védelemre kirendelt parasztok fegyvertelenek. Tóth főszolgabíró 7 mázsa salétromot gyűjtött, s átadta azt Niczky Sándor kormánybiztosnak. A másik jelentés mellékleteként átküldte a pecsenyédi bíró jelentését Gaál 331főszolgabíróhoz, s mielőbb gyalogság és tüzérség küldését kérte annak érdekében, hogy állását tartani tudja.[9(121)]

A védelmi intézkedéseket csak ritkán szakították meg kisebb összeütközések. November 16-án a soproni magyar különítmény egyik parancsnoka, Dessewffy Dénes százados 13 huszárral rajtaütött egy 30 főnyi határőr-különítményen, s közülük 21 horvát határőrt fogott el. Görgei pénzjutalomban részesítette a vitéz huszárokat.[10(122)]

Mindezek után érthető az, amit Csány László teljhatalmú országos biztos november 15-én írt Kossuthnak: “Huszárainkat kell seregeink alapjának tekintenünk, részint, mert nemzetünk vitézségét a világ előtt ők képviselik, és mert az ellenség tőlök leginkább fél...”[11(123)]

November 20-án Sréter megküldte a hadtestparancsnokságnak Dessewffy Dénes százados, előőrsi parancsnok Tormafalváról írott jelentését, s közölte, hogy a kapott utasításokat pontosan követve, csak lassan fog visszavonulni az ellenség elől.

A jelentés szerint “Soprony megyébe Pöcsenyéd táján nagyobb ellenséges erő hazánkba nyomulófélben volna”.[12(124)] December 2-án jelentette, hogy az ígért 40 Radetzky-huszár még mindig nem érkezett meg, s tudatta, hogy letartóztatta Lenk kereskedőt és ügynökét, Kundot. Sréter 600 forintra büntette meg Lenket, s a pénzt szétosztotta katonái között. Emellett beküldte Orczy grófnő elfogott levelének másolatát is.[13(125)] December 4-én egy kismartoni fuvarost küldött a főhadiszállásra, az illetőnél talált levelekkel együtt. Jelentette, hogy az ellenség erősítést kapott, s közölte, hogy 27 lábadozó és 24 ló érkezett Sopronba

Pozsonyból. Megkérdezte, hogy a november 28-i levelében javasolt letartóztatásokat foganatosíthatja-e?[14(126)]

A cs. kir. főerők betörése után Sopronnál is heves küzdelemre került sor. December 16-án a Petrichevich-Horváth János cs. kir. ezredes vezette dandárral (két gyalogzászlóalj, négy század lovas, hat löveg) Sréter különítménye vette fel a harcot.

A huszárok mellett itt harcolt a német légió két százada is, pontosabban, inkább a visszavonulásban tüntette ki magát. Virágh Gedeon, a Nádor-huszárok századosa három szakasszal másfél századnyi, tehát kétszeres túlerőben lévő ellenséges lovasságot vert vissza, két tisztet s több közlegényt levágott, két embert és négy lovat pedig elfogott. Türk főhadnagy pedig hét huszárral "az ellenség betörésekor alkalmat vett magának egy cheveaux-légers lovat zsákmányolni. A lovasokat, kik a lovak hátán célja kivitelében akadályává voltak, hanyatt a földre fektették". Maga Türk is súlyosan megsebesült.[15(127)]

Sréter december 17-én Kapuvárról küldte meg jelentéseit a soproni és vulkapordányi ütközetekről, saját visszavonulásáról, valamint arról, hogy az ellenség Sopronból Kőszeg felé nyomult. Az egyik jelentésben beszámolt a német légió nem 332éppen dicsteli viselkedéséről Sopronnál.[16(128)] Másnap arról küldött jelentést, hogy osztálya igen kifáradt és teljesen elerőtlenedett, s megkérdezte, hogy Pápa felé kell-e vonulnia, vagy sem?[17(129)]

December 19-én jelentette, hogy az ellenség Kónyon állomásozik, ahonnan a Csécsény és Szentmihály között lévő, még ép hidakon akadály nélkül Győrbe jöhet, s közölte, hogy megtette az intézkedéseket e hidak lerontására.[18(130)]

December 21-én egy, Külsővátra küldött tiszti járőr jelentését küldte meg, 23-án pedig azt tudatta, hogy végrehajtotta Görgei parancsát.[19(131)] December 24-én Kis Bálint közvitéz büntetésével kapcsolatban kérte Görgei határozatát, valamint felvilágosítást arról, hogy Alexander Kypke őrnagy számára milyen visszavonulási útvonalat határoztak meg.[20(132)]

December 25-én, amikor a cs. kir. főerők megkezdték Győr bekerítését, Sréter jelentést küldött az ellenség mozgásáról, s arról, hogy Lébényen át Bezi felé a Rábcán hidat vernek a cs. kir. katonák, hogy Enesén át Ikrény felé vonuljanak. Az ellenség hajnali 3 órakor Szentmiklósra és Kapuvárra érkezett.[21(133)]

Ugyanezen a napon utasítást kért saját visszavonulási útvonalával kapcsolatban, s egyben megküldte Perczel Mór vezérőrnagy egy levelét.[22(134)] December 26-án jelentette, hogy az ellenség a Szentjánosnál a Rábán, illetve Szentmihálynál a Marcalon átvezető hidakat helyreállíttatta a lakossággal, hogy Tét felé működhessen. Ezen a napon szintén megküldte Perczel egy levelét.[23(135)] Győr feladásával végetért a Sréter-különítmény története.

Görgei utasítására Sréter csatlakozott Ferdinand Karger ezredes dandárához, s a hadjárat további szakaszában már ennek soraiban harcolt. 1849. január 21-én Szélaknánál súlyosan megsebesült, jobb karját amputálni kellett. Így szolgálatképtelenné vált. Előbb alezredessé léptették elő, majd ezredesi címmel nyugalmazták. A szabadságharc leverése után emigrált.

1859-ben az olaszországi magyar légió huszárezredének parancsnokává nevezték ki, s több csatában is részt vett. Később Brüsszelben telepedett le. A kiegyezés után hazatért, s országgyűlési képviselővé választották. 1875. március 3-án Budapesten halt meg.

Közleményünkben Görgei Sréterhez intézett utasításait, illetve Sréter két fennmaradt jelentését közöljük. Az

iratokat a jelenlegi központozási és helyesírási szabályoknak megfelelően, illetve magyar fordításban adjuk közre.

3331. Pozsony, 1848. november 3. éjjel 2 órakor

Görgei utasításai Zichy Lipót őrnagynak[24(136)] Köpcsényben, Sréter Lajos őrnagynak Pozsonyban és Bárczay János alezredesnek[25(137)] Pozsonyban

Miután az 5. honvéd gyalogüteg parancsnoka a beérkezett jelentés szerint nem ment Köpcsénybe, Harsay hadnagy[26(138)] úr a 3. honvéd gyalogütegtől azonnal Köpcsénybe menjen, s vegye át az 5. honvéd gyalogüteg parancsnokságát.

Zichy Lipót őrnagy úr holnap reggel 7 órakor induljon el dandárával Köpcsényből, s vonuljon Magyaróvárra, ezt a helységet és Mosont szállja meg, s különösen a miklósfalvi útra legyen figyelemmel.

Sröter [sic!] őrnagy úr a Nádor-huszároktól a parancsnoksága alatt álló huszárszázaddal, valamint Körner százados úr ma visszatérő Württemberg-huszárszázadával[27(139)] Parendorfig portyázzon, s az állítólag odáig előnyomult ellenségről szerezzen megbízható híreket, azonban *semmi esetre se* hátráljon *ütközet nélkül*. Ha az ellenség még nem tört volna át a határon Körner százados[28(140)] úr századával Parendorfnál foglaljon ismét állást. Ha azonban az ellenség Párendorfon át Óvár felé vette volna az irányt, vonuljon utána, s ne veszítse szem elől. Ez utóbbi esetben a Zichy-dandár egy részének ugyancsak az ellenség ellen kellene vonulnia Óvárról. Az ellenség hollétéről *csak megbízható* hírek küldendők. A Bárczay-dandár minden nap két gyalogszázaddal és egy huszárszázaddal szállja meg Köpcsényt, s ezáltal *Wolfsthal* felé az előőrsök kiállítandók.

Sréter őrnagy úr ugyancsak *olyan korán* induljon el, *amint csak lehet*.

Miután az ellátásról a gyakran ismételt parancsok szerint egy nappal korábban gondoskodni kell, a kirendelt csapatok csak parancsnokaik gondatlanságából kerülhetnek abba a helyzetbe, hogy holnap éhezniük kelljen; holnaputánra azonban olyan módon kell gondoskodni, hogy az ellátási készletek már holnap az illető helyeken összegyűjtessenek.

Másolat. Eredetije német. MOL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 17. Eredetije német.

2. Pozsony, 1848. november 3.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak

Schörter [sic!] őrnagy úr a Lajta megfigyelésére Parndorfnál hagyjon egy őrtanyát, a parancsnoksága alatt álló csapatok maradékával Sopron felé portyázzon, s a környékbeli lakossággal egyesülten, az ellenséget vesse a határon túlra. A parndorfi őrtanya Pozsonyból veszi parancsait. Hatóránként megbízható futárok

által jelentéseket várok.

Bayer József sk. másolata. Eredetije német. MOL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 32.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 3. Pozsony, 1848. november 8. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Sopronban

3. Pozsony, 1848. november 8.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Sopronban

Ön ezen levél vétele után nyomban mindent elkövetend, hogy az ellenségtől Sopronba vezető utak s azokon található hidak tökéletesen elrontassanak, még pedig úgy, hogy csakugyan több ideig tartóztathassa a benyomulni akaró ellenséget.

Ezen fontos feladat kivitelével közvetlenül Wolfram József mérnök úr bízatott meg, kinek is mindenben és mindenütt, ahol azt kívánatosnak találni fogja, segédkezet nyújtani szoros kötelességének ismerje kegyed. Ez pedig úgy értetődjék, hogy ha a szükség is úgy hozná magával, némi terrorizmussal is kellene föllépni a hanyag munkások vagy a kötelességfeledő hatóságok iránt. Működése eredményéről valamint az ellenség felőli tapasztaltakról gyakori jelentés váratik.

Másolat. MOL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 69.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 4. Pozsony, 1848. november 10. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Sopronban

4. Pozsony, 1848. november 10.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Sopronban

Meghagyatik Önnek ezennel mindennemű közlekedést, mely az ellenségnek hazánkbani benyomulása alkalmával őtőle használtathatnék, legyen az híd vagy töltés vagy akármi nevet viselő közlekedési eszköz, tökéletesen elrontani, a hidakat nemcsak felszedetni, de még a híd helyreállítására használható hídrészeket is porrá égetni, valamint minden közelfekvő készen levő építőfa gyűjtelékeket annyival földaraboltatni, hogy abból hidat összerakni ne lehessen többé, szóval mindent elkövetni, mi a kitűzött célunknak elérésére szolgálhat, mely cél nem egyéb, mint az ellenség betódulásának minél sikeresebb meggátolása.

Hogy ezen fontos feladatának megfelelhessen, szükséges leend legnagyobb eréllyel, sőt, ha kell terrorizmussal föllépni.

Ezen feladat iránti parancsait tisztán és nyilvánosan adja ki az illetőknek, ahol pedig rosszakaratot sejdít, írásba, mely írásbeli parancs az illetők által aláírandó, s Önnek visszakézbesítendő, hogy ezen okirat alapján a hanyag, rosszakaratú, *bármi rangú* tisztviselőt mint hazaárulót azonnal elfogathassa és szoros katonai őrizet alatt ide, főtanyámba útnak indíthassa, ahol őtet életre-halálra terjedő hatalmamnál fogva, rögtönítélő haditörvényszék eleibe állítandom, és meg is büntetendem.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 11.

5. Pozsony, 1848. november 13.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak, a soproni különítmény parancsnokának

Önnek fölad[a]ta nem az, hogy a támadó ellenségnek közvetlenül ellentálljon, ha túlnyomó erővel közelednék, hanem éppen csak az Önnek feladata, hogy minden közlekedési eszközt, amennyire az az idő rövidsége, a szükséges szerek és erő hiánya engedik, elrontasson; s így legalább az ellenség nagyobb számmali rögtöni bétódulását lehetőség szerint meggátolja. – Én Önnek segítséget nem küldhetek – mert nincs.. – De küldöm önnek vésszel fenyegetett nemzetünk Önhöz való bizodalmának azon tanújelét, melynél fogva Ön magyar királyi őrnaggyá kineveztetik. Egy éppen most kezemhez jutott tudósítás szerint az ellenség hónap [!], azaz 14-én Windpassing (sic!) mellett szándékozik bétörni; Ön őtet bevárja addig is, míg személyesen meg nem 335győződött arról, hogy csakugyan egy nagyobb számú ellenséges csapat és nemcsak egyes erősebb cirkáló a betörők, akkor pedig lassan és legnagyobb renddel előtte hátravonul, maga után mindenütt a hidakat fölgyújtván, megégetvén, az utakat ott, ahol mellette jobbra-balra kerülni nem lehet, bevonatván. A hátrálási vonal Győrnek veendő, és a hátrálás csak lépésről lépésre történjék, úgy, hogy az ellenséget szemtől szembe kikutathassa; azonban jónak vélném legalább egy szakaszt a mérnök urakkal előre hátra küldeni, kiknek föladata volna a Kegyed hátravonulásától eltérő mellékutakat járhatlanná tenni.

Pribék Béla mérnök úr kevés órák múlva fog Önhöz érkezni, és meghozni az utak mikénti elrontása iránti további utasítást.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 29.

6. Pozsony, 1848. november 14.
Görgei rendelete Sréter Lajos őrnagyhoz, a soproni különítmény parancsnokához

Ön feladatainak megfelelésére biztos támaszra lesz szükségem. Ezen támaszt Lukinich Mihály kormánybiztos[29(141)] úrnak mind szilárd jellemében, mind Kossuth L[ajos] e[lnök] úr által ráruházott hatalmában bírtam feltalálni.[30(142)]

Mindenben tehát, hol az Ön mellé rendelt két mérnökkeli értekezés következtében Önnek nagyobb munka kiteremtésére lesz szüksége, szinte nevezett kormánybiztos úrhoz folyamodjék, kitől bizton várhatja, hogy segédkezet nyújtand. Lukinich M[ihály] k[ormány]b[iztos] úr szóbeli nyilatkozata szerint legbiztosabban Kapuvárott található. Tegnapelőtt délután indult el innen Pribék Béla mérnök úr egy külön utasítással azon közlekedési eszközök elrontása iránt, melyek addig, míg kegyed Sopronyba tartózkodik, teljes épségökben megtartandók, és csak akkor elrontandók, mikor Ön seregével együtt túlnyomó ellenséges benyomulás következtében lassanként Győr felé visszahúzódni kénteleníttetnék.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 38.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 7. Pozsony, 1848. november 15. Görgei rendelete Sréter Lajos őrnagyhoz, a soproni különítmény parancsnokához

7. Pozsony, 1848. november 15.
Görgei rendelete Sréter Lajos őrnagyhoz, a soproni különítmény parancsnokához

Újabb jelentéseire Önnek[31(143)] csak múltkori rendeletemet küldhetem, mely is a túlsó lapon lemásolva van. Véleményemet még egyszer mondom ki, hogy Önnek mostani helyzete nem megtartandó pozíció, hanem csak arra való, az ellenséget szemmel tartani, s meggátolni, hogy *észrevétlenül* az ország beljébe nyomuljon. Gyalogság és ágyú Önnek emellett csak terhére lenne, azért nem küldök.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 39. Az irathoz Görgei mellékelte a nov. 13-án kelt, 29/E. számú utasítás másolatát.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 8. Pozsony, 1848. november 18. Görgei rendelete Sréter Lajos őrnagyhoz, a soproni különítmény parancsnokához

3368. Pozsony, 1848. november 18.
Görgei rendelete Sréter Lajos őrnagyhoz, a soproni különítmény parancsnokához

Örömmel értesültem őrnagy úr jelentéséből az igen erélyesen véghezvitt útelrontási munkálatokról; – s miután azok befejezve vannak: kérem Wolfram országos mérnök urat ide hozzám beküldetni, és csak Pribék Béla országos mérnök urat további rendelkezésére Önnek oldala mellett megtartani.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 47.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 9. Pozsony, 1848. november 21. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak, a soproni különítmény parancsnokának

9. Pozsony, 1848. november 21.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak, a soproni különítmény parancsnokának

Hirdesse ki csapatjában, hogy minden ellenséges fogolyért az ország fejenként tíz pengő forint díjt fizet, mely Ön által elosztatni és fölszámíttatni fog.

Vigyázat! – a huszárokra legveszedelmesebb az éjjeli meglepetés ellenség által, altiszti és tartalék posztok éj közben állomásaikat észrevétlenül megváltoztassák különböző helyre attól, melyet alkonyat előtt elfoglaltak s melyen az ellenség őket est előtt szemügyre vehette.

Wolfram országos mérnök urat tessék haladék nélkül Posonyba béküldeni, Ön mellett Pribék Béla orsz[ágos] mérnök úr marad.

Ellenséges betörés esetére tartson szem előtt utasításaimat [sic!].

Mindjárt ezen parancs vétele után ki fogja Dessewffy százados[32(144)] által elfogott horvátokért az illető díjat azon vitézek közt aránylagosan kiosztani [!], kik az elfogásban tettleg részt vettek. A kiosztott pénz annak rendje szerint számíttassék be az álladalomnak.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 57.

10. Pozsony, 1848. november 22.
Sréter Lajos őrnagy jelentése a feldunai hadtest parancsnokságához Pozsonyban

A Sopronból e hó 20-án kelt 70. számú jelentés[33(145)] óta az ellenség ismét teljesen visszavonult osztrák területre. Az előőrsöktől sincs semmi új hír.

Minden erőfeszítés és fáradság ellenére lehetetlen az Ausztriába való s onnan történő szállításokat csekély erőnk mellett teljesen megakadályozni, annál is kevésbé, mert az őrségre kiállított lakosok részéről nem támogattatunk a kívánatos energiával.

Egyébiránt alulírott megjegyzi, hogy míg itt teljes elzárkózás parancsoltatik, 5-6 órányi távolságra innen, Kirschlagnál és Landseenél, Kőszeg közelében a magyar-stájer határ teljesen nyitott, s mindenféle faárúkat nagy tömegben szállítanak Stájerországon át Bécsbe, amit tegnap Lukinich kormánybiztos úrnak jelentettek.

Tegnapelőtt alulírott az itteni nemzetőrség megmaradt 53 fegyverével felfegyverezte a Giron osztályparancsnok[34(146)] úr vezérlete alatt toborzott német légiót. Ezek az emberek 337azonban nem használhatók előőrsi szolgálatra, mert a máris hideg időben nincs mundérjuk, s csak szükségképp vannak ellátva civilruházattal is.

Azon körülmény által, hogy Lukinich kormánybiztos úr Kapuvárott székel, a szolgálat és az ügyek igen megnehezülnek.

Franz Heinischt, állítólag Unterschill századost[35(147)], a bécsi nemzetőrség hajdani parancsnokának, Messenhausernek[36(148)] állítólagos segédtisztjét, aki a magyar királyi külügyminisztérium 1848. október 26-án Bécsben kiállított útlevelével tegnap jelentette magát nálam, egy itteni nemzetőr kíséretében a magas hadseregparancsnoksághoz küldöm, további tetszés szerint alkalmazás végett.

Alulírott éppen most szólította fel Giron urat, a német légió osztályparancsnokát, hogy a mai napon kb. hatvan és egynehány főből álló csapatát a magyar alkotmányra eskesse meg; ez azonban vonakodott ezt tenni, s előadta, hogy előbb egy német zászlóra van szüksége, s azután esketi meg a legénységet! Ugyanakkor kinyilvánította, hogy nem teszi le az esküt a magyar alkotmányra, hanem csak saját német zászlajára, azzal a záradékkal: "mindaddig szívvel-lélekkel küzd Magyarország szabadságáért, s marad magyar szolgálatban, amíg Magyarország szabadsága biztosítva nem leend". Alulírott erről legalázatosabban teszi jelentését, s miheztartás végett további parancsot kér.

Eredeti tisztázat. No. 77. Eredetije német. MOL H 89. Honvédelmi Minisztérium. Vegyes iratok.. 5. doboz. “Elküldetett 48. 11/22. délelőtt 10 órakor. – Érk[ezett] novemb. 23-án 1848. Duka Tivadar.”

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 11. Pozsony, 1848. november 29. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak, a soproni különítmény parancsnokának

11. Pozsony, 1848. november 29.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak, a soproni különítmény parancsnokának

November 28-áról kelt jelentését nyugtázva, annak több pontjával kapcsolatban a szóbeli utasításra utalom Önt, amelyet Ön Kemnitzer[37(149)] által már megkapott.

Az Ön csapatából a Walterskirchen-laktanyában itt hátrahagyott lovak és a hozzájuk vezényelt legénység már tegnap Sopronba küldetett innen egy kivételével, amely hosszabb állatorvosi kezelésre visszatartatik. Ezenkívül Lukács Sándor győri kormánybiztos[38(150)] úr utasíttatott, hogy a Radetzky-huszárezred[39(151)] 40 tökéletesen felszerelt legényét Önhöz csatlakoztassa.

A tiszt urak alkalmas polgári személyeket fogadjanak fel tisztiszolgának. Ami a parancsnoksága alatti legénység rossz állapotú ruházatát és fegyverzetét illeti, Lukács kormánybiztos úr már utasíttatott a szükségesek azonnali előteremtésére vagy a parancsnokságnak 338a megkívántató pénzösszeg kiszolgáltatására. Ugyancsak az illető kormánybiztos úrtól veheti fel a századparancsnokok számára a javítási átalányt, és azokat az illető századnál számadásba veheti. Mindkét letartóztatott személy, Lenk kereskedő és ügynöke, Kund, őrizettel ide küldendő. A jelentésében említett személyek javasolt letartóztatását politikai okokból nem hagyhatom jóvá. Amint azonban szándékolt vagy végrehajtott árulásukról biztos bizonyíték áll rendelkezésre, minden tekintet nélkül letartóztatandók, és őrizet alatt Komáromba küldendők. E tekintetben különösen ajánlom Rohonczy Ignác[40(152)] megfigyelését. Ha az ellenség Kőszegen vagy Fürstenfelden át hazánkba törne, Ön Pápán át vonuljon vissza Győr felé, ahonnan a tett jelentés után az Ön felvételére egy cselműveletet teszünk.

Másolat. MOL Görgey-lt. Hadparancs-jkv. No. 144.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 12. Pozsony, 1848. november 30. Görgei körrendelete a huszárezredek parancsnokságaihoz és Sréter Lajos őrnagyhoz

12. Pozsony, 1848. november 30.
Görgei körrendelete a huszárezredek parancsnokságaihoz és Sréter Lajos őrnagyhoz

Hozzá alkalmazkodás végett ezennel tudomásul adatik:

Hogy havi járandósága	1 őrnagynak	130 f[orint] díj és	14 f[o]r[int] pótlék, összesen	144 f.
- // -	1 századosnak	80 – // -	37 – // –	117 f.

- // -	1 főhadnagynak	40 – // -	21 – // -	61 f.
- // -	1 alhadnagy	30 – // -	27 – // -	57 f.
- // -	1 főorvosnak	50 – // -	20 – // -	70 f.
- // -	1 alorvosnak	30 – // -	10 – // -	40 f.
- // -	1 főkovácsnak	50 – // -	20 – // -	70 f.
- // -	1 századi kovácsnak	30 – // -	10 – // -	40 f.

továbbá napi járandósága

1 őrmesternek	22 xr zsold és	6 xr. pótlék	összesen	28 xr p[engő] p[énzben]
1 tizedesnek	13 – // -	4 – // -	- // -	17- // -
1 huszár	7 – // -	3 – // -	- // -	10- // -

Megjegyzendő, hogy 1848. év november első napjától a patkópénz naponként minden lóra egy ezüst krajcárjával fizettetik és számíttatik fel.

Másolat. MOL H 147. Vegyes iratok. 10. doboz. Tiszáninneni nemzetőri kerület iratai. 6. fasc. Közlekedés. No. 33.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 13. Pozsony, 1848. december 4. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak, a soproni különítmény parancsnokának

13. Pozsony, 1848. december 4.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak, a soproni különítmény parancsnokának

Ön oldala mellé rendelt Pribék mérnök úr egyúttal Tenczer főmérnök elöljárójától kapand rendeletet, miszerint Kőszegre menend, azon tájékot mérnöki szempontból a közlekedési eszközök elrontását illetőleg szemügyre veendő, szíveskedjék tehát Pribék 339mérnök urat azonnal rendeltetése helyére utasítani azon meghagyás mellett, hogy jelentéseit a tapasztaltakról nékem és Önnek külön példányokba küldje be.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 112.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 14. Sopron, 1848. december 16. Sréter Lajos őrnagy jelentése Fiáth István Sopron megyei kormánybiztoshoz41 Kapuvárott

14. Sopron, 1848. december 16.
Sréter Lajos őrnagy jelentése Fiáth István Sopron megyei kormánybiztoshoz[41(153)] Kapuvárott

Tisztelt Kormánybiztos úr!

Tiszti posztjaimtól még tegnap figyelmeztettem, hogy az ellenség betörni készül, még ma tőlök ugyan semmi hivatalos jelentésem, de mind Takáts biztos úr, mind Horváth szolgabíró úr, kik a határszélről jöttek, mondják, hogy már Pecsenyédnél a sáncolást behúzték, s így Sopron felé igyekeznek. Szinte Vulkopordánynál hogy betörtek volna, mit egy hazajött lovas nemzetőr jelentetett, hivatalos tudósításom most sincs.

A hidakról tessék intézkedéseket tenni, hogy ha rajtok általmegyünk, azonnal leszedődhessenek.

Eredeti tisztázat. MOL H 114. Különböző kormánybiztosok iratai. Fiáth István. “reggel 4 óra 16. dec Kapuvárott”.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 15. Pozsony, 1848. december 16. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak, a soproni különítmény parancsnokának

15. Pozsony, 1848. december 16.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak, a soproni különítmény parancsnokának

Az ellenség túlnyomó erővel eddigi állásunkból kiszorított. Seregeink egy stációnál hátrább állanak már most. Ha holnap újra megtámad az ellenség szinte, nem verhetjük őt vissza, jó pozíciónk nem lévén e vidéken. – Vegye ezt tudomásul, és húzódjék hátra Kapuvárig. További parancsait ott tudatandván.

Ha pedig az iránt biztosítottnak gondolja magát, hogy a pomogyi töltésen semmiképpen át nem törhet az ellenség, úgy maradjon Sopronyban, de arról engemet utólagosan értesíteni kellene. A futár alkalmasint még Óváron vagy Mosonyban talál.

Tenczer főmérnök urat, valamint Albrecht vezérkari századost[42(154)] tudósítsa hátrálásunkról azon meghagyással, hogy azonnal Perczel tábornokhoz[43(155)] küldjenek futárt ezen hírrel.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 140.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 16. Magyaróvár, 1848. december 17. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Sopronban

16. Magyaróvár, 1848. december 17.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Sopronban

A jobb parti magyar hadtest nagyobb részével Óvárott és Mosonban vagyok. Vonuljon Ön is vissza tehát minden további nélkül Kapuvárig, s ezáltal nagyjából egy magasságban maradhat velünk. Kapuvárról

nehezen jöhetne Csornán át, mert már elrendeltem, 340hogy egy még hiányzó gyalogdandár, s amelynek véleményem szerint Boldogasszonyról Szentjánoson, Bősárkányon, Csornán át Győrbe kellene visszavonulnia, Győr felé történő visszavonultában minden hidat szedjen fel maga mögött. – Ezért Kapuvárról (ahelyett, hogy Csornán át menne Győrbe), Pápán át vonuljon vissza, s jelentse – ha az ellenség már nem szorítaná – mindazt, amit az ellenség további közeledéséről megtu*dott.*

Másolat. Eredetije német. MOL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 204.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 17. Moson, 1848. december 18. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Kapuvárott

17. Moson, 1848. december 18.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Kapuvárott

Őrnagy úr ezennel utasíttatik, hogy lovascsapatával Pápa felé vonuljon vissza, s maga mögött minden közlekedést, különösen a hidakat, köztük a marcaltőit is, leromboljon.Ez a teendő minden, a Marcalon és a Rábán átvezető híddal Mórichidától Jánosházáig. A legkiválóbb átkelési pontok az ellenség számára a következők maradnak így is:

1. Mórichida, ahol két híd van

2. Marcaltő

3. Belsővár

4. Karakó Jánosházánál.

E hidak lerombolása után a két első pont a vízen innen altiszti őrcsapatokkal megszállandók, amelyeknek egymás között kell tartaniuk a kapcsolatot. Rendkívüli esetben azonnal jelentést küldjenek Győrbe – egyébként naponta előfogatokon. A polgáriakkal való alkalmatos kapcsolatok révén próbáljon meg híreket szerezni egyrészt az ellenség mozdulatairól, másrész naponta Perczel tábornok úr hadtestéről szerezni, amely Vásárhely és Devecser felé vonul. E hadtest megérkezte után az Ön balszárnya fedezve leend.

Másolat. Eredetije német. MOL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 208.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 18. Öttevény, 1848. december 19. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Győrben

18. Öttevény, 1848. december 19.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Győrben

Különítményének felváltásával kapcsolatos kérésének[44(156)] ezúttal nem tudok eleget tenni, azonban a közeli napokban teljesítendem; csak egy kis türelmet! Jóllehet, hadseregem csaknem minden lovasosztálya állandó előőrsi szolgálaton van.

Ön a huszárokon kívül egy fél üteget is magával viend, mely okból jelentse magát Kollmann

ezredesnél.[45(157)] A kimerítő utasítást utolsó parancsomban találja. Virágh százados[46(158)] úrnak adja által legmelegebb köszönetemet hősies magaviseletéért.

Másolat. Eredetije német. MOL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 211.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 19. Győr, 1848. december 23. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak

341 19. Győr, 1848. december 23.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak

A karakói hidat nem kell bántani, minthogy Perczel tábornok azon jön keresztül. Csak azon rendkívüli esetben, ha Perczel tábornok elvágatnék, össze kell azon hidat égetni.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 143.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 20. Győr, 1848. december 24. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Téten

20. Győr, 1848. december 24.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Téten

Halóska százados[47(159)], valamint saját visszavonulásával kapcsolatos kérdésére válaszolva[48(160)], tudatom Önnel, hogy az Ikrényben állomásozó század azt az utasítást kapta, hogy ha az ellenségtől nyomatna, a dandárához, Győrbe vonuljon. A Rábapatonán állomásozó őrtanyának a Rábán át kellene vonulnia, s Önhöz csatlakoznia, ha már nem lenne alkalma arra, hogy Ikrénybe századához vonuljon.

Egy jelentés szerint a Perczel-hadtest 27-én érkezik Tétre.; ha az ellenség addig nem támadna, Ön jelenlegi állásában marad, s az egyesült hadtestek oldalfedezetéül szolgál azon esetben is, ha Perczel hadtestével Győrbe vonulna. Visszavonulása azonban minden körülmények között Tenyőn, Nagyécsen át Pázmándra, onnan Tápon, Szentmiklóson, Bánkon át Kisbérre történik, mint az Önnek a tegnapi iratban meghatároztatott.

A további utasításokat később kapja meg. – Miután Kis közlegény csak véletlen felelősséget visel Katona közlegény megsebesítéséért, a tegnap megadott büntetéssel sújtandó.

Másolat. Eredetije német. MOL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 242.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvéd-sereg soproni különítménye / 21. Győr, 1848. december 25. Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Téten

21. Győr, 1848. december 25.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagynak Téten

Jóllehet mai jelentése[49(161)], ami az ellenség erejét illeti, messze túlmegy a lehetségesen; azonban azon út meghatározása, amelyen az vonulni szándékozik, más oldalról is megerősíttetett.

Annak érdekében, hogy Önt ne tegyük ki túlzott veszélynek, s megakadályozzuk teljes elvágását a főerőtől, s egyben biztosítsuk és az ellenség bezi átkeléséről és Enese felé történt előnyomulásáról biztos hírt kapjunk, *holnap, december 26-án hajnal előtt vonja be kikülönített őrszemeit, s vonuljon Koroncóra,* Ott az Ön feladata az Enesére, valamint a Mórichidára vezető út megfigyelése marad, amelyen a bekerítő oszlopok előnyomulása várható.

Ha Ön ezen állásból az ellenséges túlerő által kiszoríttatnék, Csanakon át *Kisbarátiba* vonuljon vissza, ahonnan alkalma leend az ellenséget oldalról nyugtalanítani, s a hadsereg visszavonulása esetén a tegnapi utasítás szerint a Nagyécsre vezető utat elérni. Ha e visszavonulás szükségessé válna, erről időben értesülend, de ennek megérkezte 342előtt *nem* kezdheti meg a visszavonulást Kisbarátiból Nagyécsre, amelyről az Ön kipróbált katonai tapasztalata anélkül is biztosít engem. E megváltozott diszpozícióról Perczel tábornok úr is értesítendő.

Másolat. Eredetije német. MOL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 246.

22. Győr, 1848. december 26.
Görgei utasítása Sréter Lajos őrnagyhoz

E parancs vétele után azonnal vonja be valamennyi őrszemét, s az éj folyamán vonuljon Pusztaménfőn, Csanakon át Kismegyerre, ahol is csatlakozzon a Karger-dandárhoz[50(162)], amelybe Ön további parancsig beosztatik. E menet azonban úgy intézendő, hogy reggel 5 óra felé Ön már csatlakozzon a dandárhoz, mert ez órában az egész hadtest elhagyja a győri állást, hogy egy jobb állásba vonuljon vissza.

Másolat. Eredetije német. MOL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 251.

Rövidítések jegyzéke

Bona, 1987.	Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49. 2. kiadás. Bp., 1987.
Bona, 1988.	Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Bp., 1988.
Elnöki lev.	MOL Görgey-lt. b/30. fasc. Görgey Arthur tbk., mint a feldunai m. kir. hadtest parancsnokának egyik elnöki levelezője. 1848. nov. 8.- 1849. jan. 25.
Görgey-lt.	MOL P 295. A Görgey-család levéltára.

Hadparancs-jkv.	MOL Görgey-lt. b/35. fasc. Az 1848-49. magyar feldunai, utóbb VII. hadtest (Görgei Artúr, Gáspár, Pöltenberg tábornokok) eredeti hadparancs jegyzőkönyve. Dispositions Protokoll
HM Ált.	MOL H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok.
Iktatókönyv	MOL Görgey-lt. b/31. fasc. Az 1848/9. magyar feldunai, utóbb VII-ik hadtest (Móga, Görgei Artúr, Gáspár, Pöltenberg tábornokok) eredeti igtatókönyve [sic!]
KLÖM XIII.	Kossuth Lajos összes munkái. XIII. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. S. a. r. Barta István. Bp., 1952.

343Molnár László: Sopron város hadtörténeti tradíciói

A város hadászati jelentősége és története a 19. századig

Az emberiség történetének legkorábbi évezredeiben egy helyet az egészséges ivóvíz, a legelők és termőföldek gazdagsága tett alkalmassá a letelepedésre. A felsoroltakkal egyenrangú tényező volt, hogy a hely bármilyen ellenséggel szemben védhető legyen, ezért a letelepedésre a hegyek, dombok, magaslatok voltak különösen megfelelőek.

Sopron környékén már a bronz- és vaskorszak – a felső-ausztriai Hallstattról elnevezett kultúra – Kr.e. 800-400 közötti időszakában a Várhelyen (Burgstall) sáncokkal védett őstelep volt.[1(163)] A rómaiak is felismerték a Scarbantiának nevezett város katonai jelentőségét és a 3. és 4. században a várost ellipszis alakú várfallal vették körül.[2(164)] A rómaiak által 409-ben feladni kényszerült város katonai erődítményeit 456-ban földrengés is megrongálta.[3(165)] A tizedik század elején ideérkező magyarok a leomlott falmaradványokra favárat építettek.[4(166)] Az ispáni vár faváza később kigyulladt. A rejtélyes "vörös sánc" eredetét, szerkezetét, gyulladásának körülményeit a régészek több tudományos ülésen vizsgálták.[5(167)]

Az Árpád-házi királyok a nyugat felől érkező támadások ellen a soproni erődítménybe íjászokat (lövészeket, lővéreket) telepítettek, nevükből származtatják a "lővér" szó eredetét egyes etimológusok.[6(168)] Magyarország nyugati részének elnémetesedése a 13. század közepén kezdődött, a Hohenstaufok bukását követő időben az éhínség, járványok és a gazdasági válság által sújtott német földről sokan költöztek hazánk nyugati vidékére. A tatárjárás idején, 1241. áprilisában Babenberg (Harcias) Frigyes osztrák és stájer herceg a muhi csata után menekülő IV. Béla királyt megsarcolta és zálogba vette a három nyugati vármegyét.[7(169)] Sopron hadtörténetének jelentős eredményeként 1273-ban Ottokár cseh király elfoglalta a

várost, melyet IV. (Kun) László király 1276-ban szerzett vissza a cseh őrség ellen felkelt lakosság segítségével.[8(170)] Sopron hadi jelentőségét Róbert Károly király is elismerte, amikor 1317-ben kelt oklevelében "az ország kapujának" nevezte a várost és megerősítette korábbi kiváltságait.[9(171)]

Zsigmond király 1405-ben Sopront a szabad királyi városok sorába emelte (libera et regia civitas).[10(172)] A Habsburg Albert király 1439 októberi halálát követő belvillongások 344idején özvegye, a 31 éves Erzsébet elzálogosította Sopront III. Frigyes hercegnek.[11(173)] Az események fontos szereplője Wolfram Ilona, Székeles Péter soproni polgármester özvegye, aki a királyné megbízásából klandos úton ellopta a visegrádi várból a Szent Koronát, mellyel 1440. február 20-án Székesfehérváron megkoronázták a három hónapos csecsemőt, a későbbi V. László királyt.[12(174)] Sopron 23 éven át maradt zálogban Frigyesnél, akitől csak Hunyadi Mátyás király tudta visszaszerezni a koronával együtt. Mátyás 1482. december 28-tól a következő év február végéig Sopronban, a mai Storno-házban készítette haditervét Alsó-Ausztria és Bécs elfoglalására. 1484 júniusában vonult be az osztrák fővárosba, öt éven át uralta, ott halt meg 1490. április 6-án.[13(175)]

Sopron várát a török háborúk idején többször megerősítették, ágyúállásokkal szélesítették ki. A város sohasem jutott török kézre, de a Bécs elfoglalására vonuló százezres hadak a környék falvait, Kópházát, Balfot és Ágfalvát feldúlták.[14(176)]

Bocskay István hajdúi 1605-ben nyolc héten át ostromolták a várat, de elfoglalni nem tudták. Viszont önként hódolt meg Sopron 1619. november 30-án Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1500 főnyi serege előtt. A város 1621. május 22-én került vissza II. Ferdinánd fennhatósága alá.

A város katonai múltjáról szólva kiemelten kell megemlékezni Lackner Kristófról (1575–1631), aki a 30 éves háború válságos éveiben új bástyákkal erősítette meg a várfal-rendszert és személyes bátorságának is tanújelét adta, amiről az emlékét őrző domborműves tábla így emlékezik meg: "...a XVII. század elején katonai elszántsággal és államférfiúi bölcsességgel védte meg szülővárosát".[15(177)]

A török hadak Bécs alatti, 1683. évi katasztrófális veresége után Lotharingiai Károly (Lipót király sógora), a török elleni hadjárat fővezére, Buda visszafoglalásának haditervét hónapokon át Sopronban készítette. A tervek műszaki részleteiben segítségére volt Luigi Ferdinando Marsigli, bolognai születésű hadmérnök, neves természetudós, polihisztor is.[16(178)]

A Rákóczi-szabadságharcban a város nem hódolt meg a fejedelemnek. A kurucok 1704 januári és 1705 decemberi támadásainak emlékét a Templom utca 3. számú ház emeletén utólag befalazott ágyúgolyók őrzik.[17(179)]

Mária Terézia korában a város katonai jelentősége csökkent. A XVIII.század második felében a várárkot, mely nagyjából a mai Várkerület – Színház utca–Széchenyi tér – vonalon húzódott, betemették. A napóleoni háborúban a nemesi felkelés bukása után a város 1809 májusától novemberéig francia megszállás alatt állt.[18(180)]

345Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc

Sopron 1848–49-es korszakáról a hivatalos írásokon kívül több más forrásmű is rendelkezésre áll. Ezek egyikét Geiger Márton jótollú kosárfonó, egy másikat Michel János sekrestyés vetette papírra.[19(181)]

A magyar városok közül elsőként Sopronba jutott el a március 13-án Bécsben kitört forradalom híre, és Pozsonyból az értesülés, hogy az országgyűlés küldöttsége Bécsbe utazott a királyhoz a követeléseket összefoglaló felirattal. Március 15-én este Széchényi János – gróf Széchenyi István 46 éves unokaöccse – Pozsonyból megérkezve kihirdette az eseményeket a hirtelenjében összegyűlt tömeg előtt. Március 16-án – Pesttel egyidőben – megalakították a nemzetőrséget. A tisztek sorában a Széchenyieken kívül számos tehetős soproni polgár neve található. A nemzetőrség jelentős részét a soproni evangélikus főiskola (líceum) hallgatói tették ki.[20(182)] A nemzetőrség 1600 főre növekedett. Hónapok feszült szélcsendje után, a szeptember 29-i pákozdi csatát követően, a Bécs irányába több oszlopban visszavonuló Jellacic serege október 9-én Pomogynál (Pamhagen), 10-én Lövőnél rövid ütközetet vívott a soproni nemzetőrökkel. Az összecsapások a jóval nagyobb létszámú és felfegyverzett horvá csapatok győzelmét hozták. A kiélezett október végi napokban a Bécsből Pestre tartó gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök, és Pulszky Ferenc Sopronban Kolbenheyer Mór evangélikus papnál, a későbbi kitűnő fordítónál szállt meg. A szállást nyújtó magyar érzelmű lelkész, akit rokoni szálak fűztek Görgei Artúrhoz, a forradalom leverése után több heti vizsgálati fogságot szenvedett.

Az 1848. évi forradalom első hónapjait tehát még megünnepelték a városban, de a schwechati csata (október 30.) után a környéket Windisch–Grätz seregei szállták meg, és osztrák uralom maradt a szabadságharc végéig.

Szomorú és emlékezetre méltó, hogy Murmann Sámuel (1847–1849) volt császári tisztet, a soproni nemzetőrök szervezőjét 1849. augusztus 25-én Temesváron kivégezték. Ő volt a világosi fegyverletétel után a szabadságharc első vértanúja.[21(183)]

Az idő sorrendjét követve itt kell megemlékeznünk Sopron legnevezetesebb közlegényéről. Petőfi Sándor bizonyítvány hiányában kérvényezte felvételét a soproni líceumba. Ekkor – hirtelen elhatározással – 1839. szeptember 6-án belépett a báró goldnerfalvi Gollner Alajos tulajdonában lévő gyalogezredbe, és hat évi szerződést írt alá.[22(184)] A költő a zöldhajtókás, sárga pitykés, frakkszabású egyenruhában rövid ideig díszelgett. Betegsége miatt 1841. februárban felmentették a szolgálat alól, és obsittal elbocsátották, majd 1841. március elején elhagyta Sopront. A Petőfi téri szobrán kívül a költőre emléktáblák is emlékeztetnek, a Halász utcai iskola falán, ahol kaszárnya volt, és a Rákóczi u.11. számú házon lévő tábla, mely arra utal, hogy a katonáskodás szünetében csak találkozott a líceumba járó barátaival.[23(185)]

Nézek, nézek kifelé az ablakon,
ott merengnek szemeim a silbakon

346kezdetű versében, melyet Nagyváradon írt 1847-ben, öngúnnyal és kis fájdalommal emlékszik vissza, hogy elhagyta a vitézi életet:

Poéta lett belőlem, csak poéta,
Ott talán már káplár volnék azóta.

A Bach-korszak önkényuralmának kétes dicsősége, hogy az ország ötödik polgári közigazgatási központja Pest-Buda, Pozsony, Kassa és Nagyvárad mellett Sopron volt. Fennhatósága alá tartozott csaknem az egész Dunántúl.[24(186)]

Az 1867. évi kiegyezés megváltoztatta az ország történetét. Sopron katonai tradícióinál maradva meg kell említeni, hogy Benedek Lajos táborszernagy (1804–1881), a Habsburg-birodalom legmagasabb rangú katonatisztje, Sopronban született. Egész életében a császárhoz hűséges, tehetséges tiszt 1849-ben Kossuthék ellen harcolt, 1860-ban Magyarország főkormányzójává nevezték ki. Az 1866. évi porosz-osztrák háborúban Königgrätznél vereséget szenvedett. Nehéz eldönteni, hogy a vereségben milyen mértékű volt Benedek hibája, vagy az a körülmény, hogy a császár rokonságához tartozó alvezérek mennyire késlekedtek végrehajtani a polgári származású főparancsnok utasítását.[25(187)]

Katonaváros a nyugati határszélen

A város fejlődését károsan befolyásolta, hogy a Pest-Budát Béccsel összekötő vasútvonal elkerülte, de a Győr–Sopron–Ebenfurti, majd a Sopront Nagykanizsával összekötő vasutak fellendítették a várost: Textil- és sörgyárak létesültek, öntödék, gépgyárak épültek.

Az 1880-as évektől kezdve a város jelentőségét megnövelték a sorra épülő laktanyák. Alig húsz év elteltével, a 19. század végére Sopron a Monarchia egyik legnagyobb helyőrségi városává fejlődött. A város 1885. évi német feliratú térképén a következő katonai létesítmények láthatók, melyek a századforduló után megszűntek, átalakultak.[26(188)]

– Alte Kavalliere-Kaserne=régi lovassági laktanya, az akkor még nem létező Lackner Kristóf utca, az autóbusz pályaudvar és a Major-köz által határolt részen terült el.

– Fischer-Kaserne=Halász utcai laktanya, mely a mai iskola területén volt, 1753-ban létesült és 1896-ban építették át.

– Honvéd-Kaserne=a Halász utca és a Gazda utca közötti területet foglalta el.

– Mitrailleuse-Kaserne=Kartács (tüzérségi) laktanya, amely a Balfi utca végén volt, szemben az evangélikus temetővel, később járványkórházzá alakították át.

– Windmühl-Kaserne=Szélmalom laktanya, a mai szélmalom épület tömbje.

A megszűnt katonai létesítmények felsorolása közé kívánkozik a volt Lähne fiúnevelő intézet. A mai Bécsi utca és Uszoda utca között feküdt ez a különleges iskola.[27(189)] A bentlakásos, gyakorlati kiképzést adó, "politechnikai" ismereteket is nyújtó intézményben tanult 1876-tól hat évig Horthy Miklós, aki innen került a polai tengerészeti 347akadémiára. Az iskola növendéke volt Prónai Pál, az 1921. évi rövidéletű "Lajta-bánság" vezetője is.[28(190)]

A múlt század utolsó húsz évében indult be az a nagy laktanyaépítési program, amelynek létesítményei meghatározták Sopron "katonaváros" jellegét, egészen a második világháború tömeges légi bombázásának pusztító hatásáig. A felépült létesítményeknek nemcsak az összes beépített területeit ismerjük egy 1936. évi adatszolgáltatásból, hanem a férőhelyeket, a tiszti, altiszti lakásokat, még a lovak számát is.[29(191)]

A laktanyákban a névadó személyiségnek nagy kultusza volt, életútját, hadi tetteit ábrázoló képek voltak a

falakon, melyekből megismerhető volt a személyiség élete.

A 9. Nádasdy huszárezred lovassági laktanyája (Baross út 22.) az 1881–82. években épült. Névadója Nádasdy Ferenc gróf (1708–1783) tábornagy, 1754-ben lovassági tábornok, aki a hétéves háborúban megkapta a Mária Terézia Rend nagykeresztjét.[30(192)] Alapterülete 11 hektár, melynek a fele volt beépített terület. A város legnagyobb kiterjedésű katonai létesítménye 520 ember és 674 ló férőhellyel rendelkezett. Ezen kívül 17 tiszti, 6 altiszti lakás, 2 fedett és 8 nyitott lovarda volt a laktanya területén. A MÁV pályaudvartól egészen a SOTEX épületekig nyúlt a laktanya. A második világháború bombázásai során súlyos károk érték, ma az egyik lovardát raktárnak használják.

A Ferenc József gyalogsági laktanya (Flandorffer, ma Táncsics u. 8-10.) 1889. évben épült. Összterülete: kb. 3 és fél hektár. Férőhely: 560 ember, 6 ló, 9 tisztilakás. Ferenc József császár és király nem volt jelen az avatáson, de a környéket ismerte, mert 1884. május 30-án, a Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet kápolnájának felszentelésekor járt Sopronban, amikor felkereste Flandorffer Ignác borkereskedő pincészetét is. Ezt az eseményt a Kölcsey Ferenc u. 2. számú házban emléktábla örökíti meg.[31(193)]

A Ferenc Ferdinándról, majd Frigyes főhercegről elnevezett tüzérségi laktanya (Manninger u., ma Ágfalvi út 14.) 1897-ben épült. Összterülete: kb. 7 és fél hektár, férőhely: 362 ember, 235 ló, 4 tiszti, 6 altiszti lakás. A második névadó, Frigyes főherceg a Habsburgok bonyolult családfájának toscanai mellékágából származott. Morvaországban született 1856-ban, és Mosonmagyaróváron hunyt el 1936-ban. Katonai pályára készült, de Ferenc Ferdinánddal vitái voltak. A trónörökös meggyilkolása után, az első világháborúban, az osztrák-magyar csapatok főparancsnoka volt. Nyolc leánya után kilencedikként jött világra Albrecht, aki a második világháborúidején a hitleri eszmékhez csatlakozott. A háború után Albrecht Argentinába távozott és ott hunyt el. Frigyes főherceg unokája Waldbott Pál Sopronban, a Rákóczi Honvéd Főreáliskolában tanult. Jelenleg Frigyes főherceg örököseként földbirtokos, féltoronyi (Halbturn) kastélya számos nemzetközi kiállítás színtere.[32(194)] A Frigyes laktanya is elpusztult a bombázásokban, ma a Suzuki üzem és a korábbi Állami Gazdaság épületei vannak a helyén.

A József főherceg gyalogsági laktanya (Manninger út, ma Ágfalvi út 27.) 1900-ban épült. Összterület 2 és fél hektár, a beépített terület 5 500 m^2. Férőhely: 522 ember, 22 ló. József a Habsburg-ház magyar ágából származott, nagyapja Magyarország nádora 348volt. Alcsúton született 1872-ben és Straubingban halt meg 1962-ben. Tanulmányait a győri Bencés Gimnáziumban végezte, majd a hadseregben szolgált. 1911-ben altábornagy, az első világháborúban három hadsereg parancsnoka. A Monarchia hadseregének talán legjobb parancsnoka volt, katonái szerették, “József apánknak” emlegették. Szerepe volt a háború utáni politikai életben is, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjává választották.[33(195)] Fia, József Ferenc, akinek azonos nevű fia a Vitézi Rend mai vezetője Münchenben. Ez a laktanya is elpusztult a bombázások alkalmával, ma a FORFA üzem van a helyén.

A Károly laktanya az első világháború alatt épült, a 76. gyalogezred részére. Nevét az utolsó magyar királytól kapta. IV. Károly (1887–1922) legidősebb fia Habsburg Ottó, ma az Európa Parlament vezetőségi tagja.[34(196)] A laktanya 5 hektáros területén pavilonszerűen hét nagyobb és négy melléképület állt. 1922-től 1945-ig itt volt a Rákóczi Ferenc Honvéd Főreáliskola, majd Hadapródiskola. Az utcát 1927-ben Felkelő útnak nevezték, és 1947-ben kapta a József Attila nevet. Ezt az épületkomplexumot is az 1944. decemberi bombázás tette tönkre. Az utolsó épületromokat 1976-ban – részben robbantással – távolították el. Ma a József Attila lakótelep áll a helyén.

Sopron város katonai múltjához tartozik az 1921. évi felkelőharcok története. Az antant a Saint-Germain-i

és a trianoni békeszerződésekben Ausztriának ítélt Nyugat-Magyarországból 4 312 km^2 területet 341 ezer lakossal. A döntés tiltakozást váltott ki a megcsonkított Magyarországon. A területátadás kijelölt napján, augusztus 28-án felkelők támadták meg a határt átlépő osztrákokat. Szeptember 8-án Ágfalvánál a Selmecbányáról Sopronba települt – az I. világháborút végigküzdött – főiskolások elszánt csoportja visszavonulásra kényszerítette az osztrák csendőröket.[35(197)]

Nyugat-Magyarországon bonyolult politikai helyzet alakult ki, október 4-én Felsőőrön kikiáltották "független államként" a Lajtabánságot.[36(198)] Az események hatására 1921. október 13-án Velencében egyezség született népszavazás kiírásáról, mely Sopron városára és nyolc környező falura terjedt ki.[37(199)] A december 14-15-én megtartott – mintegy háromszáz antant katona által ellenőrzött – népszavazáson Sopron lakosságának 73 %-a szavazott Magyarország mellett.[38(200)] Sopron az 1922. évi XXIX. törvényben a "Civitas fidelissima", a leghűségesebb város címet kapta.[39(201)]

349A soproni katonai létesítményekhez tartozott még a század elején létesült katonai csapatkórház a Dóczi Lajos utcában, a mai Fenyő tér környékén; a Pócsi dombi lőszerraktár, a Fáber réti lőállásos katonai lőtér, ahol 500 m távolságig lehetett lövészetet gyakorolni, és a Károly laktanya 50 m hosszú , 9 lőállásos fedett lőtere.

A városban a katonaság jelentőségét és súlyát jól érzékelteti, hogy 1896-ban a 28 ezer lakoshoz több mint 3 ezer főnyi katonai népesség járult, tehát több, mint az összlakosság 10 %-a. Külön fejezete Sopron katonai múltjának a város kapcsolata a Habsburg-ház vezetőivel. Ferenc József császár és király családjának férfi tagjai közül sokan teljesítettek szolgálatot a bécsi udvartól csak 70 kilométerre fekvő Sopronban. Az uralkodó az 1890-es évek elején Ferenc Ferdinándot (1863–1914), a trón akkori várományosát, a soproni 9-es Nádasdy huszárezred parancsnokának nevezte ki.[40(202)]

Az akkor 60 éves uralkodó a 28 éves főhercegnek alkalmat kívánt adni a magyar társadalom, a magyar környezet, és főleg a magyar nyelv megismerésére. A magyarság iránt ellenérzéseket tápláló főherceg a Festetics majorban (Major-köz) kastélyszerű emeletes házában rendezte be otthonát, vagy udvartartását. Bár a Kaszinónak az ezredes tisztikarával együtt tagja volt, nincs adat arra, hogy egyszer is felkereste volna. A városban Szilvásy Márton ügyvéddel tartott kapcsolatot, aki többször maghívta a szenvedélyes vadász főherceget a ma már szintén lerombolt Hubertusz vadászház helyén állt vendégházába. Amikor két év múlva Ferenc Ferdinánd elhagyta Sopront, nem búcsúzott fájó szívvel, viszont a Nádasdy huszárok tisztikara és a Kaszinó tagjai, de a város lakói sem siratták meg őt.[41(203)] Annál népszerűbb volt öccse, Ottó főherceg (1865–1906), aki a helyére került a huszárezred parancsnokának. A Színház téren (a mai Petőfi téren) lakorr a Pejacsevich-házban. A Habsburg-ház "szép főhercegnek" becézett bohém tagját és hitvesét, Mária Jozefa főhercegasszonyt szerették a soproniak. Elsőszülött fiúk, a későbbi IV. Károly király 6 éves korában került Sopronba, ahol Tormási János soproni tanító nevelte a már említett Pejacsevich-házban, és akire a házon emléktábla utal.A Kaszinó választmányába 1893-ban a soproni huszárezred Muhr Ottmár főhadnagyot küldte, a későbbi limanovai hőst. A sokszínű, több fegyvernemű soproni helyőrség életében is döntő változást hozott Gavrilo Princip anarchista szerb diák 1914. június 28-án elsütött pisztolya Szarajevoban, melynek golyói megölték Ferenc Ferdinánd trónörököst és hitvesét.

Emlékművek és hősi temetők

Az első világháború számos véres csatájában vettek részt soproni alakulatok. Hősiességüket emlékművek őrzik, melyek közül néhány sajnos eltűnt a második világháborút követő időszakban. Az ország egyik legszebb emlékműve volt a Deák téren a 350Nádasdy-huszárok hőseinek 1924-ben állított szobor, Kisfaludy Strobl Zsigmond alkotása. 1914. december 1-12. között az osztrák-magyar csapatok a Krakkó irányába törő 3. orosz hadsereget nagy áldozatok árán megállították. A harcokban elesett a már említett Muhr Ottmár ezredparancsnok is.[42(204)] Ezt a szobrot az 1950-es évek elején eltávolították, helyére a felszabadulási emlékmű került, melyet 1994-ben a második világháború áldozataira emlékeztető kettős emlékmű váltott fel.

A Lővér Szállótól a kemping felé vezető úton látható az Ojtozi szikla, mely az 1917. augusztus elején az erdélyi Ojtozi szorosban harcolt soproni 18-as honvédek emlékét őrzi. Az 1934-ben állított művet Dabóczy István, a Rákóczi Honvéd Főreáliskola szobrászművész tanára készítette, akit 1951-ben koholt vádak alapján Recskre hurcoltak, ott halt meg a kegyetlen bánásmód következtében.[43(205)]

A Deák tér középső szakaszán két emlékmű áll szemben egymással.Az oroszlános emlékművet Bődy Zoltán készítette, 1931-ben avatták. Felirata: A volt cs. kir. 76. gyalogezred 8625 hősének dicsőséges emlékére. Emelték a vértanúk bajtársai, Sopron város, továbbá Sopron-Moson vármegyék közönsége.

A hitvesétől és gyermekétől búcsúzó katonát ábrázoló szobor felirata: A soproni m. kir. 18. honvéd és népfelkelő gyalogezred 17464 hősi halált halt bajtársainak dicső emlékére emelték a hős vértanúk bajtársai, Sopron, Szombathely és Magyaróvár városok, valamint Sopron, Vas és Moson vármegyék közönsége. A szobor alkotói Siklódy Lőrinc és Molnár Gyula szobrászművészek, az utóbbi a Rákóczi Intézet tanára volt.

A tér nyugati oldalán az 1936. évben állították fel a tüzér emlékművet. Felirata: Emelte a volt soproni tüzérek bajtársi köre, Sopron város és vármegye támogatásával. Alkotója Vass Viktor szobrászművész.

A Soproni Egyetem kertjében áll az 1921. évi harcokra emlékeztető Őrtüzek emlékoszlop, Baumann Béla szobrászművész alkotása.[44(206)]

A két világháború hősi halottainak amlékét több intézmény őrzi. Az egyetem aulájában az I. és II. világháború 72, illetve 17 hősi halottjának fekete márványtáblán, aranyozott betűkkel állítottak emléket, és külön tábla tünteti fel az 1956. évi szabadságharc hősi halottainak nevét. A Berzsenyi Dániel Evangélikus Líceum bejárati részén két tábla őrzi az első világháború 76, a második világháború 40 áldozatának nevét. A Fáy András Közgazdasági Szakközépiskola, a korábbi “kereskedelmi” előterében 50, az első világháborúban elesett katona nevét tüntetik fel. Az emléktáblák szövegei nemesveretű latin és magyar verssorokkal is kifejezik a maghatottság és elismerés érzését. Az iskolák felsorolása nem teljes. Több intézmény hősi emlékműve megsemmisült a második világháború bombázásai során, pl. a Rákóczi Ferenc Honvéd Főreáliskolában. Azt is meg kell említeni, hogy volt olyan iskola, intézmény, amelynél az átépítések, átalakítások során nem fordítottak kellő gondot a hősi halottak tábláinak megőrzésére, igy azok megsemmisültek. A második világháború után az egyetlen ország voltunk, ahol nem emeltek hősi emlékműveket a saját elesett katonáiknak. Ez a politikai hátterű mulasztás sok özvegyet, árvát és jó érzésű embert is sértett. Ugyanakkor 351a szovjet katonák hősi emlékműveit csak részben helyezték temetőkbe, sokat köztereken emeltek, sírokkal övezve. Ez a megoldás méltatlan volt a kegyeletes megemlékezéshez. A várkerületi szovjet emlékmű környékén lángossütő, büfé épült.

A második világháborúban Magyarországon elesett német katonák sírjait viszont már az 1960-as években kezdték felkutatni. A temetők elkülönített, de szépen rendezett részein német katonasírokat hoztak rendbe, amikor a magyarokéról még szó sem eshetett. Jó irányú változás először – tudomásom szerint – ezen a téren Sopron városában történt. A sopronbánfalvi hősi temetőben az első világháború sok nemzetiségű katonáinak sírkeresztjeit, a második világháború bombázásai áldozatainak tömegsírjait már a hatvanas években gondozták az iskolák, ifjúsági szervezetek és szocialista brigádok.[45(207)] A sírok felkutatásához, az áldozatok adatainak megállapításához egyedülálló irodalmi forrás állt rendelkezésre, először szemelvények formájában, majd a rendszerváltás után teljes könyvalakban.[46(208)]

A második világháborús katonai sírok szervezett rendbehozását Limberger Gyula volt főhadnagy, rehabilitált őrnagy kezdeményezte. Mivel hivatalos támogatást korábban hiába keresett, az 1980-as évek elején a soproni Határőrség Parancsnokságához fordult, ahonnan nemcsak munkaerőben, hanem erkölcsi támogatásban is részesült. 1994-től kezdve a Volksbund Deutscher Kriegsgräberfürsorge (Német Hadisírgondozó Szövetség) mintegy 12 millió Ft-os támogatásával rendeződött a sopronbánfalvi temető sorsa, a második világháborús magyar, német, szovjet sírok és emlékművek gondozása is. A katonatemető avatási ünnepségére 1995. július 22-én került sor. A munkálatokhoz munkaerővel ismét segítségre sietett a Határőr Parancsnokság, majd Igazgatóság, és számos soproni iskola és intézmény. Az 1990. évi rendszerváltás után több emlékműlétesült. Elsőnek a volt Rákóczi Ferenc Honvéd Főreál és Hadapródiskola helyezte el emlékkövét 1991. szeptember 14-én a Rákóczi Ferenc mellszobor közelében, Őrsi András alkotását.[47(209)] Városi összefogással létesült a Deák téren az új hősi emlékmű, a második világháború soproni áldozatainak emlékére. A fertőrákosi kőből faragott kétoszlopos emlékmű Pál Mihály és Pál András szobrászművészek alkotása. Felirata: A II. világháború áldozatainak. A katonák, polgárok, kitelepítettek, elhurcoltak emlékére. Állíttatta Sopron város közönsége 1993-ban. A szoborkompozíciót 1993. november 27-én Szabad György, az Országgyűlés elnöke avatta fel.

A háborús emlékművek közé kell sorolni Gyóni Géza költő, újságíró szobrát, mely Káspár Hermina anyagi áldozatvállalásával létesült a Deák téren. Gyóni 1902–1903-ban a Soproni Evangélikus Teológián tanult és 1910–11. között a Soproni Napló szerkesztője volt, az Orsolya téren lakott a lebombázott Proszwimmer-házban. Az új épület falán tábla emlékeztet a költőre, aki Przemisly elestekor hadifogságba került. A “Csak egy éjszakára köldjétek el őket...” kezdetű megrázó, híres költeményét több idegen nyelvre lefordították, és 1934-ben elnyerte a Brit Irodalmi Társaság nemzetközi pályázatának első díját. Gyóni Géza egészalakos szobrát 1996-ban avatták fel a Deák téren. Az elgondolkodtató elkotás Nagy Benedek, Móron élő szobrász műve.

352Tradíciók és a katonaeszmény

Sopron hadtörténetének és honvédelmi tradícióinak a második világháború végéig történt áttekintése tükrözi, hogy a város – hasonlóan az ország egészéhez – Európa országútjainak kereszteződésében, nagy történelmi és stratégiai erővonalak mentén terül el. A város kivette részét a politikai áramlatok katonai hatásaiból, távolról sem a történelem napos oldalán, nem szélvédett helyen. A város többnyire szenvedője volt az eseményeknek, függetlenül attól, hogy barát vagy ellenség vette errefelé az útját.

A város hadtörténetének a nemzet életében betöltött szerepe, értékrendje, világnézeti alapjai – mint minden

más megnyilvánulás is – változott az idők folyamán, az éppen uralkodó eszmeáramlatok és a történelmi környezet hatása szerint.

A magyar katonaeszmény megfogalmazása történelmünk csaknem egészén keresztül kedvező és elismerővolt. Az Európában elfoglalt helyzetünk, örökös küzdelmünk a fennmaradásunkért ezt érthetőbbé tette. A magyar költészet legkiválóbbjai Balassitól kezdve a múlt század végéig erről adtak hangot. Voltak időszakok, amikor a tudomány, a költészet és a fegyverforgatás egyazon személyben testesült meg magas fokon.[48(210)]

A Kárpát-medencében éppen a hadiszolgálat kapcsolta egybe a soknemzetiségű lakosságot. A "nyelvében él a nemzet" szép mondás, de nem igaz: szívében él a nemzet! Ennek tudatosulása a mindenkori magyar hadseregben is felfedezhető volt. Elég végignézni az 1848–49-es szabadságharc vezérkarát, annyi idegen nevet találunk köztük, mintha egy nemzetközi hadsereg tábornokai volnának. Jórészük magyarul csak meghalni tudott, beszélni nem. A magyar katonaeszmény terén a hit önmagukban és küldetésükben a millenniumi ünnepélyes visszaemlékezési évei után, a 20. század elején kezdett elhomályosodni, majd megrendülni. Ettől kezdve a katonaság megítélése már nem egyértelmű.

A két szélsőséges megítélés a "katonanemzet vagyunk" túlzott lelkesedése és a "nem akarok katonát látni" pacifista tagadás szemlélete volt. A két határeset között csapongott az állásfoglalás, kinek-kinek egyéni értékrendje szerint. A második világháború utáni negyvenöt évben a magyar katonaság értékrendje alászállt. Az "utolsó csatlóshoz" kapcsolódó hadtörténeti megítélés sokat torzított a magyar katona megbecsülésén.[49(211)] Csak az utolsó évtizedben jelentek meg magyar nyelven olyan politikai-hadtörténeti írások, melyek a két világháború közötti időszak katonáját nem elítélőleg, teljesen eltorzítva jellemzik.[50(212)]A magyar hadtörténelem jelenségeit helytelen a politikai összefüggéseiből kiszakítva minősíteni.[51(213)]

A jelenlegi helyzetben nemes és követendő cél a magyar azonosságtudat és küldetésben vetett hit megerősítése. Ennek fontos láncszeme a történeti előzmények ismerete, a magyar katonai hivatás értékrendjének helyreállítása és a társadalmi, továbbá az anyagi elismertség kivívása. Ehhez kíván hozzájárulni ez a tanulmány is.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Patyi Gábor: A selmecbányai akadémia magyar intézménnyé válása és a hallgatók nemzeti ellentétei 1848–49-ben

353Patyi Gábor: A selmecbányai akadémia magyar intézménnyé válása és a hallgatók nemzeti ellentétei 1848–49-ben

"Mennyit lehetne kivinni – gondoltam magamban -
sok célra nézve, ha – mint most itt kis célra -
annyi fiatal, erőteljes, mind intelligens,
képzett ember egy cél elérésére közreműködne."

(Splény Béla)

1848 tavaszán a forradalmi hullám végigsöpört a Habsburg Birodalmon is.[1(214)] Nyitott kérdés volt ekkor

még, hogy a birodalom népei a francia forradalom hármas jelszavából megvalósítják -e a polgári jogegyenlőséggel és szabadsággal együtt a népek egyenlőségét és testvériségét is. A forradalom lezajlása során voltak ez irányba mutató szép tények: október elején Bécs pályaudvarain az egyetemi diákság vezette szolidáris tömegek akadályozzák meg a császári csapatok Magyarországra küldését, október végén a magyar csapatok próbálják kiszabadítani a forradalmi Bécset a császári csapatok szorításából. A bécsi forradalomban meghatározó szerepet játszó egyetemi hallgatók fegyveres alakulatában, az akadémiai légióban, nagyszámú nem német anyanyelvű diák harcolt, köztük sok magyar is.[2(215)] A Lajtán innen azonban az események hamarosan más irányt vettek: szertefoszlott a népek testvériségének "nagy ábrándja".[3(216)]

A Miskolci Egyetem és a Soproni Egyetem közös elődjének, a selmecbányai akadémiának 1848–49-es eseményeihez fordulva, miközben próbálom a főiskola összbirodalmi intézményből magyar nemzetivé válását főbb vonalaiban felvázolni, arra keresem a választ, hogy a tanári kar és a soknemzetiségű diákság – mely Bécsben, ha más körülmények között is, oly szép példáját mutatta a közös zsarnokság elleni összefogásnak és a nemzetek feletti testvériség szellemének – hogyan reagált a főiskola magyarosodó tendenciájára és az iskola falain túlmutató eszmékre, eseményekre.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Patyi Gábor: A selmecbányai akadémia magyar intézménnyé válása és a hallgatók nemzeti ellentétei 1848–49-ben / Az akadémia a forradalom előestéjén

Az akadémia a forradalom előestéjén

A selmecbányai akadémia az 1848-at megelőző időben a Habsburg Birodalom egyetlen főiskolai szintű bányász-erdész szakember képző intézménye volt, tehát összbirodalmi képzési igényeket elégített ki. Felügyeletét közvetlenül a bécsi udvari kamara látta el, felterjesztéseit egyenesen az uralkodóhoz intézte. Az iskola hivatalos elnevezése a 354forradalom előtt: Berg und Forstakademie.[4(217)] Mint ahogy az akadémia igazgatói tisztét is betöltő báró Ritterstein Ágost főkamaragróf egy, a magyar miniszterelnökhöz intézett 1848. áprilisi jelentéséből kiderül: az oktatás költségeit a bécsi cs. k. bányatermékek igazgatósága az egész monarchia kincstári bányászatából fedezte. A jelentés harmadik pontja szerint: "Az akadémiának mind tanelőadási, mind hivataloskodási nyelve a német, a mi annak fentebb kimutatott állásánál fogva önként következik,.." Már a megváltozott körülményeket jelzi az igazgató záró megjegyzése: "...a Béccsel való közlekedést az Akadémiát illetőleg is, lehetőségig mellőzni fogom".[5(218)]

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 1848 / Patyi Gábor: A selmecbányai akadémia magyar intézménnyé válása és a hallgatók nemzeti ellentétei 1848–49-ben / Az akadémia diáksága a forradalmat megelőzően

Az akadémia diáksága a forradalmat megelőzően

Az iskola birodalmi jellegét tükrözte a diákság etnikai összetétele is. A 19. század első felében a birodalom minden részéről jöttek ide magyar, cseh, szlovák, német, lengyel, ukrán, szerb, horvát, szlovén anyanyelvű diákok. Az akadémián folyó magas szintű képzés azonban ide vonzott sok tanulni vágyó külföldi diákot is a német nyelvterületről, Oroszországból, Törökországból, sőt, még Latin-Amerikából is. Ez az etnikailag rendkívül sokszínű diákság vált itt, az ősi bányavárosban, a mindenki által előbb-utóbb értett és használt német nyelv és a főleg németes jellegű diákszokások révén egységes közösséggé, melynek talán

legjellegzetesebb tulajdonsága az eleven bajtársi szellem volt.[6(219)] Pauer János, aki a múlt század végén megírta az akadémia történetét, számunkra nagyon találóan jellemezte az ifjúság egymáshoz fűződő viszonyát: az akadémia volt az országban az egyedüli olyan intézet, "...melynek ifjúsága nemzetiségre való tekintet nélkül egymás közt az egyenlőségnek és testvériségnek úgyszólván az akadémia alapításával egyidejűleg gyakorlati érvényt szerzett".[7(220)]

Ezt az egységes szellemiséget, bajtársias légkört intézményesítette az "akadémia", az iskola egész hallgatóságát tömörítő ifjúsági szervezet működése. Aki Selmecen beíratkozott, autómatikusan tagja lett ennek a közösségnek, mely a hallgatóságot mint testületet képviselte, és nem volt egyetlen nemzet vagy nemzetiség kulturális, politikai törekvéseinek a kifejezője sem.[8(221)] Szemléletesen, egy régi emlék nosztalgikus kedélyességével ír erről jóval később emlékirataiban Splény Béla, aki 1838–43 között selmeci akadémikus, a kiegyezés után miniszteri bányatanácsos volt: "Az akadémikusok társas összejövetelére szolgáló helyiség a "Bányamécs"-hez címzett kávéház volt: nem volt ez különben közönséges kávéház, mert az egyszersmind az akadémikusok összességének (az "akadémiának": mondtuk mi, de kitanítattunk hivatalosan, hogy mi, tanulók magunkban még nem képezzük az akadémiát) hivatalos helyisége. Itt tartattak felsőbb engedelemmel a közgyűlések (Versammlung) – itt volt az olvasóterem az újságokat olvasók számára, mely újságok közös költségen tartattak – közgyűlésileg határoztatván az is meg, mely lapok járatandók".[9(222)] Leírta a hallgatóság egyenöltözetét is a témánkhoz kapcsolódó megjegyzéssel: "...egyszerű volt, fekete 355posztóbul, zöld posztóhajtókával és zöld egy kissé csúcsos posztóföveggel, a felsőkaron csak ezüst zsinórokkal. Érdekes volt az ezüst porte épée belső színének megállapítása; a főkamaragrófi hivatal azt nemzeti színűvé indítványozta, mint a tisztviselőkét, az udvari kamara azt azonban fehér- pirosnak határozta, azzal az indoklással, hogy az akadémia nem specifikus magyar tanintézet, hanem az egész monarchia által fenntartott".[10(223)]

A 30–40-es években az "akadémia" mellett léteztek már az azonos nemzethez-nemzetiséghez tartozó diákokat tömörítő, a nemzeti művelődés pártolására létrejött társaságok is. Már a 20-as években alakult egy magyar és egy német nyelvű színtársulat. Erdélyből jött ifjak nyelv- és irodalomművelő társulatot alapítottak. (Ezzel nagyjából egy időben 1825-26-ban alakult meg Selmec híres lutheránus gimnáziumában soproni és pozsonyi mintára a "Nemes Magyar Társaság", hasonló célkitűzésekkel.) Majd 1832-ben alapítják a magyar olvasótársulatot, mely a 40-es évekre az akadémia és a város magyarságának központi egyletévé növi ki magát.[11(224)] A nem magyar nemzetiségű hallgatók egyesületeiről sajnos jóval kevesebbet tudunk. Biztosra vehető, hogy volt egyesülete a hallgatóság magyar mellett legnépesebb rétegét képező cseh – morva – szlovák etnikumnak is. Breznyik János, aki a 40-es években előbb a lutheránus líceum tanára, majd igazgatója is volt, iskolájának történetéről írva megjegyzi: "A tót szellemnek a városban ébresztésére és terjesztésére azokban is, kik nem tartoznak a tót nemzetiséghez....működvelő társaság volt alakulóban, melyet a lyceumi tanulók s a bányászati és erdészeti cseh, morva és tót akadémikusok, egynéhány Szláviáért lelkesülő kisasszonnyal szándékoztak alkotni.....".[12(225)] Breznyik egy alkalmi társulásról tájékoztat, amely egy szláv nyelvű színmű előadására szerveződött 1846-ban. Már nem csak alkalmi "cseh– tót– társaság" meglétét támasztja alá egy a magyar olvasótársaság által az alsó – magyarországi kerületi bányatörvényszék felkérésére készített jelentés. A magyar hallgatók tudni vélik, hogy a szláv hallgatóknak saját könyvtáruk van, és hogy cseh nyelven adtak elő színdarabot.[13(226)]

Felvetődik a kérdés, hogyan alakult a különböző etnikumú diákok egymáshoz való viszonya, a forradalom előestéjén. A válaszhoz egy másik kortárs visszaemlékezéseihez fordulunk. Beniczky Lajos, a 30-as években maga is selmeci gyakornok, 1848–49-ben a bányavidék kormánybiztosi tisztét töltötte be. Visszaemlékezései a forradalmat megelőző és követő időszakra egyaránt alapvető forrásunk. A szabadságharc után visszatekintve úgy látta, hogy a 30-as években a nemzetiségi láz még nem uralta az

akadémikusok kedélyét, inkább az egyetértés és összetartás volt köztük a jellemző. Egyedül a cseh akadémisták szeparálták magukat a többi hallgatótól. A 40-es évekre nagyot változott a helyzet: az akadémikusok igyekeztek nemzetiség szerint csoportosulni. A szláv diákok összetartottak, és ellentétes érzülettel viseltettek a magyar diáksággal szemben. Beniczky is tud egy 1846-ban alakult szláv egyesületről, mely szerinte a külfölddel 356szoros kapcsolatban állt, és pánszláv eszméket hirdetett.[14(227)] Sajnos, forrásunk nem szól arról, hogy a magyar diákság hogyan viseltetett a más nemzetiségű diáksággal szemben. Ellenséges érzületről árulkodik azonban a már fentebb említett jelentés a szláv diákszervezetről: a magyar olvasótársulat tagjai "alapos" jelentést készítettek a hatóságoknak más nemzetiségű társaik titkos egyesületéről. A fentiekből arra következtethetünk, hogy a korszellem, a nemzeti ébredés és velejárójaként a nacionalizmus megjelenése már a forradalmat megelőzően kikezdte a selmeci diáktársadalomra korábban olyannyira jellemző testvériség és összetartás szellemét. Ebben az állapotában találta 1848 tavaszán a forradalom az akadémiát és diákságát.

A diákok ellentétei 1848 tavaszán

A forradalmi események híre gyorsan éreztette hatását Selmecen. A márciusi napokban a szabadság mámora helyreállította a diákok közötti összetartás megrendült épületét. A Splény emlékiratában már említett "Az Arany Bányamécshez" (Zum goldenen Grubenlicht) kávéház, a főtéren álló diák törzshely homlokzatára a testvériség jegyében kitűzik a három legnépesebben képviselt nemzet (magyar, szláv, német) zászlaját. A kávéház az új eszmékért rajongó, nyugtalan ifjúság közösségi életének továbbra is a központja. A hallgatóság a selmeci nemzetőrségbe testületileg belépett.[15(228)] A kezdeti lelkesedés elmúltával azonban a diákok nemzeti ellentétei újólag kiéleződtek. Ezen a tavaszon mintegy háromszáz hallgatója volt az akadémiának, a tanulók megközelítőleg 50%-a volt magyarországi születésű. A két legnagyobb etnikumot egyaránt 35-40%-al a magyarok és a szlávok jelentették, utánuk következett számarányát tekintve a német anyanyelvű diákság.[16(229)] A diákok nemzeti ellentéteinek elmélyülését nem lehet csak a diákság belső viszonyaiból, az iskola és a diákok belső életének eseményeiből megérteni. Hiszen láttuk, hogy a selmeci gyakornokok a forradalmat megelőzően is milyen frissen reagáltak a kor eszmei – politikai áramlataira. A nagypolitika eseményeit figyelő diákság belső viszonyaira bizonyosan nagymértékben hatottak a néptömegeket irányító politikusok törekvései, a birodalom népeinek egymással szemben viselt érzülete. Az országos politika alakulása mellett erős befolyással lehettek a gondolkodásukra a szűkebb környezet, Selmecbánya és környékének társadalmi – etnikai viszonyai is. Mint az ország más bányavidékeien, úgy Selmecen és környékén is a bányászok többsége a nemzetiségekből (szlovák, német) került ki. Az etnikai ellentétek kialakulásának különösen kedvezett a forradalom előtt idetelepített nagy számú cseh – morva bányamunkás jelenléte, kiknek helyi, illetve még az országhoz fűződő kötődése sem lévén a pánszláv eszmék szimpatizánsai voltak. A főleg nemzetiségekből és külföldiekből álló bányamunkásság a magyar nemzeti függetlenség eszméjét kevéssé érezte magáénak, ezért a forradalmi eseményeket gazdasági és nemzeti – nemzetiségi követeléseik kivívására igyekeztek felhasználni.[17(230)] A Selmecen és környékén dolgozó bányászok és a szláv diákság nemzeti törekvései, mozgolódásai összefonódtak.

357Áprilisban a bányavidéken a munkásság elégedetlensége miatt a helyzet nagyon feszült volt. A kormány a rend helyreállítására a már említett Beniczky Lajos kormánybiztost küldi ide, kinek visszaemlékezéseiből

sok mindent megtudhatunk a diákság viszonyairól is.[18(231)] Beniczky április végén érkezik Selmecre. Az első nap késő este a szállásán magyar nemzetiségű gyakornokok keresték fel. Hírül adták neki, hogy cseh akadémikusok egy "macskazenét" (az unszimpátia kifejezésének hagyományos módja volt az akadémikusok körében) terveznek adni a kormánybiztosnak az éjszaka folyamán. A magyar akadémikusok meg akarták akadályozni a botrányt. Kérték a kormánybiztost, hogy fegyverezze fel őket, és állítson belőlük őrséget a lakása elé. Az eset mutatja, hogy milyen ellenséges érzülettel viseltettek a szláv akadémikusok a magyar kormányt képviselő kormánybiztossal szemben. De jól mutatja azt is, hogy milyen ellentétek feszültek a diákság között, hogyha a magyar diákok más nemzetiségű társaikkal szemben a felfegyverzésüket kérték. Beniczky nem akarta a helyzetet elmérgesíteni: megígértette a magyar hallgatókkal, hogy nem lépnek közbe, ha a “macskazene” mégis megtörténik. Úgy vélte, egy elsietett lépés könnyen az egymással szemben “elkeseredett” ifjúság összeütközéséhez vezetne. Egyébként ezen az éjszakán a város utcáin nagy volt a mozgolódás, de a “macskazene” elmaradt. Beniczkynek nemsokára tudomására jut, hogy a várost környező erdőkben a szláv bányamunkások titkos gyűléseket tartanak, melyeken egy Steckel nevezetű bányászgyakornok, és más szláv akadémikusok is beszédeket tartanak. Az egyik ilyen gyűlésre Steckel szláv nemzeti öltözetben érkezett, és magával hozott egy szláv és egy magyar zászlót. A magyar lobogót megtaposta, a szláv trikolór körül pedig nemzeti táncot járt. Beniczky látva a bányászok és a szláv akadémikusok összefonódását, arra hivatkozva hogy a bányákba nem csak szláv akadémikusok, hanem álöltözetben idegenek is titokban bejutnak, megtiltja az engedély nélküli bejárást.[19(232)]

Nem csoda, hogy az ilyen előzmények után pattanásig feszült helyzetben a diákok közötti ellentétek a felszínre törtek. Az úgynevezett “zászló affér” május 12-én kezdődött.[20(233)] A márciusi napok óta a törzskávéház homlokzatán együtt lobogott a magyar, a szláv, és a német trikolór. Annak idején a magyar zászló középső helyét a magyar ajkú diákság maga választotta ki, a más nemzethez tartozó diákok a zászlóikat a fennmaradt helyekre tűzték ki. Mivel a kávéház saroképület volt, a német és a szláv zászló talán feltűnőbb helyre került mint a magyar. Május közepe előtt azonban a zászlók elhelyezését nem sérelmezte senki, nem lett belőle a diákok között nemzeti féltékenység. A konfliktus kiváltó oka Jendrassik Miksa bányatanácsosnak egy, a magyar hallgatók előtt elejtett megjegyzése volt. Sajnos a kijelentést egész pontosan rekonstruálni ma már nem lehetséges, mert az esetre vonatkozó forrásainkban nem egyformán szerepel. Megjegyzésének tartalma nagy vonalakban a következő lehetett: A magyar zászló jobb helyet érdemelne, és a hatóságok hogyan tűrik el a külföldi zászlókat, vagy az utóbbi helyett – a diákság hogyan tűri meg a kék – veres – fehér (szláv) trikolórt, hiszen az hazánkban nincs törvényesen elismerve. Jendrassik megjegyzése szájról 358szájra járt a diákok között, a német diáksághoz már olyan eltorzult formában jutott, mintha a bányatanácsos megjegyzése kifejezetten a német zászlóra vonatkozott volna. A német ajkú hallgatóság az elhangzottakat mint nemzetiségükre sértőt tekintették, és az eseményen felbőszülve 12-én késő este “macskazenét” adtak Jendrasiknak. Beniczky, meghallván a lármát, a helyszínre sietett, felszólítására az akadémikusok gyorsan szétoszlottak. A szláv nemzetiségű diákok részvétele a macskazenében nem bizonyos, de ezen az estén ők sem maradtak egészen tétlenek. A kormánybiztos, látva a felfokozott kedélyeket, útját a diákság törzshelye felé vette, hogy megnézze, nem készülnek e még valami rendkívüli eseményre a felbolydult diákok. Hirtelen egy mellékutcából bemázolt arcú egyének támadást intéztek ellene. Tisztek is vele tartottak azonban, így a támadók kőhajigálás után gyorsan kereket oldottak, üldözésük a szűk és sötét mellékutcákban nem járt sikerrel. Nem derült ki biztosan a támadók személye, de a közelben tartózkodó városi polgárok jellegzetes alakjáról felismerni vélték Steckel akadémikust... Másnap a kormánybiztos elnökletével az események kivizsgálására összeült az akadémiai tanács.[21(234)] Beniczky beszédében az eseményeket nem csak Jendrassik bányatanácsos ellen elkövetett vétségnek, hanem az egész magyar nemzetiség súlyos megsértésének tekintette. Az akadémiai tanács az újabb elkövetés esetére kilátásba helyezi a vétkes hallgatók elbocsátását az intézményből. Ezen a

napon este a magyar gyakornokok, és a város magyar illetve magyar érzelmű polgársága az előző napi “macskazene” ellendemonstrációjaként zenés felvonulást rendeztek Jendrassik tiszteletére. A bányatanácsos köszönő szavaiban a tegnapi eseményeket és a nem magyar ajkú diákságot keserű kifejezésekkel (pl. “részeges csoport”) illette. A tanácsos szavai most sem maradtak visszhangtalanul: a német és cseh – morva hallgatók ezeket becsületükre és nemzetiségükre sértőnek találták, ezért másnap elbocsájtásukat kérték az iskolából. Egy, az esetről készült, a VKM-hez küldött jelentés írója megjegyzi: “...melly tényhez az idegen és magyar ajkú növendékek közt néhány idő óta fennálló feszültség is indokul szolgálhatott...” Az akadémia kilépni nem szándékozó diáksága, a tanári kar, a kormánybiztos, és még a városi polgárok egy része is igyekezett a viszályt elsimítani. Még Jendrassik is hajlandó lett volna szavainak “értelmét” a diákság előtt megmagyarázni, de hasztalan, az idegen ajkú diákokat nem tudták szándékuktól eltéríteni. 133 hallgató jelentette be eltávozási szándékát, az ausztriai és cseh–morva hallgatók 3/4-e, kettő magyarországi és hat erdélyi születésű német ajkú hallgatóval egyetemben.[22(235)] A fentebb már említett, Selmecen május 24-én kelt levél a következő megjegyzéssel zárul: “...és még azon körülményt alázattal megérinti, hogy néhány Selmecen visszamaradt idegen ajkú bánya és erdészeti növendékek az akadémiából kiléptöket utóbbá megbánni, és visszaléptöket óhajtani látszanak.”

Ez a sajnálatos esemény hosszútávra is jelentősen kihatott a selmecbányai akadémia életére. Mivel az akadémia ezen események és a még megvilágítandó magyarosodási tendenciák miatt az ausztriai és cseh – morva hallgatók számára többé nem igazán jöhetett számításba, ezért Bécsben sietve nekiláttak az akadémiával egyenrangú intézmények létesítéséhez a Lajtán túli területeken. A cseh–morva diákság számára 359Pribramban, az ausztriai diákok számára előbb Vordenbergben, majd 1849-től Leobenben szerveznek bányászati-erdészeti szakiskolát. Az oktatás hasonlóan magas szintjét nem tudták azonnal biztosítani: Leobenben csak 1860-ra sikerül a selmeci akadémiával azonos szintű oktatás feltételeit megteremteni, melynek hivatalos jeleként 1861 őszétől megkapja a “Bergakademie” címet. Pribram csak 1865-ben kapta meg az akadémiai rangot.[23(236)] Megszűnt tehát a selmecbányai akadémia birodalmi egyedülállása, a bányászatot és erdészetet tanulni vágyó ifjak már a birodalom más iskoláiban is megszerezhették a kívánt ismereteket és a bizonyítványt.

Az akadémia magyar intézménnyé válása

Az akadémia átalakulási folyamata már márciusban megkezdődött: a magyar királyi udvari kamara március 18-án kiadott rendelete felszólította a kamarai bányaigazgatóságot, hogy ezután a magyart használja hivatalos nyelvként. A VKM megalakulása után hamarosan jelentést kért az akadémia állapotáról – a válaszul küldött jelentésből fentebb már idéztünk. Mindez a magyar hallgatókat lelkesedéssel töltötte el, bíztak az alma mater gyors átalakulásában. Egy adalék a minisztérium magyarosító törekvéseihez: A hivatal az akadémia igazgatóságának május havi üléseiről készült jegyzőkönyvet azzal a megjegyzéssel küldte vissza Selmecre, “...hogy a jövendőben a jegyzőkönyveket czifrább alakban és magyar nyelven szerkesztve küldje fel;”[24(237)]

Majd júliusban Báró Eötvös József kultuszminiszter utasítására az akadémia igazgatója egy tervezetet készít az iskola radikális átalakításához. A tervbevett változtatások szerint az intézményt egy előkészítő jellegű "mű-tanodával" egészítették volna ki, a főiskolát pedig műegyetemmé alakították volna át, melynek

tervezett képzési profiljában természetesen a hagyományos bánya – és erdőmérnökképzés is szerepet kapott.[25(238)] Ezt a nagy volumenű elképzelést az idő rövidsége és a körülmények súlyos volta nem engedte megvalósítani. Mindenestre a selmecieknek jóval később, amikor a dualizmus korában felmerült a második műegyetem szervezésének gondolata, kapóra jött, hogy már itt, korábban ilyen kezdeményezések léteztek.

Az akadémia magyar intézménnyé válásának útján meghatározóak voltak a VKM augusztus-szeptemberi rendeletei.[26(239)] Az augusztus 24-én kelt rendelet szövege a következőkkel kezdődik: “A selmeci bányász és erdésztanoda, melly ekkorig az ausztriai birodalom minden tartományára kiterjedő tanintézet volt, ezentúl is Magyarország részére mint magyar nemzeti intézet fenntartatván, dicséretes működését a honfiak bányászatra és erdészetre képzésében folytatni fogja, idegenek sem rekesztve el a tanoda használatától.” A rendelet arra az estre, ha már a kellő előismereteket elegendő számú ipartanodában meg lehet majd szerezni kilátásba helyezi, hogy “...azonnal a selmeci akadémia is egészen magyar nemzeti irányban újból fog alakíttatni,...” Addig azonban a rendelet az akadémia igazgatását és az itt folyó oktatást az adott állapotban a következő módosításokkal meghagyja. Az akadémia ezután a VKM-nek lesz alárendelve, 360ügyvezetési nyelve a magyar. A jelenleg alkalmazott oktatók megtarthatják állásukat, de “...azok, kik erre képesek, már ez iskolai év kezdetével vagy lehető legrövidebb időn tanításaikat magyar nyelven köteleztetnek előadni, a nem sokára bekövetkezendő újból alakításkor minden esetre csak magyarul tanítani képes tanárok lévén alkalmazandók." Ha időközben valamelyik tanszék megüresednék, azt magyarul tanítani képes pályázókkal fogják betölteni.

A rendelet szorgalmazza magyarul és németül egyaránt jól tudó tanársegédek felvételét a tanárok mellé, hogy magyar nyelvű előadásokat tarthassanak, és a németül előadó tanár szavait a németben nem eléggé jártas tanulóknak magyarázhassák. A rendelet kitér az ösztöndíjak kérdésére is: segélyben ezután csak a magyarországi és erdélyi ifjak részesülhetnek. A májusi “zászló afférra”, és egyúttal a magyarosodási folyamat előrehaladott voltára utal a rendelet záró megjegyzése: “Végre legyen gondja önöknek, hogy az intézetre egyedül a magyar zászló tűzessék.”"[27(240)] A minisztérium szeptember elsején kiadott rendeletével szabályozta a diákság felvételének elveit is. Az akadémia magyar állami intézménnyé válását mintegy megkoronázandó: 1848 szeptember 3-án az akadémia igazgatója, és Schwarcz Frigyes kivételével a tanári kar felesküdött a magyar alkotmányra.[28(241)]

A VKM a diákok felvételét szabályozó rendeletét elküldte a magyar külügyminisztériumnak is, azzal a céllal, hogy az tudassa az illetékes ausztriai minisztériummal: az intézet ugyan továbbra is nyitva áll a külföldi hallgatóság számára, a magyar állam azonban ezeknek ösztöndíjat nem tud adni, gondoskodjon róluk az anyaország.[29(242)] Érdekes, hogy az 1848. szeptember végén Bécsben kiadott hirdetmény a vordenbergi ideiglenes bányászati akadémia megnyitását azzal indokolja, hogy az eddigi cs. k. bányász és erdész akadémia magyar állami intézetté vált, ahol a jövőben az előadásokat magyar nyelven fogják tartani.[30(243)] Az utóbbi nem bizonyult megalapozott jóslatnak.

Az említett minisztériumi rendeletek ellenére ugyanis 1848. októberében az új tanév beindultakor az előadásokat a tanárok német nyelven kezdték meg. Ebben amellett, hogy a tanárok közül nem mindenki tudott magyarul, szerepet játszott az is, hogy a bányászati – és erdészeti szakirodalom eddig döntően német nyelvű volt. Így annak a tanárnak is, aki egyébként a magyar nyelvet jól bírta, nem lévén a szakkifejezéseknek elfogadott magyar fordítása, (a magyar szaknyelv hiányában) a magyar nyelvű tanítás különös nehézségeket okozhatott.[31(244)] Ezt a minisztériumban is tudomásul vették.

November végén kiadtak egy, a nyár végi rendeleteket helyesbítő – kiegészítő rendeletet: “...tudatom Önökkel, miszerint a bányászat múltja, előiratai, irodalma és míveltsége egészen német lévén, nem

törekszünk arra, hogy magát az iparágat s tehát a célt az eszközlő nyelvnek feláldozzuk, érezzük, hogy a bányászat múltja miatt a német nyelvet kizárni, s egyszerre megszüntetni nem lehet, de azon igyekezünk, hogy az intézet kormánya nemzeti jellemet öltsön, hogy időről időre az ürességek magyarul is tudók álltal töltessenek be, kik bányairodalmunkat míveljék, hogy egy átmenet 361egykoron minden rázkódás nélkül lehetővé váljék. Önök így értsék a kormány törekvését, és ily szellemben töltsék be hivatásukat, s munkáljanak közre a cél felé, mely a legjogosabb és a legjózanabb.” 32(245)

A megüresedett állások betöltésekor a minisztérium tartotta magát a rendeletek szelleméhez. 1848 őszén aktuálissá vált az “erdöszeti tanársegéd, s egyszersmind bányatanodai könyvtárnoki állomás” odaítélése.

Schwarcz Frigyesnek, az erdészeti tudományok tanárának javaslatát, a régi szempontokat (kitűnő tanulmányok, az erdészet minden ágának alapos ismerete, több éves szolgálati idő alatt szerzett gyakorlat, és olyan életkor melyben a jelölt még fel tudja vállalni az állással járó terheket) és az új szempontot – nevezetesen a magyarul előadni tudás követelményét – együttesen figyelembe véve az akadémia igazgatósága a 14 pályázóból három jelöltet ajánlott a minisztériumnak. Első helyen Szájbéli Józsefet emelték ki, aki kitűnő bizonyítványokkal, 15-éves szolgálati idővel rendelkezett, és rövid időn belül (1/4 év) képesnek látszott a tárgyát magyarul is előadni. A második helyre rangsorolták Neubehler Pált, kiváló bizonyítvánnyal és 9 év szolgálati idővel. A harmadik helyen jelölték Lázár Jakabot (Schwarcz őt nem is jelölte), aki csak 1846-ban fejezte be tanulmányait, de “...honunk nyelvében tökéletes jártassága van."33(246) Az állás odaítéléséről a minisztériumban döntöttek. Lázár Jakabot nevezték ki a következő indoklással: “tekintvén Lázár Jakab harmadik jelöltnek az önök által felhozott tulajdonait és azon szorgalmát különösen, melyet az erdészeti irodalomnak művelése körül, egy már korábban a közoktatási minisztériummal közlött kézirata által tanúsított.”34(247) Az indoklásból csak valószínűsíthető, hogy a minisztériumnak benyújtott munka magyar nyelven íródott. Az azonban bizonyos, hogy a pályázó “felhozott tulajdonai” közül a magyarul tökéletesen előadni tudás képessége lehetett a döntő az állás odaítélésében.

Lázárral egy időben november 28-án nevezték ki Divald Gyulát a vegytani és kohászati tanszék tanársegédének. Bachmann József professzor őt Szabó Józseffel együtt a következő indokkal ajánlotta: “A magyar nyelvnek tökéletes ismerete e hivatal elnyerésére főkellék lévén.... csak ők ketten jöhettek számba, mind a kettő tökéletes magyar.”35(248) Lázár Jakab a kinevezés kézhezvétele után azonnal Selmecre utazott, és megkezdte előadásait. 1849 tavaszán már magasabb beosztásért és az azzal járó magasabb fizetésért folyamodott a VKM – hoz. Az akadémia igazgatóságának a folyamodványt pártoló feliratából megtudjuk, hogy : “...a folyamodó már eddig is érdemeket szerzett magának hivatásában, nevezetesen a megérkezte után előadásait azonnal magyar nyelven kezdette meg, és folytatta mindaddig, míg ellenkező parancsok ki nem adattak, és így a nem járt mezőn utat törni bátorkodott.”36(249)

Láthatjuk mindebből, hogy ha rövid ideig és csak egyetlen tárgyat, de a selmecbányai akadémián 1848/49-ben már magyarul is tanítottak.

362Az akadémia magyarosodásának tendenciái a nehéz körülmények és a rendelkezésre álló idő rövidsége miatt nem érhettek be. Az oktatás már ‘48 őszén sem folyhatott zavartalanul, a hallgatóság egy része Beniczky hadjárataiban harcolt. Miután december 17-én hivatalosan is beszüntették az előadásokat, a hallgatók többsége a Selmecen átvonuló Görgey Artúr vagy Guyon Richárd alakulataihoz csatlakozott. A februárban bevonuló császári csapatok jelenléte éppen nem a magyarosodás irányába hatott. Áprilisban felszabadul ugyan a bányavidék, de a hallgatók távolléte miatt az oktatás nem indulhatott meg.37(250)

A diákság ellentétei 1848 második felében

Mint láttuk, a nem magyar nemzethez tartozó hallgatóság nagyobb része 48 májusában elhagyta az akadémiát. Látva a magyar diákság magatartását és a főiskola magyarosodó tendenciáját, az itt maradt idegen ajkú hallgatók bizonytalan helyzetben érezhették magukat. Hiszen sokan közülük bizonyára nem tudtak magyarul, ezért a magyar tannyelv kilátásba helyezett bevezetése nekik sok gondot okozott volna a jövőben.

Kiútkereső lépéseiket tanúsítja az a folyamodvány, melyben az osztrák oktatási minisztertől engedélyt kérnek arra, hogy néhány tantárgyból a vizsgákat a maria-brunni erdészeti intézetben tehessék le. Júliusban egyébként a "...Selmeczi bányász akadémiában tanuló nem magyar bányász ifjak" közül 12-en meg is kapták az engedélyt az osztrák minisztériumtól.[38(251)]

Az akadémia magyar hallgatói között pedig nemzeti szellem térhódításának apró jeleit találjuk: május végén Braun Béla bányászgyakornok királyi leirattal engedélyezett Barnayra magyarosított nevének kihirdetését kéri az akadémia igazgatóságától. Jeszenszky János ugyanekkor magyar nyelvű ideiglenes bizonyítványt kért.[39(252)]

A magyar diákságnak csalódást okozott az októberi tanévkezdés: mint már említettük az előadásokat német nyelven kezdték meg a tanárok. A magyar hallgatók folyamodványban kérték a magyar minisztériumot, intézkedjen a magyar nyelvű oktatás ügyében.[40(253)] Valószínűleg a diákok követelésének is része lehetett Lázár Jakab említett kinevezésében.

Míg májusban a "zászló affér", addig most Schwarcz Frigyes, az erdészet tanára körüli ellentétek osztották meg az ifjúságot, és robbantották ki a nemzeti viszálykodást újra.[41(254)] A magyar hallgatók bizalmatlanok voltak az osztrák származású, magyarul nem tudó tanárral szemben. Bizalmatlanságukat csak fokozta, hogy Schwarcz volt az egyetlen tanár, aki szeptember elején nem tette le az esküt a magyar alkotmányra, hanem helyette "a közeli fürdőkben mulatott." (A fürdőben az akadémia igazgatóságától kapott engedéllyel tartózkodott, az esküt pedig később ő is letette.) Nem vetett személyére az sem jó fényt, hogy ha engedéllyel is, ezekben a nehéz időkben ismételten elhagyta az országot.

363A magyar diákok, ha nem is árulónak, de mindenképpen politikailag megbízhatatlannak, nem eléggé nemzeti szelleműnek tartották a professzort. Számunkra most az a konfliktus a fontos, amit személye a hallgatóság csoportjai között kiváltott. Az akadémia igazgatóságának december 3 -án kelt, az egyes tanárokhoz intézett rendeletéből megtudjuk a következőket: A hallgatóság november végén egy előre nem engedélyezett gyűlést tartott, melyet elnök irányított, és ahol jegyzőkönyvet is vezettek. Elhatározták, hogy Schwarcz előadásait a jövőben nem látogatják. A szót a bányász növendékek vitték, kiknek nem is volt személyes érintettségük az ügyben, lévén Schwarcz az erdészet tanára. Az idegen nemzetiségű erdész hallgatók közül néhányan a határozat ellen szóltak, "...de a sok ellenök szórt szitkok, fenyegetődzések és egyéb illetlen bánásmód által elnémulni kénytelenítettek légyen."

Az erdészeti tanulók egy része dacolva a többség akaratával, kinyilvánította, hogy tanáruk ellen nincs kifogása, annak előadásait továbbra is látogatni fogja. Kijelentették, hogy a bányász tanulók

ellenségeskedését tovább nem tűrik, ezentúl mellőznek velük minden közösséget, kilépnek a közös társaságból, és más kávéházat választanak maguknak. Az akadémia igazgatósága az ügy jelentőségét a következő módon értékeli: "...az efféle gyanúsításoknak (t.i. Schwarcz elleni vádak – a szerző) és üldözéseknek más eredménye alig fogva lenni, mint a Nemzetiségek közötti viszálkodásnak és ingerültségnek táplálása vagy hol még ez nem létezett, előidézése;"

Ezzel a meggyőződéssel lép fel az akadémia igazgatósága a diákok törekvései ellen: megtiltja az engedély nélküli gyűlések tartását, és Schwarczot kötelezi a tanítás folytatására. A diákok az igazgatóság döntésébe nem nyugodtak bele, ezután a VKM – től kérték Schwarcz menesztését. Az akadémián hamarosan megszűnt az oktatás, az ügy az ezután következő háborús események közepette hamarosan elvesztette jelentőségét.

Mint kitűnik, a diákok közötti nemzeti ellentétek a májusi események után sem tűntek el, pedig már alig maradt nem magyar nemzetiségű hallgató. Az akadémia tanárai azonban, mint az előbbi rendelet is tanúsítja, szerették volna ezeket az ellentéteket csökkenteni, az akadémia nemzetközi, nemzetek feletti jellegét legalább részben megőrizni.

Az igazgatóság november közepén a VKM-hoz intézett felterjesztéséből megtudjuk, hogy két külföldi állampolgárságú ifjú felvételét kérte az akadémiába mint rendkívüli hallgató, azonban sem útlevéllel, sem tartózkodási engedéllyel, sem pedig iskolai bizonyítványokkal nem rendelkeztek.

A korábbi szokásokra és a minisztérium augusztusi rendeletére, – melyben biztosítják az akadémián tanulást a külhoniaknak is – hivatkozva az akadémia igazgatósága ideiglenesen felvette őket, a végső döntést a minisztériumra bízva, a következő megjegyzéssel: "...a további intézkedést azon alázatos megjegyzéssel várja, hogy Akadémiának jó híre azáltal csak növekedhetik, ha a külföldieknek tanodánk látogatása mindenképp meg könnyíttetik."[42(255)]

364Összegzésképpen elmondhatjuk a következőket. Az 1848 tavaszán bekövetkező forradalmi események megteremtették a selmecbányai akadémia magyar intézménnyé válásának alapvető feltételeit, a fokozatos átmenethez azonban a szabadságharc bukása következtében az idő rövidnek bizonyult, így a magyarosító törekvések gyümölcse csak a kiegyezés után érhetett be.

Mint láthattuk, a májusi affér után itt maradt, most már zömében magyar nemzetiségű hallgatók jó része már 48-őszétől fegyveresen is szolgálta a szabadság ügyét, sokan közülük életüket áldozták a szabadságharc különböző csatáterein. A fegyvert nem fogó hallgatóság érzülete is zsarnokságellenes volt: a császári katonai igazgatás a hallgatók veszélyes politikai magatartása miatt március 14-én bezáratja az akadémiát. Március 15-én a diákok Kossuthot éltetik, 24-órát kapnak a város elhagyására.[43(256)]

Mindezek a szép tények sem feledtethetik azonban, hogy az akadémia soknemzetiségű diáksága 1848/49-ben nem tudta tartósan egy közös cél, a szabadság kivívásának érdekében félretenni nemzeti ellentéteit. A különböző nemzetiségű diákok testvériségének szelleme csak a szabadságharc bukása után erősödött meg ismét. Az akadémia hallgatóinak létszáma az 50-es években 150-200 között mozgott.

Ha a forradalom előtti 300-at nem is érte el az összlétszám, azonban a nem magyar nemzetiségű hallgatók aránya újra megnőtt. A különböző nemzetiségű hallgatók fenntartás nélkül csatlakoztak a közös társasághoz, és a magyar, német, szlovák stb. anyanyelvű diákok mély együttérzéssel sóvárogtak az elvesztett szabadság után.[44(257)]

365A kortársak szemével

Askercz Éva–Tirnitz József: Id. Stornó Ferenc jegyzetei az 1848–49. évi szabadságharc soproni és Sopron vidéki eseményeiről1(258)

Id. Stornó Ferenc feljegyzéseiről

A Storno gyűjtemény rendezése közben kerültek elő id. Storno Ferenc több részletben megírt, és valószínűleg hiányos életrajzi feljegyzései.

A 142 oldalnyi életrajz, és a hozzá kapcsolódó 38 oldal a munkáit számbavevő feljegyzés, és a hozzájuk kapcsolódó kiegészítések, betoldások keletkezési ideje nem ismeretes. A mindösszesen 180 oldalas kézirat német nyelven íródott. A megírására vonatkozóan egyetlen támpontunk az életrajzi fejezetek VI/I. 32. oldalán található megjegyzés, amelyben azt írja, most 61 éves, ezek szerint a kézirat ezen része 1882-ben íródhatott.

A kézirathoz tartozik egy fejezet-tervezet is, ebből tudjuk, hogy id. Storno Ferenc a család történetét tervezte megírni XX fejezetben, amelyből VIII fejezetet szánt származására, déd- és nagyszülei, szülei, valamint maga és testvére életútjának bemutatására. A XIII. fejezet szólt volna Sopronba érkezéséről, majd ettől kezdve a fejezetek beosztása házasságkötésével, a forradalommal, felesége halálával, özvegységével folytatódott volna, végül a munkáit ismertető fejezet, és további életútjának ismertetésével kívánta lezárni feljegyzéseit. E fejezetekből, nagyjából a tervezett sorrendben megírt XVI-ot, amelyekben kb. 1865-ig követte végig addigi életét. Minthogy felesége, Langthaler Zsuzsanna 1875. dec. 5-én húnyt el, feltételezhetjük a tervezett tartalomjegyzék ismeretében, hogy a kézirat mindenképpen 1875 után kezdődhetett el. Részletesebben kidolgozta viszont a tervezet XIX. fejezetét (38 oldalon) amelyet a munkái ismertetésének szánt. E szintén befejezetlennek tűnő kézirat-oldalak a pannonhalmi munkálatok ismertetésével fejeződnek be, amelyek et Storno 1875-re datál. Ha az eddig ismert adatoknak hiszünk, akkor ezek az életrajzi feljegyzések 1875 után, 1882 körüli időben készülhettek.

Sajnos a kézirat ebben a mivoltában is csonka, már a rendezni próbáló családtagok feljegyzései szerint is hiányzott a VI. és VII. fejezete. Azt sem tudták a családtagok, és mi sem, hogy elkészültek-e a tervezett feljegyzések, életének és munkáinak további, a 80-as évekig tartó feljegyzései. A Storno levéltárban

találtunk még néhány oldal életrajzi jegyzetet, e kézzel más formátumú papírra ceruzával írt jegyzetek nem kapcsolódnak 366a szóban forgó szisztematikus önéletíráshoz. Egy részük kézírása olyan kusza, hogy minden bizonnyal az agg, már alig látó ember írhatta, sajnos ezt is dátum nélkül.

E publikálatlan kéziratok nemcsak keletkezési idejük, időbeli kiterjedésük tisztázására várnak, de a hozzájuk csatolt, többszöri, különféle időben keletkezett betoldások beillesztését is megkívánják, valamint annak tisztázását, hogy ebben az állapotukban befejezettnek tekinthetők-e, vagy csak elkallódott a folytatás. A kézirat bizonyos lapjain találunk olyan bejegyzéseket ifj. Storno Ferenc kezéből, hogy az oldalakat beírta a családi krónikába: „abgeschrieben im Familienkronik". Ennek a kódex méretű családi krónikának a II. kötete, a család XX. századi történéseit befogadó darabja ma is a gyűjteményben van, az I. kötet azonban a salzburgi családtagok birtokában található. Feltehető, hogy a századfordulón keletkezett bőrbe kötött „Familienkronik" első kötetébe nemcsak az életrajz fontosnak tartott részleteit, de a családtörténet egyéb fontos dokumentumait is bemásolták. Lehet, hogy ez őrzi kéziratunk keletkezésének és befejezésének titkát is. Sajnos az egyébként igen segítő és együttműködő család krónikát őrző tagjai érthetetlen okokból nem tették lehetővé e krónika megtekintését. Ez a családi krónika egybeesett az 1880-as évek azon gyakorlatával, amely a polgárokat a családok történetének megírására előre kinyomtatott krónikák terjesztésével, propagálásával buzdította. Ilyen tekintélyes méretű, a magírandó, kitöltendő fejezeteket előre kinyomtató krónikát ismerünk Sopronban, a műgyűjtő és amatőr régész Zettl Gusztáv ilyen előre nyomtatott családi krónikában jegyezte családja történetét.

Visszatérve a kéziratra, valószínű töredékes, avagy csak befejezetlen családtörténet igen érdekes adatokat tartalmaz id. Storno Ferenc életére és munkásságára vonatkozóan épp úgy, mint a világra, amelyben élt. Az 1848-as forradalomra, az utána következő eseményekre való visszaemlékezései ízelítőt adnak a mindennapi eseményekről és az azokat átélő, értékelő Storno véleményéről. Az mindenképpen figyelemre méltó, hogy életrajzában külön fejezetet szánt az eseményeknek, mint ahogy a leírások terjedelme (20 kéziratos oldal) is e jelentőségről beszél. Több mint harminc évvel a forradalom után írta le emlékeit, és ez magyarázata lehet annak, hogy többnyire a zűrzavaros helyzetek és a maga megpróbáltatásai, kóborlása a hadak között maradt meg emlékezetében. Nem is várhattunk tőle részletesebb, a hely történetére, személyeire vonatkozó leírást, hiszen ez a német kultúrájú, alig három éve Sopronban lakó férfi érzelmileg nemigen érintett, a személyeket kevéssé ismerő valaki volt ekkoriban. Leírásában mégis ott találjuk az eseményekre figyelő embert, aki a forradalom és szabadságharc végső kimenetelére is odafigyelt. Megörökítette ugyanakkor azt a civil fenyegetettséget, amelyet a város polgárai átéltek, s említést tesz az elbukott forradalom és szabadságharc utáni keserű helyzetről, egy másféle élet elindulásáról. Tárgyi emléket, relikviát is gyűjtött, többek között egy dob látható ma is a gyűjteményben.

E közölt fejezet és a kéziratokról mondottak talán felhívják a figyelmet e feljegyzések értékeire és arra, hogy jó lenne ezeket e formájukban is kiadni.

Amint ismeretes, 1848. márciusában kitört a forradalom, s mind nagyobb méreteket öltött. A polgárőrséget feloszlatták, a nemzetőrséget pedig megalakították, s ebbe be kellett lépnem. Kötelező volt esténként, vasár- és ünnepnapokon gyakorlatokra járni ... A harcok a szerbekkel és horvátokkal a római sáncokon kezdődtek. Mindenfelől 367rossz, közben-közben erősen eltúlzott hírek érkeztek, s akár jók, akár rosszak voltak is, valamennyit elhitték. Vad indulat támadt az emberek körében ... Októberben ... a horvát bán Bécsbe érkezett, hogy rendet teremtsen. Reguláris katonaság volt vele, de nagyon sok szedett-vedett, rosszul felfegyverzett gyülevész népség is, amelyet kimustrált és hazaküldött. A rend fenntartására valamelyes katonaság is volt vele, valamint két ágyú, útját pedig Pomogynál a Fertő tavi töltésen keresztül vette. A magyar kormánytól az a parancs érkezett, hogy ezt a népséget megtámadjuk és foglyul ejtsük. Délután

riadóztattak és az egész nemzetőrség felsorakozott a Várkerületen. A magam fegyvere az elődömtől, Hartner János úrtól maradt rám: vágott csövű vadászpuska ...

A városban már féktelenül zajlottak az események, sokan az ivásból merítettek maguknak bátorságot. Úgy puffogtattak, lövöldöztek a városban, hogy az ember élete nem volt biztonságban. Estefelé éles töltényeket kaptunk, s így már láttuk, hogy a dolog komolyra fordul. Amint este lett, elindultunk Sopronból. Az élen két gyalogos század menetelt. Ezeket a nemzetőrök követték ... A katonaság a menetelésben előbbre jutott, s hogy megvárjon minket, a „Weka"-ban (Schindergraben) táborozott le. A Cenk körüli magaslatra érve megláttuk a horvátok tábortüzeit, azokét, akik már túljutottak a töltésen és Fertőszentmiklós közelében tábort ütöttek. Amint utolértük a katonaságot, ez útra kelt, előttünk menetelt, mi pedig a századok számainak megfelelően utána sorjáztunk. Amint egészen lent az árokba érkeztünk, egy üres szekér jött velünk szembe, amelyet egy 15-16 éves ifjú hajtott. A katonaság engedélyezte, hogy áthaladjon. A nemzetőrök között voltak emberek, akik nem szokták meg a menetelést, kiáltottak a fiúnak, álljon meg és vigye le őket. Az ifjú azt válaszolta, hogy egyébként már szállított le embereket, útját pedig hazafelé kell vennie. Az úttestről a szántókra kocsikázott, hogy a sok embert kikerülje. Itt több nemzetőr „megállj"-t kiáltott, az ifjú pedig a lovak közé csapott és menekülni akart. Erre mások azt kiabálták: persze, kém! – és megint mások anélkül, hogy tudták volna, mi történt, azt kiáltozták, lőjétek le! Valóban esett is 15-20 lövés a járműre, de sem a szegény fiút, sem a lovakat nem találták el. Az visszább menetelő nemzetőrök nem tudták, mit jelent a lövöldözés, azt hitték támadás ért minket és óriási rendetlenségben igyekeztek Cenkre vissza. A katonaság tovább menetelt, s rövid időn belül már csupán néhány legény volt körülöttem. Megtöltöttem fegyveremet és én is megkezdtem a visszautat.

A magaslaton mintegy 30 gárdistával találkoztam, megbeszéltük mi a teendő, megegyeztünk abban, hogy visszamegyünk Cenkre, ahol – véleményünk szerint – a gárdisták ismét összegyülekeznének és lefelé menetelnének. Amint Cenkre értünk, óriási zűrzavart találtunk, mindenki összevissza futkosott és kiabált. A parasztok Filaz pékmesterrel az élükön leeresztették a sorompót, s kaszákkal, vasvillákkal őrködtek, és senkit sem engedtek át rajta ... Éppen éjfél volt ... az utcán kiabálták: „fel! fel! – a horvátok Sopronban vannak és fosztogatnak!" Erre a hírre összetörték a sorompót és mindenki Sopron irányába futott. Kópházától kezdve jómagam is és sokan mások utunkat a réteken át vettük.. Nem tudom, azok akik az úttesten mentek, horvátoknak tartottak-e minket, könnyelműség volt-e, vagy csupán ki akarták-e lőni fegyvereiket, elég az hozzá, hogy az út felől errefelé lőttek, s a golyók csak úgy elfütyültek a fejünk fölött. Nem adhattunk jelzést, kiáltásunkat sem hallották, ha pedig mi is lőttünk volna, valóban ellenségnek tartottak volna bennünket és még többet tüzeltek volna.

368Hajnali 2 óra tájt értünk Sopronba ... borzalmas rémhírek terjengtek a városban, hogy megtámadtak minket, hogy halottakkal megrakott szekereket hoztak és igy tovább. Amint kiderült, hogy az ijedelmen és fáradtságon kívül senkinek sem történt baja, nevetségessé vált az egész dolog. A katonaság és a gárdisták egy része viszont tovább menetelt. Másnap reggel a horvátok is útra keltek a lesvári erdőn keresztül Lövő irányában. Lövőn kívül, az említett erdő felé fekvő majornál a katonaság, a gárdisták és a népfelkelők, valamint az előrenyomuló horvátok között csatározásra került sor. Hogy estek-e el emberek, azt nem tudom. A horvátok felgyújtották a majort, hasonlóképpen Lövőn és Völcsejen néhány házat. Fosztogattak Lövőn, Völcsejen, Horpácson, Lédecen, Gyülevízen és Zsirán, ezt fel is gyújtották, Salamonfán is fosztogattak. E helység és Peresznye között a réten komolyabb csatározás volt, kb. 50 ember esett el. A horvátok ugyanis az alulról érkező huszárokat, akikkel ugyancsak volt 2 ágyú, a népfelkelőkkel együtt elérték és követték Peresznyéig, valamint Németzsidányig ...

Azután megindultam, hogy segédeim után nézzek ... Ugyanazt az utat követtem, amelyet a horvátok vettek.

Mezőkön, réteken át vezetett, ezek keményre taposottak voltak, mint a szérű, s mindenütt agyag- és üvegedénycserepek, valamint megkopasztott tyúkok, libák tollai hevertek. A falvakban tüzek maradványai, Salamonfánál pedig az útszéli árokban, a földeken és réteken az elhantolt halottak halmai voltak láthatóak, száradt vértócsák jelezték a helyeket, ahol a szegények bevégezték életüket. Véres ruhafoszlányok szanaszét hevertek. Találtam egy dobozban gyutacsot, azután egy félig elégett zágrábi színlapot. A peresznyei erdőben, a huszárok ágyúgolyóitól teljesen megtépve láttam még egy ágyúgolyót fába szorulva.

Az éjszakát Peresznyén töltöttem, s még ugyanazon éjjel érkezett a hír, hogy 30 horvátot meggyilkoltak. A népfelkelők a községházából kicibálták és lekaszabolták őket. Egy orvos – magas szép szál ember hosszú szakállal – is volt a foglyok között, aki öt kicsi gyerekére hivatkozva térden állva kért kíméletet, de ez mit sem használt. A bőszült tömeg meggyilkolta és a megesett tett után az emberek véres kopjákkal és kardokkal a kocsmákba szaladtak és dicsekedtek hőstettükkel. Mindenütt, ahol egy horvát visszamaradt és a tomboló parasztok keze közé került, azt agyonverték, vagy pedig az égő házakba vetették. Így meggyőződtem arról, hogy az ember mindig egyforma és civilizáció, műveltség ellenére fékevesztett indulatában ugyanolyan barbár módon cselekszik, mint azokban a sokszor hírhedtté vált régi időkben. Az ember éppenhogy mindig ember.

Mint ahogyan minden még olyan komoly eseménynél, most sem hiányoztak a komikus és nevetséges esetek. A sok helyett íme egy. Amikor a horvátok a népfelkelők egy részét maguk előtt hajtották, az egyik népfelkelő nem tudta gyorslábú bajtársait utolérni, mindíg hátramaradt. Éppen répaföldön keresztül szaladtak, s mivel az elmaradt kiáltása, hogy várjanak, hiábavaló volt, kiemelt egy répát és eliramló bajtársai után hajította. Az egyiket hátba is találta. Persze, ez nem változtatott a helyzeten, a futás pedig a következő kocsmáig folytatódott, s itt a hátramaradt beérte a többieket. Az pedig, akit a répával megdobott, éppen azt állította, hogy ágyúgolyó érte a hátát.

Amint ismét haza értem, fogtam fegyveremet, lépteimet a Deák-kút felé vettem és kilőttem. Az Újkert-fasoron hazafelé menet, nem messze tőlem lövés dörrent, a golyó 369fejem felett süvített el, hajtások és ágak hullottak rám. A gyakorlatozásnak most vége szakadt, helyette megkezdődött az őrszolgálat és az őrjáratok sora. Egyik éjjelen a városháza termébe kellett őrségre menni. Unalom gyötört valamennyiünket, elkezdtünk hát kártyázni ...

Október 26-án reggel kimentem a szabadba, és a Steinberg (?)-re értem. Itt Bécs felől oly erős ágyúzást hallottam, hogy a föld beleremegett, s amikor hazaértem, azt mondta a feleségem, hogy az ablakok megzörrentek. Este jómagam és Wilfing, a festő a Deák-kút felé tartottunk az Újkert magasságáig, s onnan láttuk Bécs égését három helyen. Wilfing korábban Bécsújhelyen tartózkodott, s azt mesélte nekem, hogy ő és barátja, Moser, Pándorfaluba Kossúthoz szándékoznak menni, és hallani szeretnék, milyen feltételek mellett léphetnének be a honvédseregbe, mert a zavaros időkben a festés terén nincsen tennivaló. Figyelmeztettem, semmi megfontolatlanságot ne tegyen, amire azt felelte, elővigyázatos lesz. Hamarosan valóban átmentek és csomó pénzzel, s mindegyikük főhadnagyi kinevezéssel tért haza, összecsomagolták holmijukat és elhagyták Sopront.

Időközben elfoglalták Bécset. Bécs bevétele előtt néhány nappal önkéntesek érkeztek onnan ide, elszállásolásuk megtörtént. Hozzám néhány vidám cimborát szállásoltak be, közülük az egyik tésztakészítő volt, elhagyta feleségét, gyermekeit és Magyar-országért önként beállt katonának. Ezzel a hadtesttel Mór közvetlen közelében ütközetre került sor, és a jó bécsi tésztakészítő a forradalom elmúltával kopasz fejjel, fél szemmel és fél lábbal, de különben kövéren és hájasan érkezett hozzám és támogatásomat kérte. Elmesélte, hogy Mórnál szemét és lábát vesztette, miután pedig felgyógyult, az országban kószált és

koldult, s ez egészen jól bevált nála és egyébként is rentábilis volt.

Őrszolgálatunk és őrjárataink egyre terhesebbekké és veszélyesebbekké váltak. Már karácsony közelgett, s kiküldtek minket a Birnwäldchen-hez, ahol egy huszárszakasz tartózkodott. Az őrparancsnok Kertes felé küldött őrjáratra, s amikor ismét visszaértünk és jelentésünket megtettük, azt mondta, az erdőben lefekhetünk, de ahhoz nem volt kedvünk, inkább saját ágyunkat részesítettük előnyben.

Másnap az osztrákok bevonultak Magyarországra, és a Birnwäldchen-nél az előőrsök között kis csatározás tört ki. Ebből az összeütközésből egy agyonlőtt és egy teljesen agyonkaszabolt huszárt hoztak be Sopronba. Jó volt, hogy rajtam egy nappal korábban volt a sor. Az osztrák sereg a kelenpataki erdőn keresztül vonult befelé, a Gerichthügel-en tartott pihenőt. Sok ember futott ki a városból a Heustedl (?) és a Kreutz melletti dombra. A katonaság viszont csodálkozva nézett, hogy senki sincsen felfegyverkezve. Harcra készült fel. Pfeiffer polgármester néhány tanácsossal együtt kiment, és Horváth parancsnok kívánsága felől érdeklődött. Azt válaszolta, a király megbízásából jött és kérdezte, a város megadja-e magát. Amikor pedig e kérdést háromszor megismételte, a polgármester igennel válaszolt. Erre Horváth parancsnok tovább érdeklődött, vajon jótáll-e a fejével, hogy a polgárság nem támadja meg a katonaságot és fenntartja a rendet. Persze, a kérdés kényes volt a felizgatottság miatt, amely elfogta az embereket. Erre a kérdésre is igennel felelt. Ezt követően a katonaság bevonult a városba, az elszállásolás megtörtént. Az élen vitt zászlón a magyar szöveg: "A békét is hozzuk" (Halljad: béke!) Alig szállásolták be a katonaságot, riadót fújtak, 370katonák és civilek az utcára rohantak. A katonaság összetömörült, mi pedig valamennyien szorongva várakoztunk, mivel úgy hírlett, hogy a honvédség közelítene.. Az egész azonban csupán vaklárma volt, a parancsnok látni kívánta, miként viselkednék a polgárság. Miután a katonák még egy ideig álldogáltak, vissszaküldték őket szálláshelyeikre, ahol szentestéig maradtak is. Disznót öltünk, s a katonák serényen segítettek szalonnát vágni, amiért azután kolbászban és egyebekben volt részük. Amikor szenteste el kellett menetelniök, mindketten könnyeztek. Nem tudom, minket szerettek-e meg, avagy a kolbászt.

A beszállásolások szakadatlanul folytatódtak. Jöttek Bécsből a horvátok és mások, vad és nagy legények, akikről hátborzongató dolgokat meséltek. Egyik este a negyedmesterek, házról-házra járva bemondták, a háziurak és a lakók legyenek résen, a kapukat torlaszolják el, mivel a horvátok az éjszaka folyamán fel akarják gyújtani a várost, és fosztogatni is szándékoznak. Elképzelhető, miképpen hatott ez a hír. A magisztrátus szemrehányásokat tett a parancsnoknak, aki az egész katonaságot a laktanyákban gyülekeztette és a nagyszámú őrjáratoknak parancsba adatta, hogy lőjenek le minden katonát, aki a takarodó után az utcán látható. Ennek megvolt a hatása, de mi mégsem tudtunk az egész éjszakán át aludni.

A katonaság sorban lefelé húzódott, átvonulások ugyan történtek, de távolról sem olyan mértékben, mint Pozsonyban, Győrben és egyéb városokban. Egész télen át a legellentmondóbb hírek érkeztek. Hol óriási győzelmekről, hol pedig vereségről mind az osztrákok, mind a magyarok részéről, és valamennyi kinél-kinél hitelre talált. Így állt be gondok és aggodalmak közepette a tavasz. Görgey májusban elfoglalta Budát. Jómagam vidéken tartózkodtam ellenőrzés végett, s ezt az újságot Nicken hallottam, ahol nagy sopánkodással megsiratták a sok elesett magyart. Az osztrákokat egyre jobban visszaszorították és eleinte szórványosan érkeztek csoportok, végül azonban az egész útvonal tele volt Sárvártól kezdve felfelé. A katonák borzalmasan néztek ki. Tépetten, porosan és piszkosan, lefogyva és kiéhezetten, összerogyásig fáradtan. Egy zászlóalj vadász, amely nem sokkal ezelőtt a legszebb rendben, tökéletesen jó felszereléssel vonult Sopronon keresztül, félelmetes állapotban, éhségtől és fáradtságtól félholtan érkezett ide. A Kurucdombon ütött tábort, vele volt egy tűzérosztag is négy ágyúval. Ezeket úgy állították fel, hogy az egyik a városra, a másik a Balfi útra, a harmadik a Kőszegi útra és a negyedik a Cenki útra irányult. Az ágyúknál egy-egy katona állt égő kanóccal. Minden pillanatban várták a honvédek feltűnését, akik

Kapuvárig üldözték őket. A városban sebtében főzni kellett a szegény katonák számára, és pálinkát, később pedig főtt ételt vittek a táborba, s mindent mohón felfaltak. A honvédek pedig nem jelentek meg és innen minden menekült bántatlanul túljutott a határon.

Nagy volt az ujjongás az országban, de az óvatosak nem vettek részt ebben, hanem aggodalmaskodtak azok miatt a dolgok miatt, amelyek majd még ezután következnek. Csakhamar az oroszok bevonulásáról lehetett hallani. A legdőrébb dolgokról érkeztek hírek, amelyeket makacsul el is hittek. Egyebek között azt mesélték, hogy azok a katonák nem is oroszok, hanem álruhába bújtatott osztrákok! – De végtére nem volt már kétséges, az oroszok bevonultak Erdélybe és Felső-Magyarországra. A császári hadak Bécsben gyülekeztek és több ponton bevonultak Magyarországra. Egy csapat Sopronon is átvonult. Elszállásolások bővében történtek itt. Sopronkeresztúron és Cenken néhány 371napra pihenőt tartottak. Itt egyesek nagy szemeket meresztettek, mivel úgy hírlett, a császárnak nincsen már katonája, s íme, most mennyien jöttek.

Segédeim vidéken voltak, nem tudtam számukra a térparancsnokságtól belépési engedélyt szerezni. Most, hogy már időn túl kinn maradtak, és róluk semmit sem tudtam meg, azon aggodalmaskodtam, hogy valami bajuk esett. Felkerekedtem hát, s először a térparancsnokságra mentem és kilépési engedélyt kértem, hogy az előőrsök ne tartóztassanak fel. De durván rám förmedtek ezekkel a szavakkal: „ide nagyon sokan jönnek különféle ürügyekkel, azután pedig kémkednek". Ez persze az én esetemben nem áll,mégis ártatlanul együtt kellett szenvednem a vétkesekkel. Megindultam hát kilépési engedély nélkül. Kópházán kívül, a temetőnél láttam először előőrsöket. Cenken minden ház és pajta tele volt katonákkal, az utakon sorba álltak olyan emberek kocsijai, lovai, akiket nem engedtek keresztülmenni, sokan pénz nélkül álltak, már három-négy nap óta feltartóztatták őket. Egy pohár sört szerettem volna inni, s elmentem a sörfőzdébe, itt kádat állítottak a szoba közepébe és a pincér pohárral merített belőle, mindenkinek adott. Magam is kaptam ilyen itókát, s amikor fizetni szerettem volna, kérték, fizessek majd más alkalommal. Innen Kiscenkre mentem, ott a kastélyban egy generális volt elszállásolva. Hozzá is folyamodtam kilépési engedélyért, de azt válaszolta, felsőbb parancsra senkit sem engedhet át. Leverten tértem vissza a vendéglőbe, ahol a katonák éppen meg akarták verni a vendéglőst, de elmenekült. Itt ugyanolyan eszeveszett világ volt, mint Nagycenken, s anélkül, hogy valamit is fogyasztottam volna, útnak eredtem Pereszteg felé, hogy körülnézzek, nem lehet-e mégis valahol keresztüljutni. Minden országút, dűlő- és gyalogút el volt foglalva. Ide-oda tétováztam, végre sikerült két egymástól elég távol elhelyezett őrön átjutnom. Peresztegre érvén megkérdezte a kastély tisztviselője, Perczel úr, honnan jöttem és amikor megmondtam, hogy Sopronból, a csodálozásnak alig szakadt vége, de vakmerőségemért meg is dorgált.

Megtudtam, hogy embereim a kiszabott időben ott voltak, majd háborítatlanul bejártam csaknem egész kerületemet. Mindenütt kérdésekkel ostromoltak, s annyit kellett mesélnem, hogy a szám belefájdult. Néhány úr és tisztviselő arra kért, vigyem magammal leveleiket, s ezt meg is tettem. Így jutottam el Csepregbe is, ahol Jankovics úrnak hosszadalmasan és sokat kellett elmesélnem. Ő is adott velem egyik soproni tisztviselőjének szóló levelet. Már néhány nap eltelt, hogy otthonomtól távolt voltam.

Cenk a lángok martaléka lett, azt állították, a katonák gyújtották volna fel, én pedig azt hiszem, hogy a tűz vigyázatlanságból támadt, ami ebben a nagy zűrzavarban könnyen lehetséges. Aggodalom fogott el családom miatt, kocsit fogadtam tehát, hogy még aznap Sopronba érjek. A csepregi kocsmáros azonban csupán Fülesig vitt. A vendégfogadóban álltunk meg, kifizettem, és amikor az emberek megkérdezték, hová tartanék még, feleltem, hogy Sopronba. Oda nem juthatok, válaszolták és nem is tanácsos, mivel mégcsak az előző napon lőttek volna agyon egy zsidót, aki át akart lopakodni. Nem hagytam magam elijeszteni, gondoltam, ha lejöttem, vissza is jutok majd. A vendéglőből útnak indultam Sopron irányában. Amíg az erdő végében lévő völgybe nem értem, nem láttam és nem hallottam semmi különöset. Ott az úttest le volt

ásva, és az egyik erdőszéltől a másikig magas töltés felhordva. Balra megkerültem a töltést, és ismét felmentem az országútra, de már észrevettek és egy vadászjárőr tartott felém. 372Mintegy 10-15 lépésnyi távolságban a járőr vezetője „állj"-t parancsolt. Természetesen megálltam. A katonák fegyvert fogtak rám, a járőr vezetője pedig felém tartott és megkérdezte, ki vagyok, s hová igyekszem. Miután a kérdéseket megválaszoltam, feltette a kérdést, van-e kilépési engedélyem, erre nemet kellett mondanom. Közölte, parancsba kapta volna, hogy senkit sem engedhet át a hadtestparancsnokság kilépési engedélye nélkül, s hozzáfűzte, menjek fel a dombra, ott tartózkodik egy hadnagy egy szakasz vadásszal. Kellemetlenül éreztem magam, hogy eszembe jutottak a levelek, amelyeket méghozzá a csizmámban rejtettem el. Nem maradt viszont egyéb hátra, minthogy folytassam utamat, történjék is, ami történik. Amint így gondolatokba merülve továbbmentem, egyszerre egészen közelről „állj!" kiáltást hallottam. Nyomban megálltam és egy körtefa mögött vadászőrszemet láttam állni, aki fegyverét rám szegezte. Kérdéseire ugyanazokat a válaszokat adtam, mint a járőrvezetőnek.

Tovább engedett és odaértem a hadnagyhoz. Kérdéseit ismét ugyanolyan módon tette fel, válaszaim ugyanazok voltak. Parancsot adott egy katonának, kísérjen el az alezredeshez, aki Sopronkeresztúrott tartózkodott. Isten nevében megindultam, a katona mögöttem élesre töltött fegyverrel. Sopronkeresztúrott egy ideig keresgélnünk kellett, amíg az alezredest megtaláltuk.

Végül is a templomnál találkoztunk vele. Amint kísérőm jelentését megtette, az alezredes gorombán ráripakodott, a hadnagy tudja, hogy senki sem mehet át, miért küld hozzá mindig embereket! Valószínűen nem én voltam az első. Szemével tetőtől talpig végigmért és kérdezte, hogyan lehetek olyan meggondolatlan, hogy két ellenséges csapat között útlevél nélkül ide-oda járok. Erre azt válaszoltam, nem láttam ellenséges csapatot, csak császári katonaságot. Erre meghőkölt és kérdezte, merre mindenütt jártam, s amikor felsoroltam a helységeket, amelyekben voltam, ismételten megkérdezte, valóban nem láttam-e ott honvédeket. Úgy válaszoltam, amint volt, hogy honvédeket nem láttam és nem találtam. Felszólított, hogy kövessem, és a katona kísért. A tiszti házba mentünk, oda egy generális volt beszállásolva.

Miután az alezredes a generálissal hosszabb ideig négyszemközt beszélgetett, mindketten felmentek a lépcsőn, s felszólítottak, menjek utánuk. Egy szobába vezettek, betették mögöttem az ajtót, a katona pedig az ajtón kívül maradt. Itt ismét eszembe jutottak a szerencsétlen levelek, attól tartottam, hogy megmotoznak, de olyan komolyra nem fordult a dolog. A generális élesen a szemembe nézett és felszólított, feltett kérdéseire adjak választ, de nem valótlanságot, mert a legrosszabb következmények várnának rám. Biztosítottam arról, hogy csakis az igazságot mondani áll szándékomban, s hozzáfogott a kérdések feltevéséhez: hol és mikor haladtam az előőrsök láncán át, hol mindenhol voltam, hogyan éreznek az emberek, nem láttam-e honvédeket, s hogy a fekete-sárga lobogók mindenütt ki vannak-e tűzve.

Az első kérdéseket az igazságnak megfelelően válaszoltam meg, az utóbbiakat illetően azonban azt mondtam, hogy az emberek politikai felfogása nem érdekel, s arra sem voltam figyelmes, hogy egyáltalában és milyen lobogók vannak kitűzve. E kijelentéseimet írásba foglalták. Amialatt ez megtörtént, egy őrsparancsnok érkezett és egyebek között azt jelentette, hogy találkozott egy kéményseprősegéddel.

A generális úr erre megkérdezte, az én embereim közül való-e. Igennel válaszoltam és közöltem, hogy ő Gyülevízről Fülesen át Cenkre tart. Ez pontosan egybevágott azzal, 373amit az őrsparancsnoknak még jelentenie kellett és így eloszlottak a generális esetleges kétségei, amelyek kijelentéseimmel kapcsolatosan netán támadtak. Amint a jegyzőkönyv elkészült, felolvasták, s nevem aláírásával meg kellett erősítenem. Ennek megtörténte után megérdeklődtem az uraktól, indulhatok-e Sopronba. Nevetve felelték, még ma Sopronba kerülök, de kocsin és fedezet mellett. Azt válaszoltam, sokkal szívesebben mennék fedezet nélkül,

de azért engedelmeskedem. Erre mondták, boldog lehetek, hogy kalandom ily símán zajlott le. Istennek is hálát adtam, mert megint eszembe jutottak szerencsétlen leveleim, amelyeknek tartalmát nem ismertem. Fogatot kerítettek, csekélységem, egy őrvezető és két közkatona felszálltunk, s rajta Sopron felé. Már sötét volt, amikor Sopronkeresztúrról megindultunk, s ez nagyon tetszett nekem, mert bizony kellemetlen lett volna, ha egy ismerősöm ezzel a kísérettel meglátott volna. Sopronba érkezvén, a fogat a bencés kolostornál állt meg, amelyben egy generális volt beszállásolva.

Felvezettek a szobájába, a két közkatona az ajtó előtt megállt, az őrvezető és magam beléptünk és ő átadta a generálisnak a Sopronkeresztúrott felvett jegyzőkönyvet. Cseh nyelven jelentett, azt pedig nem értettem, a generális viszont nyersen szólt hozzá. Követnem kellett a hercegi házba, ahol minden folyosó zsúfolt volt katonákkal. Az őrvezető egy terembe vezetett, ahol egy tiszt és több katona tartózkodott, átadott engem és elbocsátást nyert. A tiszt egészen udvariasan mondta, foglaljak helyet és várjak addig, amíg a generális megjön. Közöltem a tiszttel, hogy dél óta nem ettem semmit. Erre azt válaszolta, hozathatok magamnak valamit.

Az odahívott katona egy pár virslit, kenyeret és sört hozott. Azután, hogy egy részét megettem, megérkezett a generális, a termen keresztül egy szobába ment, a tiszt követte. Kijöttével értésemre adta, hogy menjek be.

A generális öreges, szikár, magas és barátságos férfi volt. Azután, hogy köszöntöttem, s ő visszaköszönt, különféle dolgokról kérdezősködött, kiváltképp az emberek felfogásáról. A zsidók – úgy vélte – a legnagyobb kópék, kétkulacsosok. Válaszom volt, hogy nem vagyok zsidóellenes, de nem szeretem, ha dolgom van velük. Erre ő: „nem vagyok egyetlen embernek sem ellensége, éppen ezért zsidógyűlölő sem, de ismerem őket". Végre elbocsátott e szavakkal: „Önben derék embert ismertem meg, ha bármikor nehézsége támad, úgy forduljon hozzám".

Kifelé menet megkérdeztem az ügyeletes tiszttől a generális nevét, azt válaszolta hogy herceg Schwarzenberg Félix. Hogy az eset ilyen jól zajlott le, vidáman indultam hazafelé. Már közel éjfél volt, s élményeimet elmeséltem jó, aggódó feleségemnek, ő pedig szemrehányásokat tett magatartásom miatt, s igaza volt.

A forradalom a vége felé tartott. Komárom még tartotta magát. A külvárosok mind szétlőve, elhamvasztva. Egyik napon három fiatal testvér jött Sopronba, egy 16 éves fiatalember két hugával. Ez a télen történt. Szüleik meghaltak, házuk leégett, s így a három szegénynek el kellett hagyniuk otthonukat és megélhetést másutt keresniök... Az idősebb leányt feleségem vette szolgálatába. A fitestvér inasnak ment és a legfiatalabbat jószívű emberek fogadták magukhoz ...

A nyár folyamán Wilfing is hazaérkezett az orosz fogságból. Alig tudott a lépcsőn felvánszorogni, olyan nyomorult volt ...

374A forradalom véget ért ... Új korszak kezdődött ... Mindenki boldog volt, hogy a forrongásnak vége szakadt. Nagyobb rendben és másban remélkedtünk, de nem ilyképpen alakult. Bevezették a rendőrséget és a csendőrséget, ami magában nagyon jó lett volna, de ezek az emberek minden idevalósiról azt hitték, hogy kossuthista és forradalmár.

A besúgók és spiclik csak úgy hemzsegtek, az árulkodás nagyon dívott, sokszor éppen a legjóravalóbb embereket piszkálták a leggyakrabban. Egyik nap öt horvátot lőttek itt agyon, állítólag Jellasics embereit

gyilkolták meg.

A forradalom utáni Braschak úr Kőszegről többször meglátogatott minket. Egyik nap is jött, de egészen feldúltan. Kérdezte, hogyan áll a helyzet és mi újság. Megmondtuk neki, hogy a forradalomban résztvettekkel nagyon keményen járnak el. Hamarosan útra kelt anélkül, hogy bármit is evett, vagy ivott volna. Másnap értesültünk arról, hogy Kőszegre utazott és a kerti házában felvágta ereit. Ő is kompromittálta magát, s félt attól, hogy becsukják ...

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A kortársak szemével / Kovács József László: A paraszt, a polgár és a pap (Kortársak feljegyzései 1848–49-ről Sopronban)

Kovács József László: A paraszt, a polgár és a pap (Kortársak feljegyzései 1848–49-ről Sopronban)

A névtelen krónikás személyét csak sejtjük: a soproni gazdapolgár krónika írója a kópházi Payritsch család egyik tagja. Házi Jenő Soproni polgárcsaládok c. forráskiadványa szerint András 1771. október 7-én, édestestvére, Tamás, két évvel később december 13-án szerezte meg a polgárjogot. Talán egyikük már elkezdte az esztendők legfontosabb eseményeinek feljegyzését. Így születhettek az 1797-tel kezdődő jegyzetek, leginkább a jó és a rossz termésről, szárazságról és tűzvészekről. Érdekes módon sohasem került feljegyzésre a krónikaíró neve, a Sopronba került katolikus molnárok ezt nem tartották fontosnak.

A krónika eseménysora az 1830-as évektől tükröz több ismeretet, ezért az 1879-ig tartó feljegyzéssort feltehetőleg a Bécsi utca 8. szám alatt – az ún. *Mauthaus*-ban lakó Mátyás vezethette tovább. A kézirat gyűjtő tulajdonosa, Thier László bibliográfus ezt írta a borítólapra: (Jegyzeteimben e krónika mint „Payrich-féle krónikatöredék szerepel. Eredetileg Gantner Antal birtokában volt") Maga Payritsch Mátyás – akit 1810-ben említenek a Bécsi utcai részház tulajdonosaként, ugyancsak molnár lehetett, a feljegyzések ugyanis részletesen tájékoztatnak a gabonafélék árairól. 1876 márciusában leírta, hogy olvadni kezdett a hó, és sok ezer állat pusztult el, sok ezer ház omlott össze, akárcsak 1830-ban. Fontosabb városi eseményekről és a katonaállításról főleg ezután szól a krónika. A névtelenségbe burkolózó krónikás azonban legrészletesebben 1848–1849 eseményeiről tudósít.

Sopron 1848-as szerepét túl magvasan értékelte az eddigi helytörténet. Az egyik közismert útikönyv 1982-ben mindössze ennyit ír erről: „Az 1848–1849-es szabadságharcban 375Sopron nem játszott szerepet: 1848 decemberében Windischgrätz serege megszállta. A vármegye területén is csak egy komolyabb csata volt, Csorna mellett 1849 júniusában." Csatkai Endre a kérdést eddig legjobban összefoglaló füzetében megjegyzi: „Kár, hogy a néphangulatról elég kevéssé vagyunk tájékozottak." A Bécsi utcai krónikás feljegyzései leginkább erről a néphangulatról tudósítanak. A krónikás arról számol be, hogy mit véltek a történésekről a külvárosiak.

Úgy kezdődnek a feljegyzések, mint más krónikás esztendőkben. Hidegebb a tél, mint máskor, a termények azonban olcsóbbak. „Azonban az a szomorú, hogy minden a forradalmaknak hódol" – írja a krónika. Különösen Olaszországban van ez így, "ide nem tudott elég regimentet küldeni a császár,... mert ezek olyan féktelen emberek" – olvassuk a dohogást. Majd így folytatja: „amikor elment a katonaság, a bécsiek kezdtek forrongani szabadságuk miatt." Itt aztán hangot vált a feljegyzések írója: „mivel mindenkit nagyon elnyomtak... „mindez odáig ment el, hogy a bécsi polgármesternek, és Metternich hercegnek távoznia kellett, ha az életét meg akarta menteni." Lássuk be, gyors fejlődés zajlott le a külvárosiak lelkében, hogy a

féktelen emberek elítélése után néhány sorral később már eljut a rokonszenv kifejezéséig. A krónikás már márciusban írhatta a következőket: „Mi a bécsi uraknak köszönhetjük, hogy mi is annyi szabadságot kaptunk, éspedig a tized alóli szabadságot, a sajtószabadságot, és a robot alóli szabadságot megkaptuk a most véget ért országgyűléstől.” Tehát az utolsó pozsonyi országgyűlés érdemeit is elismeri. Majd a híradás azt jegyzi fel, hogy akinek vagyona eléri a 300 forint értéket, az választható és a választásnál szót emelhet. Május 27-én a választásra jogosultak megújították a képviseletet, majd június 10-én már toboroztak az új nemzeti őrseregbe: „habens gewärmet” (helyesen: angeworben). „A most folyó hónapban ötven fő, majd 25-én újabb 27 vonult be. Új önkéntes sereget állítanak fel, július 2-án megnyitják az első országgyűlést Pesten.” Az időjárás még jó lenne, már a szőlőszemek borsó nagyságúak, gabona, bor elég lesz, „azonban azt a békétlenséget, ami ebben az évben adódott, mind le sem tudom írni.” Majd a legendák hangján folytatódnak a feljegyzések: „A Jellaschitz volt a parancsnok Horvátországban, ez a népét, tehát a horvátokat feluszította, aki nem akar menni, annak akasztófát állíttatott a háza elé, és megígérte, hogy felakasztatja őket, Július elején Világosnál, Weissenburgnál tört be Magyarországra.” Itt a krónikás a helységek nevét előbb üresen hagyta, majd később hibásan pótolta. A horvátok ugyanis Varasdnál keltek át a Dráván, továbbá Perlaknál és Légrádnál. Elítélő megjegyzéseket ír le a krónikás, a horvátok: „gyilkoltak, raboltak, gyújtogattak, és mindent megtettek, amit Isten megtiltott. Nem volt segítség, míg mindenki fel nem kelt, és el nem kergették őt.”

Ismét megszólal a legendateremtés hangja: „Midőn az újonnan alapított nemzeti gárda meg akarta őket támadni, ekkor a nagybirtokosok fegyverszünetet szereztek neki, (tehát a horvát bánnak – K.J.L.) mert mindnyájan a hívei voltak, minden utat megmutattak neki, mindenfelől segítették, mert megígérte nekik, hogy minden robotot, és tizedet a régi szerint visszaállít.” A derék krónikás mit sem tudott Ozoráról, Pákozdról, csak a nemrég elnyert új jogait féltette. A legenda formálása tovább követhető a Payritsch Mátyás nevéhez köthető kéziratban.

A horvátok Moson megyét elhagyva Bécs felé vonultak. A horvát bán a bécsieken kívánta megbosszulni „Graf Latur Kriegs minister” halálát, mivel „oly sok pénzt, ágyukat, 376fegyvereket szállított neki, ólmot és puskaport is, ezért akart a bécsieken Latour grófért bosszút állni, ott tisztára mosták, most aztán tovább nem mehet, Magyarországra többé nem engedik, Ausztriába minden oldalról bezárták, ... seregét Windischgrätz hercegnek kellett átadnia, pedig ő aztán egy igazi zsarnok”. Mint a népmesében, egy zsarnokkal leszámol a krónikás, jön a következő. Most már a császárnak sem jár a feljegyzésekben tisztelet!

Az új főparancsnok a császár altábornagya volt, „a császár sem tartotta meg, amit ígért, lemondott trónjáról, így aztán a bécsiek miniszterével együtt elkergették, és Magyarország sem akar többé a császárról tudni, maguk akarnak királyt választani, a fekete-sárgákat ki akarják irtani. Az ország vezetője Kossuth Lajos volt, aki ezen időig mindent irányított Magyarországon.” Ennél németül író krónikás ekkor aligha juthatott érzelmileg tovább.

Most ismét a tények következnek a krónikában. „December 16-án a horvátok a császári sereggel együtt – 4000 ember – bevonultak Sopronba, mintha barátok lennének, e napon több oldalról betörtek Magyarországra. Más helyeken rosszul fogadták őket, csak Sopronban fogadták el őket, mert sok volt a fekete-sárga érzelmű itt, 1848-ban olyan szigorú parancsnokok jöttek ide, hogy az ember szólni sem mer, ezért csak a legszükségesebbet mondtuk, így kerítettek be mindent.” Majd azok nevét sorolja fel a krónika, akiket fogságba hurcoltak, Kolbenheyer Mór lelkészt, Stettner ügyvédet, Wurm gazdapolgárt és Gruber mészárost. Mint más korabeli krónikából és forrásból is így tudjuk, december 16-án Pozsonyba vitték, majd április 16-án bocsátották el őket. Ami ebben az évben történt, le sem írható igazán – szomorkodik a

krónikás. Ferdinánd császár december 2-án adta át a hatalmat," I. Ferenc Józsefnek, aki ifjonc volt és családja származéka. A krónika német eredet kifejezése azonban kétértelmű, mivel *„ein Sproße, von seiner Familie"* többes számban családja szeplője (azaz szégyene) jelentést is rejtheti. A krónika következő sorai is inkább az utóbbi jelentésváltozatra engednek következtetni. Ami emiatt a császár miatt történt, írta fel a krónikás– olyan forradalom tört ki miatta, amely Bécs Lipótváros kerületét elpusztította, nem is akarják császárnak elismerni, sok ezer ember pusztult el a Nemzeti *Gárdából „von der Nationäl"* „aztán bekergették a Császári Katonaságot, itt aztán sok ezer ember lelte a halálát, a császárnak nem volt ereje, hogy Magyarországot leigázza, az orosz császárnak kellett segítő csapatokért könyörögnie. „Ez sem lett volna elég, ha a magyar hadsereg főparancsnoka nem adta volna el 42 000 katonáját, ez is kevés lett volna". Ne feledjük el, a krónikás 300 000 ide küldött intervenciós katonáról tud, az újabb kutatások Paszkievics herceg hadát 200 000 főben határozzák meg, az osztrák és orosz hadsereg együttes létszáma tett ki 370 000 főt. A krónika kuriózus – azaz különös, keserves pénzügyi viszonyokról tudósít, a Kossuth-bankókat a vármegyeháza előtt, az utcán égették el. Császári pénzjegy alig volt, az egy forintos bankjegyet négyfelé vágták, és egynegyed darab ért 15 krajcárt – Úrnapján 10 000 ember vonult át a városon, határtalannak bizonyult az ide-odavonulás és a beszállásolás. *„Einquattirung war grenzenlos, von die Deutschen Militär"* írja németül a teljesen magyar érzelmeket mutató parasztpolgár krónikás.

Az 1850-es évnél még feljegyzi, hogy átvonult Sopronon az az ötezer honvéd, akiket Görgey eladott. Ismét a legendateremtés hangján fogalmaz, csupa herceg és gróf, most 377gyalogosként menetelhetnek a császári seregben. Szállást is Sopron adott az átvonulóknak.

Meg kell jegyeznünk,hogy a különben lapidáris stílusú krónika ezekben az években érzelemgazdaggá válik, a németül író krónikaszerző mindig magyar lélekkel gondolkodik. A kéziratban itt tapasztaljuk csupán, hogy mintegy 3-4 lapot a feljegyzője óvatosan kivágott a kéziratból. Értelmileg összefüggő szöveg maradt ránk így is, bizonyára a feljegyzések szövegét szelídítette ott, ahol az első indulatban leírt gondolatokat veszélyesnek találta.

A Bécsi utcai krónikás feljegyzésekben az is kifejeződik, amit a néphangulat vonatkozásában Csatkai Endre a többi krónikában hiányolt – az érzelmek a maguk egyszerűségében őszintén jelentkeznek a nehéz kézzel leírt oldalakon. (1. jegyzet)

Titokzatos személy a *„Der ungarische Freiheitskampf 1848–49 vom ungarischen Standpunkte"* írója is. Ő lehet az a polgár, aki feltétlenül kapcsolatban volt szabadságharcunk küzdelmeivel, kellő történeti ismeretekkel is rendelkezett, áttekintése volt az eseményekről, és magyar szemléletű, német nyelvű kéziratát nem sokkal a szabadságharc bukása után, feltehetőleg az 1850-es években fogalmazhatta meg. Maga a kézirat 1903 elején került Breiner E. fia könyvkereskedő tulajdonába, aki az említett év elején szerezte meg egy jelentékeny Sopron megyei mágnáscsalád jószágkormányzójának könyvtárát, „Hasonlóképpen különböző iratait, ezek között egy nyomdakész kéziratot vásároltam meg a magyar szabadságharcról, melyet nyilvánvalóan az abszolutizmus idején elrejtettek, mivel a magas állású jószágkormányzónak semmi lehetősége nem adódott a megjelentetésére. Midőn ezt végigolvastam, tartalma, szép és korrekt felfogása, éppúgy a kor eseményeinek tárgyalása fellelkesítettek, rögtön megért bennem a gondolat, hogy én ezt a több mint fél évszázadon át elrejtett kéziratot kinyomatom, hogy ez az egész művelt világ közkincsévé váljon, hogy újból e titáni harc örökké felejthetetlen időszakát hamisítatlan szavakban, minden ferdítéstől és hazugságtól szabadon ismertté teszem a jelenkor számára.

E könyv átnézése minden hazafi éppúgy a szabadság minden barátja szívét dobogtassa meg jobban, erősítse meg a hazaszeretet érzésében, a szabadság és az igazság szeretetében". Breiner E. fia feltehetőleg Breiner

Lipót, akinek 1906-ban a Várkerületen volt könyvnyomdája, ugyanitt ő vezetett egy „új és ódon könyvekkel való kereskedés”-t, (Röttig Gusztáv 1906-os megyei naptára szerint) ugyanez a vállalkozás a következő évben Breiner S. Lipót nevén a Fegyvertár utca 7. szám alatt működött.

A fenti üzleti adatok megmagyarázzák a jószágkormányzói könyv- és kézirathagyaték megvásárlását. Nyomdájuk nem lehetett túl jelentős, hiszen Röttig Gusztáv adta ki a 129 oldalas nyomtatványt, a tulajdonos nem vállalkozott erre bizonyára kisebb gépállománnyal dolgozó nyomdájában. Maga az addig lappangó kézirat kiadása nem lehetett veszteséges vállalkozás, hiszen 1903 szeptemberében már a második kiadása jelent meg.

Nem lenne érdektelen, ha tudnánk, hogy ki a magyar álláspontot tükröző kézirat szerzője. Breiner Lipót bizonyára tudta, (valószínüleg a kortársak is) de a hagyaték egykori tulajdonosát a szabadságharcért – e titáni harcért – lelkesedő könyvkereskedő szemérmesen elhallgatta. A szerző személyét további kutatásokkal talán kideríthetjük. Nem hiszem, hogy sokat tévedhetünk, ha „az egy jelentős mágnáscsalád” megjelölés 378mögött a Széchenyi családot sejtjük. A szabadságharcot magyar szemmel néző szerző lehetne éppen Lunkányi János, de róla tudjuk, hogy az 1840-es években már sokat betegeskedett, az 1830-as években Tilkovszky Lóránt szerint Széchényi István is köszönettel nyugtázta néhány munkájához nyújtott anyaggyűjtését. 1814-ben született fia, Lunkányi Károly Mihály, 1837-től ügyvéd, majd 1838-tól a volt udvari kancelláriánál fogalmazó gyakornok. 1848 áprilisában az új nemzeti kormány igazságügy minisztériumában fogalmazó, ezért 1850-ben az abszolutizmus időszaka megindulásakor örülhetett, hogy csupán nyugdíjba küldték. Ezután Sopronban élt, kellő ismerete lehetett a két hősi esztendőről.

Az ezután elkövetkező időszakban csaknem fél évszázadon át, 1899 szeptemberében bekövetkezett haláláig, csak a soproni közéletben játszott kisebb-nagyobb szerepet.

Miután a „Hármas kis tükör” utolsó, betiltott 1849-es kiadása szerint „Sopron megye 1849. a Sopronyi kerületi cs. kir. Fő-Ispánsághoz csatoltatott” semmi esélye nem volt a császári kerület székvárosában egy „lázadó” témájú kézirat kiadására. Ráadásul a kerületi „Fő-Törvényszékek” egyike is Sopronban működött. Az „1. Sopronyi Kerület”-hez tíz megye tartozott. Így a *„Der ungarische Freiheitskampf”-ot* polgári elkötelezettségű szerzője megírta, majd eltette jobb időkre várva. Még egy, a szabadságharcban jeles szerepet vállaló személyiség neve merülhet fel szerzőként, ő pedig az 1806-ban Kismartonban született Paúr Iván. 1848-ban először nemzetőr, ott volt a schwechati csatában, előbb százados, majd őrnagy lett Görgey hadseregében. Kiváló történésznek tartották kortársai, sőt, mint archeológust a híres Mommsen is dicsérte. 1858-tól a Széchenyi család szolgálatába szegődött. Vele egyetlen gondunk lehet csak, a helytörténeti forrásokat kiadó Paúr lehetett-e „bonorum director” rangban? Ha igen, úgy az 1888-ban elhunyt tudós is szóba jöhet szerzőként. Annál is inkább, mivel Lunkányi Károly után nem maradt nyomtatott, történeti munka, Paúr viszont kifejezetten érdeklődött a soproni múlt iránt. (Ő adta ki a Csányi és a Ritter krónikákat.)

A magyar szabadságharc hazafias szemléletű szerzője felkészült történész. Széchényi István gróf elkötelezett híve, Kossuth személyét némi bírálattal illeti. A kézirat első fejezete „Magyarország utolsó katasztrófája” címet, „Magyar szempontból” alcímet kapta. A bevezetésből idézzük a következőket: „Ha azt halljuk, hogy a két utolsó év (1848 és 1849) nagy eseményeit egy vagyontalan ügyvédnek tulajdonítják, és ráadásul olyan férfiak, akiket nem tulajdoníthatunk tudatlannak, úgy bizonyára – ha személyüket nem is – de logikájukat mélyen elítélhetjük. Hol az a vihar a természetben, mely nem készül elő? Az anyag fokozatosan fejlődik, csak a kitörés látszik hirtelennek. És tulajdoníthatjuk Magyarország katasztrófáját egy ügyvéd hirtelen fellépésének? Ha erről igaz ítélettel akarunk dönteni, úgy a forrongó anyag általános

fejlődését kell szemügyre vennünk.”

Ezért a magyar történeti fejlődést az emlékirat szerzője I. Lipót uralkodása idejére, a török iga alól történt felszabadulás idejére teszi. Mária Terézia időszaka a következő fejezet, ötvenezer jól felfegyverzett magyar védte meg a trónt. Helytálló megfigyelései vannak a szerzőnek az urbárium jelentőségéről, II. József uralmáról. Következnek a napóleoni háborúk, a metternichi korszak visszaéléseinek elítélése. Ezután elemzi a reformkor országgyűléseit. A kormányzat elvesztette hitelét, ezért „el sem maradhatott, 379hogy saját hiányainkra kellett felfigyelnünk. Gróf Széchenyi István volt az első, aki ezeknek az érzéseknek „Hitel” című művében hangot adott. E művet általános figyelem kísérte, az ott található sarkigazságokhoz minden olvasója hozzáfűzte megjegyzéseit.” Az emlékirat másik főhőse Wesselényi Miklós báró. „E két férfi fellépése reményt nyújtott, műveik viszont elegendő alapot a politizáláshoz.” Ismerteti az emlékirat írója a nemesek és jobbágyok viszonyát, az oktatási intézmények hiányosságait, a lehetetlen útviszonyokat, a vasútvonalak hiányát. A szerző tehát tisztán lát minden körülményt, ami a szabadságharc kitöréséhez vezetett. Szól az utolsó rendi országgyűlésről, tisztán látja Kossuth személyes jelentőségét. Kossuth Pest megyei követté választását a legnagyobb részvétel kísérte. Jellemző tulajdonságai: „tudása, sokoldalú ismeretei, bátorsága, simulékonysága, természetes adottságai csodálatos fölénnyé fejlődtek” – ismeri el az emlékíró. A szabadságharc kitörése előtt logikusan beépíti a bécsi történések elemzését, Metternich bukását is elemzi. „Március 15-én Pesten is elkezdődött. Forrófejűektől vezetett hatalmas embertömeg viharosan követelte a sajtószabadságot, forrongó hangú petitióval hamarosan felbukkant az ismert 12 pont. Nyáry Pál, Pest megye alispánja, mint ismert és népszerű ember, a nyugtalanok élére állt, minden rend tagjából bizottság alakult. Nyáry finom ember volt, sok mindent, amit a tömeg féktelenséggel követelt, vagy véghez akart vinni, megakadályozott.”

Ez a megfogalmazás mutatja a reformer polgári emlékíró saját állásfoglalását is, amit Kossuthhoz fűződő megjegyzései nyomán is sejthettünk. Ugyanakkor el kell ismernünk, hogy a szabadságharc eseményeit, különböző fordulatait pontosan, a tényeknek megfelelően követte. 1848 nyarán a délvidéki szerbek, a granicsárok ellenségeskedését jegyezte fel, tájékoztatott Jellacic támadásáról. A kézirat olvasóját egy-egy újabb helyszínre jó fordulattal vezeti tovább. A pákozdi ütközet, Zichy Edmund (Ödön) kivégzésének leírása után így vezeti be az erdélyi állapotok vázolását: „Elbeszélésünket középen megszakítjuk, hogy az ország más részeinek állapotára pillantást vessünk”. Bár érezhetően fontolva haladó hazafi az emlékíró, mégis tárgyilagos elismeréssel írja le Kossuthék sikeres, jól szervezett áttelepülését Debrecenbe, ugyanilyen alapossággal jellemzi majd a Szemere-kormány miniszterei. Batthyány Kázmér „kedves szalonfi”, Duschek Ferenc „rendkívül ügyes pénzügyi szakember”, Csány László „becsületes férfi”, Horváth Mihályról is elismeri, hogy „tudós férfi”. Kossuth és felesége 1849. június 5-i pesti bevonulása kapcsán megjegyzi, hogy midőn a hintóban „a különben is gyűlölt asszonyt a kormányzó mellett látták ülni, úgy vélték, hogy ez családi bevonulásnak tetszik”. A Kossuth–Görgei ellentétet annak a pletykának feljegyzése őrizte meg, hogy a főparancsnok azért lövette szét a királyi várat, nehogy a kormányzó költözzön be oda.

Soproni nyomok is előfordulnak az emlékiratban. Batthyány Lajos visszatérőben a táborból értesült Latour haláláról, útját megszakítva, Sopronba utazott. (Mint tudjuk, Kolbenheyer Mórnál szállt meg). Még fontosabb az emlékiratnak az a feljegyzése, mely egy, a császári szuronyok védelme árnyékában összegyűlt klubról tájékoztat az 1849-es Sopronból. Káros pletykákat fecsegtek e körben a már fogságban lévő Batthyányról, akinek „több volt az ellensége, mint a bűne. Egy Sopronban osztrák bajonettek védelmében összegyűlt klubban magas állású személyek terjesztették, hogy Batthyány a bécsi zavargásokról örvendezve nyilatkozott: mintha Magyarország ezáltal előnyhöz 380juthatna. Éppúgy mesélték, hogy az uralkodócsaládról csak megvetéssel beszélt, őket csak Habsburg grófoknak emlegette, akik hátérbe

szorulnak a Batthyány grófok régi érdemei mögött. Bizonyos körökben csak a pusztulására törve fecsegtek."

Ilyen megjegyzéseket csak az tehetett, aki vagy Sopronban élt az emlékirat megfogalmazásakor, vagy értesüléseit onnan szerezte. A polgári műveltségű, a magyar ügyért lelkesedő történetíró bizonyára a konzervatívabb szárnyhoz tartozott, de minden megállapítása vagy őszinte, vagy tárgyilagos. Emlékezései utolsó soraiban megállapítja, hogy a magyar politikát két elem uralja, az arisztokratikus és a demokratikus. „... de mindezek felett áll a nemzet, melynek érdekében oly sokat tettek. Ha ez veszélyeztetve van, akkor minden perlekedést félretesznek, és aki ehhez hozzányúl, az közös ellenség."

E sorokkal zárul az 1848–1849 küzdelmeit hűséges pontossággal megörökítő történetíró munkája. Miként a paraszti krónika íróját is érdemes lenne pontosabban megállapítani, nem lenne közömbös a *„Der ungarische Freiheitskampf 1848–49 vom ungarischen Standpunkte"* írójának kinyomozása sem. A kor egy gondos soproni krónikását és történészét nevezhetnénk meg személyét ismerve. (2. jegyzet)

A paraszt krónikás és a polgár-honorácior értelmiségi egyaránt arra panaszkodtak, hogy schwarz-gelb lakosok is akadnak Sopronban, a *„Der ungarische Freiheitskrieg"* írója egyenesen a császári szuronyok árnyékában összegyűlt, Batthyány Lajost szidalmazó előkelők klubját rója meg. Mindkét szemtanú, mindkét emlékirat szerzője névtelen, ha személyükre nézve kereshetünk is megoldást. Névtelen a paraszt krónikaíró (ha személyét Payritsch Mátyásban sejtjük is), névtelen a magyar szempontból írt történeti munka szerzője is. A harmadik szemtanú nevét, a császárpárti pap személyét, Császár Hermannt, viszont ismerjük – alakját Sólymos Szilveszter rajzolta meg „Ezer év száz bencése" című könyvében.

„Keveset tudunk róla, nevét valószínűleg életének az a pár hete örökítette meg a szerzetben, amelyet 1849-ben a magyar kormány fogságában szenvedett. Halálra is ítélték emiatt, mert a királyért imádkozott, és nem rejtette véka alá a 48-as forradalom iránti ellenszenvét. Az ő esete azért is különös, mert a szerzet több jeles tagja: Czuczor Gergely, Rónay Jácint és Rómer Flóris a szabadságharc zászlaja alá állottak, és ezért börtönbüntetést szenvedtek. ... Így tehát a másik oldalon is akadt egy bencés, aki kis híján a 48-as szabadságharc áldozata lett." „A Császár Hermannal történteket két, saját kezűleg írt levele alapján ismertetjük" – írja Sólymos Szilveszter. Márkfi Samu egyetemi tanár rendtársának 1849. október 28-án keltezett levelében elmondja, hogy Győrszentmártonban plébánosként: „törvényes királyunkért és a békéért nyilván, ünnep- és vasárnapokon, délutáni isteni szolgálat alkalmával fenszóval és népemmel együtt imádkoztam". Ugyanakkor dicsérettel emlegette a Jellacic táborához tartozó mintegy százhúsz katonát: „mint jámbor és jólelkű hadembereket, kik bennünket egy krajczárnyiban sem károsítottak" Ezért, amikor Győr újra magyar vezetés alá került, 1849. május 8-án huszárok jelentek meg, a császárpárti plébánost pedig letartóztatták. Győrben haditörvényszék halálra ítélte, majd lovas kocsin Komáromba vitték, ahol Domonkos Mihály viceispán szabadlábra helyezte.

381Rimely főapát bölcsességét mutatja, hogy a politikai botrányba keveredett plébánost áthelyezte Sopronba. A helyi gimnáziumban – a nyomtatott évkönyvek tanúsága szerint – tanári munkát nem kapott, gyóntatója lett a soproni orsolyita apácáknak.

Márkfinak írt levele szerint: „Minden nap az apáczáknál misézek 7 órakor, egyedül vasárnap itthon, mert minden szerdán és szombaton délután a sz. szüzeket gyóntatom, mert prédikácziót minden héten csinálni együgyű fejemnek, és nehéz elmének azt meg is tanulni, vagy hiszi Édesem! vagy nem, de igen sok dolog nekem, ki már 54. Évemet biczegem."(3. jegyzet)

Császár Hermann mentségére elmondhatjuk, hogy saját meggyőződését következetesen védte. A főapát

viszont a legokosabb megoldást választotta, elhelyezte Győrszentmártonból császárhű papját, aki Sopronban gyóntatóként csendben tényked hetett, az iskolai munkában viszont nem vehetett részt. Így nem bánthatta azoknak a soproni diákoknak hazafias lelkületét sem, akik az előző évben még a városi nemzetőrségben bontottak zászlót az 1848-as eszmék védelméért.

A parasztpolgár molnármester, a rejtélyes, történeti szemlélettel író jogász (?) 1848–49 eszméinek eddig nem ismert soproni hívei. A császárpárti Császár Hermann szerzetes Sopronba helyezése korjelenség, a három személy együtt teszi teljesebbé 1848–49 Sopronjának képét.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A kortársak szemével / Kovács József László: A paraszt, a polgár és a pap (Kortársak feljegyzései 1848–49-ről Sopronban) / Jegyzetek

Jegyzetek

1. Czellár Katalin: Sopron. Budapest, 1982. 18. l. Csatkai Endre: Sopron 1848–49-ben. Sopron, 1948. A Payritsch-krónika Thier László meghatározása szerint „Soproni gazdapolgár krónika Töredékes feljegyzések 1797–1879-ig, A Payritsch-családról: Dr. Thirring Gusztáv: Sopron városa a 18. században Sopron, 1939. 344. l és ső. Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig Sopron, 1941. 123. és 246. l Gantner Antalról Csatkai Endre ír a Soproni Szemle 1955.évfolyamában 152-153.l Thier Lászlóról ső a SSz. 1960. évfolyamában 374-376. l.

2. A Breiner nyomdáról és antikváriumról Oedenburger Komitats-Kalender 1906. És 1907. évfolyama Buchdruckereien, Buchhändler felsorolásai, Lunkányi Károlyról az apjáról, Lunkányi Jánosról írt tanulmányban találunk adatokat. Darvas István: Adalékok Lunkányi János életrajzához SSz. 1956. 216-229.l Paúr Iványról Banner János SSz. 1967. 377-382. l. Der ungarische Freiheitskampf 1848–49. Aus ungarischem Standpunkte E. Breiners Sohn, Sopron, 1903.

3.Császár Hermannról Sólymos Szilveszter: Ezer év száz bencése ebben: Császár Hermann 202-207. l. Pannonhalma, 1997. Császár Hermann két levelének hasonmás szövegét *Dr. Bánhegyi Miska* főlevéltáros és *Borián Elréd* tanár szívességéből használhattam.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A kortársak szemével / Németh Ildikó: 1848 a Geiger, a Michel és a Bruckner krónikában1

382Németh Ildikó: 1848 a Geiger, a Michel és a Bruckner krónikában1(259)

A krónikák, emlékiratok, naplók fontos kiegészítő forrásai a történetírásnak. Szubjektivitásuk miatt nem esnek olyan súllyal latba, mint a sokkal tárgyilagosabb hivatalos iratok, rendeletek, törvények, ugyanakkor színesítik és árnyalják az adott történelmi eseményről vagy akár korszakról alkotott képet. Több azonos korból, helyszínről, eseményről tudósító visszaemlékezés, leírás egymás mellé helyezése pedig értékes információkkal szolgálhat – az író személyén, illetve az általa leírtak vizsgálatán keresztül – az adott korszak társadalmi, gazdasági, politikai viszonyairól. Nem elhanyagolható szempont, hogy az összehasonlítás lehetővé teszi a részletek pontosabb megismerését is.

Az alábbiakban három, jelenleg a Soproni Levéltárban őrzött polgári krónikát a középpontba állítva

szeretném megvizsgálni, hogy hogyan élték meg a soproniak 1848 eseményeit. Nem annyira a történések fonalát kívánom végigkövetni, mint inkább a visszaemlékezők személyes hozzáállását, a közhangulat tükröződését, az egyes ember helyét és helyzetét az országos események sodrában..

A krónikák bemutatását Bruckner Gottlieb[2(260)] művével szeretném kezdeni. A *„Haus Chronik des Bruckner Gottlieb" (Bruckner Gottlieb házi krónikája)* címmel ellátott kötet előszavában a szerző magáról, családjáról, és a krónika keletkezésének körülményeiről ír, az olvasó figyelmébe ajánlván művét. Bruckner Gottlieb 1818 december 23-án született Sopronban, a gazdapolgár Bruckner Mátyás és Frank Terézia gyermekeként. A család Szászországból származott el, amikor 1685-ben Bruckner András molnárlegény Sopronba jött, és itt később családot alapított. Bruckner Gottlieb a krónikája előszava szerint egyszerű, vallásos nevelést kapott. Az elemi iskola két osztályát járta ki, ahol megtanították írni, olvasni és számolni. 1832-ben cseregyerekként 10 hónapra Tótkeresztúrra került, hogy megtanuljon magyarul. A szülői házba való visszatérése után a család szántóján és szőlőjében kellett dolgoznia, hogy megismerje a földművelést. Szabadidejében azonban saját kedvtelésére és tudásvágyának csillapítására hasznos könyveket olvasott. Kölcsönkapott és lemásolt több krónikát, így például Michael Banding (1754), Mathias Völker (1774) és Michael Amtmann (1840) irományait.[3(261)] 1840-től aztán saját maga folytatta a krónikaírást. Időközben megnősült, 1843-ban Zehtner Teréziát vette feleségül. Ebből a házasságból 9 gyermek született, közülük 4 élte meg a felnőttkort. 1872-ben kölcsönkapta Michel János, a Szent Mihály templom sekrestyése és iskolamestere krónikáját, amelyből külön füzetbe kimásolta a város ókori történetéről és a római król szóló részeket – sajnos ez a füzet is elveszett. 1880-tól, felesége halála után felvállalta, hogy vasárnaponként 383feljegyzi az Evangélikus Konvent számára a szőlő napszámot, a kiadásokat és bevételeket. Ezzel együtt feljegyezte a városi eseményeket, illetve más érdekességeket, hogy azokat aztán télen bejegyezze a nagy krónikába. Az előszót és ajánlást 1885-ben írta. Eszerint szándékában állt lezárni krónikáját, abban a reményben, hogy valamelyik gyermeke vagy rokona folytatja majd a munkát. Még vagy egy évtizeden keresztül azonban maga írta tovább a krónikát. A 489. oldalon található bejegyzés szerint „Aki ezt a könyvet írta, halott", halálának dátuma 1894. október 11. Az előszóban kifejezett kívánsága, miszerint a nagy munka ne szakadjon meg, teljesült, egészen 1913-ig folytatódik a bejegyzések sora. 1906-tól ismét egy másik kéz írása, Bruckner halála után legalább két személy – valószínűleg családtagok – dolgoztak még a krónikán.

Az 515 oldalas, nagyformátumú mű a kezdetektől 1913-ig tartalmazza a város történetét. Németül íródott, helyesírási és nyelvtani hibái miatt nehezen olvasható, egyes szám második személyben szólítja meg az olvasót, közli személyes véleményét is. A Soproni Levéltár csak fénymásolatát őrzi, eredetije a Bruckner család birtokában van.

A második krónika a már említett Michel János sekrestyés és iskolamester krónikája.[4(262)] Róla és a nevével összefüggő plébániai iskoláról Tirnitz József közölt tanulmányt[5(263)], így itt csak a legfontosabb életrajzi adatokra szeretnék kitérni. Michel János 1791. október 23-an született Fertőfehéregyházán.[6(264)] Már 16 évesen segédtanító volt szülőfalujában, majd Fraknóváralján és Levélen tanított. Sopronba 1808-ban került, segédtanító lett a külvárosi iskolában, valamint egyházszolga a Szentlélek templomban. 1810-től apósa, Hany György sekrestyés mellett segédkezett a Szt. Mihály plébániatemplomban, majd Hany halála után 1812-ben átvette mind a sekrestyési, mind a plébániai iskola tanítói tisztét. Ekkor még a segédtanítói gyakorlaton kívül hivatalos végzettsége nem volt, 1816-ban tette le a tanítói képesítővizsgát. A plébánia mellett működő magániskolát 1849 októberében rendeleti úton, más városi magániskolákkal együtt bezárat ták A városplébánia közbelépésére Michel János személyre szóló engedélyt kapott az iskola további működtetésére, melyet egészen 1857. november 25-én bekövetkezett haláláig vezetett.

Krónikáját 1842-ben kezdte el írni, és a következő címet adta neki: *„Sammlungen von merkwürdigen Ereignissen, in- und um Oedenburgs Gegenden vom Jahr 1526. Zusammen getragen aus mehreren glaubwürdigen alten Schriften und Büchern durch mich, Johann Michel, der Zeit Meszner in der Sct. Michaels Stadtfarrkirchen in Oedenburg. Angefangen Anno 1842. und fortgesetzt." (Különleges események gyűjteménye Sopronban és környékén az 1526-os évtől kezdve. Több szavahihető régi írásból és könyvből gyűjtöttem én, Michel János, ez idő szerint a Szt. Mihály plébániatemplom sekrestyése Sopronban. Elkezdődött 1842-ben és folytatódik.)* [7(265)] A krónika 1-18-ig és 1-977-ig számozott oldalt tartalmaz, ezen belül azonban – például épp az 1848-as esztendő eseményeinél – valószínűleg elírás folytán maradtak ki 384oldalszámok, mintegy 10 oldalnyit csúszik a számozás, ugyanakkor a szöveg összefüggő és folyamatos. Mérete 21 x 26 x 6,7 cm, a számozott oldalak közé néhány egykorú röplap, tudósítás van beragasztva.[8(266)] Michel nem nevezi meg azokat a műveket, melyek alapján dolgozott, feltehetően ő is olvasott régi helybeli krónikákat, illetve kalendáriumokat, sőt újságokat.[9(267)] Elsősorban Sopronnal és környékével foglalkozik, ugyanakkor európai jelentőségű eseményeket is megemlít, mint a spanyol armada pusztulása 1588-ban, vagy a pápaválasztás 1846-ban és a milánói felkelés 1853-ban.[10(268)]

A leírások 1808 után, immár a szemtanú tapasztalatait is beleszőve egyre élményszerűbbé válnak, és az egyes évekre fordított terjedelem is nő. Az 1842 és 1856 közötti évek forrásértékét pedig az időről időre való, a történésekkel párhuzamos folyamatos bejegyzések, az egyre többször előforduló utólagos megjegyzések, kiegészítések nagyban emelik. A krónika nyelve német, és helyesírási, nyelvtani szempontból sokkal igényesebb, mint a Bruckner krónika. Szerzője jól értesült, és bár igyekszik tényszerűen és tárgyilagosan tudósítani, írása nem nélkülözi a humort és a néha kissé gunyoros véleménnyilvánítást. Az utolsó bejegyzés 1856. november 30-áról származik.

A harmadik krónika talán a legszebb és leglátványosabb valamennyi közül. Ezt a meglehetősen vastag kötetet Geiger Márton kosárfonó állította *össze „Chronik oder Merkwürdige Begebenheiten älterer und neurer Zeiten, die sich in der königlichen Freistadt Oedenburg und ihren Umgebung ereignet haben von Jahr 794 bis Anno 1848"*[11(269)] *(Krónika, avagy régebbi és újabb idők érdekes eseményei, melyek Sopron szabad királyi városban és környékén történtek a 794-es évtől 1848-ig)* címmel. Geiger Mártonról nagyon keveset tudunk. Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535-1848 könyve szerint nagyapja bécsi szabó volt, apja Geiger Mihály kosárfonó 1799-ben kapott Sopronban polgárjogot. Terézia nejétől született fia, Márton apja mesterségét vitte tovább, 1835-ben nyerte el a polgárjogot.[12(270)]

A város történetét kezdetektől végigkísérő krónika 1848. december 27-ével ér véget. Hogy pontosan mikor íródott, arról nincs közelebbi információnk. Mindenesetre a krónika külalakja és kivitelezése arra enged következtetni, hogy évekkel később készülhetett, folyamatos munkával, nem pedig időszakos bejegyzésekkel. Az előre vonalazott, számozott oldalakon a bekezdések kezdőbetűi, a dátumok és nevek piros tintával vannak kiemelve, ami gondos munkára utal. A krónikaíró korához érkezve számos illusztráció díszíti a kötetet, metszetek, szabadkézi rajzok, plakátok, felhívásszövegek vannak beragasztva az oldalak közé. Ezen mellékletek közül jónéhány felhívás és hirdetmény csak így, a krónikába kötve maradt meg, pontosan dokumentálva az abban leírtakat. A krónika nyelve szintén német, a három krónikaíró közül talán ő a leghiggadtabb hangú. 676 számozott oldalt tartalmaz, mérete 22 x 26,7 x 7,5 cm.

385Az alábbiakban szeretném sorra venni 1848. legfontosabb soproni eseményeit, illetve azt, hogyan tükröződnek ezek az egyes krónikákban.[13(271)] Mennyire szubjektív a szerző, mennyire jól értesült, honnan származhat az információ. Érdekes megfigyelni, hogyan csapódnak le az európai eseményekről érkező hírek, és keverednek a városi, illetve magánéleti fordulatokkal, mit tart az egyén feljegyzésre és

megörökítésre méltónak.

1848. elejéről alig írnak valamit. Bruckner néhány soros bevezetőben felhívja az olvasó figyelmét, hogy az alábbiakban azt a keveset írja meg a magyar szabadságharcról ami Sopronra, és a szomszédos Bécsre vonatkozik és közli, hogy 1849-ben egy ideig ő is őrizetben volt Sopronban, mint megannyi magyar hazafi.[14(272)] Michel már valamivel bőbeszédűbb, ír az európai eseményekről, az itáliai forradalomról, de legalább annyi teret szentel az időjárásnak és a gabonaáraknak.[15(273)] Geiger is ír a párizsi forradalomról, de csak egy fél mondatban említi meg.[16(274)]

A márciusi napokról annál több mondanivalójuk van. Bruckner szerint március 16-án, később javítva, március 13-án tört ki Bécsben a forradalom, Michel március 12-t ír, Geiger március 13-at, sőt ide vonatkozó képeket is mellékel. Szinte ugyanazokkal a szavakkal mutatják be, hogyan lövetett Albert herceg a nép közé, illetve, hogy Metternich herceg szökni kényszerült. Bruckner talán a leginkább „szenzációhajhász", óriási tömegekről, tömegverekedésről, halottakról, a bécsi polgármester és Metternich összeesküvéséről, és az általuk elsikkasztott nyolvanmillióról tudósít. A másik két írás sokkal visszafogottabb és tárgyilagosabb.

Arról, hogy a pozsonyi események hírét március 15-én Széchenyi János gróf hozta meg a városba, illetve annak fogadtatásáról, a licista diákok fáklyás felvonulásáról egyedül Geiger ír. Érdemes azonban sorra venni, hogyan próbálják krónikaíróink megmagyarázni a körülöttük zajló események hátterét, megtalálni az okokat, hogy miért is tört ki a forradalom.

Geiger a legjobban értesült és a legtárgyilagosabb: "*március 14-én a pozsonyiak ünnepet ültek, mely Magyarország történetébe jubileumi ünnepként kell hogy bevonuljon. Tudniillik a magas karok és rendek által elhatározott valamennyi pontokkal, március 13-án küldöttséget menesztettek Bécsbe az uralkodóhoz, amely pontokat az uralkodónak megerősítésre előterjesztettek, és amelyek megerősítésre is kerültek. És a legszebb remények látszanak teljesülni, mivel most jött el az az idő, amelyért Magyarország már évszázadok óta dolgozik. Az a 12 pont, amelyet a nemzet vérontás nélkül megszerzett, a következő:*

1. követeljük a sajtószabadságot, a cenzúra eltörlésével

2. felelős minisztériumot Budapesten(sic!) (Buda)

3. évenkénti országgyűlést Pesten

4. törvény előtti egyenlőséget és vallási egyenlőséget polgári tekintetben.

5. nemzetőrséget

6. egyenlő részesedést a terhekből, egyenlő adózást

7. urbariumi törvény eltörlését

8. esküdtbíróságot az egyenlőség elve szerint

9. nemzeti bankot

10. a katonaság esküdjék az alkotmányra, katonáinkat ne vigyék külföldre, az idegeneket távolítsák el

11. engedjék el a politikai státusfoglyokat

12. unio, Magyarország és Erdély újbóli összekapcsolása”[17(275)]

Michel is valamiféle hírlapi cikk fordítását jegyezhette le, az idegen szavak helyesírása is arra utal, hogy tollbamondták a szöveget, mely Kossuthot dicsőíti.[18(276)] Sokat mondanak azonban a későbbi kiegészítő bejegyzések. Az eredeti szöveg így hangzik *„egy meteor tűnt fel Magyarország egén, ahogy mondják, amely néhány évszázaddal előbbre tolta Magyarországot.”* később más tintával hozzáfűzve: *„hogy mindez és az alábbiak igazak-e, időben el fog dőlni”*. Vagy: *„…néhány nap alatt több mindenről határoztak, mint egyébként évek alatt“* kiegészítés: *„Sajnos azonban semmi jót”*.[19(277)]

A legegyszerűbb és egyben legkalandosabb verziót Bruckner Gottlieb írja le: *„Volt Pozsonyban egy országgyűlés, amelyen különféle ügyek kerültek elő. Ausztria az első pénzügyminiszter Metternich (sic!) alatt 1200 milliónyi adósságot csinált, amikor pedig 34 évig béke volt és nem volt háború. És mivel ilyen sok adósságot csináltak, Magyarországnak is fizetnie kellett volna az adósság egy részét, de akkor a magyarok azt mondták, mi minden évben befizettük az adónkat, nem fizetjük az adósságot. Akkor előlépett egy férfi, akit Kossuth Lajosnak hívnak, ez a Kossuth felemlegette Magyarország régi szabadságait. A népnek örökre el kell engedni a robotot és a tizedet és egy önálló magyar minisztérium és az országban csak magyar hadsereg és sok más jog. A jó Ferdinánd király mindent megengedett és megesküdött Magyarország alkotmányos szabadságára, egész Magyarország ujjongott és örült. Amikor a bécsiek hallották, hogy Metternich olyan sok adósságot csinált, amikor pedig 34 évig nem is volt háború és a magyarok nem akarják az adósságot fizetni, mert ők minden évben befizették Bécsnek az adójukat, akkor kitört Bécsben a forradalom, 1848 március 16-án. Ahogy már említettem Metternich herceget és a polgármestert letartóztatták, hova tették a sok pénzt adjanak róla számot, a pénzügyminiszter Metternich megszökött, a polgármester alig tudta menteni az életét, aztán végigment egy forradalom városról városra, egymás után, a katonaság nem tudott semmit csinálni.”*[20(278)]

Sopron földrajzi helyzetét tekintve nem meglepő, hogy a bécsi és pozsonyi események sokkal inkább foglalkoztatták az ittenieket, mint az egyéb magyarországiak. A pesti március 15-e például egyik írásban sem kerül említésre, a 387Geiger által leírt, és Pozsonyhoz kapcsolt 12 pont pedig egyértelműen későbbi bejegyzés.

Az első, valóban soproni esemény, melyről Michel és Geiger is ír, a helyi nemzetőrség megszervezése. A Geiger krónikába ragasztott német nyelvű felhívás szerint március 16-ával alakult meg a városi nemzetőrség, azonban részletesen csak a március 26-i tisztválasztásról ír Geiger, pontos listát közöl a tisztekről.[21(279)] Michel épp hogy csak megemlíti a tisztválasztást. Annál nagyobb teret szentel azonban a soproni gazdák április végi lázadásának, akik erőszakkal elfoglalták azt a legelőt, melynek tulajdonjogáért 30 éve perben álltak a várossal, és a szabadság eszméin felbuzdulva a maguk kezébe vették jogaik érvényesítését.[22(280)] Az ő ügyüket egyébként Geiger is említi.[23(281)] Mindketten írnak az áprilisi törvények szentesítéséről, és az V. Ferdinánd születésnapjára rendezett április 29-i ünnepi díszkivilágításról.

Egy másik, általuk fontosnak ítélt esemény volt a népszámlálás. Május elején összeírták *„a város mind a 4 kerületében a lelkek számát és a választóképes egyéneket”* [24(282)] Michel részletes táblázatot közöl, mely szerint 16 528 fő élt ekkor Sopronban. Ennek alapján került sor a képviselőtestület valamint a város vezetőségének újraválasztására. Michel szerint *„a polgárok, mert így fogják őket a jövőben hívni, mert mindenki, legyen gróf, polgár vagy paraszt a törvény szerint, mihelyt a nemzetőrségben szolgál, választónak nevezik”* 94 képviselőt választottak. [25(283)] Michel és Geiger is részletesen ír a választásokról,

Geiger a főtisztviselői kar névsorát is közli.

Bruckner Gottlieb nem foglalkozott a tavaszi helyi eseményekkel, ellentétben Michellel, aki két országos ügy között a szomszéd istállójának leégéséről, a szőlőről, az aktuális árakról is készített feljegyzést. Csak a júniusi országgyűlés megnyitásáról, és Martini Frigyes következtében való delegálásáról írva – melyről Geiger és Michel is tudósít – kapcsolódik a soproni eseményekhez. A nyári hónapok a magyar seregbe jelentkező önkéntesek, nemzetőrök városból való kivonulásain kívül nem sok megörökítenivalót hoztak magukkal.

A nemzetőrség megszervezésének problémái, az állandó zűrzavar lassan megszokottá vált, csupán az októberi lövői hadjárat szolgált némi izgalommal. Michel: *„Október 9-én a horvátok … Esterházánál áttörték a védősáncot. Ezért az itteni nemzetőrségnek 1500 fővel kellett kivonulnia aznap este hét órakor Lövő felé.”*[26(284)]

Geiger szerint 1600 nemzetőr és 150 Ernő-gyalogezredbeli katona vonult ki.[27(285)] A cenki magaslatnál azonban egy kis közjáték zavarta meg a „sereget”. Az úgynevezett Schindergrabenben egy üres szekér jött szembe, melyet egy 15 év körüli fiú hajtott. Felszólították, hogy álljon meg, ő azonban a megijedve menekülni akart. Utánalőttek, mivel kémet sejtettek benne. Mire a helyzet tisztázódott, sokan már elmenekültek, azt hitték a lövésekről, hogy az ellenség támad. Akik maradtak, illetve az elöl haladók, akik nem vették észre a történteket, tovább mentek. Őket azonban a horvátok Lövőnél 388néhány ágyúlövéssel megfutamították. Bruckner így ír az esetről: *„Október 8-án este hét órakor 2000 ember vonult ki Sopronból, aki csak elbírta a fegyvert. Zenekarral masíroztak ki, valamennyien fel voltak ajzva a bortól, majdnem mindegyiküknél volt egy boroskulacs. Tovább ment a menet, amikor a Schindergrabenhez értek, szembejött velük egy szekér, megállították, de az a mezőn keresztül menekült. Azt hitte, magukkal akarják vinni, és a soproniak azt hitték, hogy a kocsin ülő egy kém, mert továbbhajtott. Azonnal utánalőttek, talán 50 lövést, a hátul menetelők azt hitték, hogy már az ellenség lő. Éjjel 11-12 óra körül … a nagy része rögtön visszafordult Sopronba, majdnem 1, de l’-e a soproni nemzetőröknek eljutott Lövőre, hogy a horvátokat ott feltartsa és elfogja. … A soproniak megtámadták a horvátokat kis fegyverekkel, de a horvátok azonnal ágyúkkal lőttek ránk, de nekünk nem voltak fegyvereink, csak kis lőfegyvereink, 11-től 1 óráig visszatértünk…”* … végül a magyar sereg kiverte a horvátokat az országból.[28(286)] Michel sokkal gúnyosabban tudósít a megfutamodásról: *„…rálőttek, de szerencsére nem sebesítették meg, azt hitték, kémet fogtak, erre a lövöldözésre nagy zavarodás támadt, sokan nem tudták, miért lőttek, azt hitték, támad az ellenség és megszöktek és kora reggel megállás nélkül értek haza. Szívszorító jelenet volt … a nők és gyerekek szomorú könnyeket hullattak, a 300 ember, aki a lövésből mit sem hallott, mert már előbbre tartottak, eljutott Lövőig, és a velük együtt lévő 150 Ernő-ezredbeli gyalogossal megtámadta a horvátokat, de ágyulövésekkel fogadták őket, ezért a mi embereinknek menekülniük kellett. Sokan akik ott voltak azt mondták, hogy a jó horvátok úgy játszottak velünk mint a mészáros kutyája a mopszlival.”*[29(287)]

A Geiger-féle változat így hangzik: *„Komoly látvány volt, ahogy 8 kompánia nemzetőr, több mint 1600 fővel és 150 Ernő-ezredbeli gyalogossal este 8 órakor hatalmas ujjongás közepette zeneszóval és fegyvereik durrogtatásával kivonult a városból. Bár arról volt szó, hogy Nagycenken éjszakáznak és kora reggel menetelnek tovább a népfelkelőkkel Kövesdre, de másképp történt. Amikor megérkeztünk Nagycenkre, megtudtuk, hogy az ellenség nem olyan kis számú, mint ahogy mondták, hanem mintegy 20 000 emberből áll, és hogy még az éjjel Kövesdre kell vonulnunk, csak ekkor nyílt ki a szemünk, és mivel túl kevesen voltunk az ellenséggel szemben, nem akartunk éjjel tovább menni. Mivel azonban néhány egység a gyalogsággal együtt már előbbre járt, mi is úgy döntöttünk, hogy tovább megyünk. Amikor azonban a cenki magaslatra értünk, és az ellenség hatalmas tüzeit megláttuk és az ellenséges őrszemeket*

a mezőn át vágtatni láttuk, sokaknak inukba szállt a bátorságuk. És mivel láttuk, hogy csak a vágóhídra visznek minket, sokan vissza akartak fordulni, és Nagycenkre visszamenni, hogy ott éjszakázzanak és korán a népfelkelőkkel együtt … az ellenség ellen vonulni. … De hirtelen, amikor elértük a Schindgrabent, egyik lövés hangzott a másik után, több mint 20 lövés, mindenki azt hitte, hogy ellenséges előörsökkel akadtunk össze, és Nagycenk felé menekültek. Valójában parancsnokunk megbocsájthatatlan hibája volt, hogy egy ilyen kis számú csapatot az éj sötétjében a túlerőben lévő ellenség felé vezetett. … sokan még ezen az éjszakán hazajöttek, és 389*mindent elmeséltek, amin az emberek úgy felháborodtak, hogy agyon is ütötték volna a parancsnokot … Ezek a lövések azonban a mi előbbre tartó csapatainktól származtak, mivel egy szekér jött onnan, és meg akarták állítani de nem állt meg, ezért azt hitték, kém és utána lőttek az éjszakában. Ezt nem tudhatták a hátul jövők, mivel a csapatok szétszórtan mentek. Azok, akik előbbre voltak, elmentek ezen az éjjelen Kövesdig, ahova hajnali 2 órakor érkeztek. A többiek közül, akik Nagycenkre visszamentek, többen követték őket reggel oda a népfelkelőkkel együtt, ahol az ellenséget 10 óra körül Lövőnél más csapatokkal együtt megtámadták. A mi nemzetőrségünkből mintegy 100 ember volt ott … kímélet volt az ellenség részéről, mert magasan az emberek feje fölé lőttek. Amikor azonban két ágyút is elsütöttek, amelyek kartácsgolyókkal voltak töltve, és ezek csövét az emberekre irányították, mindenki elkezdett futni, azokkal együtt, akik már az előző éjjel elfutottak, és néhányan csak két nap múlva jöttek vissza."* [30(288)]

1848. utolsó jelentősebb soproni eseménye, amit ki szeretnék emelni, a december 16-i osztrák bevonulás. Szinte ugyanazokkal a szavakkal írja le Michel és Geiger is, hogyan lépték át az osztrák seregek a magyar határt.

A több irányból érkező csapatok Pordánynál egyesültek, és lassan vonultak Sopron felé. „*December 16-án reggel tíz órakor a császáriak a bécsi kapunál békésen bevonultak a városba. A parancsnok az erdélyi Horváth ezredes volt"* – írja Michel János.[31(289)] Geiger Márton sokkal részletesebben tudósít: „*11 órakor küldöttség ment ki, hogy a parancsnokkal, Horváth ezredessel beszéljen, és mivel a császáriak egy fehér zászlót tartottak, amelynek egyik oldalára magyarul volt felírva: Éljen a király! a másikra pedig: Védelem a hűségeseknek!, és azt mondták: nem mint ellenségek jönnek, hanem a nyilvános nyugalmat és biztonságot akarják helyreállítani az országban, így megnyitották nekik a kapukat és déli 12 órakor bevonultak a városba. … csak a horvátok nem örültek annak, hogy nem fosztogathatnak, és az elöljáróiknak épp elég dolguk volt velük, hogy visszatartsák őket ettől"* [32(290)]

Minderről Bruckner Gottlieb a szemtanú hitelességével sokkal élethűbb képet fest. "*Én Bruckner Gottlieb, Neustiftgasse 9, 6 horvátot szállásoltam el, a rosszabbakból is a lehető legrosszabbakat. Feltörték a ládámat és kiraboltak, az én katonáim, akiknek szállást adtam, sok mindent elloptak és az én öreg édesanyámhoz, egy 77 éves öregasszonyhoz aki a hátsó szobában lakik betörtek feltörték a ládát és kirabolták őt. Ő bebújt az ágy alá. Én kiszaladok az utcára és zajt csapok, a szomszédaim segítségemre sietnek, különben az egész szobát kipakolták volna. Elmentem a tiszthez panaszt tenni, de ott is kiosztottak "te Kossuth kutya, vegyék csak el mindenedet."* [33(291)]

Úgy érzem, a fenti szemelvények épp elég szemléletesen érzékeltetik, milyen sokféle közelítésben lehet beszélni ugyanarról a dologról. Sok minden függ a krónikaíró szubjektív véleményétől, saját személyes élményeitől, műveltségétől. Az sem mellékes, hogy mekkora távolságtartással szemléli az eseményeket. Geiger Márton krónikája például nagyon összefogott, szigorú kronológiával, és nagy 390valószínűséggel jó néhány év távlatából megírt munka, amely tényszerűségre és tárgyilagosságra törekszik.

Mondandójának alátámasztására és illusztrálására rengeteg mellékletet vonultat fel, melyekre gyakran

hivatkozik is a szövegben. Michel János krónikája több részletben íródott, ő szinte halmozza egymásra az információt, lapszéli jegyzetekkel, későbbi beszúrásokkal korrigálja is az általa leírtakat. Ugyanaz az esemény gyakran többször is előfordul nála, sokkal személyesebb, mint Geiger.

A bécsi és országos hírek különös egyveleget alkotnak a helyi történésekkel, az időjárással és a szőlő érésének kérdésével. Amíg Geiger tulajdonképpen a szöveg megfogalmazásának finomságaival juttatja kifejezésre véleményét, addig Michel kendőzetlenül le is írja gondolatait. *„… az ember nem is hall és nem lát mást, csak gyakorlatozást és trombitálást, még a kisgyerekek is utánoznak mindent, hogy attól az ember fejfájást kap, különösen ha belegondol, hogy hova vezethet mindez? – NB.: azoknak, akiknek nem volt fegyverük, szőlőtőkével kellett masírozniuk.”*[34(292)] A legszemélyesebb hangú azonban talán mégis Bruckner Gottlieb krónikája, akinek felvállalt célja az olvasó tájékoztatása.

Tiszteletre méltó igyekezettel próbálja a maga kis világában helyretenni az eseményeket, ok-okozati összefüggéseket. Az embernek az az érzése, hogy valamiféle mesét olvas, ahol a jók igazukért küzdenek a gonoszok ellen, a király jó ember, csak félrevezetik rosszindulatú tanácsadói. Hogy hol van ebben a világban Sopron helye? *„Sopronban hazafias szellem uralkodott, Sopron lelkesült volt, mint az anyaország, Magyarország, és ha német nyelvek mocskolódtak is, Sopron Magyarország első városai közé sorolandó.”*[35(293)]

Ha a mai korból visszatekintve tudjuk is, hogy Sopronnak az 1848–49-ben játszott szerepe katonai, politikai értelemben nem túl jelentős, nem érdektelen viszont más – társadalomtörténeti, szociológiai – szempontból nézve, hogy az adott kor embere hogyan élte meg ezt az időszakot.

A töréneti értéket tekintve egy krónika önmagában nem áll meg – már csak az egy forrás nem forrás elve alapján sem. Ha azonban megvizsgáljuk szerzőjének személyét, igyekszünk elhelyezni őt az adott időszakon és társadalmi közösségen belül, összehasonlítjuk az általa leírtakat más források közléseivel, megvizsgáljuk, hogy honnan szerezhette információit, esetleg az általa használt forrásokat is – egyszóval forráskritikát gyakorlunk, akkor kifejezetten értékes adatokhoz juthatunk az adott korról, társadalmi rétegről, közösségről.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A kortársak szemével / Gerald Schlag: Az 1848-as forradalom Michael Mayr, kismartoni tanácsos naplóinak tükrében1

391Gerald Schlag: Az 1848-as forradalom Michael Mayr, kismartoni tanácsos naplóinak tükrében[1(294)]

Michael Mayr 1796. július 6-án született Bécsben. Eredetileg kádárnak tanult, később pincérként dolgozott, majd a színházhoz került, ahol díszletfestőként nemcsak felismerte tehetségét, hanem karriert is csinált. Bécs valamennyi színháza számára dolgozott, hamarosan „a színházas Mayr”-ként vált ismertté. Legszűkebb baráti köréhez tartoztak – néhány festőkollégán kívül – Ferdinand Raimund és Johann Nestroy költők és színpadi szerzők, mint ahogy az idősebb Johann Strauss és Joseph Lanner zeneszerzők is. Először 1811-ben látogatott Kismartonba, ahol néhány művészi megbízást kapott. Végül 1847-ben vásárolt itt egy házat, és véglegesen letelepedett a szabad királyi városban. Időközben gazdagon örökölt, ami lehetővé tette számára, hogy „magánzó”-ként vagyonának kamataiból és jövedelméből kényelmes életet éljen. A kismartoniak 1853-ban városi tanácsossá választották, amely tisztében először az árva- és gyámüggyel

foglalkozott, később tanfelügyelői hivatalt töltött be. Mayr, akinek Kismarton a katonai főreáliskola alapítását és számos újítást köszönhetett, egy Tibolth polgármesterrel folytatott vita után lemondott hivataláról, majd 1855-től két éven keresztül újra elvállalta azt. 1870. október 4-én halt meg Kismartonban.[2(295)]

Michael Mayr naplói, amelyek több mint ezer, sűrűn teleírt, nagy formátumú (39x 26 cm) oldalt tartalmaznak, az 1822-es évvel indulnak, és négy kötetben 1858 májusáig folytatódnak. Az ezt követő évek eseményeit 1863-ig tartalmazó kötetet a szerző a csalódás és harag egy pillanatában a tűzbe vetette, hogy aztán haláláig még két további fóliánst írjon tele. Bár a kötetek tartalma természetszerűleg sok személyes és családi vonatkozású adatot, valamint az író személyes érdeklődésére igényt tartó témákat –festészet, színház, zene, utazás – tartalmaz, számos, a korszak politikai és társadalmi viszonyaira való utalásokkal is találkozhatunk. Mivel a naplóbejegyzések naponta, vagy csak néhány napos kihagyással követik egymást, a történtek közvetlen és később sem változtatott leírását ismerhetjük meg. Mayr a maga temperamentumos, kritikus és néha gunyoros hangján – mivel nem gondolt naplójának későbbi nyilvánosságra hozatalára – nyíltan leírta benyomásait és véleményét, amivel minden szubjektivitása ellenére egy értékes kordokumentumot hozott létre.

Az 1848-as forradalmi évről szóló tudósítások 98 oldalt tesznek ki. E tanulmány keretein belül terjedelmi okokból természetesen nem tudjuk teljes egészében idézni ezeket a bejegyzéseket, akkor sem, ha csak a politikai és társadalmi vonatkozásokra koncentrálunk. Így elkerülhetetlen, hogy a naplókból kibontakozó kép alapján az olvasó számára röviden összefoglaljuk az eseményeket.

392A szabad királyi város Kismarton és a vele határos Kismartonhegy, valamint a köztük fekvő zsidónegyed a reformkorban a biedermeier idill képét mutatta. A városi polgárok többségének viszonylagos jóléte egyfajta jóllakott elégedettséget eredményezett, és ezzel együtt bizonyos távolságtartást az ország más részein jelenlévő szociális és gazdasági problémák iránt. Ugyanakkor lassan leáldozóban volt az a korszak, amelyben II. Esterházy Miklós (1794–1833) hercegi udvara még európai jelentőségű szerepet játszott, bár a hercegi család (amely III. Pál Antal herceg regnálása idején már csak részben tartózkodott Kismartonban),[3(296)] illetve hivatalnokaik jelenléte csakúgy, mint korábban, erősen rányomta bélyegét a város gazdasági társadalmi és szellemi életére. Az Esterházyak alkalmazottai, akik többnyire átlagon felüli képzettséggel és széles látókörrel rendelkeztek, és a Habsburg tartományok, illetve a birodalom legkülönbözőbb részeiről érkeztek, kialakítottak egyfajta szellemi elitet. Ehhez később csatlakoztak a város jómódú polgárai és értelmisége, mint például a ferences barát Joseph Stanislaus Albach, aki Pesten prédikációival nemcsak emberek ezreit káprázta el, hanem épp szókimondása miatt kellemetlenné vált néhány befolyásos személy számára, így aztán Kismartonba küldték „száműzetésbe”. Ezek az emberek főként a Társalkodó Egyletben találkoztak egymással, amelynek az egyik városi kávéház volt a törzshelye, és amelynek Kismartonban való letelepedése után, 1847 tavaszától Mayr Mihály is tagja volt.

Az 1848-as forradalomról szóló első bejegyzést *március 13-án* találjuk Mayr naplójában, ahol azt írja: „Este érkezett a hír, hogy Bécsben megmozdulások voltak. Hogy mindenhol kísértetek járnak, és hogy Párizs fáklyával halad elől, hogy fejeket gyújtson lángra, előre megjósolható volt, de hogy mindez Bécsben is ki fog törni, arra nem számítottam. Michi[4(297)] holnap jön vissza Bécsből, akkor többet fogunk hallani.” Valóban találunk a következő napon egy terjedelmes és pontos tudósítást a bécsi eseményekről, amelyek meglepően pontosan és jól informáltan adják vissza a drámai történéseket: a diákok és polgárok követeléseit, a rendek képviselői és az udvar viselkedését, a katonaság bevetését és a tűzparancsot, amely végül 15 halottat jelentett, és végül egy gyalogos bátor tettét, aki megtagadta az ágyú elsütését, így

akadályozván meg a fegyvertelen tüntetők közötti vérfürdőt.

Március 15-én Mayr az államkancellár Metternich herceg, a magyar kancellár Apponyi György, a rendőrminiszter Sedlnitzky gróf és a bécsi polgármester Ignaz Czapka lemondásáról ír. A továbbiakban hallhatunk még a nemzetőrség felállításáról, a sajtószabadságról, de ugyanúgy a csőcselék kirohanásairól, fosztogatási kísérletekről és gyújtogatásokról, amelyeknek azonban a nemzetőrség és a polgárság hamarosan véget vetett „mialatt a gyűlölt hadsereg a bástyavonalon és a Burgban tétlenül állomásozott". Végül tudósít a Kossuth vezetésével Bécsbe érkező magyar küldöttségről, és barátságos fogadtatásukról, amelyben a bécsiek részesítették őket. Megkönnyebbülve írja Mayr a következő napon, hogy az egyetemisták, a nemzetőrség és a polgárok véget vetettek a zavargásoknak és úgy véli, hogy „a hadsereg többet mutat most, mint saját nélkülözhetőségét, hiszen minden bizonnyal nem lett volna abban a helyzetben, hogy 393két napon belül, egyetlen csepp vér nélkül a saját vezetői által felkorbácsolt, végsőkig elkeseredett érzelmeket nyugott renddé változtassa át". Mayr arról is beszámol, hogy az új újságok a sajtószabadságot éltetik, „a magyaroknak saját minisztériumot[5(298)] állítottak fel és Pesten egy 12 pontos resolutiot nyomtattak ki és tettek közzé, melyben a magyar nép kívánságait sorolták fel", végül ír a prágai, brünni és grazi forradalmi megmozdulásokról.

Március 18-án említést tesz a napló a nemzetőrség felállításáról Kismartonban, melynek élén egy parancsnok és a mellé rendelt bizottság áll. Mayr tagja lett ennek a bizottságnak, amely a következő napon kidolgozott egy szolgálati tervet. A nemzetőrségnek a város védelmében „a csőcselék, zavargó bandák és gyújtogatók miatt átmenetileg éjszakai őrséget" kellene tartania. Nyilvánvalóan érezni lehetett a Bécsből és más városokból érkező, különféle kilengésekről szóló hírek okozta sokk hatását, többek közt a pozsonyi eseményekét is, melyekről Mayr *március 22-én* „zsidóüldözés Pozsonyban" címmel tudósít. Itt egy önmagában jelentéktelen ügyből kifolyólag, illetve az azt követő provokációra zsidóellenes megmozdulások zajlottak le. A kismartoni nemzetőrség megszervezése lassan haladt, olyannyira, hogy Mayr *március 25-én* arról ír, hogy bár már *március 21-én* megérkezett Sopronból a parancs, miszerint a nemzetőrséget azonnal fel kell állítani, és a városbíró háromnaponta köteles a fejleményekről jelentést küldeni, „mind a mai napig nem írtak össze egyetlen gárdistát sem". Maga Mayr lemondott bizottsági tagságáról, mivel „a korhatár 20 és 50 év között van" és bár ő „a várost minden igyekezetével és a legjobb akarattal szolgálja", „legyengült teste nem alkalmas a nemzetőrség által megkövetelt teljesítményekre" és ezért csak őrszolgálatra jelentkezik.

A következő napokban egyre riasztóbb hírek érkeztek:

„*Március 28.* Milánóban és Velencében köztársaság! Olyan, mintha az őrület szabadon bolyongana. Ki tudja, jobb lesz-e még? Ki tudja, hogy az összes vívmányok felérnek-e egy elveszett emberélettel? A magyar cenzúratörvényt nem sokkal Pestre érkezése után mint használhatatlant – teljes joggal – elégették. Semmire nem lehetett használni?..."

„*Április 1.* Komor időket élünk. Olyan, mintha valamiféle miazma lenne a levegőben, amely minden fejet megzavar és megőrjít. Mialatt északon és délen háború fenyeget, megosztottság van Németországban, a mi tartományainkban, majdnem minden városban. Mindehhez jön még, hogy az egyszerű nép rosszul értelmezi az elnyert szabadságot, és ezért visszaélésekre lehet számítani."

„*Április 27.* Rossz hírek Itáliából. A pápa nagy butaságokat csinál, sajnos egyházszakadást fog okozni. Egyébként a legtöbb bécsi röplap egyenesen undorító."

Kismartonban is viták zajlottak, a polgárok többsége nyilvánvalóan inkább óvatosan és szkeptikusan

szemlélte az események alakulását, bár volt egy kisebb csoport, amely lángolóan tisztelte Kossuthot, mint ahogy Mayr legjobb barátja, a dohánygyáros Joseph Permayer is. Ugyanakkor *április 30-án* még együtt ünnepelték a császár születésnapját „ami idén a nagyhétre esett volna, és ezért elhalasztották", nagymisével és a polgárőrség parádéjával. Ekkor az ötvenöt éves, beteg Ferdinánd császár személye még messzemenőkig megkérdőjelezhetetlen volt, és Kismartonban sokakat hagytak hidegen 394az új magyar alkotmány által kitűzött célok. Amint az számos későbbi feljegyzésből is kiderül, a tervezett újításokban sokan elsősorban a magyar kisnemesség bizonyos köreinek érdekeit vélték felfedezni, mondván, hogy ők akarnak további privilégiumokat biztosítani maguknak. A szabad királyi város polgárai arra gyanakodtak, hogy mivel ha az egyik anyagi előnyökre tesz szert, az annyival több terhet ró a másikra, nekik kell majd ezt a terhet megfizetniük. Így a jobbágyfelszabadítás sem váltott ki különösebb lelkesedést, annál is inkább, mivel a polgárok nem voltak közvetlenül érintve a dologban.

Egyelőre azonban minden megnyugodni látszott, legalábbis Mayr a következő néhány napban inkább csak családi dolgokról ír. Amikor *május 15-én* Bécsben a „Sturmpetitio" kapcsán újabb zavargások törtek ki, ismét hallunk a forradalomról. Mayr *május 18-án* Bécsbe utazott és a következőkről tudósít: „Weigelsdorfnál találkoztunk Esterházy hercegnővel, és több megpakolt kocsival, ugyancsak sietős volt az útjuk. Ebreichsdorfnál ettünk valamit, közben jött a hír, hogy tegnap este a császár titokban távozott Bécsből. Ez nagy szerencsétlenség lenne, különösen, hogy nem lenne semmi félnivalója a bécsiektől, és az egész menekülés az arisztokraták szerencsétlen tanácsára történt. A sorompókezelő asszony az új laxenburgi úton azt mondta, hogy a császárnő, a császárnő anyja, Franz, Sophie és három herceg is távozott. Laxenburgban összevonták a hadsereget, hogy Bécsbe menjenek. Herceg Esterházyval Hennersdorfnál találkoztunk. A sáncokon akadémisták álltak, a vámháznál egy század nemzetőr. Az utcák tele voltak emberekkel, polgárőrökkel és felfegyverzett diákokkal. Járőrök cirkáltak. Minden sarkon plakátok lógtak, felhívások a nyugalom megőrzésére. A bástyákon ott találtam az egész felfegyverzett helyőrséget: 31 ágyú égő kanócokkal ... aztán a nemzetőrség a külső Burgplatzon volt felállítva és őrizte a kapukat. A külső kapuk közül csak az egyiken engedélyezték magánszemélyek számára az áthaladást..." (Itt a bécsi állapotok részletes leírása következik.)

Mayr *május 26-án* tért vissza Kismartonba, ekkor a következőket írja: „Este jött a hír, hogy Bécsben barikádokat állítottak és lezárták a várost."

„*Május 24.* Változó és bizonytalan híresztelések Bécsből. Le akarták fegyverezni a diákokat, ami ellen a munkások tiltakoztak, hozzájuk csatlakozott a nemzetőrség is. Állítólag vér is folyt emiatt. Mindennek oka Bombelles gróf[6(299)] szerencsétlen tanácsaival, aki a szegény, félrevezetett császár elutazását megszervezte, a hitszegő Hoyos gróf,[7(300)] aki az elvakított császárt becsapta. Minden szerencsétlenség, melyet az arisztokrácia fenntartása érdekében elődidéztetek, minden vér, ami miattatok folyni fog, szálljon vissza rátok és a tieitekre. Isten állj mellettünk, és óvd meg Bécset!"

„*Május 28.* Ma írt Netti[8(301)] Bécsből: lebontották a Duna-hidakat. Négy ezredet irányít Windischgrätz herceg a Mars mezőn. A helyőrségnek el kell hagynia Bécset, a kövezetet felszedték, a városkapuk részben le vannak zárva. Tegnap éjjel három hajó érkezett, magyar diákokkal a fedélzetén. Az egyik párt a nádort, István főherceget akarja császárrá kikiáltani, amennyiben a császár 8 napon belül nem térne vissza..."

395Mayr, aki ebben az időben még egyértelműen a forradalmárokkal szimpatizál, felháborodását fejezi ki a kismartoniak – különösen bizonyos értelmiségi körök – opportunista magatartása miatt: „*Május 31.* A legellentmondásosabb, leglehetetlenebb itteni vélemények jól mutatják, hogy a helyi lakosság képtelen magát különleges helyzetekbe beleélni, egyáltalán, nem mindennapos dolgokat felfogni, megítélni és

méltányolni. A többségnek nincs önálló, saját véleménye. Egymást szajkózzák mint az öregasszonyok és egyre többet tartok az egészen műveletlen (cipész, stb.) emberek véleményéről, mivel épp az asszonyok és az iparosok sokkal helyesebben és egyenesebben ítélik meg a dolgokat, mint sok hivatalnok, akik a tanulmányaikra támaszkodva, leplezik a véleményüket, és csupán fej nélküli gépek...”

„*Június 4.* Felháborít, amikor az itteni bornírt, hülye bólogatójánosok a kávéházban és a vendéglőkben a magukat a közért feláldozó bécsieket szapulják, és a legdurvább kifejezéssekkel dörögnek róluk, mintha kannibálok hordája, hóhérok, gyilkosok, rablók lennének. Az ilyen kijelentések, amiket ma Permayer és a felesége tettek, azt eredményezték, hogy fogtam a kalapom és mentem...”

A következő fontos politikai esemény, amelyről Mayr a naplójában tudósít, a kismartoni választókerület küldötteinek megválasztása a magyar országgyűlésbe *június 27-én*. A megyei hivatalnokok és a római katolikus egyházfiak Lukenich vicefiskálist jelölték, míg a városi polgárok jelöltje a kismartoni aljegyző, Franz Glozer volt. A parasztok többsége – 26 helység küldöttei jöttek el – meglepő módon a városi jelölt mellett állt ki, aki előttük is közmegbecsülésnek örvendett, mindez azonban a jelen lévő falusi plébánosok dühös reakcióját váltotta ki. Szidták a választókat, megfenyegették őket, végül tiltakozást jelentettek be a választás miatt. A ruszti plébános, aki különösen élen járt a tiltakozásban, kénytelen volt elbújni „különben a parasztok és polgárok szét is szedték volna, akkora volt az általános felindulás. Miklós herceg azzal vetett véget a választásnak, hogy a Glozer-szavazatok egyértelmű többsége alapján Glozert kiáltotta ki követnek, akit aztán zeneszó mellett vittek végig a városon, a hegyen, be a kastélyba. Mindezzel azonban nem voltak elégedettek a papok, hanem óvást merészeltek emelni a választás ellen, és ezzel az ifjú herceget mint választási elnököt törvénytelen cselekvéssel gyanúsították.” Mayr mérgesen írja: „Ha ma az itteni német és horvát parasztok helyett vagy kétezren Bécs környékéről lettek volna itt, talán agyon is ütöttek volna 15 papot. Ráadásul joggal. Ezek a mitugrász kispápák ma teljes egészében kimutatták a reakciós dühüket. Ezek a boldogtalan egoisták sem az időt, sem a veszélyeket nem mérik fel, amelyek leselkednek rájuk... Ezek a falusi csuhások többet ártanak a katolicizmusnak, mint az összes Luther előtti és utáni reformátor együttvéve. A talajt és az alapokat IX. Pius már megrengette, az épület inog. Csak óvatos okossággal lehet megmenteni, semmi esetre sem durva daccal, miként azt ezek a paraszti csuhások akarják keresztülvinni. Itt dícsérőleg ki kell emelnem Degenheim városplébános okos, nyugodt, finom magatartását.” A választás elleni tiltakozás valóban azt eredményezte, hogy az országgyűlés nem fogadta el Glozer jelölését, és egy újabb választás megrendezése került szóba. Valamivel később azonban az események helyreigazítása – a papok állítása, miszerint a kismartoni polgárőrség élesre töltött fegyverekkel zsarolta volna ki Glozer megválasztását, hamisnak bizonyult – Glozer képviselőségének megerősítéséhez vezetett, amiről azonban furcsa módon egyáltalán 396nem történik említés a naplóban.

Kismartonban a nyári hónapokban nyilvánvalóan egyre erősödtek a nemzeti érzések, és Mayr aggodalommal telve írja, nyilvánvalóan Kossuth *június 11-i* képviselőházi nagy beszédére reagálva néhány nappal később: „Kossuth most megbolondítja a magyarokat, később viszont biztosan szerencsétlenné teszi őket. Hiszen ismeri a honfitársait. Elég ha egyszer egy héten azt mondja, hogy „A mi szép, nagy hazánk veszélyben van!” és máris azt csinálhat amit akar.” Néhány héttel később a következő bejegyzést találjuk: „Ez a fanatikus, dühtöl elvakult patriotizmus az egyik és ugyanakkor a gyáva és csüggedt kétségbeesés a másik oldalon számomra nevetségessé és egyben szánalmassá teszi ezeket a hősöket. – Vannak itt emberek, akik megfelelő nézeteket vallanak, és elég bátrak ahhoz, hogy ezt el is mondják. De nem figyelnek rájuk. Vannak mások is, akik félelemből kétkulacsosak, és minden széllel együtt fordulnak, megint mások remegő térdekkel és vacogó fogakkal mondják: A haza veszélyben van! Meg kell mentenünk! Senki nem maradhat vissza! Ha mindenki megy, én is megyek! (Ez azt jelenti: Ha egy itthon marad – és ez fog történni – én is

itthon maradok..) Egy itteni hivatalnok, konok magyar, a megyei felhívást követően, hogy a nemzetőrség mozgósítandó és a horvát határra Jellacic ellen kell vonulnia, megpróbált egy itteni asztalost rábeszélni. Mikor azonban az visszakérdezett, hogy ki gondoskodik a feleségéről és gyerekeiről, amíg ő Horvátországban verekedne, pofon vágta. – Ő maga azonban nem ment el!... Végül van még egy párt, akik nem tudják, hogy emberek-e, csak azt, hogy ők magyarok. Azt mondják: ha már el kell mennünk, akkor mindenkit agyonverünk. Miért, hol, mikor és mit, azt nem tudják megmondani." Szárazon csak annyit fűz hozzá Mayr ehhez a jelentéshez: „Tegnap önkénteseket toboroztak, ami a városnak mintegy 1000 forintjába került és hét embert jelentett, akik között nem volt egyetlen kismartoni hazafi sem."

Szeptember 19-én tették közzé Kismartonban a kormány népfelkelésre buzdító felhívását. Mayr ehhez annyit fűz hozzá: „Odalent Jellacicot egészen a Balatonig engedték nagy csinnadrattával, minden ellenállás nélkül masírozni, anélkül, hogy bárki megzavarta volna az útját. És most a felsőbb határszéli megyéknek kellene üzletet, gazdaságot, házat, asszonyt és gyerekeket és ipart hátrahagyva mindenüket és az övéiket a pusztulásnak átadni... Mindebből az világlik ki, hogy a minisztérium most, miután különvált Ausztriától teljesen tanácstalan. A horvátokat úgy állítják be, mint gyengéket és szegényeket, azt állítják, hogy Jellacic nem tud zsoldot fizetni, nincs sem élelmük, sem muníciójuk. De újra meg újra csak azt hallani, hogy a magyarok átállnak Jellacichoz, de egyetlen horvát sem dezertált a magyarokhoz, pedig ezek állítólag az igaz ügyért harcolnak. – Amit azonban teljes felháborodással kifogásolok az az a tény, hogy a „schönbrunni nép" ágyúkat és Longrave-rakétákat küld Jellacicnak, ahelyett, hogy helyreállítaná a nyugalmat és megakadályozná a szerencsétlenséget és testvérgyilkosságot. Ha a magyarok valóban nevetséges beképzeltségét akarnák megtörni és őket helyre igazítani, ám legyen. Ha azonban egy országot legyengíteni és lakosságát kiírtani akarják, úgy hamar – adja az ég – utolérheti ezeket a szerencsétől elhagyottakat a bosszúálló Nemezis". Fellélegezve és optimizmussal telve jegyzi fel Mayr *szeptember 26-án*: „Végre tett az osztrák kormány egy lépést a kibékülés felé. Kinevezték a Pozsonyban már sok éve ismert és kedvelt Lamberg tábornokot Magyarország, Horvátország valamint a határőrvidék katonai parancsnokává. Ha a hadsereg egységes vezetés 397alatt áll, úgy nem harcolhat egymás ellen anélkül, hogy rebelliót követne el… Félnivaló azonban, hogy félreértik a jószándékot, amely a császár ezen elhatározását jellemzi." És ez a félelem már a következő napon beigazolódott: „*Szeptember 27.* Jellacic nem Buda felé vonul, hanem a Balatont megkerülve Veszprém ellen. Ma jött a parancs, hogy további utasításig holnap a teljes nemzetőrség vonuljon Sopronba. Lamentálás az asszonyok közt.

Szeptember 28. Ma valóban Sopronba vonult az itteni nemzetőrség: a hegyről viszonylag sokan, a városból kevesebben.

Szeptember 29. Sopronban nem tudták, hogy mit kezdjenek a kismartoniakkal, és egész nap gyakorlatoztatták őket. Amikor végül a megyetitkár figyelmét felhívták, hogy az embereinkre itt, a határhoz közel is szükség lehet, hogy visszatartsák, illetve eltávolítsák a gyanús elemeket és a csőcseléket, megérkezett a parancs: Vissza!

Szeptember 30. A kismartoni nemzetőrség további parancsig hazavonul, ami este nagy zajjal meg is történt. Vége az első hadjáratnak!"

Valóban bevetették a kismartoni nemzetőrséget a határvidéken: itt ugyanis a legtöbb község megtagadta a nemzetőrség felállítását. Így *október 10-én* mintegy 40 fős egységet küldtek a kismartoni nemzetőrségtől egyfajta „büntetőakció" gyanánt a Lajta hegységen keresztül Stotzingba (Lajtaszék). Mayr felháborodott, hogy a nemzetőrséget zsandárnak használják és polgárokat vetnek parasztok ellen, illetve fordítva. Később azonban gúnyosan írja: „de volt mit enni és inni Stotzingban. Vasárnap is volt, így … – Vége a második

hadjáratnak: a stotzingiak vesztettek néhány kolbászt, disznót és libát. Mindkét oldalon több sebesült volt. A kismartoniaknál nem volt a mészárlásnak halálos áldozata. Sok illuminált állapotban lévő egyén azonban állítólag elesett a hazafelé vezető úton."

Azonban még ugyanazon a napon nyugtalanító hírek érkezetek Kismartonba: „ ma délután azt mesélik, hogy Lamberg grófot brutális módon meggyilkolták egy pesti hídon. Ez nagy szerencsétlenség lenne szegény Magyarországra nézve, mert így a kamarilla újabb játékot játszhat, amellyel elvakíthatja a császárt. – Rossz kilátások."

És valóban beteljesedtek Mayr félelmei. „*Október 4.* Amitől tartottam, bekövetkezett: a kamarilla arra használja fel a pesti gyilkosságot, hogy a pokol valamennyi fúriáját Magyarországra fogja. Az elképzelhető legrosszabbat, ami történhetett, bebeszélték a császárnak. Jellacicot egy manifesztummal egész Magyarország parancsnokává nevezték ki, kikiáltották a hadiállapotot, feloszlatták a magyar országgyűlést és a minisztériumot. Este 9-kor Sitzinger úr egyik kocsisa Mosonmagyaróvárról levelet hozott a következő tartalommal: Jelacic Győrben van, a püspöki palotában lakik, 30-40 000 fős hadserege van, elég nagy fegyelmet tart, és úgy tűnik, Ausztria felé vonul."

„*Október 6.* Reggel gyülekezőt fújtak. A nemzetőrség összegyűlt és mintegy 400 emberrel – hegybeliekkel és városiakkal – kivonultak 1/2 9-kor Breitenbrunn[9(302)] felé, mivel Jellacic állítólag Parndorfnál táborozik. Nagy volt a kismartoniak bátorsága, főleg a hegybeli kőműveseké, a harmadik hadjáratra való kivonuláskor. Még nagyobbak voltak azonban a teli tábori kulacsok, amelyek a lelkes hősöket nem kevésbé terhelték, és 398amelyeket az állatkertnél[10(303)] újra feltöltöttek. Ennek következtében nőttek a borárak. – A visszatéréskor néhány nappal később bebizonyosodott, hogy bár sok gyerek még felismerte az apját, azonban sok apa nem ismerte fel saját gyermekét az első pillanatban. Valószínűleg a legutolsó császári manifesztum tartotta vissza az ifjú herceget[11(304)] attól, hogy csapatai élére álljon, mert nem sokkal a kivonulás után visszahivatta Zenzi hadnagyot, és átnyújtotta neki a csapatoknak szóló lemondását, hozzáfűzvén, hogy jelenleg nem parancsnokolhat, de néhány napon belül be fog vonulni a gárdához mint közlegény. Zenzi elutazott – ahogy Esterházy Miklós is távozott feleségével, gyermekeivel, szolgálóival és minden csomagjával Pottendorfba. Ez itt általános zavarodottságot váltott ki. A visszamaradt asszonyok ezt árulásnak tekintették, miután átutazó fuvarosok azt mesélték, hogy a Jellacic csapatok előőrsei már Neusiedl-nél (Nezsider) állnak. Amikor este a gárda nem tért vissza, végképp kétségbeesés lépett az eddigi félelem helyébe. Az asszonyok nem nyugodtak, és éjfél előtt több kocsi indult Széleskút (Breitenbrunn) felé, hogy hazahozzák a férfiakat.

Október 7. 1/2 2-kor takarodót fújtak Széleskúton, és a városi nemzetőrség részben gyalog, részben kocsikon hazatért. A hegybeliek és a városiak egy kisebb csoportja ma este megint bevonult azzal a hírrrel, hogy Jellacic Neusiedl ellen vonul.

Október 8. Népfelkelés közzététele. Riadó kivételével tilos megkongatni a harangokat.

Október 9. Jellacic Bruck an der Leitha felé vonul. Fellélegzés.

Október 10. Este jött Sopronból a felszólítás, hogy a nemzetőrség azonnal vonuljon Sopronba. A Steinmetz nevű paraszt elég értelmes volt, hogy ezt a parancsot ne trombitaszóval, hanem simán adja közzé, hogy ne izgassa fel megint az egész várost. Reggel négy órakor a hegyről 16 ember, a városból egyedül Odofer őrmester kivonult, hogy aztán este visszatérjenek. Az összes megye közül Sopron követi el a legnagyobb baklövéseket:

1. megtagadja Jellacicnak a fuvart
2. állandóan összevissza érkeznek a parancsok
3. gyakorlatlan nemzetőr megtámad egy 8 000 fős horvát csapatot[12(305)]

Ez a lehetetlen állapot mindannyiunkra a legnagyobb veszélyt hozhatja. Jellacic hatalmas tömeg nem magyar sereggel rendelkezik. Szabadon vagy erőszakkal visszavonulhat ezen a megyén keresztül, és keményen éreztetheti velünk egyesek vak, és helytelen patriotizmusát.

Október 11. Jellacic Ausztriába vonult. Bécs július 6-án a legvéresebb forradalmat érte meg, amikor megakadályozta a katonaságot a kivonulásban, amelyet Latour Magyarország ellen akart küldeni, mindez megsemmisítő küzdelemhez vezetett. A nemzetőrség egy része a gárda másik részére lőtt, olyannyira, hogy a harc egész a Stephanskirchéig terjedt...

A nemzetőrség nemzetőrség ellen, a katonaság katonaság ellen harcolt, Latour grófot felkoncolták, a császári fegyvertárat elfoglalták és bevették. 399– Mindezt a bécsiek tették, hogy segítségére legyenek a magyaroknak, és most maguk is veszélybe kerülnek.

Jellacic serege napról napra erősebb az osztrák hadsereggel kiegészülve. Bécs felé vonul és körülzárja. Bécs ellenáll. A császár megint elment. – Most már békén kellene hagyniuk, ott ahol van, ha már úgysem akar uralkodni.

Október 12. A Béccsel való kommunikáció megszakadt. A leglehetetlenebb híresztelések nyugtalanítják az embereket.

Október 14. Nincs posta. Se levél, se újság.

Október 15. Véletlenül beszéltem Bauer sógorával, aki tegnap jött Bécsből. Jelentős tömegű katonaság és horvátok veszik körül az elővárosokat. A nemzetőrség posztjai a bécsi hegyen tíz mérföldnyire vannak a katonai posztoktól. A sáncon a nemzetőrök állnak, váll váll mellett, a vonalak és utcák el vannak barikádozva. Az átjárók le vannak zárva, a pflasztert feltépték. Auersberg gróf parancsnoksága alatt fekete-sárga katonaság áll a Schwarzenberg és a Belvedere-kertben – Isten tartsd meg Bécset, óvd meg a bécsieket. Isten legyen mindannyiunkkal.!

Október 16. A magyar országgyűlésnek egy, az osztrák birodalmi gyűléshez intézett átirata köszönetét fejezi ki Bécsnek és Ausztriának. Megígérik Bécs támogatását. Ez eléggé kevés, miután az utolsó forradalom Bécsben a magyarok javáért tört ki.

Október 17. A Parndorfnál (Pándorfalu) és környékén állomásozó magyar sereg Bruckon keresztül bevonult Ausztriába.

Október 18. Tegnap Auersberg kivonult a Schwarzenberg- és a Belvedere-kertből, és Inzersdorfba húzódott vissza. Ma követet küldött a magyar tábornok[13(306)] Auersberghez, és anélkül, hogy valami közelebbit lehetne tudni, a magyar sereg visszavonult a Lajtán túlra, bár ez a visszavonulás sokkal inkább menekülésre hasonlított. Szegény, őszinte Bécs! Ma itt szállásolták el a magyar mozgó nemzetőrséget, akik Bruckból Sopronba vonultak. Ezek az emberek arról panaszkodtak, hogy két hónapon át keresztül-kasul hajtották őket az országban mindenféle eredmény nélkül.

Október 19. Katona vendégeink elvonultak. Jellacic azt a választ adta a bécsieknek, azért jött, hogy véget

vessen Bécsben az anarchiának és törvénytelenségnek. A birodalmi gyűlés válasza, hogy Bécsben nincs sem anarchia, sem törvénytelenség, az azonban ellentétben áll Jellacic barátságos ígéreteivel, ha megszakítja Bécs kommunikációját, felnyitja a leveleket, lefegyverzi a törvényes nemzetőrséget és előírja Bécsnek, hogy fegyverezze le a munkásokat. Auersberg gróf egy követ fúj Jellaciccal.

Október 23…. Attól tartok, Bécs nagyon keservesen meg fogja bánni, hogy bízott Magyarország bátorságában és erejében. Csupa ügyvédi hazugság, blöff, semmi igazság. A magyarok minden jel szerint cserben hagyják Bécset.

Október 24. Mélységesen szomorú hírek. Windischgrätz túszokat és valamennyi fegyver letételét követelte Bécstől. 48 óra gondolkodási idő.

Október 26. Már korán reggel erős ágyúzajt lehetett hallani. Dél körül már olyan erőssé vált a tüzelés, hogy óránként 45 lövést lehetett számolni. Ebéd után barátokkal felmentem Buchkogelra[14(307)] ahol emberek százaival találkoztunk. Lövés lövést követett, közben olyan volt, mintha egész tárakat lőttek volna ki. Hogy bennem mi játszódott 400le, le sem tudom írni. – Oly sok barát, akiknek élete és vagyona minden lövéssel veszélybe kerülhet. Hiába vártunk azonban a magyarok támadására Schwechat és Fischamend között, bár azt mesélték, hogy Kossuth az éjjel 60 000 magyarral a bécsiek segítségére sietett. ľ 7 előtt ért véget a bombázás. Istennek hála! A tűz azonban elég széles sávban égett.

Kilenc órakor érkezett a megbízható hír, hogy a magyarok nyugodtan várakoznak a parndorfi tárborban, nagyon sok dohányt, bort és forralt bort fogyasztanak, disznóságokból már degeszre zabálták magukat és sok kocsira való ruhát adnak el Pozsonyba. És hogy ne zavarja őket a bécsi ágyúdörgés, a zenészbandáikkal állandóan magyar táncokat, indulókat – leginkább a Rákóczit – játszatnak és különösen átkozzák Jellacicot és a császárt. Részemről az utolsó szikrányi részvét is odavan!

Október 27. Miközben mindezeket fájdalommal és dühvel írom, felhangzik a trombita és a nemzetőrségünk az erdőbe masírozik, miután Stotzingból megjött a jelentés, hogy körülbelül 500 horvát Prodersdorfnál (Lajtapordány) a Lajtán át az erdőbe vonult. – Jól van ez így: a mieink jól el tudnak bújni az erdőben, nem történik semmi bajuk, ha a horvátok közben megtámadnak minket, felperzselnek és kifosztanak, és Isten tudja, mit tesznek velünk. Miután sem levelek, sem újságok nem jönnek, nem tudni, mi történik Bécsben. Ma mindenesetre nyugalom van, nincs ágyúzás.

Október 28. Sokkal erősebb ágyúzás kezdődött, mint a tegnapelőtti. Egyfolytában óriási zúgás, dübörgés. Ebéd után felmentem a Buchkogelra. Sajnos ma is minden ködbe burkolózik. Még semmit nem lehet tudni a magyar hadseregről, és majdnem attól tartok, hogy a végzetes „túl késő”-n már nem lehet segíteni. 12 nappal korábban még minden szerencsétlenség elhárítható lett volna, mielőtt Windischgrätz megérkezett. – Akárhogy van is: Bécs bebizonyította, hogy komolyan gondolta a szabadságot és büszke lehet a hősiességére. Hozzávetőlegesen délután öt óra körül adták le az utolsó lövéseket. Bécs – egyetlen tűz.

Október 29. Jött a hír, hogy mindkét (magyar) tábor Parndorfnál és Kittsee-nél (Köpcsény) felkerekedett és 60 000 emberrel Bécs felé vonulnak. Bár már erősen kezdek kételkedni, hogy több lenne a remény. A magyaroknak előbb kellett volna jönniük, mielőtt Bécs ide jut!

Október 30. Ma nem hallani lövöldözést. Talán mégis visszamaradtak a magyarok, ami most már a legcélszerűbb lenne.

Október 31. Itteniek azt állítják, hogy néhány órán keresztül lövéseket hallottak, de nem Bécs, hanem

sokkal inkább Fischamend felől. Ezek a magyarok lehettek!

November 1. Ma olyan hírek érkeztek Bécsből, hogy az elővárosokat átengedték. Számtalan borzalmat és barbárságot mesélnek, amelyeket én nagyobb részt az elbeszélők fantáziájának, mintsem a hadseregnek tulajdonítok. Állítólag lerombolt épületekben sincs hiány. Ugyanígy az elővárosok kétórás fosztogatásáról is suttognak. Minden fegyveres lefegyverzése.

November 2. Néhány itteni polgár átment tegnap a császári táborba, azonban majdnem az életükkel fizettek a kíváncsiságukért, mert kémnek tartották őket, de aztán négyórás kihallgatás után mégis elengedték őket. – Ez a szörnyű bizonytalanság, amiben élünk, levelek nélkül, újságok nélkül, egyetlen megbízható hír nélkül, egyenesen 401fojtogató. A következő napon Mayr megtudta, hogy Bécsben nem harcolnak többé. Úgy határozott, odautazik, hogy gondoskodjon veje családjáról. A következő napokban nagyon érzékletesen tudósít több oldalon keresztül a bécsi helyzetről. Hazatérése után, *november 9-én* a következőkkel folytatja a naplót: „Sopron vármegye statárium mellett megtiltotta az élelmiszerkivitelt. Nem látom ennek a tilalomnak az értelmét. Fel akarja szólítani Sopron a hadsereget, hogy fegyveres kézzel vegye el, amit nem akarnak neki pénzért adni?

November 10. Itt nincs hadsereg, de még polgárőrségről sem lehet szó, ami tulajdonképpen egész jó, mivel a soproni nemzetőrség a fegyvereket igényli. Egy lovas hajdú hozta Sopronból a parancsot, hogy a város küldjön ki 100 embert ásókkal, csákányokkal és fejszékkel Hornstein-re (Szarvkő) sáncmunkára, de csak 20 embert tudtak kiállítani. A parasztoknak – valószínűleg a legokosabb módon – nyugodtan kell végignézniük, amint elveszik a gabonájukat és állataikat. Ki ad ki ilyen parancsokat?”

Kismartonra nyomasztó nyugalom köszöntött. Mayr egy lövői élményről tudósít, ahol magyar huszárok állítólagos állatcsempészek ellen folytattak vizsgálatot, és ügyeskedőkről, akik éjszaka embereket vittek át Ausztriába a lezárt Lajta-határon keresztül. *November 26-án* a következőket írja naplójába: „Az utakat állítólag aláássák, a hidakat elbontják. A határ lezárását olyan sietséggel végzik, hogy már egyformán el leszünk vágva Ausztriától és Magyarországtól is.”

Mindez nyilvánvalóan azt eredményezte, hogy Kismarton több, mint egy hétig el volt vágva mindenféle hírtől, mindenesetre Mayr csak magánügyeket jegyez fel naplójába. Csak *december 16-án* halljuk a következőket: „Ma a lehető legnagyobb csendben 3000 horvát és császári dragonyos vonult Neustadtból (Újhely) Pöttschingen (Pecsenyéd) át, egy másik csapat ugyanakkor Pottendorfból Müllendorfon és Prodersdorfon (Vulkapordány) keresztül Sopronba. Prodersdorfban harcoltak valamennyit, egyébként mindenhol csend volt. Kismarton fekvése – és talán a herceg jelenléte – úgy tűnik Isten védelme alá helyez minket… 11 óra előtt Bruck an der Leitha irányában erős ágyúzás kezdődött, ami aztán egyre inkább eltávolodott, és – ahogy az osztrák hírek szólnak – a magyarokat visszaszorította Ungarisch Altenburg (Magyaróvár) irányába. Egy szakasznyi magyar a pomogyi töltés irányában akart szökni, de mivel megyei utasításra a töltésen lévő mintegy 30 hidat már korábban lebontották, és – hogy használhatatlanná tegyék – a gerendákat is szétverték, a menekülőknek nem maradt más lehetőségük, mint mellig süllyedve a mocsárba gázolni. A tervezés, irányítás és óvatosság teljes hiánya!”

Csak három nappal később vonultak be császári csapatok Kismartonba is, ahogy Mayr *december 20-án* feljegyzi: „Megtudtuk, hogy az itteni vendéglőkben a múlt éjjel mintegy 100 horvátot szállásoltak be és láttak el a város költségére. Permayer jött és hozott magával 5 levelet, meg azt a hírt, hogy ma már hoznak Bécsből újságot is.

December 22. Hála Istennek megint vannak újságok, mert a pesti és pozsonyi lapok gyalázkodásait már

nem lehetett elolvasni. Ugyanakkor be kell vallanom, hogy a bécsi lapok porban csúszó tányérnyalása ugyanúgy felháborít. Ha Windischgrätz vagy Jellacic helyében lennék, megtiltanám ezt a térden csúszást és seggnyalást. Igy kisfiúk viselkednek, nem komoly férfiak."

(Fordította: Németh Ildikó)

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Műhely

402Műhely

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Műhely / Horváth Cirill: Az 1847/48. évi sopron vármegyei választások

Horváth Cirill: Az 1847/48. évi sopron vármegyei választások

A helytörténettel foglalkozó levéltárosoknak, muzeológusoknak és tanároknak van egy, a szélesebb közönség által nem látható feladata, az ifjú kutatók nevelése. Jó alkalmad adnak erre az évente megrendezett Országos Tanulmányi Versenyek történelem tantárgyból. Igazi megmérettetés ez a középiskolai diákoknak, hogy a megadott témában írt dolgozatuk és tárgyi tudásuk alapján hol van a helyük a kb. 7-800 főnyi mezőnyben. Sajnos, a jelenlegi forma nem ösztönöz a kutatásra, mert sok jól megirt tanulmány marad ismeretlen. Habár az egész nyáron levéltárt bújó diák minden energiáját leköti, és gyakran elszívja a 20-25 oldalas pályamunka megírása, ezt csak akkor lehet továbbküldeni, ha az első, igen sokrétű tudást és intelligenciát vizsgáló teszt egy megadott pontszám felett van. Így számos értékes munka nem kaphat szélesebb publicitást. Hadd jegyezzük meg – sok éves tapasztalat alapján –, hogy az erőfeszítés mégsem hiábavaló, hiszen a diák elsajátítja a kutatás módszerét, megismeri annak szépségét A közreműködő számára pedig a legnagyobb öröm, amikor a volt tanítványok tudományos sikerei előtt fejet hajthat.

A fent írtak értelmében adjuk közre és ajánljuk jó szívvel Horváth Cirill II. évfolyamos, széchenyista diákunk munkájának kivonatát. (Baranyai Lenke)

Ha egy soproni diák az 1848-as forradalom helyi emlékeit készül kutatni, akkor az merül fel legelőször benne, milyen szerepet játszott gróf Széchenyi István, a reformkor egyik főszereplője, a Sopron megyei utolsó rendi országgyűlési választásokon, és miért Moson követeként került az alsó táblára.

Több történetíró nyomán az a vélekedés terjedt el, hogy a követválasztás alkalmával a gróf megbukott Sopronban.[1(308)] Úgy vélem, ez a jelző még akkor sem mindig illet valakit, ha pályázik egy megbízatásra, és azt nem nyeri el. Aki pedig a jelölés előtt visszalép, talán mégsem nevezhető bukottnak.

A továbbiakban ezeknek az eseményeknek a körülményeit próbáltam meg vizsgálni. A szóban forgó követválasztás 1847 október 12-ére volt kitűzve Sopronban. A megelőző napon Széchenyi ezt írta naplójába: "Követ óhajtok lenni, ... mert Kossuthot megválasztják. Nem agitáltam sem ellene, sem mellette,

de menni igyekszem. Ezt hiszem, érzem, méltóbb hozzám. Hogy megválasztanak-e, ez az ő dolguk ... Szkeptikus vagyok."[2(309)]

Az elhatározás előzménye az volt, hogy Széchenyit bécsi tartózkodása alkalmával Esterházy Pál herceg és Majláth Antal kancellár is biztatta e lépésre. [3(310)]

403E történeti tény többféleképpen értelmezhető. Lehet, hogy az aulikus főurak Széchenyi által politikai hidat szerettek volna létesíteni a főrendi ház és az alsó tábla között, valószínűbb azonban, hogy Kossuth politikai súlyát akarták ellentételezni. Ez egybe esik azok tervével, akik egyenesen azt akarták, hogy „izgasson" a népszerű politikus követsége ellen. Ez azonban összeegyeztethetetlen volt Széchenyi erkölcsi elveivel, ezért inkább a jelöltséget választotta.[4(311)] Ám felmerül a kérdés, hogy a Kelet Népe című munka nyomán kibontakozott vitában magára maradt és elszigetelődött Széchenyi alkalmas lehetett e ezen szerepre.[5(312)]

Széchenyi nagyon későn, október 9-én jelent meg Sopronban. Ekkor többekkel tárgyalt megyei követté választása ügyében. A vármegye azonban már állított jelölteket, Simon János alispán, Paál János ügyvéd és Dőry Ádám főbíró személyében.[6(313)] Esterházy Pál, aki szintén a városban tartózkodott, azt akarta elérni, hogy az első számú jelölt lépjen vissza. Majd, mikor ezt Széchenyi ellenezte, Paál Jánost próbálta lemondásra bírni, de ez nem sikerült. Közben Széchenyi elutazott, és távollétében felerősödött az ellenzők hangja. Érveik a józan felvetéstől („Úgyis helye van a felső táblán") a hangulatkeltésen át („Ő legyen követ, aki az osztrák adósságból 400 milliót akar az országra róni ?") az álhírekig („Egy milliót kap a jelölésért") terjedtek.[7(314)]

A jeles politikus úgy válaszolt minderre, hogy visszalépett. Földbirtokosként részt vett október 12-én a vármegyeház udvarán megtartott választáson.[8(315)] Itt Simon Jánost egyhangú felkiáltással követté választották, Paál János pedig a szavazatok többségének megszerzésével megelőzte Dőryt. Az eseményeket Viszota Gyula történész úgy ítélte meg, hogy Széchenyi ekkor már sokat veszített népszerűségéből.[9(316)]

A reformmozgalom elindítója utoljára volt életében Sopronban. Ha szereplését nem is bukásként fogjuk fel, tény, hogy nem vármegyéje, hanem Moson képviseletében került be az alsó táblára.

Egyetlen elsődleges forrást találtam, amely erről szól, egy ismerőséhez írt levelet.[10(317)] Követté választása után így fogalmazta meg szerepét: "Célom őrködni és küzdeni apály és dagály ellen, ügyes révészként minden szelet felhasználva. Buzdítani fogok, hol szükséges, csillapítani, hol a dolog természete úgy kívánja, egyszóval kötelességem leend a nemzeti erőt oly vágásokba vezetni, melyek biztosan célhoz érnek. "[11(318)]

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete

404Sopron kulturális élete

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / Tóth Imre: Az 1848. évi forradalom Sopron megyében

Tóth Imre: Az 1848. évi forradalom Sopron megyében
A Soproni Múzeum és a Soproni Levéltár időszaki kiállítása a Lábasházban

Amióta az újkortól kezdve megjelentek a történelemben azok a feltartóztathatatlan, az újítás igényével fellépő, hol erőszakos, hol vértelen események, amelyeket forradalmaknak szokás nevezni, örök témát adtak a velük foglalkozó szakembereknek, történészeknek, de a történelem és a társadalom alakulása iránt érzékeny hétköznapi embereknek is. A hozzájuk kötődő mítoszok, ideológiai tartalmak, morális jelzések, a jó és a rossz, a haladás és reakció ellentétpárjairól alkotott sztereotípiák erősen élnek mindennapi tudatunkban. Így igaz ez a 150 évvel ezelőtt lezajlott magyar forradalommal kapcsolatban is.

Az 1848–49-es forradalom és az azt követő szabadságharc nemzeti mitológiánk egyik legfontosabb eleme. A katonai vereséget (amit – helytelenül – bukásként tart számon a köztudat) követő időszak mítoszteremtő évei, majd a különböző politikai rendszerek interpretációi azonban nem mindig segítették eseményeinek pontos megismerését és helyes megítélését. A Soproni Múzeum és a Soproni Levéltár által közösen rendezett kiállítás megpróbált a két intézmény gyűjteményében őrzött dokumentumok segítségével hű képet vázolni környékünk 48-as múltjából. A kiállítás rendezője azonban nem elégedett meg az 1848 márciusától 1849 augusztusáig terjedő időszak bemutatásával, hanem számba vette az odavezető út fontosabb mérföldköve!it, és kitért az események utóéletére is. A forradalom és szabadságharc előtörténetét, menetét és utóhangját Sopron és Sopron megye látószögéből igyekezett úgy a látogatók elé tárni, hogy az ne szakadjon ki tágabb történeti összefüggéseiből, s az érdeklődők felfedezhessék a helyi és az országos, vagy azon is túlmutató események egymásra hatását, kapcsolódási pontjait.

A kiállítás három nagyobb illetve hat kisebb kronológiai és tematikai egységbe rendezve mutatta be a szabadságharcot, illetve az azt megelőző és követő eseményeket. Az előzmények ismertetése során külön fejezet foglalkozott a polgári átalakulás társadalmi feltételeinek kialakulásával, a reformkori gazdaság, politika és szellemi élet változásaival. A korszak eredményei – a gazdasági modernizáció, az infrastruktúra megteremtése, a közösségi-nemzeti értékek elsődlegességének tudatosulása – nem csupán a gyarapodás mozzanataiként jelentek meg a kiállításban, hanem annak bizonyítékaként is, hogy hazánkban 1848-ban (mint ahogy azóta is mindig) a forradalmi átalakulás békésen és vértelenül, igazi polgárháborús veszély nélkül tudott végbemenni. A témát bemutató anyagok segítségével a látogató – különös tekintettel a diákságra 405– közvetlenebb benyomásokat szerezhetett olyan sokat emlegetett, de igazán nem tudatosult, elvont fogalmakkal kapcsolatban, mint például örökváltság, jobbágyfelszabadítás, szabad birtok bírás, törvény előtti egyenlőség stb. Az átalakuláshoz nélkülözhetetlen előkészületek jelentőségét azzal igyekeztek illusztrálni az anyag összeállítói, hogy az egyes kiállítási egységek közül, ennek dokumentumait szerepeltették a legnagyobb súllyal.

A forradalom történetét bemutató tematikai egység tárolóiban egyaránt helyet kaptak a március 15-diki pesti megmozdulásokról szóló beszámolók, híradások, a pozsonyi átalakulás vezetőinek, a kormány tagjainak arcképei, valamint a történések soproni visszhangjainak és következményeinek illusztrációi.

Amennyire közismertségnek és megbecsülésnek örvendhetnek a nemzet panteonjának 48 – 49-es hősei, annyira ismeretlenek előttünk még ma is azok a szereplők, akik helytállásukkal, rajongásukkal, a liberális, nemzeti eszmék iránti elkötelezettségükkel vagy éppen hősiességükkel beírták a nevüket városunk történelmébe. A kiállítás sokat tett annak érdekében, hogy ezek a személyek méltóbb helyet vívhassanak ki maguknak helyi köztudatunkban, de legalábbis neveiket jobban megismerjük. Katonákat és politikusokat

(Martiny Frigyes, Lumniczer Sándor, Paur Iván, Ihász Dániel, Tóth Ágoston, Kolbenheyer Mór) egyaránt megismerhettünk, de mellettük az „ismeretlen” krónikások (Geiger Márton, Hatos seszták László) művei is helyet kaptak a vitrinekben. Dokumentumok érzékeltették az átalakulást szemlélő parasztság dilemmáit, a belső karhatalmi funkciókat ellátó nemzetőrség állapotát és tevékenységét, s természetesen a honvédség küzdelmeit is. Önálló fejezetet alkottak az augusztust közvetlenül követő időszak fejleményei, és külön tárolót töltöttek meg a későbbi korok 48-hoz fűződő emlékei is.

A kiállítás néhány olyan különlegességgel is szolgált, mint például az Országgyűlési tudósítások egy példánya, mellette Kossuth elismervénye annak előfizetéséről, Deák Ferenc, Herceg Eszterházy Pál egy-egy levele, Kossuthnak 1883-ban a városhoz írt sorai, a szabadságharc későbbi szinte szakrális kultuszának néhány érdekes tárgyi dokumentuma. Tér- és időbeli korlátai miatt a kiállítás csak utalni tudott arra, hogy a 48-as forradalom, a katonai vereség ellenére sohasem bukott el, sőt győzött. Igaz, hogy e győzelem eredményei csak a század utolsó harmadában váltak látványossá abban a magyar történelemben addig és azóta is szinte páratlan anyagi gyarapodásban, társadalmi és szellemi átalakulásban, amely a millenium körül csúcsosodott ki, és Magyarországot a fejlett nyugati államok szintjéhez közelítette. Ennek bemutatására a kiállítás már nem vállalkozhatott, de azt tudatosította a látogatóban, hogy az alapok lerakása a XIX. század harmincas-negyvenes éveiben, valamint 1848-49-ben megtörtént, s ezek az alapok biztos támasztékul szolgáltak a későbbi modern Magyarország felépítéséhez.

A kiállítást, melynek előkészítésében a Soproni Levéltár dr. Turbuly Éva vezetésével és Németh Ildikó valamint Dominkovits Péter szakmai közreműködésével vett részt, a Soproni Múzeum részéről dr. Környei Attila rendezte.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / Rózsa György: Megnyitó beszéd a „Változó lapjárás” – Az 1848-as bécsi forradalom és karikatúrái c. kiállításon. Lábasház, 1998. szeptember 6.

406Rózsa György: Megnyitó beszéd a „Változó lapjárás” – Az 1848-as bécsi forradalom és karikatúrái c. kiállításon. Lábasház, 1998. szeptember 6.

Negyvennyolc kerek jubileumait mindenkor a többinél emlékezetesebb ünnepkés illette meg. Ugyanez érvényes 1998-ra, a forradalom és szabadságharc kitörésének százötven éves évfordulójára is. De nem hiába beszélünk oly sokat a globalizációról, az ünneplés eddig megszokott módjához szerintem most egy új vonás is csatlakozik: annak erőteljes hangsúlyozása, hogy a forradalom nem állt meg az országhatároknál, valójában a történelem nemzetközi vonulatát jelentette. Eddig is el-elhangzott március tizenötödikével kapcsolatban Párizs, Berlin, Milano vagy Bécs neve, de a mostani jubileummal kapcsolatban több európai országban tudományos tanácskozásokat szerveztek a közös elvi kérdések és a helyi sajátosságok megvitatására, és nemzetközi összefogással rendezett kiállításokon együtt mutatták be a különböző helyekről származó emlékanyagot.

Ebbe az összefüggésbe tartozik az az örvendetes tény is, hogy legtekintélyesebb római katolikus művészeti gyűjteményünkben, az esztergomi Keresztény Múzeumban jelentős, a bécsi negyvennyolcas forradalommal kapcsolatban álló sajtó- és grafikai anyag került elő. A jó állapotban fennmaradt és nálunk kevéssé ismert eseményábrázolások és karikatúrák tekintélyes részét most Sopronba is kölcsönadták. Külön örömünkre szolgálhat az is, hogy a kiállítás szépen illusztrált katalógusa a Művelődési és Közoktatási Minisztérium

támogatásával napvilágot láthatott

A szakirodalom az európai „népek tavaszát” és ebben természetszerűen a bécsi forradalmat is a politikai illusztráció és a karikatúra egyik fénykoraként tartja számon. A sajtónak a politikai küzdelemben játszott fontos szerepét a számtalan röplap- és újságárust, valamint az utcán kifüggesztett újságokat érdeklődve olvasó polgárokat szemünk elé állító litográfia mellett az is igazolja, hogy az uralkodó rendszerek tiltották a fennálló társadalmi rendet kritizáló képeknek az üzletetk kirakataiba való helyezését vagy publikálását és hogy a forradalmi megmozdulások általában a cenzúra megszüntetésével kezdődtek

A grafikai sokszorosító eljárások felfedezése és elterjedése óta a sajtó szövegéhez készült illusztrációk egyre növekvő szerephez jutottak. A 19. században több sokszorosító technika párhuzamosan szerepelt, így a hagyományos rézmetszet és az új litográfia, majd a század második felében a felújított fametszet hogy csak a legfontosabbakat említsük.

A forradalmi eseményábrázolások a nagy francia forradalom óta terjedtek el szélesebb körben, mint ahogy stílusukban is érvényesült a francia művészet hatása. A 19. század közepére kialakultak és gyorsan elterjedtek a témakör ikonográfiai típusai. Ilyenek például a felvonuló tüntetők römegei, a vezérek ünneplése lovak helyett emberektől vontatott kocsin, a tróntermet elfoglaló forradalmárok, az utcai harcok színtere, 407a barikád, vagy az ágyú elsütését testével akadályozó forradalmár, végül a megtorlás különböző módszerei.

De amíg ezek a képek már megtörtént eseményeket örökítettek meg, a karikatúra a maga sajátos eszközeivel a politikai küzdelmet irányítani, abba beavatkozni igyekezett. A karikatúra műfaja több ezer éves múltra tekinthet vissza, de szintén a 19. században jutott el a legszélesebb körökhöz. Találóan állapította meg róla 1844-ben a mára meglehetősen elfelejtett königsbergi közíró, Ludwig Reinhold Walesrode (1810-1889): „A süketnémaságra laposított gondolat az ujjak hegyébe menekült. Amit a tollnak nem volt szabad leírnia, azt lerajzolta, és amit a népnek nem volt szabad hallania, azt látta.”

A forradalmi tematika a karikatúrában is kialakított új típusokat, mint a különféle, a forradalomra utaló allegóriák, például mérleg a forradalmárokra utaló tollas kalap és a koronák összehasonlítására, vagy általában a fejfedő-viselet politikai értelmezése, a francia forradalom fríg sapkájának mintájára. Használtak régen bevált fogásokat is, mint az országokat szimbolizáló állat-alakok, vagy a politikusok jellemzése állat-testekkel, amelyeket emberi portréfejekkel láttak el.

A kiállítás képaláírásain gyakran ugyanazon osztrák művészek neveivel találkozunk, akik a magyar forradalom és szabadságharc megörökítői között is szerepelnek. Így többek között a számos magyarországi csatát megörökítő Arpad Weixlgärtner vagy a kvalitásos Bachmann-Hohmann és a hangulatos tábori jeleneteket rajzoló Josef Heicke. S a legtehetségesebb, a később Szolnokon is dolgozó August Pettenkofen, akinek itt bemutatott schwechati csataképe mellett egy, nyugodtan a korabeli francia litográfiák mellé állítható budai ostromképét is ismerjük. De ő készítette barátjával, a magyar Borsos Józseffel közösen a pesti országgyűlés 1848 július 5-i megnyitását ábrázoló, és Batthyány Lajos miniszterelnöknek ajánlott lapot is, amely a magyar forradalom legreprezentatívabb egykorú ábrázolása. Felejthetetlen Anton Zampis sorozatának az a lapja, amelyen egy osztrák forradalmár a háztetőről távcsővel figyeli a késedelmeskedő magyarokat.

A kiállított szép és érdekes képanyag nemcsak a bécsi negyvennyolc forrásanyagát gazdagítja, de a magyar forradalom és szabadságharc hitelesebb megismeréséhez is hozzájárul. Engedjék meg, hogy megköszönve az esztergomi Keresztény Múzeumnak a kölcsönzést, a Soproni Múzeumnak a vendéglátást és végül, de

nem utolsó sorban Gonda Zsuzsának és B.Szabó Jánosnak a kiállítás rendezését és a katalógus megírását, a kiállítást megnyissam.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia

408ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / március 15.

március 15.

A késő délutáni órákban a pozsonyi országgyűlésről hazaérkezik Széchenyi János. Beszámolóját többezres tömeg hallgatja. A gróf ismerteti a 12 pontot és a diéta határozatait. Az Evangélikus Líceum diákjai fáklyás, zenés felvonulást rendeznek tiszteletére. Az iskola épületét mécsesekkel világítják ki.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / március 16.

március 16.

A városban a napóleoni idők óta létező polgárőrség vidéki városaink közül elsőként nemzetőrséggé alakul át. Vezetője Pfeiffer Péter ezredes.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / március 22.

március 22.

Az új törvényjavaslatok hirdetmény formájában jelennek meg a házak falain, „Polgártársak!” megszólítással.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / március 24.

március 24.

A soproni városi nemzetőrség létszáma egy nyomtatvány szerint 706 fő.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / március 26.

március 26.

A városi Casino nagytermében az országos törvény kihirdetéséig ideiglenes nemzetőrségi tisztikart választanak. Főparancsnok: Szé-chenyi János, szárnysegédei: Konkolyi Ignác és Batthyány László, tábori ügyész: Frank Márton, számvevő: Ihász Rudolf.

Az Evangélikus Líceum a tanuló ifjúság köréből kiállítja az ún. VII. századot. Tisztikara: Müllner Mátyás, Kropf Endre, Krenosz Károly és Rupprecht Mihály.

Kolbenheyer Mór evangélikus lelkész gyújtó hangú beszédében kiáll a szólásszabadságáért.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / március 29.

március 29.

Batthyány miniszterelnök rendeletére, Martini Frigyes János polgármester vezetésével, 59 fővel megalakul a „Biztossági Választmány” az ügyek intézésére. A bizottság tagjai között találjuk Hetyésy Lászlót, a Líceum igazgatóját és Kolbenheyer Mórt.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / március 31.

március 31.

A Líceumi ún. VII. századból 72 fő kap szuronyos puskát. A század létszáma 160 fő.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / április eleje

április eleje

Sopronban – más vidéki városokhoz hasonlóan – diákforradalom zajlik, országos visszhanggal. Alapos, de egyoldalú értékelését Németh Sámuel tette közzé az 1943-as Soproni Szemlében. A mozgalom nyomtatott és írott dokumentumait az Evangélikus Líceum könyvtára és a Konvent levéltára őrzi.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / április 3.

409április 3.

A Líceumi diákok zenés városi felvonulása.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / április 5.

április 5.

Reformkívánatok a soproni Evangélikus Főiskola körében. (Kézirat és nyomtatvány)

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / április 8.

április 8.

Felvilágosító jegyzések (a tanárok válasza) Fogalmazója: Müllner Mátyás igazgató.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / április 10.

április 10.

Nagymarton (Mattersburg) vidékén paraszt-megmozdulásra kerül sor. A soproni nemzetőrség a város stratégiai fontosságú helyeit (posta, harmincadhivatal) megerősíti.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / április 12.

április 12.

A Bécsből kivezényelt katonaság (mintegy 500 fő) helyreállítja a „rendet”.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / április 16.

április 16.

A polgári és nemzeti átalakulás örömünnepe Sopronban. Nemzeti lobogók a város minden tornyán, a középületeken és a házakon. Az Evangélikus Líceum ifjúsága színházi előadást rendez. Jakab István Falusi lakodalom című vígjátékát adják elő. A színi előadás bevételét egy új torna- és vívóterem felállítására akarják fordítani.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / április 19.

április 19.

V. Ferdinánd neve napjának megünneplése. A város díszkivilágítása.

A Városházán kihirdetik az áprilisi törvényeket.

április 20.

Szemere Bertalan belügyminiszter rendeletében a választási lajstromok elkészítésére szóllítja fel Sopron sz. kir. város tanácsát.

április 29.

Ünnepélyes megyegyűlés. A Vármegyeház erkélyéről is kihirdetik a törvényeket. Többezres tömeg – köztük a falvak küldöttségei – az évszázados jobbágyi kötöttségből szabadulva tomboló lelkesedéssel ünnepli a polgári Magyarország születését.

május 1.

Hirdetmény a soproni nemzetőrség hivatalos és teljes összeírásáról. Elvetélt kísérlet egy Vadász-század vagy „Lövész testület” felállítására a nemzetőrség keretein belül.

május 2.

Két felhívás a város lakosságához a haza javára. Rövid idő alatt 6 221 Ft gyűlik össze.

410május 6.

Tanácsi hirdetmény a szavazóhelyiségek kijelöléséről.

Közesküdtszék felállítása az Evangélikus Főiskolán, 17 pontos alapszabályzattal. (Kézirat.)

május 7-10.

A kijelölt bizottmányok – négy kerületre lebontva – összeírják a város nemzetőrségét az 1848/22.Tc. értelmében. A teljes létszám 1.302 fő.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / május 8.

május 8.

A belügyminiszter rendeletét végrehajtva, megtörténik Sopron teljes lakosságának összeírása is. A város lélekszáma: 16.766 fő.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / május 9.

május 9.

Hirdetmény a Sopron megyei népképviseleti követek választásáról. A hat választókerület székhelye: Kismarton, Nagymarton, Nyék, Lövő, Kapuvár és Csorna.

Az Evangélikus Líceum őrcsapatja, az ún. VII. század kilenc pontban írásba foglalja törvényeit. (Kézirat.)

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / május 12.

május 12.

Hirdetmény a városi képviselőtestület választásáról. 14 főt lehet jelölni.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / május 13.

május 13.

Az evangélikus főiskolások felállítják – a Magyar Társaság helyett – a rövid életű Ifjúsági Kört. A Kör szabályzatát 16 pontba foglalják. (Kézirat.)

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / május 14.

május 14.

Az Ifjúsági Kör létrehozza saját szellemi vezérkarát, a „Teljhatalmú Bizottmányt”. A bizottmány 23 főből

áll. (Kézirat.)

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / május 17.

május 17.

Nyomtatásban megjelenik a Késő válasz a kora megtámadásra című röplap.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / május 20.

május 20.

A városi és megyei tisztújítás kezdete kisebb incidensekkel.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / május 24.

május 24.

Megválasztják az új városi tisztikart. Polgármester: Pfeiffer Péter (1848-1849), főbíró: Martini Frigyes János (június elejéig), városkapitány: Krenosz István, főjegyző: Ertl N. János, aljegyző: Odor Rudolf, törvényszéki jegyző: Pattko Lajos, tiszti ügyész: Gaál Sándor, számvevő: Hochecker János, számvevői tiszt: Tritremmel Ferdinánd, levéltáros: Wagner Mihály, főkamarás: Unger Eduárd, tiszti főorvosok: Berzon József és Töpler Károly.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / május 26.

411május 26.

Tanácsi felhívás jelenik meg, hogy mindenki gyűjtsön a veszélyben forgó haza javára. Bármit elfogadnak, amit pénzzé lehet tenni (érc, fegyver, gabona, posztó, vászon).

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / május 29.

május 29.

Krenosz István lőpor és golyók beszerzésével bízza meg Flan-dorffer Ignác nagykereskedőt.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / június 1.

június 1.

A Casino nagytermében 94 képviselőt választanak.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / június 2-3.

június 2-3.

A képviselők és tanácsnokok együttes ülése.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / június 4.

június 4.

A város zenészei koncertet adnak a Neuhofban (Erzsébet-kertben) a haza javára.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / június 13.

június 13.

A nemzetőrség frissen érkezett öltözködési szabályzatát átadják Tibold Károlynak, az összeírást irányító választmány elnökének, azonnali intézkedésre.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / június 19.

június 19.

Calm Lajost (westfáliai születésű német) az Országos Haditanács Sopron városa és környéke nemzetőr-parancsnokául nevezi ki.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / június 21.

június 21.

Közfelkiáltással megválasztják Sopron sz. kir. város országgyűlési követét, Martini Frigyes Jánost.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / június 22.

június 22.

A délvidéki vérengzések hírére Sopron első honvéd önkéntesei (47-en) kiindulnak Szombathelyre, majd onnan a Bánát felé.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / június 25.

június 25.

26 fő újabb önkéntes indul ki Sopronból.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / június 27.

június 27.

Megválasztják Sopron vármegye országgyűlési követeit.

Nagymartoni kerület: Tar János, kismartoni kerület: Glózer Ferenc, nyéki kerület: gróf Széchenyi István, lövői kerület: Niczky Sándor, kapuvári kerület: Lukinich Mihály, csornai kerület: Csupor Gábor.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / július 9.

július 9.

A hat századra felosztott városi nemzetőrség hivatalos tisztválasztására kerül sor a 412Casinoban. Főparancsnok: Calm Lajos, főparancsnok-helyettes: Murmann Sámuel, kapitányok: Ihász Rudolf, Flandorffer Ignác, Wurm Mihály, Hofer Péter, Boor Sámuel, ifj. Rupprecht János.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / július 10.

július 10.

Felhívás minden nyugalmazott és aktív tiszthez, őrmesterhez és káplárhoz, hogy haladéktalanul jelentkezzenek a nemzetőrség kiképzésére. A fegyvergyakorlatokra vasárnaponként reggel 6 és 8 óra között kerül sor.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / július 14.

július 14.

Ertl N. János főjegyzőt megbízzák a nemzetőrségi szabályzat beszerzésével.

Hirdetmény tiltja meg, hogy nemzetőr és polgárőr a várostól kapott lőfegyverét eladja.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / július 17.

július 17.

A rendfokozatokat figyelembe véve, elkészül a nemzetőrség békebeli felállásának rendje.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / július 23.

július 23.

Kottaun Lipót színházigazgató az előadásból befolyt összeg felét a nemzetőrség felfegyverzésére ajánlja fel.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / július 25.

július 25.

Rendelet a nemzetőreskü letételére. (Ekkor még nem kerül rá sor.)

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / augusztus 2.

augusztus 2.

Felhívás a nemzetőrség további felfegyverzésére.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / augusztus 12.

augusztus 12.

Az éjszakai őrszolgálatok megerősítése, újabb őrpontok kijelölése.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / augusztus 17.

augusztus 17.

Hirdetmény tudatja, hogy azok az önkéntesek, akik a horvát határhoz lemennek, a napi 8 pengő krajcár mellé még külön segélyt is kapnak.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / augusztus 19.

augusztus 19.

A megye állandó kapcsolatot létesít Csányi László kormánybiztossal.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / augusztus 30.

augusztus 30.

Hirdetmény, hogy azok akik önkéntesként a horvát határszélre mennek, a várostól 10 pengő forintot kapnak.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 11.

szeptember 11.

Általános horvát támadás Magyarország ellen.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 15.

413szeptember 15.

A Casino Egyesület felhívásához csatlakozva, a Tanács hirdetményben kéri fel a lakosságot, hogy a Dunántúli Mozgó Nemzetőrség számára a sebkötözésekhez szükséges vásznakat, tépéseket gyűjtsenek.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 17.

szeptember 17.

Batthyány Sopron kormánybiztosává nevezi ki Niczky Sándort. Felhívás jelenik meg a toborzás azonnali megkezdésére: minden jelentkező 60 pengő forint felpénzt kap. „Csak a szép Magyarhonért, szeretett hazátok megtartásáért fogtok harczolni” – áll többek között a hirdetményben. A honvédtoborzás helye: a Neuhof-kert és a Szarvas vendégfogadó. A toborzás eredménye: 105 fő. A jelentkezőket a 48. Ernő

ezredhez irányítják. Az ezred a város hadfogadó parancsnokságaként működik ekkor.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 18.

szeptember 18.

Kosztolányi őrnagy köszönőlevelet intéz a városi tanácshoz a hozzá küldött három újonc kitűnő felszereltségéért.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 20. előtt

szeptember 20. előtt

Calm – betegségére hivatkozva – Bécsbe távozik (december 6-án meghal), Murmann pedig intézkedés végett Pestre utazik.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 20.

szeptember 20.

A miniszterelnök utasítására hirdetmények szólítanak fel a horvátok elleni felkelésre.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 23.

szeptember 23.

Megkezdődik a soproni mozgó nemzetőrség szervezése. A város kitűnően felszereli és felpénzzel látja el a hadba indulókat.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 24.

szeptember 24.

A horvátok ellen kiinduló század parancsnokául Ihász Rudolfot választják. Tiszttársai: Wukanich Viktor főhadnagy, Ulber Mátyás és Szeitz Tádé hadnagyok.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 27.

szeptember 27.

Niczky Sándor kormánybiztos azonnali hatállyal kinevezi Tibold Károly városi tanácsnokot Sopron és környéke nemzetőr-parancsnokául.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 28.

szeptember 28.

A Sopron megyei nemzetőrség herceg Esterházy Miklós őrnagy vezetésével kivonul Szombathely felé, hogy egyesüljön a dunántúli megyék nemzetőreivel.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / szeptember 29.

szeptember 29.

A soproni nemzetőrség a Casino melletti téren – „Isten szabad ege alatt" – levett csákóval felesküszik a zászlóra és a haza megmentésére (Bruckner krónika)

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / október 1.

414október 1.

A környékbeli falvak nemzetőrszázadai (öt század) az Anger-réten felesküszik a zászlóra (Bruckner krónika)

A nap folyamán Ihász százada 166 fővel kiindul a harctérre. Murmann benyújtja a Tanácshoz a nemzetőrséget kiképző tisztek névsorát.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / október 3.

október 3.

Ágyúlövések figyelmeztetik a lakosságot a horvát veszélyre. Theo-dorovits visszavonuló horvát erői elérik Sopron megyét.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / október 4.

október 4.

A pomogyi (Pamhagen) töltést és a falvak népe által emelt torlaszokat áttörik a horvátok.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / október 9.

október 9.

Niczky kormánybiztos rendeletben utasítja a teljes soproni nemzetőrséget a horvátok elleni kivonulásra. A magyar erők: kb 1.600 nemzetőr (csak a felének van lőfegyvere) és 150 Ernő ezredbeli gyalogos.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / október 10.

október 10.

A nemzetőrség vereséget szenved Lövőnél a többszörös horvát túlerővel szemben. (A horvát haderő létszáma – a martalóc hordákkal együtt – megközelítette a 15.000 főt.) Az összecsapás után a horvátok felégetik Völcsejt, Horpácsot, Lédecet és Zsirát.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / október 14.

október 14.

Kottaun Lipót, hogy a vereség tényét enyhítse, színielőadást rendez a „csatát állt” nemzetőrség számára.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / október 21.

október 21.

Rendelet a hátralékban maradt adók befizetéséről – a haza javára.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / október 22.

október 22.

A lövői vereség hatására újabb főtisztválasztásra kerül sor. Sopron utolsó nemzetőr főparancsnoka Pavlekovits Károly lesz, a Sopronban székelő 48. Ernő ezredbeli hadfogadó parancsnokság vezetője, aki nagy népszerűségnek örvendett a városban.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / október 27.

október 27.

Rendelet tiltja meg, hogy bármiféle élelmiszert vigyenek ki Ausztriába.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / november 1.

november 1.

Hét soproni önkéntes tüzért irányítanak Győrbe.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / november 3.

november 3.

Öt heti távollét után Ihász százada hazatér Sopronba. Perczel Mór seregei visszafoglalják 415a Muraközt. A század „lélekéber és férfias” magatartásról tett tanúságot a Kotor és Domboru körüli harcokban (október 17.).

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / november 14.

november 14.

Megkezdődik a hadifelszerelések kimentése a városból. Sopron 4 ágyúját és a 640 db puskát Komárom erődjébe szállítják.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / november 16.

november 16.

Az egyenruhának való posztóanyagot erős fedezettel Győrbe irányítják.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / november 19.

november 19.

Niczky Sándor kormánybiztos lemond és távozik Sopronból. A város új kinevezett kormánybiztosa:

Lukinits Mihály.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / november 20.

november 20.

A Palatinus huszárok Lajtaújfalu mellett egy kisebb ütközetben 400 átszivárgott osztrákot megvernek, és Vimpácig üldözik őket.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / november 29.

november 29.

Krenosz István jelentéséből kiderül, hogy Sopron eddig 188 honvéd újoncot állított ki a haza javára.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 2.

december 2.

Murmann Sámuel távozik Sopronból. (Arad megye nemzetőr őrnagyaként osztrák fogságba esik. A rögtönítélő bíróság 1849. augusztus 25-én agyonlöveti.)

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 5.

december 5.

Az OHB rendeletére Sopronban egy „újonc kiállítási bizottmány” lát munkához. A várost hét kerültre osztják fel.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 7-8.

december 7-8.

Az újoncozás kezdetét veszi, a sorshúzásos rendszerrel.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 11.

december 11.

Boor Sámuel Kapuvárra kíséri az egyik utolsó jelentős katonai szállítmányt: 109 pár csizmát és 118 topányt.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 13.

december 13.

A forradalmi Magyarország utolsó soproni hirdetményét Kossuth neve fémjelzi. A lakosság minél több cint gyűjtsön, hogy ágyúkat lehessen belőle önteni. A nemzetőrség felfegyverzésére (még ezen a napon!) 124 pengő forint gyűlt egybe. Pfeiffer szóban bejelenti Lukinitsnak a hetivásárok megszüntetését és „a városnak hazánk környékétől való elzáratását".

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 15.

416december 15.

Kossuth Fiath Istvánt Sopron kormánybiztosává nevezi ki. Fiath Kapuvárnál elakad, és már nem jut el Sopronig.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 16.

december 16.

A Palatinus huszárok kisebb egységei összecsapnak Kelénpatak térségében az osztrák és horvát erőkkel, de kénytelenek visszavonulni a túlerő elől. A városba bevonulnak a soproni születésű báró Petrichevic-Horváth ezredes csapatai. Sopron többé már nem játszik szerepet a szabadságharcban. Fiai azonban ott küzdenek az ország valamennyi csataterén.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 17-18.

december 17-18.

A megszállók rendeleteit kiragasztják a házfalakra. Alávetési parancs és kijárási tilalom lép életbe.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 19.

december 19.

Letartóztatási parancsot adnak ki Kolbenheyer Mór evangélikus lelkész ellen. Stettner Lajos ügyvédet (később a pozsonyi börtönben hal meg) Wurm Mihály gazdapolgárt, Gruber Károly hentest és Artner

Sándor erdőőrt elhurcolják.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 20.

december 20.

A december 2-i császári manifesztum kihirdetése.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 22.

december 22.

A még fellelhető lőfegyverek beszolgáltatását rögtönítélő bíráskodás terhe alatt rendelik el.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 25.

december 25.

Rohonczy Ignácot királyi biztosul nevezik ki. Újabb osztrák megszállók érkeznek a városba.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia / december 29.

december 29.

Rendelet jelenik meg, hogy a város minden tornyára valamint a házakra ki kell tűzni a fekete-sárga császári lobogót.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete / Pájer Imre: „Rajta magyar, rajta”

417Pájer Imre: „Rajta magyar, rajta”

Kmety György tábornok ezen szavai szolgáltak mottóul a Csornai Múzeum 1998. május 19-én megnyitott, s október végén bezárt, „1848–49 Csornán és a Rábaközi Alsó Járásban” alcímet viselő kiállításának. A megnyitót a Múzeumi Világnap alkalmából dr. Hermann István, a pápai Jókai Mór Városi Könyvtár igazgatója tartotta.

Múzeumunk társintézményei (Soproni Múzeum, Soproni Levéltár, győri Xantus János Múzeum) és magángyűjtők (Csupor István, Horváth Győző, Babos Géza) közreműködésével mutatta be a kiállítás címében jelzett korszakot. Köszönet illeti ezért valamennyi, kiállítási anyagot rendelkezésünkre bocsájtó segítőnket.

E cikket a kiállítás rendezője írja, illetve írta. Előrebocsátva jelzem, hogy ezért főleg a szándékokat, a célokat tudom megfogalmazni és a megvalósítást bemutatni. Kevésbé vagyok képes, az anyaghoz való szoros kötődésem miatt, a látogatókra gyakorolt hatásról beszámolni.

Mi volt a célunk? A forradalom és szabadságharc 150. évfordulója kapcsán azt kívántuk bemutatni, hogy annak eseményei a Rábaközben nem csak a többé-kevésbé jól ismert csornai csatára korlátozódtak. Természetesen e cél ellenére sem maradhatott ki a kiállításból a szabadságharc ezen egyik utolsó győztes ütközete.

A kiállítás időrendben követte a helyi eseményeket. Szakaszokra tagolva mutatta be a történteket.

Az első rész bemutatta, hogy a rábaköziek, akik ugyan nem voltak alakítói az eseményeknek, hogyan és honnan értesültek a Bécsben, Pozsonyban és Pesten történtekről. Látható a Pápán, valamint Pozsonyban nyomtatott Nemzeti Dal, a Pesten kiadott „Mit kíván a magyar nemzet?" (12 pont), a győri „Hazánk" pesti forradalommal foglalkozó száma, Sopron megye március 16-án kelt hirdetménye, melyet a bécsi eseményekre tekintettel, a nép megnyugtatására adtak közre.

A kiállítás második, harmadik és negyedik szakasza az áprilisi törvények helyi megvalósulásával foglalkozott.

Előbb a jobbágyfelszabadításról szóló törvény – 1848. évi 9 tc. – eredményét és hatását tártuk a közönség elé. A törvény értelmében az úrbéres föld a jobbágyé lett. (Ezt a csornai prépostsági határ kiosztási térképe mutatta.) Hamar jelentkezett a volt jobbágyok elégedetlensége. Ez főleg Csornán, Bodonhelyen, Bősárkányban, Barbacson, Acsalagon és (Rába)Pordányban vezetett a megye bizottmányához benyújtott panasz megfogalmazásához. A vágiak panasza az országgyűléshez is eljutott. (Jegyzőkönyvek részletei szemléltették a panaszokat.)

Az 1848. évi 22. tc. értelmében felállított nemzetőrségbe az Alsó Rábaközi Járásban 1216 személyt írtak össze. (Életkori és társadalmi megoszlásukat grafikonok mutatták be.) Sor került katonai bevetésükre is. Előbb a Dráva mentén, majd a Thodorovics vezette Nyugat-Magyarországon átvonuló horvátokkal szemben, végül a schwechati csatában. (Kirendelő parancsok, térkép, tárgyak szólnak tetteikről.) Később belátva kiképzetlenségüket, őrszolgálatot láttak el. (Döriek feljegyzései a landzsai hídnál teljesített szolgálatukról).

Az 1848. május 20-án megszületett nádori rendelet összehívta az első népképviseleti országgyűlést. A csornai választókerületben a 70 %-os részvételi aránnyal június 27-én megtartott választást a szilsárkányi Csupor Gábor nyerte. (A látogatók elé tártuk a választókerületi beosztást és a választási jegyzőkönyvet.)

A következő szakasz a megválasztott képviselő, Csupor Gábor és családja történetét mutatta be. (Szemléltetésül szolgált Csupor Gábor és felesége fiatal- és időskori portréja, az utóbbit Baditz Ottó festőművész készítette. Családi fotókon gyermekeik körében voltak láthatók.) Csupor Gábor 1813. március 26-án született Szilsárkányban. 418Középiskolai tanulmányait a bencések soproni gimnáziumában, majd a győri főgimnáziumában, míg a jogakadémiát Győrben végezte. 1842-ben Sopron megye szolgálatába lépett. Előbb szolgabíró, majd főszolgabíró a Rábaközi Alsó Járásban. Mint országgyűlési képviselő több parlamenti küldöttségnek is tagja lett. Közülük legismertebb az 1848. szeptember 9-én V. Ferdinánd királynál Bécsben járt 100 tagú delegáció. 1849 elején az országgyűléssel együtt Debrecenbe ment. Onnan – első fia születése miatt – január 22-én eltávozást kért, amit az országgyűlés engedélyezett. Mivel nem tért vissza, márciusban az országgyűlés lemondottnak tekintette. A családi hagyomány szerint Görgei seregében

harcolt, majd Kufstein várában raboskodott. (Bemutatjuk a várfogsága alatt általa szőtt családi címert.) 1861-ben Sopron vármegye törvényszéki bírája. A kiegyezés után a köztörvényhatósági és a közigazgatási bizottság tagja. 1889. május 12-én halt meg Szilsárkányban. Itt kell köszönetet mondanunk Csupor Gábor ükunokájának, Csupor István főmuzeológusnak (Néprajzi Múzeum), aki jelentős segítséget nyujtott a család birtokában lévő dokumentumok kölcsönzésével.

Az októberben Pandorfban felállított magyar katonai tábor közelsége szükségessé tette, hogy a Rábaköz lakói kivegyék részüket a hadsereg ellátásából (hirdetmények, szállítási felhívások jelzik a kiállításban) . Az élelmiszer és takarmány szállítások október 30-ig Pandorfba, azt követően Pozsonyba, illetve Komáromba történtek. Az erőfeszítések ellenére Sopron megye december folyamán az osztrákok kezére került, s a Rábaköz kivételével a tavaszi hadjárat után is ott maradt (Kossuth felhívása, Windischgrätz proklamációja)

A Rábaközbe júniusban visszatérő osztrák hadakkal Kmety György vezetésével vívtak csatát Csornán a magyarok. Ez volt a magyar hadak egyik utolsó győzelme. A június 13-án megvívott ütközetben elesett az osztrákok tábornoka, Franz von Wyss is. (A csatát fegyverek, helyben talált ágyúgolyó, Kmety kardja, Hatos (Seszták) László csornai premontrei kanonoknak az 1848–49-es eseményeket ábrázoló verses könyve és a főszereplők portréi jelenítik meg.)

A csornai ütközetet a visszatérő osztrákok bosszúja követte. Haynau elrettentésül felhívásban tette közzé, hogy felgyújtatta Bősárkányt (az eredeti nyomtatványt láthatták a látogatók), Csornán pedig 48 órás szabad rablást engedélyeztek katonáiknak az osztrákok tisztjei. Az egyéni büntetések sem maradtak el, a bemutatott dokumentumok szerint ilyent szenvedett el az árpási Csihar Antal és a csornai Szűcs Márton.

A kiállítás utolsó része a hősökre való emlékezés másfélszázados történetét mutatta be. A rábaköziek már 1861-ben (!) – a rövid alkotmányos időszakban – emlékművet emeltek az elesettek tiszteletére. Az emlékmű avatásán a mártír miniszterelnök, gr. Batthyány Lajos legidősebb leánya, Emma is részt vett. Azóta újabb és újabb emléktáblák, emlékművek készültek (fotókon voltak láthatók), feldolgozták a csata történetét, megjelentek a résztvevők naplói, visszaemlékezései (bemutattuk őket). Városunk és a Rábaköz népe az elmúlt másfél évszázadhoz hasonlóan ma is gondosan ápolja a hősök emlékét. 1997 tavaszán Kmety György Társaság alakult azzal a céllal, hogy a csornai csata 150. évfordulójára szobrot emeljen a győzelméért tábornokká előléptetett Kmety Györgynek.

A kiállítást felhívásunkra szeptember közepétől a város és környéke kőzép- és általános iskolásai nagy számban látogatták (24 osztály). Azért, hogy a tanulók a történelmi tananyagba könnyebben beillesszék a látottakat, szakmai vezetést biztosítottunk.

Munkánk értékelésül álljon itt néhány bejegyzés a múzeum vendégkönyvéből: „Nagy örömmel néztük meg a családommal együtt az 1848–49-es kiállítást. Elismerésünk a kiválóan összeállított anyagért.” „Nagy érdeklődéssel látogattam meg pár év után újra a múzeumot. Főleg az 1848–49-es időszaki kiállítás és a néprajzi rész tetszett.” „Köszönöm a kimerítő, hasznos tájékoztatót. Osztályommal még visszatérünk.”

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni könyvespolc / Polgár Tamás: A Tudományos Gyűjtemény (1817–1841) repertóriuma Összeállította Csécs Teréz, kiadja: A Xántus János Múzeum és Győr-Moson-Sopron megye Győri Levéltára. Győr, 1998. 239 p.

Polgár Tamás: A Tudományos Gyűjtemény (1817–1841) repertóriuma Összeállította Csécs Teréz, kiadja: A Xántus János Múzeum és Győr-Moson-Sopron megye Győri Levéltára. Győr, 1998. 239 p.

Egy hosszú, szisztematikus munka lezárásaként veheti kézbe az olvasó (használó) a Tudományos Gyűjtemény repertóriumát. Nagyon nehéz feladatra vállalkozott a Xántus János Múzeum könyvtárosa. A kötet az 1817 és 1841 között összesen közel háromszáz füzetben csaknem negyvenezer oldalon megjelenő tudományos folyóirat feltárását adja. E hatalmas terjedelem mellett a feldolgozást még nehezítette a Tudományos Gyűjtemény enciklopédikus természete is, mely a folyóiratot a korabeli Magyarországon a legsikeresebb tudományos periodikummá tette.

A folyóirat megindításával a szerkesztőknek kettős céljuk volt: egyrészt a külföldi vívmányokkal, országokkal és népekkel megismertetni a magyar olvasót, másrészt a magyar tudományos élet és Magyarország számára ablakot nyitni a külhon felé.

A folyóirat huszonnégy éve alatt a szerkesztőváltozások is alakítottak a Tudományos Gyűjtemény tematikáját. Itt gondolhatunk Vörösmarty Mihály szerkesztői időszakára (1828–1832), ekkor Széchenyi István reformtervei jelentkeztek hangsúlyosan a folyóirat hasábjain, vagy gondolhatunk Horvát István oklevéltani irányultságú négy évére (1832–1836).

A repertórium első részében a cikkmutatóban az összeállító a megjelenés sorrendjében, a Tudományos Gyűjtemény felépítésének megfelelően mintegy összesített tartalomjegyzéket ad huszonnégy év terméséből. Az értekezések rovatban a kor tudományos kérdéseinek és vívmányainak összessége mellett a magyar nyelvkérdés, az akadémia ügye szerepel hangsúlyosan. A tudományos értekezések mellett ebben a rovatban kaptak helyet azok az ország leírások, országrész és intézménybemutatások, melyek az egyes földrajzi egységek, települések iskolák, intézmények reformkori arculatát mutatják. A Könyvvizsgáltatások (később Literatúra) rovatban a kor szakirodalmának ismertetése, recenziója és a szerzők bemutatása történt meg. A cikkmutatóban a Tudománybéli jelentések, mint a harmadik és a legaktuálisabb rovat összetettsége miatt csak alrovatcímenként szerepel, de a tartalmi feltárás itt is megtörtént.

A kötet legterjedelmesebb részét a földrajzi, név és tárgymutató együttese adja ki. A munka értékét növeli, hogy a tárgyszavazás nem mechanikusan történt, hanem a szövegben előforduló valamennyi releváns személy és földrajzi név fölvételre került. A földrajzi nevek mutatójában sajnos nem mindenhol találunk egységesített névalakot, ezért minden névalaknál meg kell nézni az adott földrajzi nevet. A személynévmutatóban a „tőle és a róla" elvének megfelelően tipográfiailag elkülönítve szerepel a szerzői és

a róla szóló cikkek sorozata.

A tárgymutató megalkotása a repertórium legnehezebb feladat volt, hiszen mindazt a szerteágazó ismeretanyagot kellett egy mutatóba beilleszteni, amit a Tudományos Gyűjtemény képvisel. Csécs Teréz a nagyobb tudományterületek esetén generikus tárgyszót alkalmazott és ezen belül szerepelnek az egyes tudományágak. A történelmet magyar és egyetemes részre bontotta és a korszakoknak megfelelően rendezte.

A tárgyszó rendszer megalkotása érthető módon csak egyfajta gondolatmenetet tükröz, de a többszempontú visszakereséssel az összeállító ezt a problémát is jól áthidalja. A kötetet az illusztrációk kronologikus mutatója zárja, melynek feltárása a korábbi részekben megtörtént.

A Tudományos Gyűjtemény 1841-ben megszűnt köszönhetően az irodalmi divatlapok és a publicisztikai sajtó megjelenésének, mégis azt mondhatjuk, hogy minden 19. századdal foglalkozó kutató számára nélkülözhetetlen kézikönyv készült a Tudományos Gyűjtemény enciklopédikus folyóirat repertorizálásával.

1998. LII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Askercz Éva művészettörténész, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf.68.

Dr. Bona Gábor hadtörténész, igazgató, Hadtörténeti Intézet, 1250 Budapest, Pf. 7.

Dr. Hermann Róbert hadtörténész, Hadtörténeti Intézet, 1250 Budapest, Pf. 7.

Horváth Cirill tanuló, Széchenyi István Gimnázium, 9400 Sopron, Templom u. 26.

ifj. Sarkady Sándor könyvtáros, Széchenyi István Városi Könyvtár, 9400 Sopron, Liszt Ferenc u. 1.

Dr. Kovács József László irodalomtörténész, ny. egyetemi tanár, 2040 Budaörs, Szivárvány u. 8. II/2.

Molnár László múzeumigazgató, Bányászati Múzeum 9400 Sopron, Templom u.

Németh Ildikó levéltáros, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 9400 Sopron, Fő tér 1.

Pájer Imre történész, 9300 Csorna, Szt. István tér 9.

Patyi Gábor PhD hallgató, 9400 Sopron, Ibolya u. 11.

Polgár Tamás levéltári könyvtáros, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 9400 Sopron, Fő tér 1.

Dr. Rózsa György művészettörténész, ny. főosztályvezető, Magyar Nemzeti Múzeum

Dr. Gerald Schlag múzeumigazgató, Burgenländische Landesmuseen, Amt der Burgenländischen Landesregierung, A-7000 Eisenstadt, Museumgasse 1-5.

Tirnitz József ny. levéltáros, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 9400 Sopron, Fő tér 1.

Tóth Imre történész, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf.68.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I., Budapest, 1998. 5-6. (a továbbiakban: Bona 1998.) A jelen tanulmány a korábban megjelenteknél több adatot, bővebb életrajzokat közöl. a rövidítések feloldását ld. a tanulmány végén.

2 (Megjegyzés - Popup)

Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest, 1973. 399-409.

3 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848. szept. 27-i 109. szám.

4 (Megjegyzés - Popup)

Bona Gábor: A szabadságharc fegyveres ereje. Hadtörténelmi Közlemények 1998/I. 14-17. (továbbiakban: Bona Szabadságharc.)

5 (Megjegyzés - Popup)

Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. 2. kiadás. Budapest, 1987. 18-30.

6 (Megjegyzés - Popup)

Bona Szabadságharc 20-23.

7 (Megjegyzés - Popup)

Bona 1998. 6-8.

8 (Megjegyzés - Popup)

A honvédsereg tisztjei mintegy 25 %-ának születési helyét eddig még nem sikerült megállapítani -- feltehetően köztük is vannak Sopron megyei születésűek.

9 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/14. Vas. Újs. 1869/32., HL.: Nagyváradi hadb. 1850/30., Uo.: Rendőri megfigy. 55/4., Uo.: Gen. Kom. zu Ofen 2. Abt. 168. 21-8. 292., KAW.: Gb. 39. LIR. 1841-1850. 13/36.

10 (Megjegyzés - Popup)

* A két időpont a kinevezés és a tényleges funkcióbalépés időpontja.

11 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/155., Honvéd 1869/14., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 763., Uo.: Hm. Ált. 1849. 25864., HL.: 1848/49. 17/455., KAW.: Gb. 48. LIR. 1820-1840. 20/126.

12 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/128., HL.: Aradi hadb. 113/13 2/372 b., Uo.: Gen. Kom. zu Ofen 1868. 2. Abt. 21-8. 118., Uo.: Tiszti akvi. lapok 3630., KAW.: Gb. 32. LIR. 1841-1850. 10/198.

13 (Megjegyzés - Popup)

Szinnyei: Komárom 274., Kempelen III. 333., MOL.: Bm. Honv. segély 1868. 2360.

14 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/7., 101., 128., 1849/32. és 202., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. Uo.: Hm. Ált. 1848. 12398. és 1849. 23916., Vas. Újs. 1888/20., HL.: 1848/49. 38/78. és 391.

15 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/31. és 145., KAW.: Gb. 1. HR. 1850-1860. 2/45. és Gb. der Auditoren 724., HL.: Pesti hadb. 1850-1/252., Uo.: Trauungsbuch 1. HR. 1852.

16 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/35., 1849/43. és 117., Hellebronth Kálmán 257., Vas. Újs. 1871/48., HL.: Aradi hadb. 113/3 2/239 b, KAW.: Gb. 6. Kür. Rgt. 1841–1850. 5/138., MOL.: Bm. Honv. segély 1868. 2019.

17 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/3., 158. és 186., KAW.: Gb. 2. HR. 1841–1848. 4/79., MOL.: Hm. Ált. 1849. 8322., Tatay Jenő: Adalékok Murmann Sámuel életéhez. SSz. 1985. 3. sz. A statáriális eljárás hadbírósági eljárássá változására ld. Katona Tamás: Aradi vértanuk I-II., Bp., 1979. I. 25-29.

18 (Megjegyzés - Popup)

Emlékbeszédek a Magyar Tudományos Akadémia tagjairól. Budapest, 1890. 127-163., Szinnyei: Magyar írók X. 572-578., Közlöny 1849/141., HL.: Aradi hadb. 113/9 2/338., Mikár I. 82. SSz.

19 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/106., KAW.: Gb. 60. LIR. 1841–1850. 1/166., HL.: Aradi hadb. 113/15 2/375 b., Uo.: Gen. Kom. zu Ofen 1868. 2. Abt. 21-8. 223., Mikár I. 89.

20 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/141., 192. 1849/6. 118. és 119., KAW.: Gb. 37. LIR. 1840–1860. 1/18., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 1205. és 1696., HL.: Nagyváradi hadb. 830.

21 (Megjegyzés - Popup)

KAW.: 2. Ul. Rgt. 1841–1860. 14/55., Közlöny 1849/133., MOL.: Hm. Aradi nem ikt. ir. sz.n. (163. cs. fol. 456.), Jánossy Dénes II. 564., 635. és 682., HL.: 1848/49 39/381.

22 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/109., Szinnyei: Komárom 100., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 2219. és 8186., Uo.: Hm. Ált. 1849. 19060., 19932. és 25496.

23 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/31. és 117., 1849/10., KAW.: Gb. 12. HR. 1841–1850. 16/48., Szül. akv., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 782., Uo.: Hm. Ált. 1849. 31207., Mikár II. 276., Sírja, ill. sírfelirata a büki temetőben.

24 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/170. és 1849/31., Svoboda: Die Zöglinge 512., Ács Tivadar II. 125., KAW.: Gb. 48. LIR. 1841–1850. 9/163., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 6984., HL.: 1848/49 31/46 1/2. és 34/351.

25 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/109. és 1849/173., KAW.: Gb. 19. LIR. 1841–1850. 5/195. és 1851–1857. 37/115., Uo.: Trauungsbuch. 19. LIR. 1854., HL.: Aradi hadb. 113/2 2/185.

26 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/117., 139., 158., 1849/38. és 99., Szinnyei: Komárom 426., KAW.: Gb. 1. HR. 1841–1848. 1/164.

27 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/13., KAW.: Min. Korps. 1841–1850. 8/83. és 6. HR. 1850–1860. 3/52., MOL.: Hm. Aradi nem ikt. ir. sz.n., HL.: 1848/49 51/17.

28 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/178., Komáromi Lapok 1849/62. és 67., Szinnyei: Komárom 44-45., 140., 391-392. és 487.Sírja, ill. sírfelirata a letenyei temetőben (Béres Katalin muzeológus, Göcsej Múzeum, szíves közlése), Mikár I. 106.

29 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/15. és 146., MOL.: Hm. Ált. 1849. 19932., KAW.: Gb. 6. HR. Effektive Stand 1/27., Mikár I. 25.

30 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/97. és 137., 1849/59., KAW.: 19. LIR. 1820–1840., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 32., Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 2717., HL.: 1848/49. 51/17.

31 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/196., 1849/30. és 31., KAW.: Gb. 5. HR. 1841–1850. 5/138. és 2. HR. 1850–1860. 1/83., MOL.: Hm. Ált. 1848. 10741., Orosz hads. Levélt. (Moszkva): Hadügyminiszt. Hadi tapasztalati oszt.

1849. 5351.

32 (Megjegyzés - Popup)

KAW.: Gb. 33. LIR. 1841–1850. 13/118., MOL.: Hm. Ált. 1849. 19832., HL.: Aradi hadb. 113/10 2/347.

33 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/189. és 1849/122., MOL.: Hm. Ált. 1849. 25698., Orosz hads. Levélt. (Moszkva): Hadügyminiszt. Hadi tapasztalati oszt. 1849. 5351. KAW.: Gb. 17,. LIR. 1841–1857. 63/126.

34 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/185., KAW.: Gb. 48. LIR. 1851–1857. 16/3., MOL.: Hm. Ált. 1849. 6704., Mikár I. 117k. és 126.

35 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/80. és 197.l,1849/156., Hellebronth Kálmán 219., KAW.: Gb. 6. HR. 1820–1840. 1/175., HL.: 1848/49 51/17. , Uo.: Aradi hadb. 113/4 2/258., Mikár I. 93., MOL.: Bm. Honv. segély 1868. 7201.

36 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/31., Komáromi Lapok 1849/65., MOL.: Hm. Ált. 1849. 3242., HL.: Tiszti akv. lapok 27790., Tóth Károly 9. és 94.

37 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/132. és 137., 1849/102., Szül. akv. (Szentlélek Pléb., Sopron), KAW.: Gb. 5. FAR. 1820–1840. 1/200., HL.: Gen. Kom. zu Ofen 1868. 2. Abt. 21-8 202., Sírja, ill. sírfelirata a Kerepesi temetőben.

38 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/184. és 1849/106., KAW.: Gb. 1. HR. 1841–1848. 4/25., Mikár I. 44.

39 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/2. és 107., KAW.: Gb. 1. HR. 1841–1848. 1/149. és 3. HR. 1850–1860. 1/98., Uo.: Trauungsbuch 1. HR. 1844., MOL.: Hm. Ált. 1849. 9422. és 12498., Mikár I. 129., HL:: Honv. menház akv. II. 15.

40 (Megjegyzés - Popup)

Komáromi Lapok 1849/65., Szinnyei: Komárom 425-427., Vas. Újs. 1894/35., HL.: Rendőri megfigy. 66/28.

41 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/196. és 1849/70., MOL.: Hm. Ált. 1848. 10741.l, KAW.: Gb. 5. HR. 1850–1860. 1/2., Orosz hads. Levélt. (Moszkva): Hadügyminiszt. Hadi tapasztalati oszt. 1849. 5351.

42 (Megjegyzés - Popup)

KAW.: Gb. 2. LIR. 1841–1850. 3/149. és 48. LIR. 1851–1857. 43/5., MOL.: Hm. Ált. 1849. 13631. és 25741.

43 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/201. és 1849/38., Szinnyei: Magyar írók XI. 1254., Nemesi évkönyv 1936–1943. 180., MOL.: Hm. Ált. 1849. 3554. és 10623., KAW.: Gb. 2. HR. 1850–1860. 5/55.

44 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/189. és 1849/120., KAW.: Gb. 7. MR. 1820–1840. 12/50., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 4109., Uo.: Hm. Aradi nem ikt. ir. sz. n . (163. cs.,fol. 1. 295–296.), Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 3956.

45 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/44., MOL.: Hm. Ált. 1849. 3553., Uo.: Hm. Aradi nem ikt. ir. sz.n. (163. cs. fol. 839.), HL.: 1848/49 38/81 és 51/17., Mikár I. 131., Vas. Újs. 1885/11.

46 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/118. és 1849/15., Hellebronth Kálmán 323., KAW.: 4. Drag. Rgt. 1841–1850. 12/197., HL.: Aradi hadb. 113/15 2/375 b.

47 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/36., KAW.: Gb. 48. LIR. 1841–1850. 12/84. és 59. LIR. 1841–1850. 72/131., MOL.: Hm. Ált. 1849. 1112., 21688. és 25156., Uo.: Bm. Honv. segély 1868,. 3849.

48 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/4. és 1849/92., MOL.: Hm. Ált. 1849. 1941. és 10645., KAW.: Gb. 28. LIR. 1841–1850. 74/29.

49 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/202. és 1849/36., KAW.: Gb. 9. HR. 1841–1848. 5/167., MOL.: Hm. Ált. 1849. 3553., Marzsó József ‘48-as huszárszázados visszaemlékezései. Magyar Katonai Szemle 1933–1936. 181-186.

50 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/184., 1849/2., KAW.: Ob. 1. HR. 1841–1848. 3/179. és 6. HR. 1850–1860. 6/18., MOL.: Hm. Ált. 1849. 12498., HL.: 1848/49 4/437 a és 51/17.

51 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/36., KAW.: Gb. 9. HR. 1841–1848. 14/103., MOL.: Hm. Ált. 1848. 8221., Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 1418., HL.: 1848/49 51/17., Uo.: Aradi hadb. 113/17 2/383.

52 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/182., 1849/1. és 119., Szinnyei: Magyar írók XIV. 411-412., HL.: Gen. Kon. zu Ofen 1868. 2. Abt. 21-8 247., Mikár I. 47. és II. 155., KAW.: Gb. 34. LIR. 1841–1850. 30/183.

53 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/185. és 1849/72., Gracza György V. 992., KAW.: Gb. 2. FAR. 1841–1850. 20/180., Mikár I. 17., Vas. Újs. 1880/4.

54 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/2. és 1849/88., KAW.: Gb. 33. LIR. 1841–1850. 1/78., MOL.: Hm. Ált. 1848. 8561. és 1849. 530., Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 3849., HL.: 1848/49 45/216.

55 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/67., MOL.: Hm. Ált. 1849. 27106., Ács Tivadar I. 15., Lukács Lajos 239., Mikár I. 83.

56 (Megjegyzés - Popup)

Schöpflin: Színész lex. I. 106., Vas. Újs. 1885/43., Mikár I. 83., KAW.: Gb. 48. LIR. 1851–1857. 64/53.

57 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/53., HL.: 1848/49 14/137. és 42/85., MOL.: Hm. Ált. 1849. 23418., Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 1544., KAW.: Gb. 2. LIR. 1841. 1850. 11/26., Mikár I. 68. és II. 221.

58 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/87. és 153., KAW.: Gb. 48. LIR. 1841–1850. 2/23., MOL.: Hm. Ált. 1849., 26021., Mikár I. 4.

59 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/91., 94. és 129., MOL.: Hm. Ált. 1849. 25985., KAW.: Gb. 48. LIR. 1851–1857. 36/130.

60 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/146., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 2219., Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 2272. és 5368., Zala m. Levélt.: A 7. honvédzászlóalj avatójegyzéke 1848., Mikár II. 58.

61 (Megjegyzés - Popup)

HL.: 1848/49. 36. könyv (a 71. honvédzászlóalj tisztikara), MOL.: Hm. Ált. 1849. 19932.

62 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/57., MOL.: Hm. Ált. 1849. 6620. és 27087., HL.: 1848/49 51/17.

63 (Megjegyzés - Popup)

MOL.: Hm. Ált. 1849. 23735., Hellebronth Kálmán 480-481., KAW.: Gb. 9. HR. Effektive Stand 1/31.

64 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/50. és 157., MOL.: Hm. Ált. 1849. 25441., HL.: 1848/49 51/17., KAW.: Gb. 21. LIR. 1851–1857. 42/27.

65 (Megjegyzés - Popup)

MOL.: Hm. Ált. 1849. 1112. és 21688., KAW.: Gb. 48. LIR. 1841–1850. 27/78. és 40. LIR. 1841–1850. 64/196.

66 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/196., KAW.: Gb. 52. LIR. 1841–1850. 4/195., MOL.: Hm. Ált. 1849. 14388. és 14390.

67 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/6 (hibásan: Geuther), KAW.: Gb. 19. LIR. 1841–1850. 7/121., Uo.: Trauungsbuch 19. LIR. 1842., MOL.: Bm. Honv. segély 1867. 2185. és 1868. 3999., Mikár I. 56.

68 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/146. és 169., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 865., Uo.: Hm. Ált. 1849. 10444., KAW.: Gb. 37. LIR. 1820–1840. 1/65.

69 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/38., KAW.: Gb. 54. LIR. 1841–1857. 25/8., Borovszky: Gömör m. 569., Vas. Újs. 1886/41.

70 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/17. és 133., KAW.: Gb. 48. LIR. 1841–1850. 6/116., HL.: 1848/49 51/17.

71 (Megjegyzés - Popup)

Mikár II. 276., Nemesi évkönyv 1927–1928. 131., Tört. Lapok 1895/11., Vas. Újs. 1894/20.

72 (Megjegyzés - Popup)

KAW.: Gb. 9. HR. 1841–1848. 16/25., Mikár I. 142., Vas. Újs. 1908/23., MOL.: Bm. Honv. segély 1868. 3849.

73 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/63. és 153., MOL.: Hm. Ált. 1849. 11409. és 25829., KAW.: Gb. 17. LIR. 1841–1857. 31/126.

74 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/146., MOL.: Hm. Ált. 1849. 21057.

75 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/15. és 165., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 8140., Uo.: Hm. Ált. 1849. 19932. és 21057.

76 (Megjegyzés - Popup)

Szinnyei: Komárom 286. és 400., MOL.: Bm. Honv. segély 1868. 1975., Mikár I. 48. és II. 156., HL.: Honv. menház akv. II. 127.

77 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/170. és 1849/58., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 7232., KAW.: Gb. 7. Chev. Lég. Rgt. 1841–1850. 1/37.

78 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/146., MOL.: Hm. Ált. 1849. 21057., Szinnyei: Magyar írók VII. 251. és 253., Mikár I. 44., Vas. Újs. 1903/48. és 49.

79 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/36., 83. és 118., MOL.: Hm. Ált. 1848. 8221., 9276. és 1849. 10023., 12955. és 16173., HL.: 1848/49 12/238., Mikár II. 276., Vas. Újs. 1902/52., Tört. Lapok 1903/8., KAW.: 13. HR. Effektive Stand 22/111.

80 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/36., KAW.: Gb. 32. LIR. 1841–1850. 30/8. és 42. LIR. 1841–1857. 34/101., HL.: 1848/49 51/17.

81 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/15., MOL.: Hm. Ált. 1849. 21057.

82 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/154., MOL.: Hm. Aradi nem ikt. ir. sz.n., HL.: 1848/49 43/415.

83 (Megjegyzés - Popup)

KAW.: Gb. 48. LIR. 189401–1850. 15/96. 42. LIR. 18451–1857. 34/92., MOL.. Hm. Ált. 1849. 1112. és 21688.

84 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/1356., Hellebronth Kálmán 308., KAW.: Gb. 48. LIR. 10820-1840. 1/26., HL.: 1848/49 38/78. és 39/381.

85 (Megjegyzés - Popup)

MOL.: Hm. Aradi nem ikt. ir. (163. cs. fol. 992-993.), Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 4961., HL.: 1848/49 39/391., Uo.: Rendőri megfigy. 71/117., KAW.: Gb. 8. LIR. 1850–1860. 63/129., Vas. Újs. 1876/8.

86 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/36., MOL.: Hm. Ált. 1848. 9076. és 1849. 1112., KAW.: Gb. 48. LIR. 1841–1850. 29/155., Mikár II. 17.

87 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/15., HL.: 1848/49 36. könyv (a 71. honvédzászlóalj tisztikara).

88 (Megjegyzés - Popup)

Komáromi Lapok 1849/62., HL.: Rendőri megfigy. 71/135.

89 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/144., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 4274., Uo.: Hm. Ált. 1849. 1112., HL.: 1848/49 51/17., KAW.: Gb. 26. LIR. Effektive Stand 15/77.

90 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/94., MOL.: Hm. Ált. 1848. 4868., 1849. 1160., 10623. és 25389., HL.: 1848/49 28/409. és 51/17., KAW.: 2. HR. 1850–1860. 1/129.

91 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/169. és 1849/102., MOL.: Bm. Honv. segély 1868. 3849., Mikár I. 83.

92 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1848/169. és 1849/102., MOL.: Bm. Honv. segély 1868. 3849., Mikár I. 83.

93 (Megjegyzés - Popup)

MOL.: Hm. Ált. 1849. 1112., KAW.: Gb. 19. LIR. 1841–1850. 13/20. és 29. LIR. 44/186. és 6/121.

94 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/57., MOL.: Hm. Ált. 1849. 6620. és 8094., Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 2668., HL.: 1848/49 45/216., Mikár I. 103. és II. 17.

95 (Megjegyzés - Popup)

MOL.: Hm. Ált. 1848. 9868., 1849. 1112. és 3553., Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 2668., KAW.: Gb. 2. HR. 1850–1860. 1/134., HL.: Tiszti akvi. lapok 25049., Mikár I. 103. és II. 54.

96 (Megjegyzés - Popup)

Komáromi Lapok 1849/62., KAW.: Gb. 48. LIR. 1841–1850. 20/161., HL.: 1848/49 28/414 d.

97 (Megjegyzés - Popup)

Győr m. Levélt.: 1848/49-es gyűjt. 4. cs. sz.n., Vas. Újs. 1882/32., HL.: Tiszti akvi. lapok 36322.

98 (Megjegyzés - Popup)

HL.: 1848/49 51/17., KAW.: Gb. 27. LIR. 1841–1850. 71/143., Mikár I. 107., HL.: Honv. menház akv. I. 86.

99 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/13., Nagy Sándor LXII. és LXXXCII., HL.: 1848/49 51/17., Uo.: Tiszti akvi lapok 9855., Szinnyei: Magyar írók XIII. 948-949., Mikár I. 82. és II. 276., KAW.: Gb. 7. LIR. 1851–1858. 37/77.

100 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny 1849/139., MOL.: ONőHt. Ált. 1848. 8119., KAW.: Gb. 5. FAR. 1841–1854. 51/158.

101 (Megjegyzés - Popup)

100 MOL.: HM. Ált. 1849. 26263., HL.: 1848/49 39/381., Uo.: Tiszti akvi. lapok 29148., Mikár I. 83., KAW.: Gb. 11. LIR. 1857. 34/55.

102 (Megjegyzés - Popup)

101 Közlöny 1849/15. és 146., MOL.: Hm. Ált. 1849. 19932. és 21057.

103 (Megjegyzés - Popup)

102 Közlöny 1849/36., MOL.: Hm. Ált. 1848. 8221., 9276., és 10454., HL.: 1848/49 51/17., KAW.: Gb. 9. HR. 1841–1848. 16/61. és 4. HR. Effektive Stand 1/14.

104 (Megjegyzés - Popup)

103 MOL.: Hm. Ált. 1849. 16490. és 21956., Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 3849.

105 (Megjegyzés - Popup)

104 Közlöny 1849/22., KAW.: Gb. 4. HR. 1841–1848. 17/90. és 5. HR. 1841–1860. 1/101., MOL.: Hm. Ált. 1848. 9276., 1849. 1112.

106 (Megjegyzés - Popup)

105 Közlöny 1849/135. és 144., KAW.: Gb. 39. LIR. 1850–1857 13/164., Mikár II. 276., Vas. Újs. 1902/8.

107 (Megjegyzés - Popup)

106 Közlöny 1849/16., 133. és 153.l, MOL.: Hm. Ált. 1849. 184., 16767., 18292. 20899. és 25760., HL.: 1848/49 9/388., KAW.: Gb. 39. LIR. 1841–1848. 33/2.

108 (Megjegyzés - Popup)

107 MOL.: Hm. Ált. 1849. 22316., HL.: 1848/49 36. könyv (a 33. honvédzászlóalj tisztikara), KAW.: Gb. 6. HR. 1850–1860. 6/122.

109 (Megjegyzés - Popup)

108 Közlöny 1848/195. és 1849/72., Nagy Sándor LX., KAW.: Gb. Raket. Korps. 1841–1860. 4/34., MOL.: Bm. Honv. segély 1868. 3849.

110 (Megjegyzés - Popup)

109 MOL.: Hm. Aradi nem ikt. ir. sz.n., HL.: 1848/49 51/17.

111 (Megjegyzés - Popup)

110 Közlöny 1849/30. és 85., MOL.: Hm. Ált. 1849. 29995., KAW.: Gb. 5. HR. 1850–1860. 3/173.

112 (Megjegyzés - Popup)

111 Bona 1998. 7.

113 (Megjegyzés - Popup)

Sréter életrajzát ld. Bona, 1987. 296. o.

114 (Megjegyzés - Popup)

A huszárok hazaszökésére ld. Rédvay István: Huszáraink hazatérése 1848/49-ben. Bp., 1941. 81-91. o.

115 (Megjegyzés - Popup)

Ld. az 1. iratot.

116 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 38.

117 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 3. iratot.

118 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 60.

119 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 85

120 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 86.

121 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 97-98.

122 (Megjegyzés - Popup)

Dessewfy hőstettének leírása: Steier Lajos: Görgey és Kossuth. Bp., é. n. 174. o. (Görgei – Kossuth, nov. 17-20)., MOL HM Ált. 1849:23268. A pénzjutalomra ld. a 9. iratot.

123 (Megjegyzés - Popup)

KLÖM XIII. 494. o.

124 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 117.; MOL OHB 1848:3716. (Görgei – Kossuth, 1848. nov. 17., 20-21.) Közli Steier I. 169-177. o.

125 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 175.

126 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 177. Görgei a letartóztatásokat már november 29-én megtiltotta. Ld. a 11. iratot.

127 (Megjegyzés - Popup)

Hermann Róbert: Görgei Artúr és Kossuth Lajos levelezésének kiadatlan darabjai. Századok, 1994/5. 958. o. (Görgei – Kossuth, dec. 21.), MOL HM Ált. 1849:23268.

128 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 257., 336.

129 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 264.

130 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 266.

131 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 304., 316.

132 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 325.

133 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 319.

134 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 330.

135 (Megjegyzés - Popup)

MOL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 329.

136 (Megjegyzés - Popup)

Zichy Lipót, gróf (1805–1869), cs. kir. őrnagy a 10. (Vilmos) huszárezredben, legmagasabb rangja honvéd ezredes, 1849 jan. elején kilép. Életrajzát ld. Bona, 1987. 373. o.

137 (Megjegyzés - Popup)

Bárczay János (1812–1886), cs. kir. százados a 4. (Sándor) huszárezredben, legmagasabb rangja honvéd ezredes, dandárparancsnok, 1849. febr. 2-án kilép. Életrajzát ld. Bona, 1987. 353. o.

138 (Megjegyzés - Popup)

Harsay Ferenc (1822–?), cs. kir. tüzér tizedes, 1848. júl. 10-től tűzmester az 1. htfontos honvéd gyalogütegben, szept. 14-től hadnagy, nov. 20-tól főhadnagy, dec. 14-től százados. Életrajzát ld. Bona, 1988. 252. o.

139 (Megjegyzés - Popup)

A 6. huszárezred viselte a württembergi uralkodó nevét.

140 (Megjegyzés - Popup)

Körner Adolf (1822–1886), cs. kir. főhadnagy a 6. huszárezredben, 1848. okt. 19-től alszázados, 1849. febr. 7–től főszázados, aug. 25–től őrnagy. Komáromi kapituláns. Életrajzát ld. Bona, 1987. 212. o.

141 (Megjegyzés - Popup)

Lukinich Mihály (1811–1872), Sopron megyei alszolgabíró, 1848-ban a kapuvári kerület képviselője, nov. közepétől dec. közepéig a megye kormánybiztosa. Nem követi az országgyűlést Debrecenbe, ezért a képviselőház megfosztja mandátumától.

142 (Megjegyzés - Popup)

Kossuth november 12-én nevezte ki Lukinichot Sopron vármegye és a benne lévő szabad királyi városok kormánybiztosává. A kinevezéssel kapcsolatos iratokat közli KLÖM XIII. 424-427. o.

143 (Megjegyzés - Popup)

Ezek valószínűleg a november 14-i jelentések voltak. Ld. a bevezetőt.

144 (Megjegyzés - Popup)

Dessewffy Dénes (1828–1898), cs. kir. hadnagy a 12. huszárezredben, 1848. okt. 17-től alszázados, 1849. febr. 22-től főszázados, jún. 13-án súlyosan megsebesül Csornánál, a szabadságharc végéig szolgálatképtelen, az utolsó napokban őrnaggyá léptetik elő. Emigrál. Életrajzát ld. Bona, 1987. 399.

145 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 12. jegyzetet.

146 (Megjegyzés - Popup)

Giron, Peter (1798–1849), gyáros, részt vesz a bécsi forradalomban, 1848 nov.-től honvéd őrnagyként a német légió szervezője és parancsnoka, 1849-ben alezredes. A cs. kir. hadbíróság halálra ítéli, és okt. 20-án kivégzik. Életrajzát ld. Bona, 1987. 159. o.

147 (Megjegyzés - Popup)

Unterschill, Karl. Azonos Franz Weisszel, Franz Messenhauser segédtisztjével, a VII. hadtestben szolgáló két századnyi német légió parancsnokával, aki honvéd századosként emigrált, 1861–1862-ben az amerikai polgárháborúban a 61. virginiai gyalogezredben, az északi hadseregben szolgált. Életrajzát ld. Bona, 1988. 658. o.

148 (Megjegyzés - Popup)

Messenhauser, Wenzel (1811–1848), kilépett cs. kir. főhadnagy, a bécsi nemzetőrség ideiglenes főparancsnoka, 1848. nov. 16-án haditörvényszéki ítélet alapján kivégzik.

149 (Megjegyzés - Popup)

Kemnitzer Károly (1813–1849), kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848. okt.-től honvéd vezérkari százados, 1849. jan. 17-én őrnagy. Halálosan megsebesül az aznap vívott alsóturcseki ütközetben, s jan. 18-án meghal. Életrajzát ld. Bona, 1987. 194. o.

150 (Megjegyzés - Popup)

Lukács Sándor (1823–1854), ügyvéd, 1848-ban Győr város képviselője, szept.-től a város kormánybiztosa, 1849. jan. 9-től országos hadfelszerelési kormánybiztos, ápr. 28-tól Győr város és megye kormánybiztosa. Emigrál.

151 (Megjegyzés - Popup)

Az 5. huszárezred viselte Josef Radetzky tábornagy nevét. Az ezred 1848–49-ben az észak-itáliai cs. kir. hadseregben szolgált, de itthon a tartalékszázad felhasználásával újjáalakították. Történetére ld. Vidos Géza: A szabadságharc Radetzky-huszárai. Magyar Katonai Szemle. 1935/IV.; Somogyi Győző: Radetzky és a Radetzky-huszárok. Életünk, 1994/10-11.

152 (Megjegyzés - Popup)

Rohonczy Ignác (1802–?), 1836–37-ben a Törvényhatósági Tudósítások Sopron megyei tudósítója, 1843–44-ben Sopron megye követe, 1845–48-ban a megye főispáni helytartója (adminisztrátora), 1848 dec. közepétől a megye királyi biztosa, 1849. aug. – okt.-ben a pécsi kerület főbiztosa, 1861-től a Magyar Királyi Kancellária tanácsosa.

153 (Megjegyzés - Popup)

Fiáth István (1812–1887), a rácalmási (Fejér vm.) kerület képviselője, 1848 októberében Kossuth megbízásából a lajtai táborban jár, 1848. dec. 7-től Sopron, 1849. ápr. 26-tól Tolna megye kormánybiztosa.

154 (Megjegyzés - Popup)

Albrecht Frigyes Vilmos (1823–1867 előtt), kilépett cs. kir. hadnagy, ekkor honvéd vezérkari főhadnagy, legmagasabb ragja honvéd alezredes. 1849. júl. 12-től szolgálaton kívül van. Vizsgálati fogság után kegyelmet kap. Életrajzát ld. Bona, 1987. 89. o.

155 (Megjegyzés - Popup)

Perczel Mór (1811–1899), reformpolitikus, 1848-ban a belügyminisztérium rendőri osztályának vezetője, képviselő, 1848. szept. 16-tól a Zrínyi-szabadcsapat parancsnoka, okt. 6-tól honvéd ezredes, majd nov. 1-től vezérőrnagy, hadtest-, majd hadseregparancsnok. 1849 augusztusában emigrál, 1867-ben hazatér, képviselő lesz. Életrajzát ld Bona, 1987. 564-565. o.

156 (Megjegyzés - Popup)

Sréter e kérését valószínűleg december 18-i jelentésében közölte. Ld. a 17. jegyzetet.

157 (Megjegyzés - Popup)

Kollmann (Kohlmann), Josef (1808–1889), cs. kir. főszázados, 1848. nov. 22-től honvéd vezérkari őrnagy, okt. 20-tól ezredes. Emigrál. Életrajzát ld. Bona, 1987. 204-205. o.

158 (Megjegyzés - Popup)

Virágh Gedeon (1823–1872), cs. kir. főhadnagy a 12. (Nádor) huszárezredben, okt. 19-től honvéd al-, nov. 11-től főszázados, 1849. júl. 16-tól őrnagy, várfogságot szenved. Életrajzát ld. Bona, 1987. 332. o.

159 (Megjegyzés - Popup)

Halóska Adolf (1819–1882), cs. kir. főhadnagy a 10. huszárezredben, 1848. okt. 1-től honvéd al-, dec. 28-tól főszázados, 1849. márc. 13-tól őrnagy, ápr. 28-án elbocsáják a hadseregből, júl.-aug. folyamán egy gerillacsapat szervezője és parancsnoka Gömör megyében. Várfogságot szenved. Életrajzát ld. Bona, 1987. 168. o.

160 (Megjegyzés - Popup)

Görgeinek ez az utasítása válasz Sréter december 24-i jelenésére. Ld. a 20. jegyzetet.

161 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 21. jegyzetet.

162 (Megjegyzés - Popup)

Karger, Ferdinand (1803–?), cs. kir. őrnagy a 4. (Sándor) huszárezredben, 1848. okt. 12-től honvéd alezredes, nov. 26-tól honvéd ezredes, dandárparancsnok, 1849. máj. 1-jén nyugalmazzák. Életrajzát ld. Bona, 1987. 361. o.

163 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: SA Sopron melletti Purgstall földvára és urnatemetője. Arch. Ért. 1891, 313-320. Nováki Gyula: Őskori földvárak Sopron mellett. Ssz. 51. (1997), 118-134.

164 (Megjegyzés - Popup)

Póczy Klára: Scarbantia. A római kori Sopron. Bp. 1977. 51 old.

165 (Megjegyzés - Popup)

Holl Imre: Scarbantia – Sopron városfalai. Ssz. 51. 1997, 289-306

166 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Sopron vármegye vázlatos története. A középkor. In: Csatkai Endre–Derzsényi Dezső (szerk.): Sopron és környéke műemlékei. II. kiad. Bp. 1956, 39-112.

167 (Megjegyzés - Popup)

Vörös sánc szimpózium. Az MTA VEAB Iparrégészeti és Archeometriai Munkabizottság, a Központi Bányászati Múzeum, a KBFI Petrográfiai osztálya és a Liszt Ferenc Múzeum által Sopronban rendezett tanácskozás 19 előadása. Sopron.1986. nov. 10-11.

168 (Megjegyzés - Popup)

A Lővér szó eredetéről: Mollay i.m. 42-43, 50, 108.

169 (Megjegyzés - Popup)

Korai magyar történeti lexikon (9-14. sz.). Főszerk.: Kristó Gyula. bp. 1994, 577.

170 (Megjegyzés - Popup)

vitéz Somogyváry Gyula: A város meg a sárkány. 2. kiad. Zürich. 1968. 188 old. A regény történeti adatokra támaszkodva idézi fel Sopron 1276. évi eseményeit.

171 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. I. köt. 62. sz. okmány. Sopron. 1921, 26.

172 (Megjegyzés - Popup)

Zsigmond király II. dekrétuma (1405. ápr. 15.). Házi i.m. 280.

173 (Megjegyzés - Popup)

Magyarország történeti kronológiája. Főszerk.: Benda Kálmán Bp. 1981. I. köt. 259.

174 (Megjegyzés - Popup)

A korona elrablása. Kottaner Jánosné emlékirata 1439–1440. Közzéteszi: Mollay Károly. Bp. 1978.

175 (Megjegyzés - Popup)

Molnár László: Az ország kapuja békében, háborúban. Hunyadi Mátyás. Sopron. kisalföld. 1990. 82. sz. 8-9. Molnár László: Mit üzen Mátyás király Sopronnak? Soproni Hírlap. 1990. 14. sz.

176 (Megjegyzés - Popup)

Mollay i.m. 74.

177 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: Emlékezés Dr. Lackner Kristóf Sopron szab. kir. város első nagy polgármesteréről halálának háromszázadik évfordulóján (1571–1631). Sopron. 1932. Kovács József László: Lackner Kristóf és kora. Sopron 1972. 105 old.

178 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Marsigli soproni szereplése. Ssz. 1963, 191.

179 (Megjegyzés - Popup)

Lauringer Ernő: Sopron sz. kir. város művelődéstörténeti vázlata. In: Sopron és Sopron vármegye ismertetője. Sopron. 1934, 1-19.

180 (Megjegyzés - Popup)

Kiss János: Emlékeim I. Sopron 1845. Idézi: Lauringer i.m. 18.

181 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Sopron 1848–49-ben. Sopron 1948. 40 old. V.ö.Németh Ildikó e számunkban közölt cikkével.

182 (Megjegyzés - Popup)

ifj. Sarkady Sándor: A Soproni Nemzetőrség 1848-ban. Kézirat. Idézi: Kisalföld. 1998. március 6.

183 (Megjegyzés - Popup)

ifj. Sarkady Sándor: Murmann Sámuel emléke. Idézi: Kisalföld. 1998. március 13.

184 (Megjegyzés - Popup)

Hatvany Lajos: Így élt Petőfi. I. köt. Bp.é.n. 293-328.

185 (Megjegyzés - Popup)

Sarkady Sándor: Sopron. In: Petőfi emlékhelyek a Kárpát-medencében. Kiskőrös. 1996, 193-202.

186 (Megjegyzés - Popup)

Belügyminiszteri rendelet a magyarországi politikai hatóságok szervezetéről, ú.n. Bach-féle provizórium 1850. szeptember 13. Magyarország története. 6I. köt. Bp. 1979, 454-455.

187 (Megjegyzés - Popup)

Benedek Lajos: A Pallas Nagy Lexikona. III. köt. Bp. 1893, 82-83.

188 (Megjegyzés - Popup)

Plan von Oedenburg (Sopron) 1885. Oedenburg. i : 10.000 (színes!)

189 (Megjegyzés - Popup)

Losonczy Zsuzsanna: A soproni Laehne-féle nevelőintézet és gimnázium története (1853–1903). Ssz. 1973, 228-244, 289-306.

190 (Megjegyzés - Popup)

Horthy Miklós: Emlékirataim. III. kiad. Bp. 1990. 11.

191 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly szerk.: Sopron topográfiája. Sopron. 1936. 41.

192 (Megjegyzés - Popup)

Hermann Róbert: Nádasdy Ferenc. In: Magyar hősök arcképcsarnoka. Bp. 1996, 20.

193 (Megjegyzés - Popup)

Gangel Erzsébet: A soproni m. kir. “Zrínyi Ilona” Honvédtiszti Leánynevelő Intézet története 1850–1936. Bp. é.n. 29-30.

194 (Megjegyzés - Popup)

Waldbott, Marietherese: Halbturn. Eisenstadt. 1979. 28 old.

195 (Megjegyzés - Popup)

Habsburg József: A világháború, amilyennek én láttam. Bp. 1927.

196 (Megjegyzés - Popup)

Hamann, Brigitte: Die Habsburger. Wien. 1988. Magyar kiadás: Bp. 1990. 222-225.

197 (Megjegyzés - Popup)

Missuray-Krug Lajos: A nyugat-magyarországi felkelés. Sopron. 1935. 177 old.

198 (Megjegyzés - Popup)

1921 augusztus végén a magyar kormány megszűntette a terület kiürítését, majd titokban azzal a szándékkal támogatta a szabadcsapatokat, hogy az osztrákoknak átadandó terület egy részén népszavazást erőszakoljon ki. Az önrendelkezésre az is példát mutatott, hogy az osztrákok éppen egy évvel azelőtt – 1920 októberében – fegyveres ellenállással népszavazástvívtak ki Karintiában a délszláv államalakulattal, a későbbi Jugoszláviával szemben. A nemzetközileg ellenőrzött népszavazáson a 35 ezer fős lakosság 60-a az Ausztriánál maradás mellett voksolt.

199 (Megjegyzés - Popup)

Ormos Mária: Civitas Fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921. Győr. 1990. 220.old.

200 (Megjegyzés - Popup)

Hárs József: A soproni népszavazásról szóló, vele összefüggő írások a Soproni Szemlében (1958–1991). Ssz. 1991. 378-382.

201 (Megjegyzés - Popup)

“Magyarok maradtunk” 1921–1996. Konferencia a soproni népszavazásról. Szerk.: Turbuly Éva. Sopron. 1997. 112 old. A felkelőharcok és a népszavazás évfordulóit az 1930-as évek végéig országosan megünnepelték hazánkban. A II. világháború történései elhomályosították a terület-magtartás tényét. Sajnos a háború utáni magyar történetírás és iskolai oktatás nem méltányolta a soproni helytállást. A város lakossága is szinte megfeledkezett az 1921. évi eseményekről, csak az egyetem rendezett kisebb megemlékezéseket. Új kezdeményezésként 1996 decemberében, a 75. évfordulón tudományos konferenciával és koszorúzásokkal idézték fel a népszavazás napjait. A hivatalos magyar kormányzat akkor sem hangsúlyozta jelenlétével 1921. őszének történelmi jelentőségét. A Parlamentben a pártok napirend előtti felszólalásokkal emlékeztek az eseményre. Feledékeny az ország vezetése? Kisalföld. 1996. december 18.

A szomszédos Ausztria az 1920. évi karintiai harcokat és népszavazást könyvek (Der 10 Oktober 1920 Kärnten Tag der Selbstbestimmung. Klagenfurt, 1990. 265 old.: Festschrift zur 75 Wiederkehr des Tages der Kärnten. Volksabstimmung. Klagenfurt. 1991. 178 old. stb.), bélyegek, emlékérmek kiadásával és 1995. október 20-án, Klagenfurtban több mint 100 ezer fő népviseletes, zászlós felvonulásával ünnepelte, a rendezvényről felvett 6 órás videofelvétel tanúsága szerint (Volksabstimmung. 1995 Begegnung in Kärnten ORF).

202 (Megjegyzés - Popup)

Eöttevényi Olivér: Ferenc Ferdinánd. Bp. é.n. 47-64.

203 (Megjegyzés - Popup)

Deszkásy Boldizsár: A Soproni Kaszinó 100 éve. Sopron egy évszázad tükrében 1843-1918. Sopron. 1944. 200 old.

204 (Megjegyzés - Popup)

Galántai József : Az első világháború. Bp. 1980. 216-217.

205 (Megjegyzés - Popup)

Böszörményi Géza: Recsk 1950-1953. Bp. 1990. 332. old.

206 (Megjegyzés - Popup)

A felkelőharcokban elesett főiskolások emlékoszlopának leleplezési ünnepe Sopronban. Bányászati és Kohászati Lapok. 1932. 209-211.

207 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István – Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája. Ssz. 1979. és 1980.

208 (Megjegyzés - Popup)

Németh Alajos: Sopron könnyes-véres dátumai. Sopron. 1993. 250 old.

209 (Megjegyzés - Popup)

Katonaiskolák a hűség városában. Szerk. Cseresnyés Géza. Bp. 1995. 237 old.

210 (Megjegyzés - Popup)

Ráskay Pál: Középiskolai honvéd nevelő- és képzőintézetek. Bp. 1994. 82-84.

211 (Megjegyzés - Popup)

Montgomery, J. F.: Hungary, the unvillig satellite. New York. 1947. Magyar kiadás: Magyarország a vonakodó csatlós. Bp. 1993. 445 old.

212 (Megjegyzés - Popup)

Varga József: Schuldige Nation oder Vasall wieder Willen? Wien. 1986. Magyar kiadás: Bp. 1991. 243 és 368 old.

213 (Megjegyzés - Popup)

Szakály Sándor: Katonai múltunkról a jelenből. In: Hadsereg, politika, társadalom. Bp. 1991. 157-170.

214 (Megjegyzés - Popup)

A forradalom előzményeihez, lefolyásához és utóéletéhez a legújabb összefoglaló munka: 19. századi magyar történelem 1790–1918 Szerk.: Gergely András Bp. 1998

215 (Megjegyzés - Popup)

A bécsi diákság forradalomban betöltött szerepéről lásd: Josef Hochgerner: Studenten in Bewegung. Österreichische Studentengeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart Wien. 1983 123-136. p. Studium und Wissenschaftentwicklung in Habsburgerreich Band 1. Az akadémiai légió magyar vonatkozásaihoz: Szögi László: Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemein I. 1790–1850 Budapest-Szeged. 1994 22.p. Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 1.

216 (Megjegyzés - Popup)

A magyarországi nemzetiségek mozgalmairól 1848–49-ben:Spira György: A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországán Bp. 1980 Ács Zoltán: Nemzetiségiek a történelmi Magyarországon Bp 1996 150-159.p.

217 (Megjegyzés - Popup)

Selmectől Miskolcig 1735–1985 Szerk.: Zsámboki László. Miskolc. 1985. 133.p. (A továbbiakban: Selmectől Miskolcig)

218 (Megjegyzés - Popup)

Idézi: Vadas Jenő: A selmecbányai M. Kir. Erdőakadémia története és ismertetője Bp. 1896. 65.p.

219 (Megjegyzés - Popup)

Pajtás! Szerencse fel! Szerk.:Bakó Károly–Tóth Andrásné. Bp. é.n. 33.p. (A továbbiakban: Pajtás!)

220 (Megjegyzés - Popup)

Pauer János: A selmecbányai Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémia története Selmecbányán. 1896. 13.p.

221 (Megjegyzés - Popup)

Pajtás! 34.p.

222 (Megjegyzés - Popup)

Splény Béla emlékiratai I. köt. Bp. 1984. 329.p. Nemzet és emlékezet (A továbbiakban: Splény)

223 (Megjegyzés - Popup)

Splény 334.p.

224 (Megjegyzés - Popup)

Vadas, i.m. 54-61.p.

225 (Megjegyzés - Popup)

Breznyik János: A selmecbányai Agost. Hitv. Evang. Egyház és Lyceum története Második és harmadik

füzet a XVII–XIX-ik századbeli események. Selmecbányán. 1889. 337.p.

226 (Megjegyzés - Popup)

Közli: Vadas, i.m. 59-60.p.

227 (Megjegyzés - Popup)

Beniczky Lajos: Az 1848/49-iki szabadságharcról és a tót mozgalomról Szerk. Steier Lajos. Bp. 1924. 405-406.p. Magyarország újabb kori történetének forrásai (A továbbiakban: Beniczky)

228 (Megjegyzés - Popup)

L. erről: Pauer i.m. 13.p. és Selmectől Miskolcig 42.p.

229 (Megjegyzés - Popup)

Selmectől Miskolcig 42.p.

230 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Gergely Ernő: A magyarországi bányásztársadalom története 1867-ig Bp. 1986. 287-290.p.

231 (Megjegyzés - Popup)

Beniczky, 450.p.

232 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 459.p.

233 (Megjegyzés - Popup)

Az eset alapvető forrása egy az akadémia igazgatóságának az esetről készített, 1848. május 20.-i keltezésű, a VKM-hoz küldött jelentése. Megtalálható: Magyar Országos Levéltár (A továbiakban: MOL) H60. 6.d. 12.cs. és Beniczky 464-465.p.

234 (Megjegyzés - Popup)

L. erről az akadémiai igazgatóság május 13-i ülésének jegyzőkönyve. Megtalálható: MOL H60. 6.d. 12.cs.

235 (Megjegyzés - Popup)

Pajtás! 43.p.

236 (Megjegyzés - Popup)

Az új intézmények megalakulásáról l. Helmut Engelbrecht: Geschichte des Österreichischen Bildungswesens Band 4. Von 1848 bis zum Ende der Monarchie Wien, 1986. 263-264.p.

237 (Megjegyzés - Popup)

A minisztérium 1848. június 26-án kelt levele az akadémia igazgatóságának. Megtalálható: MOL H60. 6.d. 12.cs.

238 (Megjegyzés - Popup)

Vadas i.m. 64-65.

239 (Megjegyzés - Popup)

A rendelet szövege megjelent a Közlöny 1848 szeptember 3-i számában

240 (Megjegyzés - Popup)

Ez a szövegrész a Közlöny említett számában nem jelent meg. Közli: Vadas i.m. 72.p.

241 (Megjegyzés - Popup)

Vadas i.m. 74.p.

242 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 72.p.

243 (Megjegyzés - Popup)

U.o.74.p.

244 (Megjegyzés - Popup)

A tanárok nyelvtudásához l. Selmectöl Miskolcig 140.p.

245 (Megjegyzés - Popup)

Idézi: Pauer i.m. 17.p.

246 (Megjegyzés - Popup)

Minderről a Bányatanodai Igazgatóság 1848. október 18-án kelt levele a VKM-hoz. MOL H60. 6.d. 12.cs.

247 (Megjegyzés - Popup)

Kinevezési rendelet a selmeci akadémia igazgatóságához. Kelt:1848. november 28. Bp. MOL H60. 6.d. 12.cs.

248 (Megjegyzés - Popup)

MOL H60. 6.d. 12.cs.

249 (Megjegyzés - Popup)

Az akadémia igazgatóságának 1849. május 31-én kelt felterjesztése a VKM-hoz. MOL H60. 9.d. 15.cs.

250 (Megjegyzés - Popup)

Vadas i.m. 84.p.

251 (Megjegyzés - Popup)

A külügyminiszter 1848. július 20-án kelt levele a vallás és közoktatásügyi miniszterhez. MOL H60. 6.d. 12.cs

252 (Megjegyzés - Popup)

Az akadémiai igazgatóság 1848. május 31-én tartott ülésének jegyzőkönyve. MOL H60. 6.d. 12.cs.

253 (Megjegyzés - Popup)

Vadas i.m. 76.p.

254 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 77-84.p.

255 (Megjegyzés - Popup)

Az akadémia igazgatóságának a VKM-hoz intézett, 1848. november 16-án kelt felterjesztése. MOL H60. 6.d. 12.cs.

256 (Megjegyzés - Popup)

Selmectől Miskolcig 161.p. és Pauer i.m. 22-23.p. és Vadas i.m. 86-87.p.

257 (Megjegyzés - Popup)

Faller Gusztáv: A selmeci M. K. Bányász- és Erdész – Akadémia évszázados fennállásának emlékkönyve 1770–1870 Selmecz. 1871. 46.p. és Selmectől Miskolcig 164.p.

258 (Megjegyzés - Popup)

A bevezető és a német nyelvű szöveg átírása Askercz Éva munkája, a fordítást Tirnitz József készítette.

259 (Megjegyzés - Popup)

Az 1998. szeptember 4-én a VEAB által rendeszett “Emlékezet, kultusz, történelem” című konferencián elhangzott előadás rövidített változata.

260 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (a továbbiakban: SL) XV/3/15.Krónikák. Bruckner krónika. (A továbbiakban: Bruckner)

261 (Megjegyzés - Popup)

Ezeket a krónikákat ma már nem ismerjük, valószínűleg elvesztek, vagy kallódnak valahol.

262 (Megjegyzés - Popup)

SL XV/3/1. Krónikák. Michel-krónika. (A továbbiakban: Michel)

263 (Megjegyzés - Popup)

Tirnitz József: Michel János soproni krónikaíró. Adalék a soproni katolikus alsó fokú oktatás történetéhez) In: SSz, 1972. 271-276.

264 (Megjegyzés - Popup)

ma Donnerskirchen, Burgenland, Ausztria.

265 (Megjegyzés - Popup)

Tirnitz i.m. szerint a krónika két kéz írása: Michel Jánosé, illetve lányáé, Szily Ferencné Michel Annáé. In: Tirnitz 1972. 271.

266 (Megjegyzés - Popup)

Például az 1848-as eseményekhez kapcsolódva megemlítendő a 897. oldalt követően beragasztott 4 oldalas röplap “Wiens Ereignisse vom 6. bis 13. October 1848 und die Ermordung des unglücklichen Kriegsministers Grafen von Latour”.

267 (Megjegyzés - Popup)

Mindez azonban csak ésszerűnek tűnő feltételezés, a krónikák, kalendáriumok, újságok egymásra hatásának vizsgálata hosszasabb kutatómunkát igényel.

268 (Megjegyzés - Popup)

Tirnitz 1972. 271.

269 (Megjegyzés - Popup)

SL XV/3/12. Krónikák. Geiger krónika. (A továbbiakban: Geiger)

270 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535-1848. Akadémiai Kiadó, Bp. 1985.487.

271 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Sopron 1848-49-ben. Máté Ernő Könyvnyomdája, Sopron, 1948. című munkáját, amely sajnos tulajdonképpen máig az egyetlen összefoglaló mű a forradalom és szabadságharc helyi eseményeiről, a Geiger és Michel krónika alapján állította össze. Nagy hiányossága a tanulmánynak, hogy egyáltalán nem hivatkozik a források, idézetek pontos helyére, mint ahogy nem közli az általa magyarázatként beleszőtt adatok eredetét sem.

272 (Megjegyzés - Popup)

Bruckner 377.

273 (Megjegyzés - Popup)

Michel 778.

274 (Megjegyzés - Popup)

Geiger 647.

275 (Megjegyzés - Popup)

Geiger 647-648.

276 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai 1948. 6.

277 (Megjegyzés - Popup)

Michel 779-780.

278 (Megjegyzés - Popup)

Bruckner 378.

279 (Megjegyzés - Popup)

Geiger 650.

280 (Megjegyzés - Popup)

Michel 781.

281 (Megjegyzés - Popup)

Geiger 661.

282 (Megjegyzés - Popup)

Geiger 655.

283 (Megjegyzés - Popup)

Michel 784.

284 (Megjegyzés - Popup)

Michel892.

285 (Megjegyzés - Popup)

Geiger 667.

286 (Megjegyzés - Popup)

Bruckner 384.

287 (Megjegyzés - Popup)

Michel 892-893.

288 (Megjegyzés - Popup)

Geiger 670.

289 (Megjegyzés - Popup)

Michel 896.

290 (Megjegyzés - Popup)

Geiger 674.

291 (Megjegyzés - Popup)

Bruckner 385.

292 (Megjegyzés - Popup)

Michel 786.

293 (Megjegyzés - Popup)

Bruckner 381.

294 (Megjegyzés - Popup)

A naplókból részleteket közölt Karl Michael Kisler: Ein Wiener Maler 1848 und 1849 in Westungarn (Bgld) Aus den Tagebüchern des Bühnenmalers Michael Mayr. In: Die Revolution von 1848/49 im österreichis–ungarischen Grenzraum. Eisenstadt, 1996. 145-158.

295 (Megjegyzés - Popup)

v.ö. Michael Kisler: Der theater–Mayr. Aus den Biedermeiertagebüchern des Theatermalers Michael Mayr, Eisenstadt, 1988.

296 (Megjegyzés - Popup)

ress, Imre: Der Diplomat Paul III. Anton Esterházy (1786–1866). In: Die Fürsten Esterházy. Ausstellungskatalog. Eisenstadt, 1995. 199.

297 (Megjegyzés - Popup)

Michi = Michaela, Mayr lánya

298 (Megjegyzés - Popup)

A minisztérium szó az akkori szóhasználat szerint az egész kormányt jelenti.

299 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Heinrich Bombelles, a későbbi I.Ferenc József császár nevelője

300 (Megjegyzés - Popup)

Gróf ernst Hoyos –Sprinzenstein, akkoriban a nemzetőrség főparancsnoka

301 (Megjegyzés - Popup)

Netti = Mayr Anna nevű leánya, a bécsi kereskedő, Anton Günther neje

302 (Megjegyzés - Popup)

Breitenbrunn (Széleskút) mögött húzódott Sopron megye határa, ahol már a török háborúk, illetve a kuruc idők óta egy sánc húzódott a Lajta hegység és a Fertő-tó között, melyet most a nemzetőrségnek kellett elfoglalnia, hogy megakadályozz itt a horvát határőrök behatolását.

303 (Megjegyzés - Popup)

Az Esterházy hercegek állatkertje Schützennél (Serc), kb 8km-re keletre fekszik Kismartontól.

304 (Megjegyzés - Popup)

Az örökös, Esterházy Miklós herceg (1817-1894), aki forma szerint a kismartoni nemzetőrség parancsnoka volt.

305 (Megjegyzés - Popup)

Mayr itt a lövői csatára gondol, ahol 1848 október 9-én a Sopron környéki nemzetőrök megtámadtak egy hadosztály horvátot, amelyik Thodorovich tábornok vezetése alatt betegekkel és sebesültekkel Horvátország felé vonult vissza, de visszaverték őket

306 (Megjegyzés - Popup)

Mayr itt valószínűleg a magyar sereg főparancsnokára, Móga János altábornagyra gondol.

307 (Megjegyzés - Popup)

A Buchkogel a Lajta-hegység egyik hegye (443 m), ahonnan az egész bécsi medencét egészen Bécsig át lehet tekinteni.

308 (Megjegyzés - Popup)

Östör József: Széchenyi és vármegyéje. Különlenyomat a Soproni Szemle 1941. évfolyamából S. Lt. 8/ 293. Ennek nyomán vettem kézbe Kováts Lajos : Széchenyi István közéleti működése c. művét.

309 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi István: Napló Szerkesztette Oltványi Ambrus. Fordította Jékely Zoltán és Győrffy Miklós, Gondolat Kiadó, Bp. 1978. 170. o.

310 (Megjegyzés - Popup)

Östör József i.m.

311 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi I. Napló, 1169.o.,1847 okt. 9-i bejegyzés.

312 (Megjegyzés - Popup)

Az 1841-ben kiadott művében Széchenyi Kossuth Pesti Hírlapbeli munkásságát bírálta. Kossuth kiváló érveléssel és jó logikával védte magát, és Deák Ferenc, Eötvös József és Wesselényi Miklós egyaránt neki adott igazat.

313 (Megjegyzés - Popup)

Simon Nepomuki János az 1841-es tisztújítás során került székébe. Megválasztásáról a Pesti Hírlap is írt 1841. tavaszhó 12-i számában.

314 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi : Napló. 1170-71. o. (A 400 millió a katonai kiadások fele volt) Nem tudni, kik tájékoztatták őt a hírekről. Minden esetre fontosnak tarthatta, mit mondanak az emberek, ha naplójába is feljegyezte azokat.

315 (Megjegyzés - Popup)

A megyegyűléseket hosszú időn át Nemeskéren tartották. 1834-ban épült fel a Fő téren a klasszicista vármegyeháza. Itt emléktábla örökíti meg Széchenyi közszereplését.

316 (Megjegyzés - Popup)

Viszota Gyula 1896–1901-ig volt a Főreáliskola tanára. Megírta Széchenyi István Sopron vármegyei tevékenységét, és ő fordította elöször Széchenyi naplóit magyarra.

317 (Megjegyzés - Popup)

A levél 1847. okt. 19-én kelt. és a Nagycenki Széchenyi I. Emlékmúzeum tulajdonában van. Nemes szándékairól ebben így írt: „Ha Isten segít, nem perlekedve, újat húzva, mi, magyarok, egy lélekkel, egy akarattal csak valami meglehetőst ki fogunk állítani nemzeti ügyünk emelése ... végett”

318 (Megjegyzés - Popup)

Moson vármegye közgyűlési jegyzőkönyve 1847. szept. 13. Mosonmagyaróvári Levéltár